Szerkesztőbizottság

Szepessy Péter (elnök)

Szabó-Tóth Kinga

Horváth Zita

Kotics József

Olvasószerkesztő

Graholy Éva

Szerkesztette:

Szabó-Tóth Kinga – Szepessy Péter

Kiadó

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézet

A szerkesztőség címe:

Miskolci Egyetem BTK
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézet

3515 Miskolc-Egyetemváros

Graholy Éva

Telefon: (46) – 565111/21-84

E-mail: btk.atti@uni-miskolc.hu

ISSN 2062-204X

A lap megrendelhető a szerkesztőség címén, vagy a megadott email címen.

LÁTLELET A JÁRVÁNYHELYZETRŐL

Jelen kötetünk a „FŐNIX ME" – Megújuló Egyetem felsőoktatási intézményi fejlesztések a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében "
EFOP 3.4.3-16-2016-00015 pályázatunk keretében született tanulmányokat tartalmaz

Miskolc-Egyetemváros
2020. július

Szellem és Tudomány

2020/2. szám

Tartalom

Látlelet a járványhelyzetről - Előszó a tanulmánykötethez 5

Szabó-Tóth Kinga: A járványhelyzet értelmezési sémái 7

Mihályi Helga: A járvány hatása az emberekre - gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében 47

Havasi Virág: Mi változik életünkben a Covid-19 hatására? 87

Bíró Ferenc - Fekete Sándor- Petróczi Gabriella: Koronavírus a Facebookon – tartalomelemzéses vizsgálat 117

Osváth Andrea – Papp Z. Attila: Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei 179

Vajda Norbert: Koronavírus 2020 tavaszán a magyarországi idősotthonokban 205

Kozma Judit: Járványfórum. Rövid áttekintés a járvány és a járványügyi intézkedések hatásáról a területi szociális ellátásra 213

Csizmadia Ervin: Politikai vezetés a koronavírus okozta válsághelyzetben. Orbán Viktor nyilvános szereplései március eleje és május vége között 223

Kasznár Attila: A koronavírus-járvány hatása a biztonság kérdéskörére 249

Gergely Anna Gyöngyvér: A Covid-19 járvány és annak megítélése a Miskolci Egyetemen Stipendium Hungaricum Ösztöndíjprogram keretén itt tartózkodó külföldi hallgatók szemszögéből 263

Krabák Attila Adrián: Helyzetértékelés hallgatói szemmel a koronavírus-járvány tükrében 293

Látlelet a járványhelyzetről
- Előszó a tanulmánykötethez

Amikor 2020 márciusának közepén Magyarországon is kihirdetésre került a veszélyhelyzet a COVID 19 járvány kapcsán, az első reakciónk intézeti és egyéni szinten is a megdöbbenés, a kétségbeesés volt. Ezt követően azonban gyorsan átfordultunk egy kissé proaktívabb cselekvés irányába és elindítottuk az Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete járványkutatását, mely egy hosszabb távú kutatási projektünk, hiszen célja nem csak a járványhelyzet akut időszakának társadalomtudományi feltérképezése, hanem a helyzetből fakadó következmények vizsgálata is.

A járványhelyzet szociológiai értelemben egy természetes kísérleti helyzetnek fogható fel, mely véleményünk szerint megköveteli, hogy társadalomkutatóként foglalkozzunk vele – nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Alapjaiban érinti társas világunkat, emberi közösségeinket, alapjaiban rengeti meg az emberek általános biztonságérzetét és a dolgok megszokott működési rendjét.

Kutatásunk során az alábbi kérdéseket (dimenziókat) vettük górcső alá:

1. A helyzet értelmezési sémái (hogyan, miképp értelmezik az emberek, pozitívumok, negatívumok, történelmi párhuzamok stb.)
2. A járvány hatása az emberekre (tevékenységek átszervezése, családi hatás, családi kommunikációs hatás, összezártságból eredő hatások, gyerekek távoktatása, home office munkavégzés, generációk közötti erőforrás-áramlás, hatás a közösségi hálózatra, baráti kapcsolatokra, stb.)
3. Gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében (Facebook, közösségi platformok, rokonsággal való kapcsolattartás, stb.)
4. Milyen rejtett tartalékok vannak, melyeket kifejezetten a járvány hozott elő? (új tevékenységek, új szerepek, stb.)
5. Hogyan hat a válság a járvány által leginkább kitett célcsoportokra és területekre (itt két területen folytattunk vizsgálatokat: a szociális szférában és a köznevelésben)
6. A válság politikai értelmezése, politikai kommunikáció a válságban
7. A járványhelyzet biztonságpolitikai szempontú elemzése

Vizsgálati módszereink:

- Lakossági kérdőíves online kutatás, melynek során a kutatás első négy dimenzióját vizsgáltuk
- Facebook felületén végzett tartalom-elemzés az első két dimenzió vizsgálatára
- A miniszterelnöki politikai kommunikáció tartalomelemzése a hatodik dimenzió kutatására
- Résztvevői megfigyelés, online interjús kutatás, dokumentum-elemzés vizsgálatunk ötödik és hetedik dimenziójának mérésére

Tanulmány-kötetünkben elsőként a lakossági online kérdőíves kutatás eredményei alapján írunk arról, hogy hogyan értelmezték az emberek a járvány-helyzetet és milyen megküzdési stratégiákat alkalmaztak ezek hatására (Szabó-Tóth Kinga tanulmánya). Ezt követően azt mutatjuk be, hogy az erős és gyenge kötések hogyan alakultak a helyzet akut szakaszában – Mihályi Helga tanulmányának segítségével. Havasi Virág e kettőshöz kapcsolódóan arról ír, hogy hogyan szerveződtek át mindennapi tevékenységeink, majd Fekete Sándor és szerzőtársai

(két szociológia mesterszakos hallgatónk, Bíró Ferenc és Petróczi Gabriella) a Facebook felületén megjelenő járványhoz kapcsolódó mémekről, a lakosság által megosztott egyéb tartalmakról ír.

Ezt a blokkot követi a járványhelyzet elemzése a leginkább kitett célcsoportok, területek vonatkozásában: Osváth Andrea és Papp Z. Attila közös írásukban a köznevelés távoktatással kapcsolatos helyzetét elemzi, Vajda Nobert az idősotthonokról és azokban dolgozókról ír, Kozma Judit pedig általában a szociális alapszolgáltatások terén tapasztalt nehézségekről, változásokról és kihívásokról értekezik.

A harmadik nagyobb részben politikai, biztonságpolitikai tanulmányok következnek: Csizmadia Ervin Orbán Viktor miniszterelnök úr nyilvános szerepléseit elemzi március eleje és május vége között, Kasznár Attila pedig a biztonság, biztonságpolitika szempontjai alapján vizsgálja a járványhelyzetet.

Végül két, szociológia alapszakos hallgatónk írásával zárjuk tanulmány-gyűjteményünket,[1] Krabák Attila alapszakos hallgatók szemszögéből és velük készített interjúk segítségével elemzi a helyzetet és a távoktatást, Gergely Anna Gyöngyvér pedig a Miskolci Egyetemen Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram keretében tanuló külföldi hallgatókkal felvett online kérdőíves kutatás eredményeit összegzi.

Végezetül engedjenek még néhány személyesebb megjegyzést a kötet elé.

Úgy gondolom, hogy az alkalmazott szociológia 21. századi feladata a Ward (és mások) által megfogalmazottak szellemiségében egyfajta mediátori szerep az elmélet és a gyakorlat között, a szociológia társadalmilag is hasznosítható elemeinek beépítésével.[2] Ha ez megvalósul, akkor tudjuk valóban fontos társadalmi folyamatok „ütőerén" rajta tartani a kezünket, és akkor fogunk tudni egy olyan közpolitikai feladatot is ellátni, amely szerintem a szociológia számára szinte megkerülhetetlen. Ennek a fajta szociológiának arra is kellene figyelnie, hogy önmagán, saját hagyományos módszerein túllépve nyitottá váljon társdiszciplínák szemléletmódja és módszerei iránt. Véleményem szerint ebben az esetben tud megmaradni egy nagyon gyorsan és sokszor kiszámíthatatlanul változó világban: ott, ahol az adott értelmezési keretek néha egyik napról a másikra megdőlnek, ott, ahol a kutatónak mint magánembernek és mint szakmája iránt felelős embernek is folyamatosan újra kell gondolnia saját belső világát és környezetéhez való viszonyulását.

Miskolc-Egyetemváros, 2020. július 1.

Szabó-Tóth Kinga

[1] A két hallgató kutatását a „FŐNIX ME" – Megújuló Egyetem felsőoktatási intézményi fejlesztések a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében (EFOP 3.4.3-16-2016-00015) című pályázat támogatta.

[2] Lásd ehhez például Larson, Calvin. J. (1995): *Theory and Applied Sociology.* Journal of Applied Sociology. Vol. 12, No. 2 (1995), pp. 13-29

Szabó-Tóth Kinga

A járványhelyzet értelmezési sémái

Absztrakt

Ebben a tanulmányban a lakosság körében 2020. április első két hetében online módon felvett kérdőíves kutatás egy szeletét mutatjuk be (840 fős lakossági minta), nevezetesen a járvány-helyzet lakossági értelmezéseit vizsgáljuk. Írásunkban a járvány-helyzetet egyfajta krízishelyzetként kezelve, Lazarus megküzdési stratégiákra vonatkozó elképzeléseit felhasználva a helyzetre vonatkozó értelmezések szocio-demográfiai hátterét kutatjuk, értelmezési sémákat írunk le, majd ezeket összefüggésbe hozzuk a Lazarus és mások által feltárt krízishelyzetekre vonatkozó megküzdési stratégiákkal.

Összességében azt vizsgáljuk, hogy hogyan értelmezik az emberek a kialakult helyzetet (1), mitől függ ez az értelmezés (2), és mi következik az értelmezésből azaz, hogyan van hatással az értelmezésük, egyfajta megküzdési stratégiaként személyes és közösségi állapotukra (3) és anticipált jövőbeli viselkedésükre.

Kulcsszavak: megküzdési stratégiák, társadalmi krízis, járvány-értelmezés

Abstract

We present a part of a questionnaire survey in this paper, conducted online among the adult population of Hungary in the first two weeks of April 2020 (sample of 840 people), namely, we examine the interpretations of the epidemic situation by them. In this paper, treating the epidemic situation as a kind of crisis situation, using Lazarus' ideas of coping strategies, we investigate the socio-demographic background of interpretations of the situation, describe interpretation schemes, and then relate them to the crisis scenarios explored by Lazarus and others.

Overall, we examine how people interpret the situation (1), what this interpretation depends on (2), and what follows from the interpretation, i.e., how their interpretation affects their personal and community status as a kind of coping strategy (3) and anticipated their future behavior.

Keywords: coping strategies, social crisis, epidemic interpretation

I. Bevezető

Amikor 2020 márciusának közepén Magyarországon is kihirdetésre került a veszélyhelyzet a COVID 19 járvány kapcsán, az első reakciónk a megdöbbenés, a kétségbeesés volt. Ezt követően azonban gyorsan átfordultunk egy kissé proaktívabb cselekvés irányába és elindítottuk az ATTI járványkutatását, mely egy hosszabb távú kutatási projektünk, hiszen célja nem csak a járvány-helyzet akut időszakának szociológiai feltérképezése, hanem a helyzetből fakadó következmények társadalomtudományi vizsgálata is.

Ennek keretében több szálon és platformon folynak kutatásaink. Vizsgáljuk a járványhelyzet értelmezési kereteit, a gyenge és erős kötések szerepét a járványban, az életmód, a napi tevékenységek megváltozását az akut helyzetben, a szolidaritás kisebb és nagyobb köreit, a lakosság várakozásait az akut helyzet utáni időkre. Ezeken kívül kutatjuk azt, hogy az iskolák mennyire tudtak reziliensen boldogulni a helyzettel, mennyire tudtak megbirkózni a távoktatás adta kihívásokkal. Kutatjuk azt is, hogy a szociális szférára nehezedő nyomást a különböző szervezetek hogyan viselték. Terveink között szerepel a járvány hatásainak vizsgálata elsősorban azokon a kistelepüléseken, melyek az ATTI kutatásainak egyébként is terepei – többnyire hátrányos helyzetű települések B.-A.-Z. megyében.

Ebben a tanulmányban a lakosság körében 2020 április első két hetében online módon felvett kérdőíves kutatás egy szeletét mutatjuk be (840 fős lakossági minta), nevezetesen a járvány-helyzet lakossági értelmezéseit vizsgáljuk (lásd a mintához részleteseten Mihályi 2020). Írásunkban a járvány-helyzetet egyfajta krízishelyzetként kezelve, Lazarus megküzdési stratégiákra vonatkozó elképzeléseit felhasználva a helyzetre vonatkozó értelmezések szocio-demográfiai hátterét kutatjuk, értelmezési sémákat írunk le, majd ezeket összefüggésbe hozzuk a Lazarus és mások által feltárt krízishelyzetekre vonatkozó megküzdési stratégiákkal.

Lazarus kognitív tranzakcionalista elképzelései alapján arra fókuszált, hogy mi az egyén vagy közösség szerepe a krízis-helyzet értelmezésében és abban, ahogyan a helyzethez viszonyul (coping). (Lazarus, 1966) Az egész szerinte egy kétlépcsős folyamat, melynek első fázisa az, hogy az egyén vagy közösség értékeli a helyzetet majd pedig azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai elegendőek-e a helyzet kezelésére.

A járványhelyzet elemzéséhez ezt használom az írásomban, mert feltételezem, hogy a járványhelyzet akut időszaka többféleképpen

értelmezhető és többfélképpen átélhető és az, hogy hogyan értelmezzük és hogyan éljük át befolyással van és lesz arra, hogy hogyan leszünk benne és ebből fakadóan hogyan látjuk a jövőt, milyen elvárásokkal rendelkezünk és hogyan változtatunk vagy nem változtatunk a viselkedésünkön.

Ebben a tanulmányban tehát azt vizsgálom, hogy hogyan értelmezik az emberek a kialakult helyzetet (1), mitől függ ez az értelmezés (2), és mi következik az értelmezésből azaz, hogyan van hatással az értelmezésük, egyfajta megküzdési stratégiaként személyes és közösségi állapotukra (3) és anticipált jövőbeli viselkedésükre.

II. Elméleti keretek – krízisek egyéni és társadalmi szinten

A krízis szó jelenthet fordulatot és jelenthet válságot. A krízis érzelmileg megterhelő folyamat, melynek hatására az egyén és közösség olyan helyzettel találja szemben magát, melyben még nem volt azelőtt, vagy pedig mindentől függetlenül érezheti úgy: a helyzet túlnő rajta, a jelenlegi viselkedési repertoárja, eszközkészletet és energiái nem elegendőek a helyzet kezelésére.

A második világháború során illetve azt követően katonákon figyelték meg azt, hogy ha a traumát átélt katonák azonnali lelki segítséget kaptak, kevesebb traumával élték meg a velük történtetek. Így fordult a figyelem egyre jobban az ilyen kritikus élethelyzetek vizsgálata és a belőlük levonható tanúságok leírása irányába.

Lindemann 1944-ben megjelent, „Az akut gyász szimptomatológiája és kezelése" címmel írt tanulmányt arról az eseményről, Bostonban egy éjszakai bárban történt és mely tanulmányt lehet a modern kríziselmélet első jelentős írásának tartani. (Bakó, 2004) A bostoni bárban, ahol nagyjából nyolcszázan ünnepelték labdarugó klubjuk győzelmét, tűz ütött ki mely tűzben ötszázan meghaltak és kétszázan kórházba kerültek. A tűz túlélőivel és az elhunytak hozzátartozóival terápiás segítségnyújtás révén foglalkoztak. Az eset legfontosabb tanúsága az volt, hogy olyan, egyébként pszichiátriai betegségben nem szenvedők is tudnak olyan súlyos válasz-reakciókat adni megterhelő életeseményekre, melyek akár utalhatnak patológiás személyiségzavarokra, de mégsem azok. A gyors és azonnali terápiának köszönhetően ezen helyzetek egy része tartós személyiség-károsodás nélkül megélhető.

A pszichológiában a krízis leírása Erikson nevéhez köthető, aki 1956-ban írt először fejlődési krízisekről pszicho-szociális fejlődéselméletében. Számára a krízis a fejlődési folyamat része, egy olyan fordulópont az ember életében, melyet sikeresen megoldva tud tovább lépni életének újabb eseményei, fordulói, dilemmái felé. (Erikson, 1956)

A krízisek csoportosítása aszerint történhet meg, hogy milyen kiváltó okok állnak mögötte, illetve milyen területeken fejtik ki a hatásukat. Ennek alapján beszélhetünk normatív krízisekről (ide tartoznak az Erikson által leírt fejlődési krízisek), akcidentális krízisekről (járulékos krízisek), traumatikus krízisekről (kapcsolati konfliktusok, személyek elvesztése). Más felosztás alapján lehet egyéni, csoportos és társadalmi krízisekről beszélni. Harmadik

felosztás alapján pedig lehet fejlődést elősegítő és fejlődést gátló kríziseket megkülönböztetni.

A kutatások során a krízis és a stressz sokszor együtt járó fogalmak. Selye János stressz-elméletében (1964) a stressz élettani alapjait írta le. A stresszt alapvetően fontosnak tartotta, az emberi élet és fejlődés természetes velejárójának, mely gondot akkor jelent, ha elhúzódik és tartósan fennmarad, azaz intenzitásában és időtartamában túlzott lesz. A szorongások hatása tehát egyrészt serkentő (facilitáló), másrészt gátló (debilizáló). (Kopp – Fóris, 1995)

G C. Caplan (1964) egy egységes modellben fektette le a kríziselmélet alapelveit, megalkotta a legelterjedtebb és legismertebb krízis-definíciót. (Oláh, 2004) Meghatározása szerint krízishelyzetben az egyén kénytelen a lélektani egyensúlyát veszélyeztető körülményekkel szembenézni, a probléma mindennél fontosabbá válik számára. A fennálló helyzetet szokásos problémamegoldó eszközeivel azonban sem megoldani, sem elkerülni nem tudja. A fenyegetettség általában kívülről érkezik, így az egyén érzi ezt a fajta kiszolgáltatottságot, ami ezzel együtt jár.

A krízis szakaszolása során az első stádium a készenlét szakasza, melyben vegetatív reakciók történnek (pld. vérnyomás emelkedése, szapora szívverés, stb.) és melynek pszichés funkciója a figyelem és érzékelés fókuszálása a kiváltó ingerre, a kognitív funkciók javulásával. A második szakasz a küzdelem szakasza, melyben elkezdődnek a próbálkozások és útkeresések. Amennyiben a próbálkozás sikeres, a feszültség csökkenthető és az érzelmi egyensúly helyreállítható. Ennek a szakasznak a sikeres megoldása egyben a fejlődésre való lehetőség is. Ebben az esetben az egyén vagy közösség problémamegoldó képessége javul, megtalálhatják fejlődési útjaikat és egy újabb, magasabb szinten integrálódhatnak.

A szakasz sikertelen megoldásaképpen azonban a személy vagy közösség alacsonyabb szinten megrekedhet, regresszió következhet be, a személyiségfejlődés megtorpanhat, és a krízis elhúzódhat. Ez esetben a krízis belép a harmadik szakaszába, a krízis tovább él, fellép egyfajta kiúttalanság, ambivalencia, döntésképtelenség, az önértékelés megtorpanhat. Ha ez az állapot tartósan megmarad, akkor bekövetkezhet az összeomlás szakasza. Ebben a szakaszban az alkalmazkodóképesség felborul, destruktív magatartási formák alakulhatnak ki és külső segítség nélkül akár regresszív állapot következik be, esetleg a pszichotikus zavarok tartóssá válhatnak. (Szabó-Tóth, 2004, 2005).

A megküzdés fogalmának értelmezésére számos pszichológiai modell született. Lazarus nevéhez köthető annak kognitív tranzakcionalista megközelítése. (Lazarus, 1966) Modelljében azt hangsúlyozza, hogy mi az

egyén vagy közösség szerepe a helyzet értelmezésében és abban, ahogyan a helyzethez viszonyul. Az egész egy kétlépcsős folyamat, melynek első fázisa, hogy az egyén vagy közösség értékeli a helyzetet majd pedig azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai elegendőek-e a helyzet kezelésére.

Lazarus és Folkman (1988) két átfogó megküzdési stratégiát írt le. A problémaközpontú megküzdés során az egyén célja a probléma leküzdése, kezelése, vagy jövőbeli elkerülése. Az érzelemközpontú stratégiák esetében a cél az érzelmi stressz-reakciók enyhítése, a negatív érzelmek túláradásának csökkentése. Ezt a két stratégiát egy-egy helyzetben lehet vegyesen használni és általában ideiglenesen, addig, ameddig a végleges megoldási módra rá nem lelünk.

A két fenti mellett még nyolc olyan stratégiát írtak le, melyeket az emberek alkalmazhatnak. (Dávid et al, 2014) 1, konfrontáció: aktív szembehelyezkedés a helyzettel, a kiváltó okokkal; 2, eltávolodás: a helyzettől való ideiglenes eltávolodás a jobb rálátás érdekében; 3, az érzelmek és a viselkedés szabályozása, melynek során önkontrollt gyakorolunk érzelmeink és viselkedésünk felett; 4, társas támogatás kérése; 5. aktív felelősségvállalás a helyzet megoldása irányába; 6. problémamegoldás megtervezése;7, elkerülés és menekülés a probléma jobb átgondolása érdekében; 8, pozitív jelentés keresése a helyzet leírására annak érdekében, hogy az elviselhetőbbé váljon.

Lazarus kutatásai alapján az emberek kár és veszteség esetében főleg az érzelmeiket próbálják szabályozni. (Oláh, 2004) Az olyan helyzetekben, melyeket inkább kihívásként érzékelnek, gyakoribb a konfrontatív vagy problémaorientált megküzdési stratégiák választása. Ha azt gondoljuk, hogy a körülményeket képesek vagyunk megváltoztatni, akkor inkább problémaközpontú és konstruktív módon reagálunk, ha viszont úgy értelmezzük, hogy erre nem vagyunk képesek, akkor passzívak leszünk és érzelemcsillapítással próbáljuk a feszültséget csökkenteni.

Lazarus szerint az, hogy a stratégiák közül melyik jó vagy melyik kevésbé jó, az adott helyzet függvényében dőlhet el. A stratégiák változnak aszerint is, hogy éppen a helyzetben melyik állomáson vagyunk. Tehát az, hogy melyik coping-stratégiát választja valaki, függ attól az érzelmi állapottól, melyben van, és attól, hogy hogyan értékeli a helyzetet.

Más elképzelések alapján lehetnek még adaptív és maladaptív megküzdési stratégiák attól függően, hogy sikeresek vagy kevésbé sikeresek a helyzet kezelésére. (Dávid et al, 2014) Ezeken kívül lehet támogatást kereső vagy azt nélkülöző módok alapján is a felosztásuk valamint az aktív és passzív kategóriák mentén.

Abban az esetben, ha a krízishelyzettel való megküzdés sikeres volt, pozitív értelmi reakciók keletkeznek, nőhet a kontrollérzés és a kompetencia-érzés, javulhat az önértékelés, a feszültség pedig csökkenthető. A sikertelen megküzdés szorongást, hosszú távon depressziót válthatnak ki, kialakulhat a tanult tehetetlenség érzése, testi tünetek jelenhetnek meg.

Azt, hogy egy stresszhelyzetre hogyan reagálunk, több tényező is befolyásolhatja. Nehezítő tényezők lehetnek a rossz, nem megfelelő helyzetértékelés, a magas elvárási szint, a negatív beállítódás, a társas támogatás hiánya vagy kedvezőtlen családi minta. Segíthetik a reális helyzetértékelés, optimista beállítódás, az élet értelmének megtalálása, a poszttraumás növekedés felfedezése, a társas támogatás megléte.

Kissé eltávolodva az egyéni szinttől a társadalmi-közösségi felé írhatjuk, hogy az ilyen helyzetekben, amilyen a mostani - legyenek azok természeti vagy társadalmi katasztrófák, veszélyhelyzetek - egy közös vonás van: a társadalmi rendben változás, bizonytalanság keletkezik. (Havasi 2020) Merton és sokan mások írják le ezeket a helyzetek és anómiás (értékválságos) helyzetként jellemezték őket utalva arra a fajta bizonytalanságra, mely az ilyen helyzeteknek mindenképpen a sajátja.

A társadalomkutatókat a társadalomtudományok kialakulása óta foglalkoztatja a szolidaritás kérdése, azaz annak megértése és megfejtése, hogy hogyan tudnak az emberek, sokan, együttműködni, azaz hogyan tud kialakulni és megmaradni a társadalmi rend. Sokszor egy ilyen kritikus helyzetekben, mint a mostani, a kezdeti tagadás és sokkos állapot után az lesz a jellemző, hogy az emberek felismerik: egymásra vannak utalva, együttes cselekvéssel a dolgok jobb irányba fordíthatóak. A kulcskérdés, az, hogy mi lesz a domináns viselkedés, mi az ami elkezd terjedni. Ha az uralkodó, a kívánatos magatartás az összefogás lesz - mint ahogyan most látjuk – akkor elindulhatnak és megszilárdulhatnak a szolidaritás kis, majd nagyobb körei.

Darwin sokat idézett mondata úgy hangzik: azok maradnak fent, akik a változásokhoz a legjobban képesek alkalmazkodni. A válság felerősítheti az emberi közösségek legjobb és legrosszabb vonásait egyaránt. Ha abból indulunk ki, hogy az ember alapvetően társas lény, most is megtalálhatják emberi közösségek azokat a legjobb utakat, amelyek segítségével nem zéró összegű játszmákat művelnek önállóan, hanem win-win alapon magukat is másokat is segítve tudják ezt a helyzetet átvészelni.

A stresszhelyzetnek egyéni és közösségi-társadalmi szinten is lehet mobilizáló hatása és lehet „fagyasztó" hatása. Nyilvánvalóan szorongató, stresszes helyzet az, amiben a járványhelyzet akut szakaszában egyénileg és közösségként is voltunk, de ha kicsit átkeretezzük, átfordítjuk, akkor a

mobilizáló hatása, a felhajtó ereje erős tud lenni és ebben az esetben jobban tudunk vele megküzdeni. Nem mindegy tehát, hogy hogyan állunk ehhez a helyzethez, hogyan fordítjuk le ezt a helyzetet magunkban, hiszen ez a hozzáállás a fent bemutatott módon a coping-gal kapcsolatos elméleteknek is alapvető kiindulópontja.

III. Empirikus elemzések

III.1 A járvány-helyzet értelmezése és ezek mögöttes mintázata

Az elemzések között elsőként azzal foglalkozunk, hogy hogyan, miként értelmezték, miként gondoltak a járvány-helyzetre a válaszadók, majd azt vizsgáljuk, hogy milyen szociológiai változók állnak ezen értelmezések hátterében.

Elsőként azzal a dimenzióval foglalkoztunk, hogy milyen lelkiállapotban találta meg az embereket a járvány.

1. ábra: Boldogságérzet és járványhelyzet (10 fokú skála, átlagok)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Látható, hogy a járványhelyzet előtt sokan igazán boldognak tartották magukat (7,6-os átlagértékkel), mely érték jelentősen csökkent (6-os átlagra) a jelenlegi időszakra. A kérdésre adott válaszok kétváltozós elemzése azt mutatja, hogy a négy változó közül a „most hova helyezné magát…?" kérdésre adott válasz kissé függ az iskolai végzettségtől (szig: 0,00, eta: 0,2) és összefüggéseiben azt mutatja, hogy minél iskolázottabb valaki, annál jobb lelkiállapotban volt a járványhelyzet akut szakaszában.

A négy kérdésre adott válasz az életkortól és a lakóhelytől (Budapest, Miskolc, város, község kategóriákkal mérve) független. A „mennyire boldog jelenleg?" kérdésre adott válaszok viszont szignifikáns összefüggést mutatnak

a „nem” változóval: kutatásunk alapján úgy látszik, hogy a férfiak magasabbra helyezték magukat a tízfokú skálán, mint a nők. Ugyanez a tendencia érvényesül a „most a helyzet kapcsán hova helyezné magát?” kérdés esetén.

Más kutatások a boldogság és elégedettség nemek szerinti megoszlásáról igen ellentmondásos eredményeket mutatnak (lásd ehhez például Herbst et al, 2011; Fujita et al 1991; Plant et al, 2000; Havasi 2020). Ezek alapján árnyaltabb a kép a nemek eltérő boldogság-érzetéről. Kutatások szerint a nők boldogság-érzete az utóbbi évtizedekben csökkenő trendet mutat. (Herbst, 2011) Ezzel együtt a nők kétszer olyan hajlamosan depressziós időszakokat átélni életünkben. (Fujita et al, 1991) Ugyanakkor azt is mutatják ezek a vizsgálatok, hogy a nők sokkal hajlamosabbak igen erős pozitív érzéseket átélni, mint a férfiak. Gyakrabban és gyorsabban vesznek igénybe külső segítséget is abban az esetben, ha lehangoltnak érzik magukat. Ezek egy része visszavezethető a nemek eltérő szocializációs hatásaira, azaz arra, hogy a nők gyerekkoruktól kezdődően támogatást kapnak érzelmeik erősebb kifejezésére, mint a férfiak. (Plant et al, 2000) Az érzelmeik felismerésében, az empátiában is erősebbek a nők, mint a férfiak.

Összességében ezek a kutatások azt mutatják, hogy a nők jobban kitettek a depressziónak, a stressznek és krízisek mély átélésének, mint a férfiak, ugyanakkor a poszttraumás fejlődés is jellemzőbb rájuk, mint a férfiakra.

Érdekes ugyanakkor, hogy a „kivel él együtt” változó (egyedül él, másokkal él) nem mutat szignifikáns összefüggést a kérdésekre adott válaszokkal – lehetséges, hogy ennek háttérben az áll, hogy az egyedül élők csoportja nagyon heterogén csoport: vannak benne idősek, özvegyen maradt, főleg nők, és vannak benne egyedül élő fiatalabb korosztályhoz tartozók. Illetve talán az kis fontos lehet, hogy a járvány-helyzet extrém háztartás-összetételeket okozhatott, hiszen vannak olyanok, akik hazaköltöztek szüleikhez kollégiumokból, albérletekből és olyanok is, akik a helyzet hatására összeköltöztek idősebb szüleikkel. Sajnos kutatásunk keretei nem teszik lehetővé ennek a kérdésnek a differenciáltabb mérését tekintettel arra, hogy nem vizsgáltuk hogy a háztartások összetétele most mutat ilyen mintázatot vagy „békeidőben” is.

Ezt követően az emberek fejében lévő járvány-értelmezéseket nyitott kérdésben is vizsgáltuk.

2. ábra: „Mit gondol a járványról?" - a nyitott kérdésre a dott válaszok gondolati „térképe"
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Szembeötlő azonnal első ránézésre, hogy a helyzetet sokan nagyon félelmetesnek és nagyon riasztónak jellemezték. Félelmetes és riasztó elsősorban a kiszolgáltatottság és bizonytalanság miatt, hiszen nem lehetett tudni a járvány akut szakaszában, hogy az hogyan fog alakul Magyarországon. Sokan tartottak attól, hogy idős hozzátartozóik megbetegszenek. Sokan féltek a járvány gazdasági hatásaitól. Többen kifejezték az iránti aggodalmukat, hogy nem látható a járvány-helyzet vége és az egész helyzet nagyon kiszámíthatatlan. Mások azt hangsúlyozták, hogy a járvány várható volt: egyfajta ellen-reakció a globalizmusra, a rohanó világra, a fogyasztói társadalomra. Sokan úgy véltek, hogy a helyzetet komolyan kell venni és aggodalmuknak adtak hangot a tekintetben, hogy vannak, akik bagatellizálják. Olyanok is voltak kisebb számban, akik attól tartottak, hogy a politikai rendszer még inkább polarizálódik és a politikai elit ezt a helyzetet is a propaganda céljából használja majd. Megint mások a felhatalmazási törvény kapcsán amiatt aggódtak, hogy a hatalom gyakorlásának módja diktatúrába csaphat át. Voltak olyan hangok is, hogy a járvány már mindig itt lesz: amíg nem lesz ellene vakcina, addig egyfajta fenyegető rémként leselkedik majd a háttérben.

A kérdőívnek nagyon értékes és elemzésre jól használható része volt az a kilenc állítás, melyet felkínáltunk a válaszadóknak és melyet ötfokú Likert skálákon értékelhettek. Az elemzés következő blokkjában ezzel a kilenc változóval dolgozunk és megvizsgáljuk, hogy hogyan állnak összefüggésben

ezek a változók más, a válaszadókra vonatkozó szocio-demográfiai paraméterekkel.

3. ábra: A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés nemek szerinti bontásban (ötfokú skála, mean)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti 3. ábrából is látható, hogy a válaszadók jelentős része egyet értett azzal az állítással, hogy a koronavírussal meg fog tudni az emberiség előbb, vagy utóbb birkózni. Illetve azzal a vélekedéssel is, hogy a globalizált világban rendre elő fognak fordulni a mostanihoz hasonló járványos helyzetek. Ezeket egyfajta funkcionalista jellegű magyarázatnak tarthatjuk, melyek hajlamosak a dolgok magyarázatául egyfajta rendet, természetes állapotot tételezni. Ugyanakkor, viszonylag magas volt a támogatottsága annak az állításnak is, hogy a járványos időszaknak lehetnek jó hatásai, pozitív következményei – mely vélekedés kissé megint funkcionalista jelleget mutat: nagyon leegyszerűsítve, mindennek ami van, annak van valamiféle célja és értelme a világban és így kell lennie valamiféle értelmezhető, hasznos hatásnak.

1. Táblázat

A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés nemek szerinti bontásban (ötfokú skála, mean, szignifikancia szinttel)

Állítások	Férfi	Nő	Átlag (Mean)	Szign.:
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kíhívásaira.	2,35	2,74	2,67	0,002
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	4,21	4,02	4,06	0,022
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,71	3,7	3,7	0,993
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,41	1,86	1,77	0
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,49	1,98	1,89	0
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,5	3,71	3,67	0,041
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzékelem.	2,74	2,61	2,63	0,197
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,63	2,57	2,58	0,604
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,92	1,87	1,88	0,626

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az 1. táblázatban megvizsgáltuk, hogy az állításokkal való egyetértés mutat-e összefüggést a nem-mel, mint változóval. Aláhúzással jeleztük a szingifikáns összefüggéseket, melyek alapján látszik, hogy öt állítással összefüggésbe hozható a válaszadó nemével.

Így elmondható, hogy szignifikánsan inkább a nők hajlamosak olyan magyarázatokat adni, hogy a járvány a föld reakciója, valamiféle megtorlás, elégtétel a globalizációra, az elöregedő demográfiai helyzetre, mely magyarázat tekinthető egyfajta evolúciós-szelekciós szempontú érvelésnek. Ugyanez a trend folytatódik abban is, hogy a „vírust az Isten küldte" és „az arra érdemeseket kigyógyítja" típusú állítások inkább a nőkhöz állnak közel, míg a tudományba vetett hitre inkább építő „az emberiség meg fog tudni ezzel birkózni" - állítást inkább a férfiak tudják támogatni.

Ugyanakkor a járványos időszak kedvező hatásaival a nők számolnak igazán, mely összefüggésbe hozható a fent már tárgyalt inkább nőkre jellemző traumák utáni fejlődésre való képességgel, melynek hátterében egy azzal kapcsolatos optimistább értelmezés állhat.

Kutatásunk során feltételeztük, hogy azok, akik lakóparkban vagy kertes házban élnek, jobban tudják kezelni a kialakult bezárt helyzetet.

2. Táblázat

Lakás típusa és a helyzetre vonatkozó állítások összefüggései (mean, szignifikacia szinttel)

	egyéb lakás	kertesház	lakóparki lakás	total	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	2,58	2,68	2,81	2,67	0,267
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	4,16	4,03	3,92	4,06	0,032
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,72	3,7	3,71	3,7	0,975
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,74	1,84	1,66	1,77	0,258
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,86	1,93	1,78	1,89	0,51
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,69	3,71	3,5	3,67	0,17
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	2,58	2,68	2,6	2,63	0,499
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,47	2,64	2,64	2,58	0,16
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,81	1,89	2,02	1,88	0,219

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A 2. táblázat segítségével tehát azt vizsgáltuk, hogy összefüggésben áll-e a válaszadó lakáskörülménye és a járvány-helyzet értelmezése. Látható, hogy csak a második állítás esetében tapasztalható némi összefüggés.

Kutatásunk során afelől is szerettünk volna megbizonyosodni, hogy vajon a fiatalabbak, vagy az idősebbek kezelik jobban a kialakult helyzetet.

Ennek a kérdésnek a vizsgálatához többféle hipotézisünk is volt. Egyrészt feltételeztük, hogy az idősebbek (a legidősebb válaszadó 78 éves, a legfiatalabb 19 éves volt) átéltek hasonló történelmi-társadalmi traumákat, vagy ha nem is traumákat, akkor jelentős társadalmi változásokat, mint például 1956 vagy a rendszerváltás, eseteként átélhették a 2. világháborút 1-2 éves gyerekként. Talán szívósabbnak, ellenállóbbnak tekinthető tehát ezen szempont alapján az idősebb korosztály.

Ugyanakkor ennek hatása felemás lehet tekintettel arra, hogy a járványnak leginkább kitett csoportról is szó van, hiszen a mortalitási és morbiditási statisztikák egyértelműen mutatják: az idősebbek a járványban érintettebb csoport.

Másrészről kitettségüket fokozhatja, hogy a kibertérben sem mozognak annyira otthonosan, mint a fiatalabbak, így bezártság érzésük magasabb lehet az előzőeknél. Az idősebbek ráadásul nagyobb eséllyel vannak egyedül, ami a helyzet rosszabb megélését, átélést hozhatja magával.

Talán a fiatalok reziliensebbek is, mint az idősek, hiszen a mostani világban ők beleszülettek az állandó változásokba, bizonytalanságokba. Ennek ellenpontjaként, a kijárási korlátozás őket jobban érintheti, mint az időseket, akiknek egy része mozgásában egyébként is korlátozottabb lehet.

3. Táblázat

A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés összefüggése az életkorral (az életkor folytonos változóként mérve)

Állítások	Pearson-féle korreláció	Szignifikancia szint	Esetszám
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	-0,062	0,074	834
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	0,021	0,544	834
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	-0,007	0,842	834
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	-,083*	0,016	834
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	-0,054	0,118	834
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	-,133**	0,000	834
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	,139**	0,000	834
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	0,032	0,361	834
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az	-,085*	0,014	834

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Mint ahogyan az a fenti táblázatból látható, négy állítás mutat szignifikáns összefüggést az életkorral. Azt tudjuk értelmezni, hogy a kilencedik összefüggésbe hozható ezzel, mert ez éppen a megszorításokra, korlátozásokra vonatkozik és ez a fiatalokat jobban érinti. Az, hogy inkább ők értenek egyet ezzel az állítással azt mutatja, hogy a szabadságukban érezhetik magukat ebben a helyzetben korlátozottnak. A járványos időszaknak a jó hatásait is inkább a fiatalok érzik, ők inkább gondolják úgy, hogy lehetnek olyan hosszú távú pozitív fejlemények, melyek megmaradhatnak. Ezzel párhuzamosan, az idősek érzékelik főleg a helyzetből fakadó negatívumokat, melyben szerepet játszhat az a stigmatizációs folyamat, melyet átélhettünk a helyzet kapcsán és amelynek eleme az idősebb generáció hibáztatása abban, hogy bizonyos szabályokat nem tudtak betartani.

A fentiek alapján úgy tűnik, mintha az arra vonatkozó hipotéziseink igazolódnának, hogy a fiatalok boldogulnak jobban a jelenlegi helyzettel.

A helyzet árnyaltabb megismerése érdekében az életkort korcsoportokban mérve is megvizsgáltuk az egyes állítások támogatottságát.

4. ábra: A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés korosztály szerinti bontásban an (ötfokú skála, mean)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

4. Táblázat

Az egyes állítások támogatottságának összefüggése az életkori csoportokkal (mean, szignifikancia szint)

	71 vagy idősebb	61-70 éves	51-60 éves	41-50 éves	31-40 éves	18-30 éves	Total	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	2,67	2,58	2,51	2,69	2,73	2,95	2,67	0,226
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	4,02	4,09	4,04	4,12	3,96	4,04	4,06	0,738
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,77	3,56	3,78	3,79	3,6	3,75	3,71	0,225
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,66	1,65	1,79	1,68	1,91	2,02	1,77	0,082
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,52	1,93	1,9	1,79	2,04	2,02	1,89	0,124
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,36	3,47	3,62	3,86	3,7	3,89	3,68	0,002
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzékelem.	2,8	2,83	2,84	2,43	2,57	2,33	2,63	0,000

	71 vagy idősebb	61-70 éves	51-60 éves	41-50 éves	31-40 éves	18-30 éves	Total	szign.
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,7	2,68	2,48	2,56	2,53	2,63	2,58	0,634
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,49	1,81	1,9	1,89	1,98	2,05	1,88	0,063

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti 4-es ábrából és a 4-es táblázatból látható, hogy három állítással mutat szignifikáns összefüggést az életkori csoportok háttérváltozó.

Most csoportbontásban látható, hogy a fiatalok értenek egyet leginkább azzal az állítással, hogy a járvány utáni időszakban is megmaradhatnak a helyzet jó hatásai.

Ennek az állításnak a támogatottsága az idősebb életkori csoportokban alacsonyabb, érdekes ugyanakkor, hogy a 41-50 évesek nagyjából hasonlóan gondolkodnak erről, mint a 18-30 éves korosztály. Egy másik állítás esetén is együtt mozog ez a két korosztály: a járványos időszaknak kevéssé érzik ők ketten a negatívumait, míg az idősebbek inkább.

A szabad kijárásra vonatkozó állítással leginkább a fiatalok értettek egyet, mint ahogyan fent már korábban is láttuk, azt gondoljuk, hogy ez teljesen érthető, egyfajta életkori sajátosságnak is betudható.

5. Táblázat

A háztartás összetétele és az egyes állítások támogatottsága (mean és szignifikancia szint)

	nem él egyedül	egyedül él	mean	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	2,69	2,57	2,67	0,337
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú koronavírussal is.	4,05	4,11	4,06	0,442
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,72	3,65	3,7	0,484
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,79	1,7	1,77	0,393
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,92	1,75	1,89	0,15
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,69	3,58	3,67	0,306
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	2,62	2,71	2,63	0,387
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,58	2,59	2,58	0,927
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja	1,89	1,84	1,88	0,602

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Amikor korábban már a boldogság-érzetet elemeztük, utaltunk rá, hogy nem találtunk szignifikáns összefüggést aközött és aközött, hogy valaki egyedül él vagy másokkal él. Most is azt látjuk a fenti táblázatban, hogy nincsen szignifikáns kapcsolat az állításokkal való egyetértés és a háztartások összetételének ilyen módú mérése között.

Talán azért, mert ahogyan korábban utaltunk rá, mind az egyedül élő, mind a másokkal együtt élő kategória nagyon heterogén jellegű. Az előbbiben ott vannak az idősebb, egyedül élő, özvegyen maradt zömében nők, ott vannak az egyedül élő fiatalabbak, ott vannak azok, akik elváltak és egyedül maradtak, stb. A másokkal együtt élő pedig lehetséges, hogy most a járványhelyzetben osztozik lakásán olyan „másokkal", olyan családtagjaikkal, akik egyébként kollégisták, albérletben élnek - hiszen nem tudhatjuk, hogy ez állandó együttélés másokkal, vagy a helyzet hozta magával.

Az is lehetséges, hogy aki másokkal együtt él és kisgyerekes család, azok most nehezebben viselik a bezártságot és úgy érzik: életük jelentősen megváltozott a helyzet hatására, szemben azokkal az egyedül élő idősekkel, akik a helyzethez már alkalmazkodhattak. A másokkal való együttélésben ott vannak azok a családok is, akinek kisiskolás a gyermeke és a távoktatás a szülőket is nagyon igénybe veheti.

Korábban már láttuk, hogy milyen összefüggés van aközött, hogy ki milyen lakókörnyezetben él illetve hogyan értelmezi a jelenlegi helyzetet. Most azt nézzük meg, hogy lakóhelyi bontásban (Budapest, Miskolc, város, község) milyen eredményekre bukkanhatunk.

	A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az előregedő társadalom kihívásaira.	Az emberiség minden betegséggel megtud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusú korona vírussal is.	Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	A Jó Isten az arra érdemeseket megfogja menteni a betegségtől.	A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.
Budapest	2,4	4,1	3,7	1,3	1,4	3,8	2,2	2,3	1,8
Miskolc	2,7	4	3,7	1,8	1,9	3,6	2,7	2,6	1,8
község	2,6	4,1	3,6	1,9	2	3,7	3,1	2,4	1,8
város	2,6	4	3,6	1,7	1,9	3,6	2,6	2,5	1,8
átlagok	2,57	4,05	3,65	1,67	1,8	3,67	2,65	2,45	1,8

5. ábra: A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés lakóhely szerinti bontásban (ötfokú skála, mean)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

6. Táblázat

A helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés
összefüggése a lakóhely típusával (mean, szignifikancia szint)

Állítások	Budapest	Miskolc	község	város	átlagok	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	2,4	2,7	2,6	2,6	2,57	0,673
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	4,1	4	4,1	4	4,05	0,179
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,7	3,7	3,6	3,6	3,65	0,632
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	1,3	1,8	1,9	1,7	1,67	0,01
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	1,4	1,9	2	1,9	1,8	0,04
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,8	3,6	3,7	3,6	3,67	0,103
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	2,2	2,7	3,1	2,6	2,65	0,01
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,3	2,6	2,4	2,5	2,45	0,349
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	0,799

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az 5-ös ábrából és a 6-os táblázatból látható, hogy a lakóhely három tételnél mutat szignifikáns összefüggést a válaszokkal. Az is látható, hogy a budapestiek kissé máshogyan vélekednek a helyzetről, mint a többi típusú településen élők. Érzékelhető, hogy kevéssé támogatnak olyan állításokat, melyek arra utalnak, hogy ez az egész helyzet valamiféle büntetés vagy isteni csapás, sokkal inkább pragmatikusan gondolkodnak a helyzetről, ami megmutatkozik abban is, hogy a jó hatásait is hangsúlyozzák illetve azt, hogy ilyen járványok a globalizált világ velejárói.

A községekben is élők is érdekesek abból a szempontból. hogy markánsak megjeleníthető trendet képviselnek. Ők tudnak azonosulni leginkább az olyan nézetekkel, mely szerint az istennek van köze a jelenlegi helyzethez és hogy a járványhelyzetnek a negatívumait érzékelik. Kissé konzervatív, ugyanakkor kevésé cselekvő, inkább passzív elszenvedő stratégia ez.

Végül ebben a blokkban az iskolai végzettség, mint független változó hatását vizsgáljuk meg a járvány-értelmezésekre.

6. ábra: Az iskolai végzettség a helyzetre vonatkozó állításokkal való egyetértés

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

7. Táblázat

Az iskolai végzettség, mint magyarázó változó szerepe az egyes állításokkal való egyetértésben (mean, szignifikancia szint)

Állítások	8 osztály	szakmunkás, szakiskola	érettségi	érettségivel együtt szakma	FSZ	főiskola	egyetem	átlagok	szign.
A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira.	3,3	3	2,9	2,7	2,8	2,5	2, 5	2,6687	0,000 (Eta: 0,14)
Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is.	3,6	4	4,1	4,1	4	4	4	4,0584	0,89
Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz.	3,4	3,5	3,7	3,7	3,7	3,6	3,8	3,7044	0,092
A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást.	2,8	2,3	2	1,8	1,9	1,8	1,5	1,7747	0 (Eta: 0,21)
A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől.	2,5	2,8	2	1,9	2	1,9	1,6	1,8856	0 (Eta: 0,22)

Állítások	8 osztály	szakmunkás, szakiskola	érettségi	érettségivel együtt szakma	FSZ	főiskola	egyetem	átlagok	szign.
A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak.	3,1	3,5	3,8	3,7	3,7	3,7	3,6	3,671	0,8
A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem.	3	3,3	2,8	2,9	2,6	2,6	2,4	2,6329	0 (Eta: 0,21)
A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni.	2,9	2,6	2,7	2,8	2,6	2,6	2,5	2,5828	0,6
Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja.	2,5	1,8	2	1,9	1,8	1,8	1,9	1,882	0,78

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti ábra és táblázat alapján látható, hogy a kilenc tételből négy esetében beszélhetünk szignifikáns összefüggésről a válaszok és az iskolai végzettség között.

Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább hisznek az isteni beavatkozás erejében, a föld reakciójában és a járvány káros jellegében, mely kifejezetten - a fent már bemutatott módon - egyfajta passzív, elszenvedő stratégiaként, járvány-értelmezésként írható le.

A magasan kvalifikált társadalmi csoportok inkább bíznak a tudomány erejében, abban, hogy a helyzet meg fog oldódni, hogy az emberiség képes lesz ilyen és hasonló helyzeteket kezelni, mely kognitív beállítódás inkább egy aktív, adaptív, cselekvő megküzdési stratégiát vetít előre.

Kutatásunk során azt is mértük, hogy mit várnak, mire számítanak a válaszadók a járványt követő időszakban.

7. ábra: „Mi lesz a járvány után?" - nyitott kérdésre adott válaszok csoportosítva
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

III.2. A járványhelyzet értelmezési sémái

A szociológia képes a modellalkotásra azaz arra, hogy bizonyos paraméterek (változók, indikátorok) alapján megmutassa az emberi közösségek viselkedésének, vélekedésének, vagy éppen cselekedeteinek mintázatát. Kifürkéssze, elemezze és egyben akár előre lejelezze az emberi viselkedést.

Többváltozós elemzéssel, úgynevezett adatredukciós statisztikai eljárással (ebben az esetben főkomponens-elemzés) vizsgáltuk a járvánnyal kapcsolatos vélekedések mintázatát. Ezt követően ezeket a mintázatokat, mint vélekedési típusokat kezelve összefüggésbe hozzuk őket az elméleti részben felvázolt megküzdési stratégiákkal.

Az eljárás során kilenc változó között vizsgáltuk a kapcsolódásokat, melyek a következők (ötfokú skálán mérve):

- A vírus a Föld reakciója a túlnépesedésre, az elöregedő társadalom kihívásaira (VAR00024)
- Az emberiség minden betegséggel meg tud előbb vagy utóbb birkózni, az új típusúkoronavírussal is. (VAR00025)
- Globalizált világunkban egyre több ilyen és akár még súlyosabb világjárvány lesz. (VAR00026)
- A vírust az Isten küldte az emberiségre, hasonlóan, mint a tíz csapást. (VAR00027)
- A Jó Isten az arra érdemeseket meg fogja menteni a betegségtől. (VAR00028)
- A járványos időszaknak lehetnek kifejezetten jó hatásai, melyek a járvány utáni időszakra is megmaradhatnak. (VAR00029)
- A járványos időszak kifejezetten káros, csak a negatívumait érzem. (VAR00030)
- A járvány csak bizonyos országokban fog nagyobb pusztítást végezni. (VAR00031)
- Helyes az az eljárás, hogy nem rendelünk el kijárási tilalmat, hanem mindent nyitva tartunk és nem korlátozzuk az embereket megszokott tevékenységeikben: aki elkapja, az elkapja. (VAR00032)

Az adatredukciós eljárása futtatása során a KMO teszt eredménye 0,604-es értéket mutatott, 0,00-ás szignifikancia szint mellett.

8. táblázat.

A főkomponens elemzés eredményei

Komponensek	Kezdő sajátértékek		
	teljes	a variancia % -a	kumulatív %
1	2,221	24,681	24,681
2	1,329	14,767	39,448
3	1,126	12,510	51,958
4	1,105	12,280	64,238
5	,982	10,916	75,154
6	,768	8,538	83,692
7	,594	6,605	90,297
8	,557	6,188	96,485
9	,316	3,515	100,000
Főkomponens elemzés			

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az elemzés eredményeképpen 4 faktor választódott ki, melyeknek saját értéke nagyobb volt 1-nél, így magyarázó erővel bírtak. Az alábbi komponens mátrixból pedig látható, hogy mely változó melyekkel korrelálnak, és melyekkel adnak ki egyfajta összefüggő mintázatot.

9. táblázat.

A komponens mátrix

	Komponens			
	1	2	3	4
VAR00024	**,656**	-,079	-,290	,234
VAR00025	,177	-,225	,512	,582
VAR00026	,351	-,334	-,564	,432
VAR00027	**,815**	,226	-,029	-,272
VAR00028	**,740**	,245	,067	-,401
VAR00029	,486	-,631	,166	-,124
VAR00030	,048	**,759**	-,202	,378
VAR00031	,422	,245	,369	,364
VAR00032	,087	,122	,501	-,010

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A komponens mátrix alapján a lakossági vélekedéseket négy nagyobb csoportba lehet sorolni Ezeket a típusokat tekinthetjük megküzdési stratégiáknak is, melyek a jelenbeli vélekedés alapján előre vetíthetik a lehetséges jövőbeli viselkedést.

Annál is inkább, mert mint ahogyan korábban kiderült, Lazarus maga is úgy vélte: a megküzdési stratégia egyfajta kognitív beállítódás adott krízishelyzet értelmezésére és persze cselekvési séma is egyben. (Lazarus, 1966)

Az elsőt úgy nevezhetjük el, mint „SORSSZERŰSÉG-ISTENI" nézőpontját. Az ebbe a csoportba sorolható emberek általában úgy vélik, hogy a járvány a Föld reakciója, valamiért kaptuk és hajlamosak a dolog mögött valamiféle sorsszerűséget, és sok esetben az Istent sejtetni. Ezek az emberek a vírus-helyzetnek inkább a jó hatásait veszik észre, arra fókuszálnak.

A másodikat úgy nevezhetjük, hogy (SZÉLSŐSÉGESEN) PESSZIMISTA nézőpont, mely a járványnak csak a negatívumait veszi észre, arra fókuszál. Erre még jellemző, hogy úgy véli: nem fogunk tudni vele megbirkózni, mindig velünk marad a rettegés és a szorongás, újra és újra vissza fognak térni hasonló járványok.

A harmadik típust úgy hívhatjuk, hogy a SZELEKCIÓS álláspontot képviselők csoportja. Ők inkább úgy vélik: aki elkapja, az elkapja, nem szükségesek a korlátozó intézkedések és egyébként is: a járvány csak bizonyos országokban fog erős pusztítást végezni. Ezek az emberek bíznak az orvostudományban és úgy gondolják: meg fogunk tudni birkózni ezzel.

Végül a negyedik típust úgy nevezhetjük el, hogy a TUDOMÁNYBA VETETT HITRE épülő álláspont, mely csoportba tartozók, az előzőnél még markánsabban zárja ki az isteni gondviselés szerepét, és erősebben hangsúlyozza az ember, az orvostudomány szerepét abban, hogy ha lesznek is vissza-visszatérő járványok, (melyeket ez a típus is szinte törvényszerűnek tart), azzal az emberiség és a tudomány fejlődése lépést fog tartani.

10. ábra: Járvány-értelmezési sémák a főkomponens elemzés alapján
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Korábban láttuk, hogy bizonyos szocio-demográfiai változók hogyan hozhatóak összefüggésbe a járványhelyzetre vonatkozó 9 állításra való válasszal. Ezeket, illetve a fent beazonosított típusokat figyelembe véve írhatjuk, hogy a férfiak inkább a tudományba vetette hitre épülő, illetve talán inkább a pesszimista értelmezéseket adó csoportokba taroznak. A nők talán inkább a sorszerűség-isteni, valamint a szelekciós magyarázatokat elfogadók csoportjába.

A budapestiek, a magasan kvalifikáltak inkább a tudományban vetett hitre épülő magyarázatokat adó csoportokba sorolhatóak, míg a községekben, kisebb településeken élők illetve az alacsonyabb iskolai végzettségűek hajlamosabbak inkább a másik háromhoz tartozó érveléseket elfogadni.

Mi következik az értelmezésből? - Ennek a kérdésnek a megválaszolása átvezet minket a megküzdési stratégiák kérdésköréhez.

III.3. A járványhelyzet értelmezési sémái, mint megküzdési stratégiák

Mint ahogyan az elméleti hátteret taglaló részben írtuk, egyéni és közösségi krízishelyzetek jó megoldása révén olyan változások (új működési módok, megoldások, új erőforrások) keletkezhetnek, melyek ha hosszabb távon megmaradnak és megszilárdulnak, jelentős fejlődést hordozhatnak magukban. (Dávid et al, 2014) És mindez természetesen fordítva is igaz: amennyiben a helyzetet nem kezeljük, vagy nem megfelelően kezeljük a személyiség és a közösség szétesik, vagy kialakul a helytelen kezelésnek megfelelően egy torz egyensúlyi helyzet, amely megszilárdulva ártalmassá válhat mind az egyén, mind a társadalom számára.

Feltételezhető, hogy a pesszimista forgatókönyvet vallók nem látnak a járvány utáni időkben sem olyasmit, ami miatt az szerethető lenne, vagy bármilyen szempontból is a fejlődés irányába mutatna. A másik három típusban már jobban tetten érhető a járvány utáni időknek is másfajta szemlélete.

A fentiekben már láttuk, hogy a krízishelyzetre való reagálásban döntő jelentőségű az, hogy milyen akadályozó, vagy éppen segítő tényezők vannak az ember vagy közösség életében, környezetében. (Dávid et al, 2014) Akadályozó tényezők lehetnek a rossz kognitív helyzetértékelés, negatív beállítódás – mint ahogyan az a pesszimista nézőpontot képviselők táborában várható.

Segíti a krízishelyzet feldolgozását, amennyiben reális a helyzet kognitív értékelése, optimista a hozzáállás, a helyzetben megtaláljuk az élet új értelmét, melyeknek nagyobb a valószínűsége a másik fenti három beállítódás esetén.

Korábban azt is láttuk, hogy a megküzdési stratégiákat többféleképpen lehet csoportosítani.

Úgy véljük, hogy a szelekciós (SZ) és a tudományba vetett hitre épülők (T) tartozhatnak a probléma-orientált, míg a sorszerűség-isteni (S) csoportba tartozók valamint a szélsőségesen pesszimisták (P) inkább az érzelem-

orientált csoportba. (Lazarus és Folkmann,1988) Más felosztás alapján mondhatjuk: a tudományban vetett hites és az isteni-sorsszerű érvelés inkább támogatást-kereső típusú megküzdési stratégia, hiszen mindkettőben ott van valamilyen eszköznek a keresése, míg a másik kettő inkább támogatást elutasítóként írható le.

Megint más felosztás alapján a szelekciós, a sorszerű és a tudományos lehetnek adaptív stratégiák, míg a negyedik, a pesszimista maladaptív, azaz a belőle sejthető viselkedés egyfajta rossz reagálás a helyzetre.(Dávid et al, 2014) Ugyanígy, megint más felosztás alapján a tudományba vetett hit egyfajta aktív megküzdési stratégia, hiszen cselekvésre buzdít, míg a másik három passzívnak tekinthető. (Dávid et al, 2014)

Ezeket foglaljuk össze a következő ábrán.

11. ábra: Járvány-értelmezések mint megküzdési stratégiák
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Ezeknél a típusoknál is érvényesek azok a megjegyzéseink, melyeket fentebb tettünk a faktorelemzéssel előállított értelmezési sémáknál. Elemezéseink alapján úgy tűnik, hogy a nők inkább támogatást kereső, míg a férfiak inkább talán a támogatást elutasító megküzdési stratégiákkal jellemezhetőek, illetve a nők inkább (ezzel összefüggésben is) a passzív, a férfiak az aktív megküzdési stratégiákat választják. A magasan kvalifikáltak inkább probléma-fókuszú, aktív és támogatást elutasító modellek mentén írhatóak le, a fővárosiak szintén ezekkel jellemezhetőek.

IV. Összefoglalás

A járvány-helyzet kapcsán számomra a legizgalmasabb szociológiai kérdés annak feltárásra és vizsgálata, hogy vajon az emberek hogyan értelmezik magát a helyzetet, milyen kognitív viszonyulást alakítanak ki a helyzettel kapcsolatosan és mi áll ezeknek a folyamatoknak a hátterében.

Azért is találom nagyon érdekesnek ennek a kérdésnek a vizsgálatát, mert az egyéni és közösségi változásokra vonatkozó szakirodalomból egyértelműen kiderül, hogy az, hogy hogyan éli meg egy egyén vagy egy közösség ezt a mostani helyzetet, hogyan értelmezi, az hatással van arra is, hogy milyen lelkiállapotba „evezi" magát, illetve, hogy milyen elképzelései vannak a jövőre nézve.

A tanulmányban három kérdéskör kapcsán (értelmezések, ezek mögötti szocio-demográfiai változók, valamint értelmezési sémák és megküzdési stratégiák kapcsolata) írtam a járvány-helyzet akut időszakának lakossági értelmezéséről és arról, hogy mi következik ezekből az értelmezési mintázatokból.

Kissé leegyszerűsítve egyfajta konklúzióként írhatjuk: a tudományba vetett hitre, a sorszerűség-isteni érvelésre valamint a szelekciós érvelésre épülő stratégiák lehetnek sikeres megküzdési stratégiák, míg az egész helyzetnek csak a negatívumait érzékelő pesszimista lehet a sikertelen.

A sikeres megküzdési stratégiákat folytatóktól várható, hogy a jövőben kontroll-érzésük növekedhet, kompetencia-élményük a helyzet kapcsán erősödik, a feszültségük csökkenhet, így kedvezőbb pszichés állapotban léphetnek a járvány-helyzet következő, krónikus, vagy „lecsendesülő" szakaszába.

A helyzetben csak negatívumot látók esetében inkább sikertelen megküzdésről beszélhetünk. Esetükben várható, hogy a helyzettel kapcsolatos szorongásuk és kiszolgáltatottság-érzésük fokozódhat, amely pszichés állapotok nem segítik a helyzet jó átélését - feltételezhető, hogy esetünkben akár külső segítségnyújtás szükséges a jövőben annak érdekében, hogy pszichés egyensúlyok ismét helyreálljon.

Irodalom

BAKÓ Tihamér (2004): *Verem mélyén. Sorsfordító könyvek*. PSYCHO ART.

DÁVID Imre-FÜLÖP Márta-PATAKY Nóra-RUDAS János (szerk.) (2014): *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok.* MAGYAR TEHETSÉGSEGÍTŐ SZERVEZETEK SZÖVETSÉGE. https://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_34_net.pdf

Erikson, Erik (1956): The problem of ego identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 4: 56–121.

LAZARUS, R. S. (1966): *Psychological stress and coping process*. New York: MCGRAW-HILL.

Folkman, S.-Lazarus, R. S. (1988): Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psycholgy*, 54, 466-475.

Fujita, F.-Diener, E.-Sandvik, E. (1991): Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3*),* 427–434. https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.427

Havasi Virág (2020): Mi változik az életünkben a Covid-19 hatására? In. *Szellem és Tudomány*, 2020/2.

Herbst, Chris, M. (2011): 'Paradoxical' decline? Another look at the relative reduction in female happinness. *Journal of Economic Pshychology*, 32. 773-788. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.687.9042&rep=rep1&type=pdf

KOPP, M.-FÓRIS, N. (1995): A szorongás kognitív viselkedésterápiája. Budapest: VÉGEKEN KIADÓ.

Mihályi Helga (2020): A járvány hatása az emberekre - gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében. In *Szellem és Tudomány*, 2020/2.

OLÁH Attila: *Megküzdés és pszichológiai immunitás*. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevezetes_a_pszichologiaba/ch07.html#id617180

E. Ashby Plant-Janet Shibley Hyde-Dacher Keltner (2000): The Gender Stereotyping of Emotions *Psychology of Women Quarterly*, Volume: 24 issue: 1, page(s): 81-92, March 1. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01024.x

SZABÓ-TÓTH Kinga (2005): Comparative study on the identity types of 'successful' Gypsies/Travellers in Hungary and in England. *European Integration Studies 4:* 2 pp. 71-88.

SZABÓ-TÓTH Kinga (2004): Kiemelkedett cigányok (Gypsy/Travellers) etnikai identitásának jellegzetességei Angliában. *Szociológiai Szemle 14:* 2 pp. 58-

Mihályi Helga

A járvány hatása az emberekre - gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében

Absztrakt

Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományi Intézete több területre és célcsoportra kiterjedő kutatásba kezdett a COVID-19 járványhelyzet megértésére és értelmezésére. Ennek keretében kérdőíves módszerrel vizsgáltuk a koronavírus-helyzet lakosságra való hatását - a tevékenységek átszervezése, a gyerekek távoktatásának tapasztalatai, az összezártságból eredő konfliktusok; a gyenge és erős kötések szerepét a járvány elviselésében - a közösségi platformok használata, hatásuk a közösségi hálózatra és baráti kapcsolatokra, illetve hogy mit várunk a járvány lecsengése után.

Kulcsszavak: COVID-19, koronavírus, veszélyhelyzet, tevékenységek, online tanulás, konfliktusok, gyenge és erős kötések, közösségi média

Abstract

The Institute of Applied Social Sciences of the University of Miskolc has started a multidisciplinary and multi-target research to understand and interpret the COVID-19 epidemic situation. As part of this, we examined: the impact of the coronavirus situation on the population - reorganization of activities, experiences of children's distance learning, conflicts; the role of weak and strong bonds in tolerating the epidemic - use of social platforms, their impact on social networking and friendships and what to expect after the epidemic subsided.

Keywords: COVID-19, coronavirus, emergency, activities, online learning, conflicts, weak and strong bonds, social media

I. A kutatásról

Az alkalmazott társadalomkutatásokban különösen fontos a társadalom szolgálata, azaz olyan releváns, égető kérdések valós megvilágítása, melyek alapvetően érintik az emberi társadalmak és közösségek életét, jövőjét.

Az alkalmazott társadalomtudományok hagyományait követve a Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományi Intézete nagyszabású, több területre és célcsoportra kiterjedő kutatásba kezdett a

jelenlegi járványhelyzet társadalomtudományi megértésére és értelmezésére.

Ennek keretében kérdőíves módszerrel vizsgáltuk a járványhelyzet lakosságra való hatását -jelen írásban a második és a harmadik ponttal foglalkozom-, kitérve annak lakossági értelmezésére, az életmód megváltozására és arra, hogy milyen szociológiai változók állnak ezek hátterében. A kutatás dimenziói az alábbiak[1]:

1. A helyzet értelmezési sémái - hogyan, miképp látják az emberek, milyen pozitívumokat, negatívumokat, történelmi párhuzamokat tapasztalnak.
2. A járvány hatása az emberekre - a tevékenységek átszervezése, a gyerekek távoktatásának tapasztalatai, az összezártságból eredő konfliktusok.
3. Gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében - a közösségi platformok használata, hatásuk a közösségi hálózatra és baráti kapcsolatokra.
4. Rejtett tartalékok, melyeket kifejezetten a járvány hozott elő - új tevékenységek, új szerepek, a lehetséges jövőképek.

Kérdőívünkre - melyet a Facebookon tettünk közzé - a Survio rendszerben 44%-os befejezési aránnyal 2020. április 04. - 14. között 840 válasz érkezett. Az adatokat SPSS-ben rögzítettük és ennek segítségével elemeztük.

1. ábra: A kérdőívre adott válaszok. (db)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

[1] Az 1. dimenziót Szabó-Tóth Kinga bontja ki (Szabó-Tóth, 2020.), a 4.-et pedig Havasi Virág tanulmányában. (Havasi, 2020.)

II. A minta

2. ábra: A válaszadók neme. (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

2. ábra: A válaszadók neme. (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A válaszadók négyötöde nő, ami csak részben magyarázható azzal, hogy a Facebookot egy régebbi felmérés szerint hazánkban másfélszer annyian használják, mint a férfiak[2] és napjainkban nemzetközileg is magasabb az ő részvételük ezen a közösségi média felületen.[3] Az viszont egyértelműen érzékelhető a mintánkban is, hogy a legfiatalabbak „kikopnak" erről a platformról,[4] ugyanakkor az idős korosztály is jelen van.

4. ábra: A válaszadók iskolai végzettsége. (%).
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

[2]https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/a_nok_tobbet_hasznaljak_a_facebookot.547040.html
[3]https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-statisztikak/
[4]http://www.mediapiac.com/mediapiac/Kikopoban-vannak-a-fiatalok-a-Facebookrol/114016/

5. ábra: A válaszadók lakóhelye. (%).
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A mintában felülreprezentáltak a diplomával rendelkezők és a városiak, a válaszadók közel kétharmada, illetve négyötöde közülük került ki.
Ez megfelel annak a ténynek, hogy az internethasználat gyakoriságát elsősorban az életkor és az iskolai végzettség határozza meg, a harminc év alattiak, a legalább érettségivel rendelkezők napi rutinjához tartozik az internethasználat. A nagyvárosi környezet is kedvez az internetezésnek, de hatása jóval kisebb az iskolázottsághoz és életkorhoz képest.[5]
A válaszadók összesen 65 települést jelöltek meg lakóhelyükként, ebből 9 külföldi. A városok 66,4%-a, illetve a települések 45,1%-a Miskolc.

[5] https://www.forsense.hu/az-internethasznalok-szocio-demografiai-hattere/

6. ábra: A válaszadók háztartásának nagysága (%).
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Mindenféle háztartástípusban élő jelen van a mintában. Az egyszemélyesek az országos adatokhoz képest - ami 30%- alulreprezentáltak, viszont a 2,4 fő/háztartás átlagnak megfelelően a legtöbben két személyes formában élők közül kerültek ki a válaszadók.[6] Jelen helyzet vizsgálata szempontjából előzetesen fontos változónak gondoltuk azt, hogy ki milyen épületben lakik, mennyire van „bezárva" a veszélyhelyzetben. Minden második alany családi házban él, ami viszonylag magas arány azt figyelembe véve, hogy többségükben városlakók.

[6] https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_6.pdf

7. ábra. A válaszadók lakóépületének típusa. (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

8. ábra: A válaszadók jövedelemszerző tevékenysége. (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

9. ábra: A válaszadók dohányzási szokásai. (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A válaszadók 70% végzett jövedelemszerző tevékenységet március hónapban. Nagyon érdekes lenne megtudnunk azt, hogy két/három hónappal később hogyan változott/változik ez a helyzet.

A járvány és a koronavírus szempontjából veszélyeztetett csoportba tartoznak a dohányosok[7] és betegek.

Közel 50 féle fennálló krónikus betegséget említett a válaszadók 44,2%-a. Legtöbben, a 840 fő 7,7% említette a magas vérnyomást és 4,1% a cukorbetegséget. Emellett 15 akut betegségről is beszámolt 7,6%-uk, a válaszadók 5,4% említette a náthát/megfázást.[8]

[7] https://www.tudokozpont.hu/hirek/koronavirus-leguti-betegek-fokozott-veszelyben
[8]https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200414/megmutatjuk-hogy-kikre-nagyon-veszelyes-a-koronavirus-magyarorszagon-425692

III. A járvány hatása az emberekre

Az Alaptörvény szerint: „A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be."[9] Rendkívüli intézkedés lehet például:

- a közlekedés korlátozása vagy megtiltása;
- rendezvények betiltása;
- kijárási tilalom bevezetése;
- kitelepítés a szükséges időtartamra;
- az ország területére való belépés, átutazás, ott-tartózkodás vagy kilépés engedélyhez kötése;
- szesztilalom bevezetése;
- élet- és vagyonmentés érdekében elrendelhető a mentésre alkalmas bármely jármű, műszaki eszköz és földmunkagép, ingatlan igénybevétele, ingatlan bontása.

Részletesen a katasztrófavédelemről szóló 2011. évi CXXVIII. törvény tartalmazza a veszélyhelyzet esetén alkalmazandó szabályokat.[10] 2020. március 11-én 15 órától Magyarország egész területén a koronavírus-járvány miatt került kihirdetésre.[11]

Ez a különleges helyzet először fordul elő életünkben és pár nap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a járvány és ezzel együtt a veszélyhelyzet hatására megváltozott mindennapi életünk. Ennek vizsgálatára és tapasztataira tettünk fel kérdéseket.

[9] https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv
[10] https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv
[11] file:///C:/Users/User/Downloads/MK_20_039.pdf

1. Táblázat

Napi tevékenységeit át kellett szervezni a járvány miatt? (%)

nem, mindent ugyanúgy csinálok	11,3
igen, mert megváltoztak a tevékenységeim	18,7
igen, mert megváltozott a napirendem	31,0
mindkettő	39,0
összesen	**100,0**

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

„Napi tevékenységeinkben három nagy funkcionális egység különíthető el: az első a biológiai létfenntartásból adódó fiziológiai szükségletek - alvás, étkezés, testi higiénia -, a második a társadalmi létünkből levezethető kötöttségek - a munka, a tanulás és a közlekedés - együttes idejét fedi le. A fennmaradó időt tekinthetjük elvileg szabadon felhasználhatónak, amelynek alapvető feladata a fizikai, szellemi, lelki rekreáció, a személyiség karbantartásának és fejlődésének biztosítása."[12] Szinte minden válaszadó napi tevékenységeit átrendezte a járvány. Vagy, mert maguk a tevékenységek változtak meg, vagy a napirendjük, de a legtöbb esetben mind a kettő egyszerre.

2. Táblázat

Megváltoztak a napi tevékenységek és a napirend is (%; szign.)

egyetemi végzettségűek	45,2	legfeljebb középfokú végzettségűek	33,3	0,008
városban élők	40,3	községben élők	31,9	0,033
legalább négyen élnek együtt	46,1	egyedül élők	35,9	0,012
egyéb lakásban élők	41,7	lakóparki lakásban élők	24,0	0,001

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

[12] http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf

Minél magasabb az iskolai végzettsége valakinek, ez annál inkább igaz. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a lakóhely kapcsán is a város - község viszonylatban, a háztatásban élők számában is, azaz minél többen laknak együtt, annál többeknél történt változás, továbbá talán szintén nem meglepő módon a panelben, lakótelepi lakásban élők életét rendezte át legjobban ez a helyzet.

10. ábra: Hányan vannak otthon napközben? (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Majd minden háztartásban otthon tartózkodik legalább egy ember a veszélyhelyzet kihirdetése óta.

3. Táblázat

Legalább három fő van otthon napközben (%; szign.)

18-40 évesek	5,9	40 év felettiek	18,8	0,000
városban élők	16,0	községben élők	21,6	0,003
legfeljebb középfokú végzettségűek	15,6	egyetemi végzettségűek	21,5	0,002
lakásban élők	11,2	családi házban élők	22,3	0,000
krónikus betegek	12,6	nincs betegségük	20,5	0,000

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Minél fiatalabb valaki, annál kevésbé tölti otthon a napot és ugyanez a jellemzi a városi, alacsonyabb végzettségű embereket is, akik közül ezzel párhuzamosan nagyobb arányban dolgoznak a megszokott munkarendben. A családi házakban nagyobb a tér, többen is tartózkodnak otthon, miközben a krónikus betegek inkább vannak egyedül, elkerülendő, hogy a háztartás más tagja veszélyeztesse egészségi állapotukat.

4. Táblázat

Gyermekének/gyermekeinek, hogyan megy az online tanulásuk? (%)

önállóan	34,4
önállóan, de ha szükséges besegítek/besegít valaki a családból	34,4
folyamatos segítségre van szüksége/szükségük, mert nem tudja/tudják követni a feladatokat (sok a feladat és nehéz)	21,0
folyamatos segítségre van szüksége/szükségük, mert nem csinálja/csinálják rendesen a tanulást	10,2
összesen	**100,0**

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A tevékenységek és a napirend megváltozásának jelentős elemét teszik ki a megkérdezettek körében, hogy a gyermekeik is otthon tartózkodnak. 2020. március 16-tól az közoktatásban tanulók nem látogathatják az oktatási intézményeket. A járvány okozta rendkívüli helyzetben azonban tovább kell működtetni az oktatási rendszert, a tanulóknak biztosítani kell a tanulási lehetőséget, az iskoláknak és a pedagógusoknak pedig alkalmazkodniuk kell a váratlanul kialakult szituációhoz.

A mindennapos bejárás helyett az intézmények a digitális oktatási rend bevezetésével, távoktatási formában kötelesek biztosítani a tanulás és a tanulmányi követelmények elsajátításának lehetőségét. És bár a távoktatásnak Magyarországon volt ugyan kialakult gyakorlata, azt azonban az eddigiekben elsősorban a felsőfokú képzésben, a felnőttképzésben és a továbbképzési rendszerben alkalmazták.[13]

Csupán a kiskorúak egyharmada tanul teljesen önállóan. Egy másik harmaduknak, ha kell, besegítenek a szülők, míg további harmaduknak folyamatos támogatásra és kontrollra van szüksége.

[13] https://www.oktatas.hu/kozneveles/ajanlas_tantermen_kivuli_digitalis_munkarendhez

Az otthon-tanulás nehézségeiről, problémáiról és konfliktusairól számos történetet, tapasztalást olvashatunk a médiában, illetve az online közösségi média felületeken.

5. Táblázat

Gyermeke/gyermekei önállóan tanul/tanulnak (%; szign.)

18-40 évesek	5,9	41-60 évesek	18,8	0,000
legfeljebb ketten élnek együtt	5,5	legalább négyen élnek együtt	20,8	0,000
egyéb lakásban élők	8,7	családi házban élők	14,4	0,006
nem dolgoznak	8,3	dogoznak	13,1	0,000

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A tapasztaltabb, idősebb szülők úgy tűnik, rutinosabbak az otthon tanulás koordinálásában. Az ő gyermekeiknek kevésbé van szüksége segítségre napközben (illetve, az ő gyerekeik feltételezhetően 10 évnél idősebbek és jobban tudnak önállóan boldogulni). Ugyancsak ez jellemző a nagycsaládokra, hiszen ahol több gyermek van, kevesebb idő és figyelem juthat egyre, így muszáj önállósodni. Szintén evidensnek tűnik ez az összefüggés abban az esetben is, ha a szülő dolgozik, akár otthon, akár egy munkahelyen.

6. Táblázat

Vannak-e problémák/konfliktusok otthon az összezártság miatt? (%)

nincsenek	49,0
nincsenek, sőt jobb lett a kapcsolatunk	8,6
ugyanazok vannak, mint korábban	27,5
ugyanazok vannak, mint korábban, csak gyakrabban	7,5
új problémák/konfliktusok is vannak	7,4
összesen	**100,0**

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Cseh-Szombathy László a konfliktusokat olyan társadalmi helyzetekként vagy folyamatokként írja le, amelyekben *„két vagy több személy vagy csoport között érdekellentét van, amely érzelmi és/vagy szándékbeli ellentétben, időnként ellenséges interakcióban is kifejeződik”.* Az ellentét egymással kapcsolatban állók között jön létre és ez a kapcsolat

komplexitásának csak egy része, ezért a konfliktusos témák mellett több olyan területe lehet a család életének, ami jól funkcionál.

Ugyanakkor a konfliktus fokozódásával több színtéren is a probléma eszkalációja figyelhető meg.[14] Majd minden második válaszadó mondta azt, hogy vannak konfliktusok az összezártság miatt, közülük is kétharmadnyian ugyanazokat említették, amelyek korábban is jelen voltak a háztartási, családi kapcsolatokban. Új problémákról, illetve a régiek intenzitásának fokozódásról 7,4%, illetve 7,5% számolt be.

7. Táblázat

Új problémák/konfliktusok vannak az összezártság miatt (%; szign.)

18-40 évesek	2,6	60 év felettiek	10,6	0,000
legfeljebb ketten élnek együtt	4,4	legalább négyen élnek együtt	11,8	0,000
lakóparki lakásban élők	1,6	egyéb lakásban élők	7,6	0,000

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az összezártság nem meglepő módon az együtt élők számának növekedésével több új konfliktust hozott a felszínre és ugyanez mondható el a paneles közegre is, ahol túl kicsi a tér a 0-24-ben való együttlétre. Ezek mellett úgy látszik, hogy fiatalabbak könnyebben alkalmazkodnak, míg az idősebbek nehezebben élik meg a megszokott struktúrák és folyamatok változását a háztartásban.

A konkrétan megnevezett, ismertetett problémák és konfliktusok az alábbiak szerint csoportosíthatók, említésük gyakoriságának sorrendjében:

1. Az összezártságból adódó gondok, feszültségek:
   - *„Követnek a házban, és egy nyugodt percem sincs."*
   - *„Az összezártság és bezártság depressziót okoz."*
   - *„Néha egymás agyára megyünk."*
   - *„Kicsi a lakás két hét órás home office-ban küzdő szülőnek 3 gyerekkel."*
   - *„Nehéz összeegyeztetni a napirendeket."*
   - *„Több időt töltünk együtt, senki nem járhatja a maga útját, kevesebb az énidő, a frusztrációk hatására több a súrlódás."*

[14]http://mental.semmelweis.hu/mellekletek/konferenciadoc/Csaladi_es_kozossegi_konfliktusok_ready0114.pdf

2. Gyerekekkel, az otthontanulással kapcsolatos feszültségek:
   - *„Egyedüli gyerekként nem tudom megfelelően biztosítani a rekreációs tevékenységét, igaz én sem kezdtem el sportolni, nem tudok ebben mintául szolgálni."*
   - *„Szokásos gyermekekkel való konfliktusok, csináld ezt, nem csináld azt."*
   - *„Nehezebb a jócskán megváltozott élet, nem veszik komolyan az online tanulást sem."*
   - *„Kevés az idő főállású anyának és főállású menedzsernek lenni egyszerre. Kevés idő jut a gyermekre, aki egyke, unatkozik, nehezen viseli és egyre türelmetlenebb. Én is."*
3. A félelmek miatti feszültségek:
   - *„Aggódom a munkahelyi bizonytalanság miatt."*
   - *„Több a fizetni való az elszabadult árak miatt."*
   - *„A férjem nem veszi komolyan a helyzetet, nem tudunk kommunikálni. Úgy érzem, magamra maradtam."*
   - *„70 éven felüliek vagyunk. Nem mozdulhatunk ki és így a gyerekek, unokák segítségére szorulunk, ezért kiszolgáltatottnak érezzük magunkat. A fiatalok szívesen átvállalják ezeket helyettünk a mi érdekünkben, de nekik is vannak problémáik, nem szívesen terheljük a mi gondjainkkal őket. Főként, hogy ők az egészségügyben és a közlekedésben dolgoznak, Nekik sem egyszerű most."*
   - *„Az amúgy is rossz kapcsolatunk még jobban elmérgesedik. Elviselhetetlenné vált. Ez plusz lelki megterhelés."*
   - *„Nem tudunk bizonyos orvosi kezeléseket igénybe venni."*
   - *„Az állandó fegyelmezés, hogy moss kezet, ne rakd ide és az állandó fertőtlenítés miatt a család agyára fogok menni!"*
4. A túl sok a munka miatti feszültségek:
   - *„Sok ez így együtt."*
   - *„A férjem nem segít. Sőt, mindent széthagy és nekem kell rendet tennem."*
   - *„Az otthonmunka és otthontanulás, a feladatok torlódása, igényelné a feladatok újraosztását. Több segítségre lenne szükségem."*
   - *„A család veszélyeztetett tagjainak ellátása, az értük való aggódás is okoz konfliktusokat."*

- *„A legkisebb gyermekem felügyelete folyamatosan rám hárul, emellett főzni, takarítani és dolgozni is kéne."*
- *„Az otthoni munkavégzés ideje időnként belecsúszik abba az időbe, amikor már hazajöttem munkából és a családdal foglalkoztam."*
- *„Férjemnek járnia kell dolgozni. Nekem itthonról kell home office-ban. Kisfiamra én vigyázok, de nehezen érti meg, hogy dolgoznom kell. Ha már együtt vagyunk, igényelné, hogy inkább vele foglalkozzak. Így nagyon nehéz dolgoznom, teljesíteni a munkámat. Ráadásul nem nyolc óra így a munka, hanem amikor valami hirtelen adódik, akkor sürgősen el kell végezni. Nehezebb tervezni."*

5. A vírus, a helyzet megítéléséből, kezeléséből fakadó feszültségek:
   - *„A férjem szerint nem baj, ha elkapjuk a vírust, mert úgysem halunk bele. Ezek a dolgok napi szinten generálják közöttünk a konfliktust."*
   - *„A társam paranoiásan viseli a helyzetet, túlreagálja a veszélyeket."*
   - *„A szüleim azon aggódnak, hogy miért jár el a férjem futni, haza fogja hozni a vírust a természetből."*
   - *„Aki elmegy otthonról, nem veszi elég komolyan a szabályokat. Aki otthon marad, nem tud mindenre figyelni, ezért bekövetkeznek hibák."*
   - *„Apám nehezen viseli a bezártságot. Bár 76 éves, naponta jár bevásárolni, hetente kétszer kijár egy tüdőbetegnek és a lányának segíteni. Ez dicséretes, de kockázatos."*
   - *„Nagyszüleim úgy gondolják, hogy kilenctől délig kötelező vásárolni, nem figyelnek oda eléggé a védekezésre."*
6. Pénzügyi, anyagi gondokból adódó feszültségek:
   - *„Hogyan tovább, ha elfogy a szabadságom? Mit tervez a munkáltatóm?"*
   - *„Aggodalom a hiteltörlesztések miatt."*
   - *„A párom nem ért egyet azzal, hogy járnom kell dolgozni, én viszont nem igazán akarok ezen változtatni, mert félek a munkám elvesztésétől, illetve a fizetésem is jelentősen csökkenne."*
   - *„Az egzisztenciális biztonságunkat féltem."*
   - *„Szorongunk azért, hogy nem engedik az önellátást, segítségre szorulunk."*

7. Társas kapcsolatok hiányából eredő feszültségek:
   - *„A gyermekek szomorúbbak a bezártság, és a barátoktól való elszakadás miatt."*
   - *„A családtagokkal nem találkozhatunk személyesen."*
   - *„Nem jó egyedül lenni, hiányoznak a személyes kapcsolatok."*
   - *„Apám nehezen viseli egyedül a bezártságot."*
8. Egyedi gondok, feszültségek:
   - *„Miért rágta szét a kutya a körtefát és ki takarítson össze utána?"*
   - *„Anya nem akar kutyát."*
   - *„Ki menjen a boltba?"*

11. ábra: Ha van társa/párja, vele változott-e a kapcsolata a mostani helyzetben? (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A koronavírus könnyen a párok stressz-tesztjévé válhat. Az 1989-es Hugo hurrikán kapcsán, ami olyan párokat hasonlított össze, akiknek a természeti csapás sújtotta területen karanténban kellett eltölteni huzamosabb időt, olyanokkal, akiknél nem volt összezártság. Eredményeik szerint az összezártságban élő párok között a következő évben megemelkedett a válások száma, ugyanakkor azok között, akik együtt maradtak, több ember házasodott össze, majd több gyerekük született,

mint a másik csoport tagjainak.[15] Minden ötödik, társsal/párral rendelkező válaszadó kapcsolata megváltozott a járványhelyzetben.

A legfiatalabbak 11,9%-a, míg a legidősebbek 25,1%-a számolt be erről, azaz az életkor növekedésével fokozódnak a változások.

Az hogy ezek a változások milyen irányúak és jellegűek, az alábbi szempontok szerint strukturálhatók:

1. Romlott, rosszabb lett – a válaszok 35,5%-a:
   - *„Rosszabb lett, de eddig se volt jó."*
   - *„Többet veszekszünk a feszültség, a sok munka, a szabályok miatt."*
   - *„Itthon vannak a gyerekek, nincs szex, nincs testi kontakt."*
   - *„Hiányzik az intimitás."*
   - *„Többet morgunk."*
   - *„Nincs közös téma."*
   - *„Napi szinten bánt meg szavakkal."*
   - *„Felerősödnek a világnézeti különbözőségek is és most nehezebb ezektől elvonatkoztatni."*
   - *„Néha sok már a másik."*
   - *„Időm lett arra, hogy jobban utánajárjak ki is valójában. Megtudtam, hogy nem volt őszinte."*
   - *„Pattanásig feszült a húr itthon a lakhelyelhagyási korlátozás miatt."*
   - *„Feszültebb vagyok, sokszor észreveszem, hogy piszkálom a páromat."*
   - *„Kevesebbet vagyunk együtt, mert a home office kitolódik abba az időszakba, amikor már haza szoktam érni a munkából."*
   - *„Külön alszunk."*
   - *„Nincs kommunikáció közöttünk."*
2. Javult, jobb lett - a válaszok 32,9%-a:
   - *„Jobb lett, mert több időt tölthetünk együtt."*
   - *„Együtt vészeljük át, egymást erősítve."*
   - *„Jobban figyelünk egymásra."*
   - *„Többet, alaposabban beszélgetünk."*
   - *„Több időnk van közös programokra, sétálni, intim dolgokra."*
   - *„Elmélyültebb a kapcsolatunk."*
   - *„Kifejezzük érzelmeinket."*

[15] https://psycnet.apa.org/record/2002-00749-002

- *„A bizalom erősödött. Biztatjuk egymást."*
- *„Türelmesebbek vagyunk."*
- *„Elosztjuk a munkát, többet segít."*
- *„Őszintébbek vagyunk egymással."*
- *„Jobban félt, féltjük egymást."*
- *„Harmonikusabb a kapcsolatunk."*
- *„Jobban alkalmazkodunk egymáshoz."*
- *„Távkapcsolatban élünk és a jelenlegi helyzetben nem tudunk találkozni. Naponta többször videócsetelünk, támogatjuk egymást, megnyugtatjuk egymást."*
- *„Megértőbbek és megengedőbbek vagyunk egymással."*

3. A találkozás gyakorisága változott – a válaszok 14,9%-a:
   - *„Ritkán találkozunk."*
   - *„Külön költöztem, ritkán érintkezünk ahhoz képest, amikor együtt éltünk."*
   - *„Kevesebbet látjuk egymást, mivel nem élünk együtt."*
   - *„Más-más településen élünk így csak online és telefonon tartjuk a kapcsolatot."*
   - *„Mivel nem élünk együtt, ezért három hete csak virtuálisan, illetve telefonon tartjuk a kapcsolatot. Ha találkozhatnánk, 1-2 vita kiküszöbölhető lett volna.*
   - *„Ő a Felvidéken él, én még itthon ragadtam. A hét felét vele éltem már 8 éve. Ez már nem releváns egy hónapja sajnos."*
   - *„Katona a határon."*
   - *„Külföldön dolgozik, így nem tud hazajönni."*
   - *„Dolgoznia kell, így elköltözött tőlünk kisbabánk és veszélyeztetett korú szüleim miatt."*
   - *„Nem tudunk találkozni, mert ő többszörösen veszélyeztetett."*
   - *„Közvetlenül az őrület előtt elhagyott a feleségem, magával vitte a két gyerekemet."*

4. Egyéb vagy nem értelmezhető, hogy az említett ok miatt javult, vagy romlott – a válaszok 11,8%-a:
   - *„Fél. Fertőtlenít."*
   - *„Többször mondja, hogy vigyázz magadra."*

- *„Kevesebb idő maradt a sok munka miatt, plusz leállították a meddőségi centrumokat es ezzel mi időt vesztünk."*
- *„Ő dolgozik és fél. hogy megbetegszik és hazahozza."*
- *„Új dolog, hogy mindketten egész nap itthon vagyunk."*
- *„Idős kora miatt nem dolgozhat, ez zavarja."*
- *„Kevesebbet vagyunk otthon."*

5. Van, ami javult, van, ami romlott – a válaszok 4,8%-a:
   - *„Többet vagyunk együtt, tudomásul vesszük, hogy ennyi idő után is tanuljuk egymást, a megváltozott körülményeket."*
   - *„Vannak vitáink, besokkolásaink, de valahogy több a meghittség és erősebb a kötelék."*
   - *„Több és kevesebb időnk van egyszerre."*

12. ábra: Besegít a külön háztartásban élő rokonoknak/ismerősöknek? (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Majd minden második válaszadó besegít olyan rokonoknak és ismerősöknek, akik nem élnek velük egy háztartásban. A többiek 81,8%-a pedig csupán azért nem segít, mert nincsen rá igény a környezetében.

8. Táblázat

Besegít a külön háztartásban élő rokonoknak/ ismerősöknek (%; szign.)

18-40 évesek	32,2	41-60 évesek	56,6	0,000
legfeljebb középfokú végzettségűek	39,4	egyetemi végzettségűek	50,0	0,016
nem dolgoznak	27,4	dolgoznak	54,2	0,000
krónikus betegek	40,4	nincs betegségük	50,6	0,003

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A középkorúak (41-60 éves) segítenek leginkább másoknak, ha igény van rá. Valószínűleg nekik vannak olyan idős hozzátartozóik, akik segítségre szorulnak. Erre rímel, hogy akik nem dolgoznak, illetve valamilyen krónikus betegséggel küzdenek – többségében nyugdíjasok –, azok kevésbé aktívak mások támogatásában.

IV. Gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében

Mark Granovetter szerint kapcsolatainknak két nagy csoportja van: erős kötések -családi, rokonsági, baráti és gyenge kötések- lakóhelyi, munkahelyi, ismerősi.[16]

Természetesen életünkben alapvetőek az erős kötések, az összetartó (bonding) erős kapcsolatok, mert ezek adják a biztonságot, a szeretetet, a társas létezés érzését,[17] ugyanakkor, akiknek túlnyomórészt ilyenek a kötései és csak kevés gyenge kötésük van, szükségképp elszigetelődnek az új eszméktől, információktól és kedvezőtlen helyzetbe jutnak a társadalom több szegmensében. *„A saját közösségükbe túl erősen beágyazódott emberek nehezebben tudnak távolabbi összefüggéseket érzékelni, így aztán nem tudhatják, hogy életük milyen távolabbi erőktől függ."*[18]

A gyenge, hídszerű (bridging) kötéseket jelentősége abban rejlik, hogy az egyéneket sajátjuktól eltérő társadalmi körökkel kapcsolják össze, információval és olyan eszközökkel látják el az embereket, melyek saját társadalmi köreikben nem állnak rendelkezésükre.[19]

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy ebben a sajátos, izolált, személyes találkozásokat minimalizáló helyzetben hogyan változnak kapcsolataink, illetve hogy meglétük, intenzitásuk mennyiben segíti a szituáció elviselését, a járványhelyzettel való „megküzdést".

[16]https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch06s03.html
[17] http://www.socialnetwork.hu/cikkek/OrbanSzanto2007.htm
[18] http://www.fszek.hu/szociologia/somlai/somlai_peter_gyengek-e_eros_kotesek.pdf
[19] http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-716/publikaciok/tpubl_a_716.pdf

13. ábra: Melyik online közösségi média platform tagja? (említés %)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Napjainkban is növekszik a felhasználók száma a közösségi médiában, de ez már sokkal kisebb mértékben történik, mint öt-hat évvel ezelőtt. A felhasználók száma 2021-re átlépi már a három milliárd embert.

Vezető pozícióban továbbra is a Facebook- és annak üzenetküldő platformja, a Messenger - található világ szerte, de erősen a nyomában van a Youtube, hiszen tíz emberből már hat inkább online néz videókat, mint kapcsolja be a tévét.[20]

Mivel kérdőívünket alapvetően a Facebookon tettük közzé, nyilvánvaló, hogy a válaszadók szinte kivétel nélkül felhasználói ennek a felületnek, de látszik, hogy a tíz legnépszerűbb platform mindegyikének van kisebb nagyobb tábora közöttük.

[20] https://www.digitalhungary.hu/kozossegi-media/Mutatjuk-hogy-kinek-milyen-kozossegi-media-platformot-erdemes-hasznalnia-marketingjehez-2020-ban/9283/

A számok és kutatásunk is alátámasztják, hogy a Facebook népszerűsége egyértelműen csökken a fiatalok körében.[21]

A 18-30 évesek 78%-a, míg a 31-60 évesek 81,2%-a tagja ennek a közösségnek. Még erőteljesebb az üzenetküldőnél, a Messengernél ez tendencia, hiszen ezt a legfiatalabbaknak csupán 10,1%-a használja, szemben a 60 év felettiek 20,9%-ával.

14. ábra: Melyik közösségi média platformot használja a leggyakrabban? (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Noha általánosságban a média platformok, így a Facebook használatában is enyhe női túlsúly tapasztalható és minél képzettebbek az emberek, annál hajlamosabbak a közösségi média használatra,22 kutatásunkban semmilyen szociológiai változó mentén nem mértünk szignifikáns különbséget a leggyakrabban használt felületek között.

[21] https://index.hu/techtud/2019/01/10/hosszu_ido_utan_megvaltozik_a_kozossegi_media/
[22] https://hu.wizcase.com/blog/23-lenyugozo-statisztika-az-internetrol-es-a-kozossegi-mediarol/

9. Táblázat

Milyen rendszerességgel használja ezeket a felületeket? (%)

naponta több órát	41,2
minden nap rájuk nézek	55,2
hetente párszor	2,2
ritkábban	1,4
összesen	**100,0**

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A mérések szerint átlagosan 2 óra 23 percet töltünk a közösségi média oldalak böngészésével naponta, illetve akik használják ezeket a platformokat, több mint fele úgy nyilatkozott, hogy folyamatosan elérhető.[23]

Ehhez hasonlóan válaszadóink is napi rendszerességgel használják ezeket a felületeket, bár többen inkább csak rájuk néznek, mintsem folyamatosan, akár több órát is elidőznének ott.

10. Táblázat

Minden nap ránézek a közösségi média felületekre (%; szign.)

60 év felettiek	49,4	41-60 évesek	60,3	0,039
budapestiek	46,5	községben élők	60,9	0,028
egyedül élők	45,4	mással/másokkal élők	57,4	0,021

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

[23]https://www.interword.hu/hu/blog/2019-08-26/mennyi-idot-toltunk-a-kozossegi-median-2019-ben

Globálisan nézve a legfiatalabb korosztály használja legtöbbet a közösségi médiát, gyakorlatilag minden tevékenység közben,[24] kutatásunkban viszont szignifikáns különbséget a napi több órát netezők között nem, hanem a „rápillantók" között találtunk, ott is a közép- és időskorúak között.

11. Táblázat

Több időt tölt ezeken a felületeken, mint a járvány előtt? (%)

igen, sokkal	20,1
igen, kicsivel többet	36,1
ugyanannyit	37,0
kissé kevesebbet	3,8
sokkal kevesebbet	3,0
összesen	100,0

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A Telenor kutatása szerint a magyarok 73%-a többet internetezik a karantén idején, 78%-uk napi két óránál is többet tölt valamilyen digitális tevékenységgel.

Ahol van tanuló a háztartásban, ott napi átlagban a legtöbben 4-6 órát töltenek online tanulással, míg az otthon dolgozók többsége 4-8 órát használja munkához a netet.[25]

Ebből az időkeretből válaszadóink több mint fele a közösségi média felületeken is több időt tölt, mint a járványt megelőző időszakban. Érdekes, hogy a szociológiai változók közül egyedül a háztartásban élők száma befolyásolja szignifikánsan ezt, hiszen az egyedül élők 37,4%-a, míg a legalább négyen együtt élők 45,7%-a mondta, hogy több időt tölt a közösségi média platformokon, mint korábban.

[24]https://www.vg.hu/vallalatok/reklam-es-media/rengeteg-idot-toltunk-a-kozossegi-mediaval-2-1686418/

[25] https://24.hu/tech/2020/04/23/netezes-internet-karanten-magyar-felmeres/

15. ábra: Mire használja jelenleg ezeket a felületeket? (említés %)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Egyértelműen látszik, hogy a válaszadók leginkább a kapcsolattartásra használják a közösségi média platformokat. A kijárási korlátozások és a személyes kontaktusok mellőzése adta szituációban több mint négyötödük ezeken a felületeken keresztül próbálja fenntartani erős és gyenge kötéseit is. Emellett természetesen több egyéb társas és információszerző tevékenység is jellemzi az online világukat.

12. Táblázat

Mire használja jelenleg ezeket a felületeket? (%; szign.)

kapcsolattartásra				
legfeljebb középfokú végzettségűek	74,2	egyetemi végzettségűek	90,1	0,000
beszélgetésre				
18-30 évesek	49,3	60 év felettiek	65,1	0,003
legfeljebb középfokú végzettségűek	53,9	főiskolai végzettségűek	64,2	0,045
posztolásra				
nők	20,1	férfiak	34,0	0,000
legalább négyen élnek együtt	15,4	egyedül élők	28,2	0,034
szórakozásra				
városban élők	44,7	budapestiek	56,6	0,048
családi házban élők	43,4	egyéb lakásban élők	53,5	0,029
kíváncsiságból				
dolgoznak	40,2	nem dolgoznak	48,8	0,021

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

13. Táblázat

Kommentelésre használja ezeket a felületeket (%; szign.)

nők	17,6	férfiak	26,3	0,013
60 év felettiek	12,3	18-30 évesek	26,9	0,000
mással/másokkal élnek	17,7	egyedül élnek	26,0	0,018
dolgoznak	16,0	nem dolgoznak	26,6	0,000
nincs betegségük	15,2	krónikus betegek	24,3	0,001

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A fenti két táblázatban látható, hogy a szociológiai változók mentén milyen szignifikáns különbségek figyelhetők meg a válaszadók körében a közösségi média használatában.

Kapcsolattartásra és beszélgetésre inkább az idősebbek és a magasabban iskolázottak használják a platformokat, posztolásban a férfiak és az egyedül élők az aktívabbak. Szórakozni leginkább a budapestiek „járnak" ide, és akik jelenleg nem dolgoznak, azok közül többen kíváncsiságból töltik idejüket itt. A kommentelésben, a hozzászólásokban találtunk a legtöbb változó mentén különbségeket, melyek szerint ebben a fiatal, egyedül élő, aktuálisan munkával nem rendelkező férfiak a legaktívabbak a közösségi média felületeken.

16. ábra: Hogyan tartja jelenleg a kapcsolatot a rokonokkal/barátokkal? (említés %)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A közösségi médiánál is többen, tíz válaszadóból kilenc telefonon keresztül tartja, építi, ápolja kapcsolatait a járványhelyzet idején, ezek mellett a videótelefon is sokak számára opció. Jelzi az erős kötések fontosságát, hogy mindössze egyetlen megkérdezett mellőzi ezek fenntartását.

14. Táblázat

Skype-on tartja a kapcsolatot a rokonokkal/ barátokkal (%; szign.)

41-60 évesek	37,3	18-40 évesek	47,6	0,018
legfeljebb középfokú végzettségűek	34,5	főiskolai végzettségűek	49,8	0,001
községben élők	31,9	budapestiek	47,3	0,017
legalább négyen élnek együtt	34,7	ketten élnek együtt	51,2	0,001
családi házban élők	38,2	lakóparki lakásban élők	55,0	0,003

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Az újabb típusú telefonálási forma, a Skype, inkább a fiatalok, a magasabban iskolázottak és a budapestiek körében népszerűbb. Ez persze szoros összefüggésben van az ehhez a technológiához szükséges internet elérés lehetőségével.

15. Táblázat

Naponta mennyi időt tölt a járvánnyal kapcsolatos hírek böngészésével? (%)

néhány percet	31,9
15-20 percet	32,3
1 órát	24,5
több órát	11,3
összesen	**100,0**

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

A válaszadók kétharmada naponta legfeljebb 20 percig keres és olvas a koronavírussal kapcsolatos dolgokat az interneten. Akik ennél többet, akár napi több órát is, azok között nagyobb az idősebbek aránya, 43,0%, míg a fiatalok csak 31,7%-kal képviseltetik magukat.

Hasonló szignifikáns elérés az alapján van, hogy egyedül él (40,3%) vagy mással/másokkal (32,9%).

16. Táblázat

Naponta mennyi időt tölt a járványról való beszélgetéssel? (%)

néhány percet	19,5
15-20 percet	36,3
1 órát	38,0
több órát	6,2
összesen	**100,0**

A „magányos" böngészéssel szemben a járványról beszélgetnek is a megkérdezettek. Sokkal kevesebben néhány percet és többen legalább egy órát naponta. Érdekes, hogy az életkori megoszlás itt megfordul, hiszen a fiatalok 49,8%-a, a 60 év felettiek pedig 40.3%-a kommunikál ezügyben.

Az egyedül élők, ha nem is személyesen, hanem online, de többet beszélgetnek (51,9%), mint a mással/másokkal élők (42,4%).

V. A járvány után

17. ábra: Milyen lesz az életünk a járvány lecsengése után? (%)
Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

17. Táblázat

Milyen lesz az életünk a járvány lecsengése után? (%)

60 év felettiek	48,1	18-40 évesek	67,8	0,000
legalább négyen élnek együtt	48,4	ketten élnek együtt	61,3	0,018
nincs betegségük	31,4	krónikus betegek	60,9	0,019

Forrás: ATTI online kérdőíves járványkutatás

Kutatásunk alanyai többségükben pesszimisták a jövőt illetően, azaz, hogy mire számíthatunk, ha lecseng a járvány. Leginkább a fiatalok, a ketten együtt élők és talán nem meglepő módon, a többszörösen veszélyeztetett krónikus betegek látják sötétebben a jövőt. Viszont biztató, hogy majd minden negyedik válaszadó optimista és úgy véli, jól jöhetünk ki ebből a helyzetből és jobb lesz a jövőben, mint most. Az alábbi dolgokkal indokolták álláspontjukat.

Rosszabb lesz

1. Gazdasági nehézségek, válság, nehéz újjáépítés, bizalmatlanság van, illetve lesz:
   - *„Hosszan tartó gazdasági válság lesz."*
   - *„Nehezen lesz helyrehozható a gazdaság."*
   - *„Újra kell építeni a gazdaságot."*
   - *„Forint gyengülése, infláció lesz."*
   - *„Megszorítások várhatóak."*
   - *„Az erőforrások végesek, az újraosztásuk erőszakkal fenyeget."*
   - *„A vállalkozások, kis cégek nehéz helyzetbe kerülnek, sokan csődbe mennek."*
   - *„Több külföldi cég fog kivonulni Magyarországról."*
   - *„Büntetések lesznek az EU-tól."*
   - *„Nincs komoly gazdaságélénkítő program, ami mindenki számára elérhető lenne. Amit bejelentettek, az csak az eddigi körnek fog kedvezni."*
2. Anyagi helyzet romlása, munkanélküliség, szegénység, hiány, infláció lesz:
   - *„Munkanélküliség, munkahelyek megszűnése, kevés új munka lesz."*
   - *„Csökken a vásárlóerő."*
   - *„Szegénység, nyomor, éhezés lesz."*
   - *„A termékek drágulnak."*
   - *„A tartalékok elfogynak, életszínvonal romlás, a középosztály lecsúszása lesz."*
   - *„A vállalkozások tönkremennek."*
   - *„Gyógyszerhiány lesz.".*
   - *„A gazdasági és társadalmi hatások egyelőre felbecsülhetetlenek."*
   - *„Sokan elvesztik albérletüket, lakásukat."*
   - *„A szociális háló nincs erre felkészülve."*
   - *„Nagyobb lesz a leszakadó réteg."*
   - *„Kb. a 2008-as évet ismételjük."*
   - *„Rengetegen lesznek a piacon versenyben egy-egy rosszul fizető helyért is."*

3. Erkölcsi, érzelmi hatások, egyéb - egészségügyi, kulturális, oktatási - változások lesznek:
   - *„Társadalmi és gazdasági válság van/lesz, tovább polarizálódik a társadalom."*
   - *„Globális trauma, post traumatikus hatások krízisek lesznek."*
   - *„A gazdaság bedőlése miatt még több ember lesz nincstelen, és elszabadulnak az indulatok."*
   - *„A járványt először gazdasági, majd kulturális, és továbbra is környezeti problémák fogják követni."*
   - *„Az emberek kimerültek, elcsigázottak és hitüket vesztettek, depressziósok lesznek."*
   - *„Az emberek nem tanulnak semmiből. Újra indul a rohangálás, mindent be akarnak pótolni."*
   - *„Nehéz lesz újra félelem nélkül emberek közé menni."*
   - *„Az emberek elvesztik aktivitásukat."*
   - *„Nehéz lesz vissza állni a rendre."*
   - *„Vannak, akiknek megmaradt a fizetésük, mások semmit nem keresnek, sok barátság és kapcsolat fog megszűnni."*
   - *„Mindenki félelemben marad tudat alatt, a másik fele pedig bezárva marad a virtuális világba, mert addigra túlságosan megszokja."*
   - *„Eltűnnek a már amúgy is leáldozóban lévő személyes kapcsolatok."*
   - *„Nincs hihető kommunikáció és emberi cselekedet."*
   - *„Nőni fog a kiszolgáltatottság."*
   - *„Másként fognak az emberek egymáshoz viszonyulni."*
   - *„Bizonytalanságok mindennapossá válnak."*
   - *„Gonoszság, önzés, kapzsiság, gonosz hatalom és pénzéhes emberek lesznek."*
   - *„A hatalom és a pénz majd még jobban elnyomja a becsületes, átlagembereket."*
   - *„Ha ennek vége, nehéz lesz visszaszocializálodni."*
   - *„A fiatalok jövőképe nem lesz pozitív. A mostani élmény kitörölhetetlen."*
   - *„A környezeti problémák sokasodnak."*
   - *„Torlódnak az elintéznivalók."*

- *„A most elhalasztott egészségügyi vizsgálatok kezelhetetlenné válnak."*
- *„Több lesz a daganatos/krónikus és egyéb beteg a szűrő és egyéb vizsgálatok elmaradása okán."*
- *„Tovább romlik az egészségügy."*
- *„Többen elveszítik hozzátartozójukat, barátjukat."*
- *„Az egymás egészségébe vetett bizalom nagyon nehezen épül majd újra fel."*
- *„Gyanús lesz, aki köhög, tüsszög."*
- *„Nem lesz ugyanakkora szabadság, kevesebbet utazgatunk."*
- *„Az emberek félnek majd, hogy nehogy olyan helyre menjenek, ahol esetleg újra elkaphatják."*
- *„Rossz lesz a közbiztonság, megnő a bűnözés."*
- *„Több lesz a családon belüli erőszak."*
- *„Elmaradt a nyelvvizsga."*
- *„Félbemaradt az OKJ tanfolyam."*
- *„Az oktatásban némi lemaradás lesz."*
- *„A vizsgák egyszerre lesznek."*
- *„A gyerekek visszaszokása az intézményekbe nehéz lesz."*
- *„Szociális helyzetükből adódóan még jobban lemaradnak gyerekek az iskolában."*

4. Politikai változások lesznek:
   - *„Történelmi változások vannak/lesznek."*
   - *„A kormányzati inkompetencia megmutatkozik."*
   - *„A súlyos gazdasági következmények miatt, nagyobb lesz az igény az autoriter politikai vezetésre."*
   - *„Nem tudjuk, meddig tart a diktatúra."*
   - *„Borzalmas kormánya és vezetője van Magyarországnak."*
   - *„A politikai hatalom, az emberi szabadságjogok korlátozására fogják felhasználni ezt a traumát."*
   - *„A korlátlan hatalom birtokában a demokrácia és a szólásszabadság maradványait is módja lesz felszámolni a kormányzatnak."*
   - *„A sajtószabadság romlik."*
   - *„Politikai elitnek minden téren való kiszolgáltatottság, gazdasági elszegényedés lesz nagyobb arányban, mint eddig."*

- *„A kormány átveri az embereket."*
- *„A nemzetközi kapcsolatok lassan rendeződnek."*
- *„A kormány pedig csak a zsebe megtöltésével foglalkozik."*
- *„Politikai tüntetések lesznek."*
- *„Át kell alakítani, felülvizsgálni a kapitalizmust vagy az egész világrendet."*
- *„A „kisemberrel" nem törődnek."*
- *„Amit most adnak a vírusra hivatkozva, azt jövőre a százszorosan hajtják be."*
- *„A kormány nem fog tudni segíteni."*
- *„Fehérterror jön."*

Jobb lesz

1. Jobb lesz
   - *„Az apróbb örömök értéke nő."*
   - *„Természetesnek vélt dolgok felértékelődnek."*
   - *„Már nem az anyagiak a legfontosabbak."*
   - *„Életmódunk jobb irányba változhat."*
   - *„Tudatosabb, öntudatosabb élet lesz."*
   - *„Remekművek születhetnek mind a tudományban, mind a művészetben."*
   - *„Együtt, egymás mellett kell élni, és nem egymás ellen."*
   - *„A szeretet fontosabb, mint a hatalom, és a pénz."*
   - *„Értékelni fogjuk, hogy emberek között lehetünk."*
   - *„Minőségi időt tölthetünk el a családdal, barátainkkal."*
   - *„Empátia, segítőkészség növekedése."*
   - *„Több türelem, tolerancia."*
   - *„Jobban figyelünk önmagunkra, egymásra, másokra."*
   - *„Jobban figyelünk a Földünkre, a természetre, környezetünkre."*
   - *„Jobban figyelünk a valódi értékekre"*
   - *„Jobban figyelnek a higiénére."*
   - *„Jobban figyelünk a családra."*
   - *„Fegyelmezettebb, figyelmesebb, felelősségteljesebb lesz az életünk."*

- *„Megtanulunk összefogni."*
- *„Globális értékek felismerése."*
- *„A járvány megtanította, hogy legfőbb érték az ember és az egészség."*
- *„Helyi közösségek erősödése."*
- *„ Emberségesebbek, szolidárisabbak leszünk."*
- *„Nem mérgelődünk az apróságokon."*
- *„Ennél csak jobb lehet."*
- *„A traumák nevelő hatásúak."*
- *„Fogyasztási őrület lecsengése."*
- *„Az egészségre fogunk törekedni."*
- *„Felkészültebbek leszünk a következő járványra."*
- *„Előrelátóbbak, mértékletesebbek, összetartóbbak leszünk."*
- *„Megindul a munka."*
- *„Kevesebb lesz a hülye."*
- *„Többet foglalkozunk a környezet- és klímavédelemmel."*
- *„Nem fognak unatkozni."*
- *„Végre szabadon mozoghatunk."*
- *„Esély a pozitív változásra mindenki számára."*
- *„Visszatér az élet az utcákra."*
- *„Többen fognak online szolgáltatást nyújtani."*
- *„Több lesz a home office és a részmunkaidős."*
- *„Digitális eszközök elterjedése."*
- *„Home schooling, online tanulás is népszerűbb lesz."*
- *„Innovatív, üzleti megoldások, új üzleti modellek."*
- *„Érzelmi intelligencia szint emelkedése."*
- *„Kiderül mi felesleges, mi hasznos a társadalomnak."*
- *„A kormánypárti szavazók száma csökken."*

2. Feltétellel lesz jó
   - *„Jobb csak akkor lesz, ha tanulunk ebből a leckéből, s akarjuk a változást."*
   - *„Meg kell tanulnunk sportolni, tervezni, válságot kezelni, felhalmozni."*
   - *„Egy kicsit mindenki le kell lassulnia, magába szállnia."*
   - *„Nem szabad félni."*

- *„Ha a kormánytól mindenki a megfelelő anyagi segítséget megkapja."*
- *„Az egészségügy, az oktatásügy és dolgozói nagyobb megbecsülése."*
- *„Új munkahelyek, új technológiák, módszerek."*
- *„Rugalmasabb munkaadók."*
- *„A járvánnyal kapcsolatos visszaélések szankcionálása."*
- *„Csak akkor lesz jobb, ha változás lesz a fejekben."*
- *„Jobb lesz, ha lesz szolidaritás, összefogás, együttműködés, közösségalkotás, ha felerősödik a regionális önfenntartásra törekvés."*
- *„Visszatérés Istenhez."*
- *„Tudatosabb fogyasztók, önellátóbbak, kevésbé kényelmesek leszünk."*
- *„Tisztábbak, intelligensebbek, élhetőbbek, igazibbak, józanabbak, igazságosabbak természettudatosabbak kell, hogy legyünk."*

VI. Összefoglalás

Egyértelműen kijelenthető, hogy a tél végén berobbant koronavírus mindannyiunk életére jelentős hatással van.

A napi rutinokat, a szokásos tevékenységeket megváltoztatta. A kormány döntésének értelmében veszélyhelyzet lépett életbe, ezért sokan otthon kényszerültek maradni és a hazai munkáltatók által eddig kevésbé preferált „home office" üzemmódba kapcsoltak. A dolgok átrendeződésének jelentős elemét teszi ki az otthon tanuló gyermekek segítése, az házi feladatok elvégzésének támogatása és ellenőrzése.

Az összezártság, a nap 24 órájának együtt töltése az együtt élők felénél ugyan semmilyen problémát nem jelent, sőt vannak családok, ahol erősödtek a kötelékek, viszont számolni kell a konfliktusok fokozódásával, illetve új típusú gondok megjelenésével is. Ez a tendencia jellemzi a párkapcsolatokat is. Ugyanannyian tapasztalják jobbnak, mint mennyien rosszabbnak jelenleg viszonyukat a koronavírus előtti időkhöz képest. Valószínű, hogy azok a kapcsolatok, amik egyébként is stabilak és erősek voltak, azokat tovább erősíti a járványhelyzet, a kevésbé stabilakat pedig meggyengíti és felbontja.

A háztartásból kilépve, az erős kötések rokoni, baráti szálainak vizsgálata az is mutatja, hogy ezek egyértelműen erősödnek ezekben az időkben. Szinte mindenki próbál erejéhez és idejéhez mérten segíteni azoknak az ismerősöknek, akiknek lehet és szükségük van rá. A veszélyhelyzet miatt a fizikai kontaktus ugyan korlátozottabb, de a közösségi média és az online telekommunikációs eszközök segítségével mindenki igyekszik naprakész lenni kapcsolataiban. Az előbbit elsősorban beszélgetésekre használják az emberek, az utóbbiak közül pedig még mindig a telefon a leginkább preferált, miközben az új típusú formákat is egyre rutinosabban alkalmazzák. Az erősek mellett a gyenge kötések is élnek a koronavírus idején. A távmunka, a napi több órányi internetes böngészés, a világ dolgairól való tájékozódás és beszélgetések, chat-elések ezeket bővítik és stabilizálják.

Irodalom

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról;

https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv

23 lenyűgöző statisztika az Internetről és a közösségi médiáról 2020-ban;

https://hu.wizcase.com/blog/23-lenyugozo-statisztika-az-internetrol-es-a-kozossegi-mediarol/

A nők többet használják a Facebookot;

https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/a_nok_tobbet_hasznaljak_a_facebookot.547040.html

Albert Fruzsina, Dávid Beáta: A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben;

http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-716/publikaciok/tpubl_a_716.pdf

Az internethasználók szocio-demográfiai háttere;

https://www.forsense.hu/az-internethasznalok-szocio-demografiai-hattere/

Cohan, C. L., Cole, S. W.: Life course transitions and natural disaster: Marriage, birth, and divorce following Hurricane Hugo;

https://psycnet.apa.org/record/2002-00749-002

Havasi Virág (2020): Mi változik életünkben a Covid-19 hatására? Szellem és Tudomány, 2020/2.

Hosszú idő után megváltozik a közösségi média;

https://index.hu/techtud/2019/01/10/hosszu_ido_utan_megvaltozik_a_kozossegi_media/

Időmérleg módszertan;
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf

Így neteznek a magyarok karantén idején;

https://24.hu/tech/2020/04/23/netezes-internet-karanten-magyar-felmeres/

Kikopóban vannak a fiatalok a Facebookról;

http://www.mediapiac.com/mediapiac/Kikopoban-vannak-a-fiatalok-a-Facebookrol/114016/

Koronavírus: a légúti betegek fokozott veszélyben;

https://www.tudokozpont.hu/hirek/koronavirus-leguti-betegek-fokozott-veszelyben

Magyar Közlöny;

file:///C:/Users/User/Downloads/MK_20_039.pdf

Magyarország Alaptörvénye;

https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv

Mark GRANOVETTER: *A gyenge kötések ereje: A hálózatelmélet felülvizsgálata*;

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch06s03.html

Megmutatjuk, hogy kikre nagyon veszélyes a koronavírus Magyarországon;

https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200414/megmutatjuk-hogy-kikre-nagyon-veszelyes-a-koronavirus-magyarorszagon-425692

Mennyi időt töltünk a közösségi médián 2019-ben?;

https://www.interword.hu/hu/blog/2019-08-26/mennyi-idot-toltunk-a-kozossegi-median-2019-ben

Mi a helyzet a közösségi médiában;

https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-statisztikak/

Mikrocenzus 2016;

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_6.pdf

Módszertani ajánlás a tantermen kívüli, digitális munkarendhez;

https://www.oktatas.hu/kozneveles/ajanlas_tantermen_kivuli_digitalis_munkarendhez

Mutatjuk, hogy kinek milyen közösségi média platformot érdemes használnia marketingjéhez 2020-ban;

https://www.digitalhungary.hu/kozossegi-media/Mutatjuk-hogy-kinek-milyen-kozossegi-media-platformot-erdemes-hasznalnia-marketingjehez-2020-ban/9283/

ORBÁN Annamária-SZÁNTÓ Zoltán: *Társadalmi tőke*;

http://www.socialnetwork.hu/cikkek/OrbanSzanto2007.htm

PILINSZKI Attila-SZABÓ Tünde (szerk.): *Családi és közösségi konfliktusok*;

http://mental.semmelweis.hu/mellekletek/konferencia-doc/Csaladi_es_kozossegi_konfliktusok_ready0114.pdf

Rengeteg időt töltünk a közösségi médiával;

https://www.vg.hu/vallalatok/reklam-es-media/rengeteg-idot-toltunk-a-kozossegi-mediaval-2-1686418/

SOMLAI Péter *Gyengék-e az erős kötések*?

http://www.fszek.hu/szociologia/somlai/somlai_peter_gyengek-e_eros_kotesek.pdf

Szabó-Tóth Kinga (2020): A járványhelyzet értelmezési sémái. Szellem és Tudomány, 2020/2.

Havasi Virág

Mi változik életünkben a Covid-19 hatására?

Absztrakt

A krízishelyzetek elindíthatnak jó- és rossz irányú változásokat az egyének és társadalmak életében. A covid-19 és a vele járó fenyegetettségérzet, a bevezetett korlátozások óhatatlanul megváltoztatták, legalábbis átmenetileg az emberek többségének életmódját. A kijárási korlátozások első hetének végén elindított online kérdőíves kutatásban vizsgáltuk, hogy az életmódban, élettel való elégedettségben, gondolkodásban milyen változások álltak be. Erőteljesebb változásokat tapasztaltunk a budapesti, az iskolázottabb és a fiatal társadalmi rétegekben. A válaszadók nagy része (57%) tudott a járványhelyzettel járó pozitívumot említeni, kb. negyede pihentebb, tizede boldogabb, mint a járvány előtt volt. Kérdés és kutatandó feladat, hogy ezekből a hatásokból mik lesznek maradandóak.

Kulcsszavak: válság, boldogság, adaptáció, értékrend változás

Abstract

Crisis situations can influence changes for the better and for the worse in the lives of individuals and societies. Covid-19 and the associated sense of threat, the restrictions introduced, have inevitably changed - at least temporarily - the lifestyles of most people. In the online questionnaire research launched at the end of the first week of the curfew restriction, we examined the changes in lifestyle, life satisfaction and the way of thinking. We have seen stronger changes in the Budapest, more educated and young social strata. The majority of respondents (57%) were able to mention positive issues related to the epidemic situation, about a quarter were more rested and a tenth happier than before the epidemic. It is a question and a task of further research that what will be permanent from these effects.

Keywords: crisis, happiness, adaptation, change of values

A civilizáció folyamatában az emberek egyre több területen tudják befolyásolni életkörülményeiket, szabályozni negatívnak érzett folyamatokat, de eközben új problémákat kreálnak. Ezek az új problémák annyira súlyosak és fenyegetőek, hogy mostanra az emberiség került - jaspersi kifejezéssel élve- határszituációba. A határszituáció márpedig lehetőség és egyben kényszer is.

Az egzisztencialista filozófiák és egzisztencialista pszichoterápiák kiindulópontja éppen ez: az egyén szembesül létének adottságaival, a végső,

megoldandó kérdésekkel. Az egzisztenciális konfliktusok tartalmát négy végső aggodalomhoz való viszonyulás adja: a halállal, a szabadsággal, az elszigeteltséggel és a jelentésnélküliséggel (meaninglessness) való szembesülés. (Csürke, 2005)

A Covid-19 járvány és a vele járó karantén intézkedések e négy aggodalomból hármat is testközelbe hoznak.

A válság - akár egyéni, akár társadalmi szinten - óhatatlanul változást hoz. Jelen tanulmány és az alapjául szolgáló kutatás alapvető kérdése, hogy a Covid-19 milyen - egyelőre rövid távú - változásokat hozott.

A tanulmány első részében felidézünk néhány nemzetközi kutatási eredményt, melyek a járvány aktuális és várható hatásairól szólnak.

A tanulmány második része kérdőíves vizsgálatunkra alapozva vizsgálja, hogy mennyiben változott az élete a kérdezetteknek a járvány hatására, hogyan alakult a szubjektív jóllétük, boldogságuk, látnak-e, s ha igen, milyen pozitívumokat e válsághelyzetben.

I. A járvány aktuális és várható hatásai nemzetközi kutatások tükrében

A társadalmi izoláció mentális egészségre való káros hatásairól születtek már kutatási eredmények: ilyen hatások pl. a stroke, szívinfarktus és halálozási arány növekedése[1]. (Thomas-Fancourt, 2020) A társadalmi izoláció sajátos esete, ha az járványok idején bevezetett karantén intézkedés folyománya. Több tanulmány foglalkozott a karanténok lelki hatásaival (az Ebola, H1N1, SARS járványok idején).

Azt találták, hogy nem csak a társas izoláció, de az unalom, elégtelen ellátás és információ, anyagi veszteségek, stigma is okozhatnak zavartságot, bűnösségérzetet, haragot, poszt-traumatikus stresszt. Ráadásul a tünetek egy része akár 3 évvel a karantén után is fennmarad.

Különösen sérülékenyek a fiatalok (akiknek törés következik be oktatási és karrier terveikben), a hátrányos helyzetűek (a nagyobb anyagi nehézségek miatt) és az alacsony iskolai végzettségűek. Elhúzódó hatások mutatkoznak egészségtelen viselkedés formájában (inszomnia, több alkohol fogyasztása), a

[1] lsd erről: Valtorta et al, 2016, Holt-Lunstad et al, 2015

társas kapcsolódások töredezettségében (közösségi terek és másokkal való érintkezés kerülése), kedvezőtlen hatásokban a munkavégzés kapcsán (csökkent munkateljesítmény, vonakodás a munkától, a visszavonulás fontolgatása). Az említett eredmények ráadásul 7-30 napos izoláció következményei voltak.[2] A Covid-19 pedig mind idejében, mind kiterjedtségében nagyobb kikényszerített izolációt okozott.

E járvány negatív gazdasági és társadalmi hatásai egyelőre nehezen becsülhetők, de már tapasztalhatók (cégek csődje, munkahelyek elvesztése, meginduló társadalmi integrációs folyamatok megrekedése, az államok költségvetéseinek egyensúlyvesztése, stb.)

A londoni University College (UCL) kutatói egy panel kutatást folytatnak Nagy-Britanniában a kijárási korlátozások bevezetés óta, online kérdőív segítségével. Az eredményeket hetente közlik. Ezek szerint a korlátozások bevezetését követő első napokban jelentősen romlott a társadalom hangulata, később azonban fokozatosan javulni kezdett. (Fancourt et al., 2020) Ennek oka lehet, hogy az emberek jól alkalmazkodnak, illetve, hogy meg tudják találni a jót a nehézségek közepette is.

Az UCL kutatás igazolja, hogy az emberek egy része kifejezetten jobban érzi magát, mint korábban. Ennek hátterében az áll, hogy végre kialudhatják magukat (noha esetleg több furcsa álmuk van), több időt tölthetnek szeretteikkel illetve hobbijaikkal, és nem kell nap mint nap megküzdeniük a korábbi életmódot jellemző rohanás és kapkodás okozta kihívásokkal.

Jasmine Cooray szerint az elzártsággal járó megkönnyebbülés („lockdown relief") azokra jellemző, akiket korábban nagy belső feszültség jellemzett. Ezek tipikusan olyan emberek, akik mindennel lépést akarnak tartani, akik produktívak akarnak lenni és sokat elérni, akik mindig láthatóak, szem előtt vannak. Ők végre lenyugodhatnak és azt érezhetik, hogy nem kell szerepelniük, teljesíteniük folyamatosan. Autentikusabb és organikusabb életet élhetnek, mert nincs közönség, így azt csinálnak, amit akarnak.

A FOMO (fear of missing out- a félelem, hogy valamiből kimaradunk) jelensége is csökkent, az irigység indukáló tevékenységek teret vesztettek. (Jarral, 2020)

[2] lsd bővebben: Brooks *et al.* ,2020

II. Kutatásunk főbb paraméterei

Online kérdőívünket 2020. április 4-én indítottuk útnak, azaz a kijárási korlátozás első hetének végén és nagyjából egy hétig fogadtuk a válaszokat. (Ekkor a járvány már hetek óta okozott aggodalmat Magyarországon, az egyetemek és iskolák online oktatásra álltak át.)

A kutatás jellegéből adódóan mintánk nem reprezentatív, de különböző típusú csoportok közti vélemények, tapasztalatok közti különbségek feltárására alkalmas.

A válaszadók (841 fő) döntő többsége nő (81%), 70%-uk végzett jövedelemtermelő tevékenységet a kérdezés előtti hónapban. Kor szerinti megoszlásban 11% 18-30 éves, 41% 31-59 éves és 47% 60 év feletti. A válaszadók 26%-a BA/főiskolai, 35%-a MA/egyetemi végzettséggel rendelkezik (vagy phd fokozata van) és 39% maximum FSZ végzettségű. 16% budapesti lakos, 16% községben, 68% városban lakik.

II.1. Élettel való általános elégedettség, boldogság

A nemzetközi kutatási tapasztalatok szerint az egyének boldogságszintjében mért különbségek 10%-át demográfiai tényezők magyarázzák, 10%-ot az intim kapcsolatok és szervezeti tagság, 30%-ot személyiségbeli jellemzők, 35%-ot az életesemények. (Veenhoven, 1996, Csíkszentmihályi, 1997)

Az életkor hatására ellentmondásos kutatási tapasztalatok születtek: egyes eredmények szerint az életkornak a boldogság szintjében nincs jelentősége, mások szerint a fiatalok boldogabbak, de van olyan kutatási eredmény is, hogy a boldogság életkor szerint U alakú görbe, azaz a fiatalok és idősek boldogabbak. Ez utóbbi jelenség magyarázata, hogy a fiatalok több élvezetet találnak életükben, az idősek viszont adaptálódnak, bölcsebbek. (Frey-Stutzer, 2002, Easterlin, 2003, Diener, 1984)

A nemnek több kutatásban nem volt szerepe az élettel való elégedettség szintjében (Andrews, Campbell, Inglehart), Braun és Cameron szerint a nők több negatív érzésről és örömről is beszámolnak, mint a férfiak, de az általános elégedettségi szintje a két nemnek ugyanaz (Diener, 1984). Veenhoven azt találta, hogy kultúránként tér el, hogy hol elégedettebbek a nők és hol a férfiak. (Veenhoven, 1996)

A magasabb képzettségi szint a szegényebb országokban magasabb elégedettséggel jár együtt (és persze magasabb jövedelemmel, anyagi biztonsággal), egyes gazdagabb országokban azonban negatív a kapcsolat a képzettség és a boldogság között. (Veenhoven, 1996)

Magyarországon egyértelmű összefüggés a kor és az iskolai végzettség valamint az élettel való elégedettség között van: minél képzettebb és minél fiatalabb valaki, annál elégedettebb. (Kutatásmódszertani és Mérésügyi Iroda, 2018)

Az élettel való elégedettség szintje Magyarországon, egy tízes skálán, 6,1 volt 2016-ban. Ez az EU országai között az egyik legalacsonyabb eredmény, csak Bulgária mutat rosszabb képet (Portugália, Görögország pedig hasonlót.)[3] Kutatásunkban megkérdeztük válaszadóinktól, hogy mennyire érzik magukat boldognak jelenleg, illetve a járvány kitörése előtt (egy 10-es skálán). Egy későbbi (mondhatni ellenőrző) kérdésben azt is kértük, hogy értékeljék az állításokat aszerint, hogy azok rájuk mennyire igazak. Az állítások között szerepelt, hogy a kérdezett jelenleg boldogabb, mint a járvány kitörése előtt volt.

Válaszadóink átlagos boldogságérzete a járvány előtt egy 10-es skálán 7,61 volt, a kérdőív kitöltésekor pedig 6,04. Azaz az országos reprezentatív méréshez képest a járvány előtt a mi válaszadóink boldogabbak voltak. Ez önmagában nem is lenne meglepő, mivel mintánkban felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettségűek, akik a hazai kutatási eredmények szerint az átlagostól boldogabbak. Azonban, ha megnézzük iskolai végzettség szerinti bontásban a boldogság érzetet, nem találunk különbségeket.

Tehát inkább csak visszatekintve tűnik a válaszadók többsége számára boldogabbnak a járvány előtti időszak. A járvány kitörése óta bekövetkezett változások a tapasztalt boldogságszintet összességében levitték.

Ez az eredmény összecseng az UK-beli tapasztalatokkal, ahol az élettel való elégedettség lényegesen alacsonyabb lett a járvány kitörése után, mint általában. Ugyanakkor az elégedettségérzet lassan növekedni kezdett (7,7 volt a járvány előtt, jelenleg - a korlátozó intézkedések hatodik hetében - közelíti a 6-os szintet). (Fancourt et al, 2020)

Vizsgáljuk meg közelebbről, milyen szocio- demográfiai csoportok voltak érzékenyebbek a változásra Magyarországon!

[3] http://www.ksh.hu/interaktiv/eurostat/womenmen2018/bloc-1d.html?lang=hu

1. Táblázat

A járvány előtt és alatt érzékelt boldogságérzet és annak változása különböző szocio-demográfiai csoportok szerinti bontásban

	Boldogság korábban (átlag)	Boldogság a járvány alatt (átlag)	Boldogabb lett (%)
férfi	7,59	6,4	5,1
nő	7,62	5,95	5,9
egyedül él	7,44	5,73	3,2
másokkal él együtt	7,65	6,11	6,3
jövedelemszerző tevékenységet végez	7,68	6,2	6,8
jövedelemszerző tevékenységet nem végez	7,46	5,65	3,2
< 30 év	7,67	6,18	7,4
31-59 éves	7,73	6,26	7,8
> 60 év	7,49	5,79	3,6
budapesti lakos	7,42	6,49	4,6
városi lakos	7,67	5,93	4,6
község lakója	7,51	5,98	4,4
max FSZ végzettség	7,56	5,43	2,7
BA végzettség	7,65	6,16	5,1
MA vagy phd végzettség	7,65	6,62	6,1

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

Összességében a járvány előtt valamelyest boldogabbnak minősítették magukat a nők, azok, akik másokkal éltek együtt és nem egyedül, illetve akiknek volt jövedelemszerző tevékenysége az elmúlt hónapban.

Kor szerint vizsgálódva nem szokványos eredmény rajzolódott elénk: legelégedettebbek a középkorúak voltak, majd a fiatalok, legkevésbé pedig az idősek.

Településtípus szerint legelégedettebbek a városlakók voltak, őket követték a budapestiek és legelégedetlenebbek a községek lakosai.

A járvány a nők-férfiak viszonylatában megfordította a sorrendet, azaz a kérdezéskor átlagban a férfiak valamelyest boldogabbak lettek, mint a nők.

Az iskolai végzettséget tekintve azt tapasztaljuk, hogy az alacsony iskolai végzettségű csoportokban a boldogszint erőteljesebben csökkent (átlagértéke 5,43 a maximum FSZ végzettségűeknél, 6,16 a BA és 6,62 az MA-PhD végzettséggel rendelkezők körében).

A magasabb iskolai végzettségű emberek életvitelében feltehetőleg kevesebb változás következett be, illetve közelebbi helyettesítőkkel tudták korábbi örömforrásaikat pótolni, vagy részben meg is maradtak e források. A bevezetett korlátozások után is lehet olvasni, online színházi előadást nézni vagy virtuális múzeum látogatást tenni, de nem lehet plázázni, kocsmázni (bár volt, aki megpróbálkozott a barátaival való online sörözéssel).

A jövedelemszerző tevékenység és lakótárs léte vagy nem léte esetében a járvány felnagyította a boldogság terén tapasztalt eddigi különbségeket, és a legidősebbek elégedettségén is rontott (a másik két életkori csoporthoz viszonyítva).

Ezek a változások mondhatni természetesek. A külső társadalmi kontaktjai mindenkinek lecsökkentek a vizsgált időszakban, de azok, akik egyedül élnek, most még inkább magányosnak érezhetik magukat.

Az idős emberek nagy részének életéből elmaradtak a napi szintű emberi találkozások, legyenek azok a szomszédokkal, bolti eladókkal vagy a rokonokkal, elmaradt az „unokázás". A jövedelemszerző tevékenységet nem végzők azon része számára, akik munkanélküliek, a helyzet végképp kilátástalanná vált. Az álláskeresési járadék ideje korlátos, a munkapiacon kedvezőtlen fordulat állt be, az eddigi munkaerőhiányt felváltotta a munkahelyek csökkenése.

A boldogságszint tehát a járvány következtében csökkent, de a különböző szocio-demográfiai csoportokban különböző mértékben. És minden alcsoportban van néhány százaléknyi ember, aki még boldogabbnak is érzi magát, mint a járvány előtt volt.

Összességében a válaszadók 5,7%-a vallja magát boldogabbnak, mint a járvány kitörése előtt, 37,4 % ugyanolyan boldognak, 43,1% pedig boldogtalanabbnak. A „kontroll" állításunkat „Az utóbbi hetekben összességében boldogabb vagyok, mint eddig" azonban a válaszadók 12,6%-a érezte magára igaznak (lsd 1.sz. ábra). Ezt a kérdést a kérdőív vége felé tettük fel, így véleményem szerint a korábbi kérdések önreflexióra késztették a válaszadókat és többen rájöttek, hogy életükben a járványnak köszönhetően pozitív változások is zajlottak.

Nemek szerint vizsgálódva azt találjuk, hogy a nők körében magasabb azok aránya is, akik most boldogabbnak érzik magukat, mint a járvány előtt,

meg azoké is, akik boldogtalanabbak. (A férfiak 39,7%, a nők 29,9%-ának nem változott a boldogságszintje.) Azaz megállapíthatjuk, hogy a nők érzékenyebbek, a változásra erőteljesebben reagálnak - legyen az negatív vagy pozitív irányú változás. A többi szocio-demográfiai tényező esetén az eleve meglévő különbségek nőttek.

Megkérdeztük azt is, hogy pihentebbnek, illetve nyugodtabbnak érzik-e magukat a válaszadók az elmúlt hetekben. Pihentebbnek a kérdezettek negyede minősítette magát, nyugodtabbnak pedig 14,2%. A boldogságérzet alakulása - nem meglepő módon - összefüggést mutat mind a pihentebb, mind a nyugodtabb állapotokkal.

A szocio-demográfiai tényezőket elemezve szignifikáns eltérést csak a kor és a boldogságban, pihentségben, nyugalomban beállt változás között tapasztaltunk, ezért ezekről készítettem ábrákat.

1. ábra: „Az utóbbi hetekben boldogabb vagyok, mint eddig." állítással való egyetértés aránya korcsoportok szerint (%)
Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

A tapasztalt boldogság növekedés, minként azt az 1. sz. ábra mutatja, egyértelműen csökkenő arányban fordul elő a kor növekedésével.

2. ábra: „Az utóbbi hetekben összességében kipihentebb vagyok, mint eddig.” állítással való egyetértés aránya korcsoportok szerint (%)
Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

A 2. sz. ábrán láthatjuk, hogy a pihentebbek aránya jobban növekedett a fiatal (30 év alatti) korosztályban, mint a többiben.

3. ábra: „Az utóbbi hetekben összességében kipihentebb vagyok, mint eddig.” állítással való egyetértés aránya korcsoportok szerint (%)
Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

A kevésbé stresszes, nyugodtabb élet felé történő elmozdulás a legkevésbé a középkorúakat jellemzi és leginkább az idősebbek, ahogy azt a 3. sz. ábrán láthatjuk. Ez az eredmény meglehetősen meglepő, hiszen az idős korosztály a vírus által fenyegetett, ezért azt várhattuk volna, hogy most jobban aggódnak, feszültek. Az aktív korosztályokon belül a középkorúak érzik legkevésbé nyugodtabbnak magukat (14%), holott sokan a járvány pozitívumaként a nyugodtabb, stressz mentesebb életet emelték ki -mint később látni fogjuk. Ennek oka lehet, hogy a háztartást, gyermeknevelést menedzselni számukra nehezebbé vált, illetve korábbi tevékenység rutinjaik megváltozása frusztrációt válthatott ki belőlük, kevésbé rugalmasan tudtak alkalmazkodni.

II.2. A tevékenység struktúrák változása

A tevékenység struktúrák változásának feltárására azt kérdeztük válaszadóinktól nyílt kérdésekben, hogy milyen tevékenységeket végeznek ritkábban, mint eddig, melyeket gyakrabban, valamint hogy mi az a tevékenység, amit eddig nem végeztek, de most igen. Ezen kívül zárt kérdésekben a gyerekekkel való tanulás, illetve közösségi oldalak használata tárgyában is vizsgálódtunk (erről az elemzést lsd. Mihályi, 2020) Szintén nyílt kérdésben érdeklődtünk arról, hogy milyen internetes szolgáltatást indított, illetve vett igénybe a válaszadó.

A 2. sz. táblázat foglalja össze, hogy válaszadóink mely tevékenységeket végeznek ***gyakrabban*** a járvány kitörése (illetve a korlátozó intézkedések bevezetése) óta. A válaszokat a nők általi említés gyakoriságának sorrendjében tüntettem fel a táblázatban. A női válaszadók hatoda, a férfiak ötöde számolt be arról, hogy nincs olyan tevékenysége, melyet gyakrabban végezne, mint eddig.

A leggyakrabban említett gyakrabban végzett tevékenység típus a járvánnyal közvetlen összefüggésben álló fertőtlenítés és kézmosás. A nők negyede, a férfiak hatoda többet fertőtlenít, illetve mos kezet, mint korábban. Feltehetőleg a tényleges arány ettől is nagyobb, csak sokan más tényezőket tartottak fontosnak kiemelni válaszukban.

A második leggyakrabban említett tevékenység növekedés a sütés-főzés terén következett be. Erre részben nagyobb szükség lett (home office, a gyerekek otthon maradása, éttermek bezárása miatt), másrészt néhány esetben több idő is jut rá. A sütés-főzés gyakoribbá válása ritkábban fordul elő a férfiak körében, de náluk is számottevő (6,4%).

A női válaszadók 12,2%-a takarítást is megemlítette, mint amit gyakrabban végez. Az ok hasonlóan a több idő és nagyobb szükséglet. E téren a férfiak alig-alig aktivizálódtak.

Ha összevonjuk a háztartással összefüggő válaszokat (a sütés-főzéshez és takarításhoz hozzávesszük a ház körüli munkákat), a nők 40 %-a gyakrabban végez ilyesmi tevékenységet, mint a múltban, míg a férfiaknak csak 14%-a.

A válaszadók egytizede jelezte, hogy többet olvas.

Többet internetezik a nők 7, a férfiak 10 %-a.

Filmnézésre, tévézésre több időt szán kb. a válaszadók 5%-a. Hasonló nagyságrendben többet kertészkednek és többet sportolnak, illetve többet telefonálgatnak-skype-olnak a válaszadók. Ez utóbbit inkább a nők.

A sporttevékenységek nőknél jellemzően torna, jóga, a férfiaknál edzés és futás. A hazai időmérleg kutatások tanulsága szerint a 10-84 éves népesség 7,6%-a sportol, illetve további 2,1%-a kirándul, horgászik. (KSH, 2012) Ez az eleve alacsony arány növekedett meg picit a járvány következtében. Ráadásul - miként lentebb látni fogjuk - vannak, akik éppen a sporttevékenységekre tudnak kevesebb időt fordítani.

E téren drasztikus a különbség a magyar és a brit társadalom között. Ott a kérdőíves felmérés válaszadóinak 80%-a végez rendszeres testmozgást.

Pozitív változás a válaszadók egy részének életében, hogy több minőségi időt tudnak tölteni családjukkal (gyerekeikkel, párjukkal), illetve többet tudnak pihenni. Mindkettő jelenség a nők válaszaiban gyakrabban említett. Az együtt töltött idő persze olykor több súrlódásra is lehetőséget ad, miképp az alábbi válasz jelzi: *„Többet rajzolok, festek a gyerekeimmel, többet játszunk együtt, többet ötletelek óvodás korú gyerekek részére tevékenységeken. Többet beszélgetek a gyerekeimmel, sajnos többet veszekszem is. Többet főzök."*

A gyerekekkel tanulás növekedése csak a női válaszadóknál fordult elő a kitöltők körében, de egészen biztosan van rá példa a férfiak között is.

Jellemzőbb a nőkre az énidő növekedésének kiemelése, illetve a relaxáció, naplóírás is. Vannak, akik híreket olvasnak gyakrabban, a statisztikákat böngészik. Ez a típusú tevékenység inkább a férfiaknál nőtt erőteljesebben.

Kreatív tevékenységekre több időt szán kb. a válaszadók 2%-a. Ezek a férfiaknál barkácsolás, betonozás, nőknél varrás, színezés, szobrászkodás.

Csupán néhány válaszadó emelt ki negatív jelenségeket, amit gyakrabban „végez", mint az unalom vagy az aggodalom. *„Idő elfecsérlése lényegtelen dolgokkal motivációhiány illetve kedvtelenség miatt, másrészt alvásproblémák következményeiként, kínlódás."*

Előfordult még a gyakrabban végzett tevékenységek között: szex (1), törődés, odafigyelés (1), imacsoport, imádkozás, vallási műsorok (4), másoknak lelki segítség nyújtása (2).

2. Táblázat

Az eddiginél gyakrabban végzett tevékenységek nemek szerinti bontásban (az adott tevékenységet említők %-a)

Milyen tevékenységeket végez gyakrabban?	nő	férfi
fertőtlenítés, kézmosás	24,5	14,7
sütés-főzés	20,5	6,4
takarítás	12,2	1,9
olvasás	11,2	9,6
ház körüli teendők	7	5,8
internetezés	6,9	9,5
filmnézés, tévé	5,3	4,5
kerti munkák	5,2	5,8
telefon, skype	5,1	3,2
sporttevékenységek	5	4,5
pihenés, alvás	4,4	1,9
minőségi idő a családdal	3,8	2,5
séta	2,3	1,9
tanulás a gyerekkel	2,6	-
munka, tanulás	2	1,3
kreatív tevékenységek	1,8	1,9
hírek olvasása, statisztikákat nézegetése	1,5	3,2
énidő, meditáció, naplóírás	1,3	0,6
idősöknek segítség nyújtása	1,3	0,6
természetjárás, séta	1	1,9
zenehallgatás	0,9	1,3
játék	0,8	1,3
evés, kávézás	0,6	1,3
unatkozás	0,4	-
negatív érzések (aggodalom, sírás, káromkodás)	0,1	1,9
nincs ilyen tevékenység	13,8	21,2

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

A 3. sz. táblázat foglalja össze, hogy milyen tevékenységeket végeznek ***kevesebbet*** a válaszadóink a járványhelyezt következtében. Ez esetben a településtípus szerinti bontásban mutatom be a válaszokat, mivel e téren mutatkoztak jelentősebb különbségek.

A válaszadók nagyjából hatodának életében nincsenek ritkábban végzett tevékenységek. A községben lakó válaszadók legnagyobb része a vásárlást említette, mint ritkábban végzett tevékenységet, míg a városiak és a fővárosiak a társas együttlétet.

Mindkettő jelenség közvetlenül összefügg a járvány elleni védekezéssel, hiszen az emberek igyekeznek csökkenteni a kontaktokat, kimozdulást. Az elmaradó vásárlások egy része kifejezetten szabadidős célzatú: plázás, vásárolgatás.

Erőteljesen csökkent a természetjárás, séta tevékenysége, különösen a városi és főképp a fővárosi almintában. Ennek hátterében állhat, hogy nem volt egyértelmű az emberek számára, hogy megengedett-e, és ha igen, miképp, másrészt nehezített volt olyan értelemben, hogy sok parkolót lezártak, melyek a kedvenc sétálóhelyek közelében találhatók.

Viszonylag gyakori volt a munkára, tanulásra fordított idő csökkenésének említése is.

Sokat csökkent a közlekedés szerepe az emberek életében. Az autózásra fordított idő leginkább a község lakóknál, a tömegközlekedés a budapestieknél csökkent.

Nem volt egyértelmű a válaszadók által sokat emlegetett „utazás” kategóriája, hogy az vajon „elutazás”-t, nyaralást jelent-e vagy a közlekedésre utal. Valószínűleg ez is, az is.

3. táblázat

Az eddiginél ritkábban végzett tevékenységek településtípus szerinti bontásban (az adott tevékenységet említők %-a)

Milyen tevékenységeket végez ritkábban?	község	város	Budapest
nincs ilyen	14,7	14,1	12,3
vásárlás	26,4	18,2	16,9
természetjárás, séta	10,3	16	20
munka, tanulás	8,8	7,3	11,5
társas együttlét	7,9	25,8	17,9
utazás	13,2	5	7,8
tömegközlekedés	2,6	0,6	6,1
autózás	2,9	1,5	0,8
közlekedés (ideszámítva az autózást, tömegközlekedést, utazást is)	20,9	8,4	16,2
sport	5,8	7,3	11,5
szórakozás	3,6	3,4	9
kulturális tevékenységek	3,6	4,1	9,2
kijárás, mászkálás	7,3	4,6	4,7
rokonlátogatás	1,5	3,5	6,2
pihenés	2,9	2,4	0,8
olvasás	2,2	1,1	2,3

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

Erőteljes a sporttevékenységekre fordított idő csökkenése-legerőteljesebben Budapesten. Ugyanez igaz a szórakozásra, kulturális aktivitásokra, sőt a rokonlátogatásra is.

Csak a városi és fővárosi válaszadók körében fordult elő az énidő csökkenésének említése (5 fő), szex, pasizás (5 fő), szauna, uszoda, fürdő (16), étterem (6 fő) látogatásának csökkenése.

Sajátos válaszkategória volt a kevesebbet végzett tevékenységeknél a külső megjelenéssel összefüggő aktivitások: szépen felöltözni, sminkelni, fodrászhoz menni, stb.

Erre már utaltam korábban, hogy bizonyos tevékenységek előfordultak a többet és kevesebbet végzett kategóriában is.

Az olvasásra fordított idő több embernél növekedett, mint ahánynál csökkent.

A vásárlás, természetjárás viszont lényegesen nagyobb arányban csökkent, mint növekedett.

A munka-tanulás és a sport terén valamivel több a csökkenés, mint a növekedés előfordulása.

Szintén a csökkenésnél és növekedésnél is megemlítették egy-két esetben az alábbiakat: autózás, alkohol fogyasztás, rohangálás, idegeskedés, tévézés, zenehallgatás, kreatív tevékenységek.

Végül idéznék néhány választ, melyek komplexebbek, illetve különlegesebbek.

A helyzet jobbá válására utaló tevékenységcsökkenések:

- *„Rohanás, pörgés”*
- *„Felesleges beszélgetések.”*
- *„Bevásárlás, fizikai munka, cipekedés, mások kiszolgálása, utazások.”*
- Negatív töltetűek:
- *„Érezni azt, hogy szabadnak születtem!”*
- *„Mozgás, utazással járna a munkám, otthonról nem tölt fel. :(A napi szokásos rutinjaim sem működnek, amit a család eltávozása után szoktam megcsinálni. Most "megyek" a gyerekkel...”*
- *„Kevesebbet érzem magam hasznosnak.”*
- *„Új emberek megismerése.”*

Összességében a válaszadók fele fogott ***új tevékenységbe***.

4. táblázat

„Melyek azok a tevékenységek, melyeket sose végzett, de most igen?" kérdésre adott leggyakoribb válaszok különböző szocio-demográfiai csoportok szerinti bontásban

	nem		kor			lakhely			legmagasabb iskolai végzettség			jövedelem-szerző tevékenysé-get	
	férfi	nő	30 év alatt	31-59 év	60 év felett	Bp	város	község	FSZ	BA	MA, phd	végzett	nem vég-zett
nincs ilyen	53,2	42,6	47,9	41,4	56,6	43,8	44,8	44,1	53,3	42,8	36,1	48	64,3
védekezéssel kapcsolatos	6,41	7,6	2,1	7,2	8,9	6,9	7,9	5,9	11,5	4,2	5,1	8,3	5,2
online térben zajló	17,9	17,3	17	21,6	14	26,9	16,7	11,8	7,9	14,9	29,9	23,5	3,2

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

Új dolgok kipróbálására bizonyos társadalmi szegmenseknek jobban, másoknak kevéssé hozta meg a kedvét a különös helyzet, vagy kényszerítette ki az élet. Így a nőknek kisebb hányada nem kezdett semmilyen új tevékenységbe, mint a férfiaknak; az idősök lényegesen nagyobb hányada (56,6) nem kezdett új tevékenységbe, mint a többi korosztály tagjai, ugyanez igaz azokra, akik az elmúlt hónapban nem végeztek jövedelemtermelő tevékenységet. Ezen kívül minél magasabb az iskolai végzettség, annál alacsonyabb azok aránya, akik ne fogtak volna valami újba.

A leggyakrabban említett új tevékenység az online térrel kapcsolatos (17,4%), így távoktatás, home office, online szolgáltatások igénybevétele, online bankolás vagy csekk fizetés, sokak számára egyszerűen csak a skype használata.

Új online tevékenységet a 31-59 éves korosztály lényegesen nagyobb része kezdett, mint akár az idősebbek, akár a fiatalabbak. Ennek lehet oka, hogy a fiatalok eleve több online szolgáltatást vettek igénybe korábban is, de az is lehetséges, hogy a középkorúak nagy részének a home office, online oktatás révén egyszerűen muszáj volt új tevékenységekbe kezdeni. A legidősebb korosztály körében is volt 14%, aki nyitott az online világ felé. Településtípus szerint vizsgálódva Budapesten jóval többen kezdtek új online tevékenységekbe, mint a városokban, a legkisebb arányban pedig ez a községekre jellemző. Szintén munkahelyi elvárások állhatnak ennek a hátterében, illetve, mint látni fogjuk, a városias életmód pótlására mód van az online térben- legalábbis részben.

A második leggyakrabban említett újonnan végzett tevékenységek a vírussal szembeni védekezéssel összefüggő tevékenységek (7,4%), így a maszk viselés, emberek kerülése, állandó kézmosás és fertőtlenítés.

E téren a szocio-demográfiai tényezők szerepe részben jósolható volt: arányaiban több nő, több idős és kevesebb fiatal válaszadó számolt be erről. Településtípus szerint kevéssé jellemző a községekben - ott nem is nagyon van jelen a vírus-, kevésbé jellemző a jövedelemtermelő tevékenységet nem végzők körében, és erőteljesebben jellemző az alacsonyabb iskolai végzettségűeknél.

A harmadik helyen a testedzéssel kapcsolatos tevékenységek állnak az újdonságok sorában (2,3%). Van, aki számára ez csak annyiban nyilvánul meg, hogy gyalog jár lift helyett, van, akinél a napi szintű mozgás az újszerű, és vannak, akik futni, tornázni, szobabiciklizni kezdtek.

Viszonylag sokan (2,3%) kezdtek sütni, különösképp kenyeret. Ennek hátterében néhány esetben az áll, hogy kevesebbet kelljen boltba menni.

Tíz fő számolt be arról, hogy újdonság számára a nyugalom és a pihenés, kilenc pedig ugyanennek a jelenségnek a másik arcáról, hogy mostanában lustálkodik, unatkozik (ez utóbbi csak az idősebb korosztályban fordult elő).

A gyermekkel való tanulást tíz fő, jellemzően középkorúak említették („pedagógus lettem”), a kertészkedést hét válaszadó. Négyen kezdtek nyelvtanulásba.

Külön megkérdeztük, hogy használ-e új informatikai eszközöket, tanul-e új informatikai eljárásokat a járvány kitörése óta az egyén. Összességében a

kérdezettek 70%-a válaszolt nemmel, új eszközöket 5,7% használ, új eljárásokat 16,2% tanult, mindkettőről 7,7% számolt be.

Inkább jellemző az új informatikai eszközök/eljárások használata/tanulása a budapestiekre: 45,4%-uk foglalkozott ilyesmivel, míg vidéken ez az arány kb. egyharmad. Kevéssé jellemző a jövedelemmel nem rendelkezőkre (84,4% egyiket sem tette), illetve az idősökre (77,2%-uk egyiket se tette). Az iskolai végzettség mintegy egyenesen arányos az új informatikai eszközök, eljárások használatával: a legfeljebb FSZ végzettségűek ötöde, a BA-sok negyede, az MA-sok fele használ/tanul valami újat.

Az internetes szolgáltatások szaporodása tapasztalható, mind keresleti, mind kínálati oldalról. Ezek egy része ingyenes, más részük a vállalkozás online szférába való átmentését jelenti. Vannak üzleti szempontból a kettő között álló megoldások is, pl. ingyenes online koncertekkel jövőbeli fizetős rajongók nyerhetők, így e koncertek befektetésnek tekinthetők a jövőbe. Illetve néhányan ugyan ingyen nyújtanak szolgáltatást, de adományt elfogadnak cserébe. Ez esetben talán tapogatózásról van szó, nem tudják, mit is bír el a piac, vagy kettős szándékról: szeretne másoknak segítséget nyújtani a szolgáltató, ugyanakkor meg is kell élnie valamiből.

A járványt követő maradandó változás lesz feltehetőleg az online tér használatának növekedése. Ez önmagától is zajló változás, a járvány helyzet maximum gyorsítja, lökést ad neki, igaz kérdőívünkből az derült ki, hogy nem túl nagyot. Nagyon kevés ember indított ugyanis szolgáltatást, sok válaszadó ezt a kérdést ráadásul félreértette, és az általa igénybe vett szolgáltatásokról írt. Mindössze 5 férfi és 15 nő válaszolt erre a kérdésre. A nők egy része önkéntes, segítő tevékenységbe kezdett online (pl. élelmiszergyűjtés rászorulóknak, ingyenes lelkiegészség vlog, nyugdíjas pedagógus online nyújt tanulásban segítséget, csoportos chatszoba egy közösségnek, Facebook-on ajánlja fel a varrt maszkot), egy része a munkavégzéssel kapcsolatos online szolgáltatást nyújt (online pszicho tanácsadás, családsegítő információs oldal, jóga-, illetve táncóra, üzleti oldal). A férfiak az alábbi tevékenységekbe kezdtek: szabadidős sportegyesületi honlap, online vallási tevékenység, önkéntes önsegítő csoport és kettő üzleti tevékenység. Valójában sok tanár válaszadónk tanít online módon, ami egy másik kérdésre adott válaszból kiderül, de úgy tűnik, nem érzékelik azt online indított szolgáltatásnak.

A kérdezettek többsége nem vett igénybe netes szolgáltatást, miként azt az 5. táblázat mutatja. Érdekes módon a 40-49 éves korosztály a legaktívabb a szolgáltatások igénybevételében és nem a legfiatalabbak (a digitális bennszülöttek).

5. Táblázat

Internetes szolgáltatást igénybe nem vevők kor szerinti megoszlásban (%)

Kor	Nem vett igénybe internetes szolgáltatást %
18-29	72
30-39	71
40-49	67
50-59	77
60-69	70
70-	75

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

Leggyakrabban testedzéssel kapcsolatos szolgáltatást vettek igénybe válaszadóink. A jógával és táncórákkal együtt 100 fő.

Gyakoriságban ezt követik a kulturális aktivitások: koncert hallgatás, színházi előadások online megtekintése, virtuális múzeum látogatás, film nézés. Ez utóbbit egész biztosan sokkal többen csinálják, mint ahány válaszadónak eszébe jutott leírni.

Néhányan tanulni kezdtek, mások meditálnak vagy egyéb stresszoldó technikákat végeznek netes szolgáltatás segítségével.

Elég kevesen jelölték meg az online rendelést, vásárlást, mint igénybe vett internetes szolgáltatást, valószínűleg azok, akiknél ez új tevékenységnek számít.

Az internetes szolgáltatások terén, ha nem is történt gyökeres változás, a járvány ráirányította a figyelmet ezek lehetőségére és szükségességére. Sokak életét pedig meg is könnyítették ezek a szolgáltatások, akár úgy, hogy munkájuknak legalább egy részét át tudták menteni az online térbe, akár szolgáltatások igénybe vevőiként könnyebben bírkóztak meg a bezártság, szeparáció okozta kihívásokkal.

6. Táblázat

Az interneten igénybe vett szolgáltatások típusa és előfordulási gyakorisága

	Említés (fő)	megjegyzéses
torna, testedzés	54	
koncert	40	
színházi előadás (balett, opera)	33	
jóga	28	
tánc	18	60 év felett nem fordul elő
online tanfolyamok	16	rajz, festés, nyelv, gitár, marketing, webáruház fejlesztés, WHO tanfolyam járványokról
vásárlás	15	főképp 40-69 évesek
film nézés	13	
meditáció, relaxáció, stresszoldás	9	
múzeum, könyvtár	6	
egyéb	6	asztrológus, családfa kutatás, stb.

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

II.3. Pozitívumok a járványhelyzetben

7. Táblázat

Látnak-e pozitívumot a járványhelyzetben az emberek? (szocio-demográfiai csoportok szerinti bontás, %)

Pozitívumot	nem		kor			lakhely			legmagasabb iskolai végzettség			jövedelemszerző tevé-kenysé-get	
	férfi	nő	30 év alatt	31-59 év	60 év felett	Budapest	város	község	FSZ	BA	MA, phd	végzett	nemvégzett
lát	57,1	58	67	67,2	47,7	73,1	54,1	57,4	47,6	60	67,7	61,5	49,2
nem lát	42,9	42	33	32,8	52,3	26,9	45,9	42,6	52,4	40	32,3	38,5	50,8

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

A kérdezettek többsége (57,7%) említett pozitívumot, ami a járványhelyzet következménye.

A férfiak és nők között nincs számottevő különbség a pozitívumok érzékelésének képességében.

A legidősebb korosztályon belül lényegesen alacsonyabb azok aránya, akik látnak pozitívumot a járványhelyzetben, de még körükben is a válaszadók majdnem fele (47,7%-a) lát. A többi korosztályban kétharmados ez az arány.

Településtípus szerint Budapesten jóval magasabb azok aránya, akik látnak pozitívumot a helyzetben (a válaszadók kb. háromnegyede, míg a másik két településtípus szerint valamivel több, mint fele).

A magasabb iskolai végzettségűek körében arányaiban többen vannak a járványhelyzetben pozitívumot említők, és ugyanez igaz azokra, akik végeztek jövedelemtermelő tevékenységet az elmúlt időszakban.

Milyen pozitívumokat látnak az emberek a járványhelyzetben? - Mivel erre a kérdésre gyakran komplex válaszok érkeztek, a válaszokat elemi egységekre bontottam, úgy összesítettem. Így például az alábbi választ beszámítottam a „környezet tisztulása", „nyugalom" és „értékrendváltás" kategóriáiba is*: „Kevésbé kapkodós életstílus, több alvás, tisztább levegő, az emberek értékrendje kezd visszatérni a nem anyagi javak értékeléséhez."*

A járvány pozitív hatásai közül a legtöbben (90 fő) a *környezet tisztulását* emelték ki (tisztább levegő, kevesebb zaj, szemét), a fenntarthatóbb életforma felé való elmozdulást. Néhányan költőien fogalmaztak: *„A Föld kicsit magához tér!", „Fellélegzik a föld", „A Föld legyengült immunrendszere gyógyulhat." „Az emberiség megtorpan a mérhetetlen pénzhajhászásban és talán rádöbben, hogy a természettel nem lehet packázni."*

A válaszok egy részében ugyanakkor ott van a bizonytalanság, az átmenetiség, a feltételes mód vagy a remény a fogalmazásban. A korlátozó időszakban kevesebbet autózunk, szemetelünk, de a korlátozások után a helyzet visszarendeződhet. *„Talán rájövünk, hogy a Föld nélkülünk is boldogul. A természet semmit nem érzékel az emberek félelméből." „Reményt arra, hogy képesek leszünk úgy megváltozni emberként, hogy az a Földnek is jó legyen, meg a rajta élő összes többi élőlénynek. De lehet, túl optimista vagyok és a járvány még mindig nem elég ehhez."*

Az *odafigyelést, empátiát, szolidaritást, egymás segítését, társadalmi kapcsolatok javulását, összetartást és összefogást* 86 fő emelte ki, mint a járvány pozitívumát.

A harmadik leggyakrabban említett változás a *családi kapcsolatok megerősödése*, hogy több idő jut a gyerekekre, egymásra. (71 válaszadó)

Ehhez a gondolatkörhöz kérdőívünk több más kérdése is kapcsolódott. Így pl. a válaszadóknak egy ötfokú skálán kellett értékelni az alábbi állítással való egyetértést: „A járvány miatt érzem, hogy a család a legfontosabb az életemben." A válaszok átlagértéke 3,59 lett, a kérdezettek 40,5%-a teljes mértékben egyetértett ezzel a gondolattal.

A fiataloknál volt a legalacsonyabb (30,9% a 30 alattiaknál, 36,5% a 31-59 éveseknél), az időseknél a legmagasabb (46,4%) az állítással teljes mértékben egyetértők aránya és ezen keresztül a válaszok átlagértéke is.

A nők nagyobb része (43%-a, szemben a férfiak 29,55%-ával) értett teljes mértékben egyet az állítással, településtípus szerint vizsgálva pedig a kisebb

települések lakói (Budapesten csupán 31,5%, a városokban 40,9%, községekben 47,8% volt a teljesen egyetértők aránya).

A járványhelyezt, illetve a bezártság a párkapcsolatokat is megváltoztathatja. Ezért rákérdeztünk, hogy miben változott a párkapcsolatuk a válaszadóknak. Sokak kapcsolatának intenzitása változott a korlátozó intézkedések bevezetése miatt (pl. *„Nem alszunk együtt", „Nem találkozunk"*). Másokat jobban összehoz az új helyzet (pl. *„Több közös tevékenység, több beszélgetés, jobban odafigyelünk egymásra." „Jobban féltjük egymást." „Jobban kifejezzük érzéseinket." „Harmonikusabb."*), vagy épp ellenkezőleg, több lesz a veszekedés, konfliktus (pl. *„Időm lett arra, hogy jobban utánajárjak ki is valójában. Más oldalát is megismertem." „Megtudtam, hogy nem volt őszinte." „Néha sok már a másik." „Ami nagyon negatív változás, hogy felerősödnek a világnézeti különbözőségek is és most nehezebb ezektől elvonatkoztatni."*).

A 7. táblázat foglalja össze, hogy a kérdésre választ adóknak hány százaléka érzékeli a kapcsolat romlását, hány a javulást és hány nem érez változást. Azt láthatjuk, hogy a férfiak nagyobb aránya érzi azt, hogy nem változott a párkapcsolata a kérdéses időben (42%-uk, a női válaszadók 30%-ával szemben). Nagyjából a választ adók tizedének romlott, valamennyivel kevesebbnek pedig javult a kapcsolata. Akadt 13 objektív, illetve vegyes tartalmú megállapítás, pl. *„Nem járunk el", „Home office-ban van", „Több a feszültség, egyet nem értés, de többet is beszélgetünk a világ dolgairól. Jobban alkalmazkodunk egymáshoz, ugyanakkor vannak vitáink, 'besokalásaink', de valahogy több a meghittség és erősebb a kötelék."*

8. Táblázat

A párkapcsolat alakulása a járvány kitörése óta nemek szerinti bontásban (%)

A párkapcsolat:	**férfi**	**nő**
nem változott	41,7	30,3
rosszabb lett	8,3	10,5
jobb lett	5,8	8,5
nincs válasz vagy nem besorolható	55,8	49,3

Forrás: saját szerkesztés az ATTI online kérdőíves járványkutatás alapján

Jelentős számú válaszadó (70 fő) emelte ki a járvány pozitív hatásai között ***az értékek újragondolásá***t, értékváltást, az elgondolkozást arról, hogy mi az igazán fontos az életben. Tulajdonképp a fentebb említett pozitívumok is érintik az értékrendet (család fontosságának növekedése, szolidaritás, környezet értékei), jelen kategóriába azokat a válaszokat soroltam, amelyek konkrétan értékváltásról beszéltek, illetve amelyek átfogó alapszemlélet, alapbeálltódás módosulásról adnak számot.

„Megtanuljuk értékelni azt, amit eddig természetesnek gondoltunk."

„Sok kis dolgot magunk körül észrevenni, értékelni."

„A gőgösség és a birtoklási vágy csillapodik az emberekben és bennem is. Mély gondolatok foglalkoztatják a jóravaló embereket és arra készteti az embereket az otthonlét, hogy változtassanak rossz szokásaikon."

Az értékrend változást érintő válaszok között is akad olyan, amely inkább reményt, vágyat fejez ki, lehetőséget a változtatásra és nem már bekövetkezett változást: *„Radikálisan meg kellene változtatnunk a globális-kapitalista rendszert, amiben élünk, de ez naiv elképzelés a részemről, sok ember most szembesült azzal, mennyire törékeny és sérülékeny a biztosnak hitt életünk, és hogy a szabadságunk sem feltétel nélküli."*

Több válasz utalt a sérülékenységre, aminek tudatosítása segít változtatni, jobbítani életünkön.

„Az emberek ráébrednek arra, hogy nem vagyunk halhatatlanok és mert modern világban élünk, nem minden a pénz."

„Megtanít minket hálát adni, értékelni azt, amink van, ahogy élünk, megtanít arra, hogy semmi nem örök."

Az értékrend változáshoz kapcsolódik, de annak egy konkrét dimenziójára utal a sok válaszadó által említett ***fogyasztói hozzáállás módosulása, takarékosság***, a kevesebb is elég gondolata (21 említés).

A válaszadók 7%-a (62 fő) említette meg a ***nyugalmat, lelassulást, pihenést, több időt***, mint pozitívumot.

„Értékesebbnek gondolom az időnket, a rohanó világ lelassult…" , Sokkal kevesebb fölösleges dolog történik", „Nem kell kapkodni", „Csökkent a túlhajszoltságunk. Nagyobb a békesség bennem, és a családban is. Nem kell sehová sietni.", „A nyüzsgés lecsendesedett, befelé fordulóbbak lettünk, tudunk az érzéseinkkel foglalkozni, változni, változtatni."

A nyugalommal, lelassulással, és az elgondolkodással függ össze, de külön vettem számba az ***önismeret növekedését, önreflexiót, az énidő szerepét***. 17 válaszadó számára ezek jelentik a pozitív változást.

22 válaszadó az ***online világban*** lezajló változásokra utalt pozitívumként*: „Új lehetőségek terjedése a tanulásban, munkában, kapcsolattartásban.", „Bővülő online szolgáltatások", „Rugalmasabb munka, jó lenne, ha megmaradna."*

14 válaszadó az ***egészségüggyel*** kapcsolatos változásokat látja pozitívumnak, hogy jobban megbecsülik ezentúl az ott dolgozókat, felértékelődik a szektor, hogy kiderül, milyen helyzetben van, vagy hogy hátha a jövőben több pénz jut rá.

12-en az emberek növekő ***felelősségérzetét, fegyelmezettségét*** üdvözölték, 11-en a ***tanulás, tapasztalás, önfejlesztés, nagyobb kreativitás*** szerepét az élet számos területén.

8 válaszadó ***politikai jellegű*** reakciót adott, melybő 5 ellenzéki (pl. *„kormánykritikus réteg erősödése", „Orbán is elkaphatja", „kiderül, hogy a társadalom egészségesebb, mint a kormányzat.")*, 3 kormánypárti beállítódású volt (pl*. „Brüsszel leértékelődése", „A Kormány azonnali intézkedése, gondoskodása az emberekről.", „Sikerült lassítani a terjedését, a kormány a helyén van."*).

7-en arra hívták fel a figyelmet, hogy felértékelődnek az emberi kapcsolatok, fontosabb lesz a személyes találkozás, a közösségi aktivitás növekszik.

Voltak sajátos, ironikus válaszok (pl. *„Kerülhetem az embereket végre", „Kevesebb emberrel kell bájcsevegnem."*), illetve olyanok, melyek hideg fejjel a társadalmi összhaszon szempontjaira utaltak (pl. *születésszám nő, fiatalodik a társadalom*).

III. Összefoglalás

A Covid-19 már eddig is sok kárt okozott: munkahelyek vesztek el, a szegények élelmiszerbiztonsága veszélybe került, és bár láthatók a társadalmi szolidaritás növekedésének egyes jelei, az nem terjed ki a mélyszegénységben élőkre. Az idős emberek hibáztatására, velük szembeni türelmetlen megnyilvánulásokra rengeteg példa akad, van, ahol nőtt a családon belüli erőszak. Bizonyos országokban háttérbe szorultak a politikai különbségek, nálunk továbbra is elsődleges szempont a tettek politikai hozadékának méricskélése, nem jött létre fegyverszünet. A stabil jövedelemmel rendelkezők egy részének számára nehezebb lett az élet, különösen sok teher esik a nőkre: a gyermekek menedzselése, otthoni tanulás, a megnövekedett háztartási terhek új kihívást jelentenek. Az izoláció, a berögződött életvitel folytatásának átmeneti lehetetlensége frusztráló.

A vírusfenyegetés elgondolkoztat, szembesít, bizonyos viselkedés változtatásokat kényszerít ki. Sebezhetőségünk tudatosulása alapértékeinkre, esetleg azok megváltoztatására, újrastrukturálására késztet bennünket. Vannak, akik megtalálják a jót az önelszigetelésben is.

Jelen tanulmánynak (és részben az alapjául szolgáló kutatásnak) az volt a célja, hogy megvizsgálja, milyen változásokat hozott a járványhelyzet az emberek életében: boldogságérzetben, értékrendben, életvitelben (tevékenység struktúrában).

A kijárási korlátozások bevezetését követő második héten kitöltött kérdőívek tanulsága szerint összességében a válaszadók boldogságérzete romlott, azonban 6-12%-uk kifejezetten boldogabbnak érzi magát, negyedük pihentebb, 14%-uk nyugodtabb, mint a járvány kitörése előtt volt.

A kitöltők mintegy hatodának nem történt változás a tevékenységeiben. A többiek életében bizonyos változások közvetlenül a járvánnyal szembeni védekezéssel függenek össze: több fertőtlenítés, kevesebb vásárlás, kevesebb közlekedés.

Némely tevékenységekre az emberek egy része több időt tud szánni, míg mások épp ellenkezőleg: munka, tanulás, sport, séta, természetjárás.

Az internetezés, olvasás, filmnézés, kertészkedés egyértelmű nyertesek (mint saját otthonban végezhető tevékenységek), míg a szórakozás, kulturális tevékenységek, rokonlátogatás vesztesek (a népszerű „kimozdulós” aktivitások).

Az új tevékenységeket végzők körében felülreprezentáltak a nők és a magasabb iskolai végzettségű, dolgozó emberek, alulreprezentált az idős korosztály. Leggyakrabban az internethez kapcsolódnak az újonnan végzett tevékenységek, illetve testmozgáshoz kötődnek.

A legérdekesebb, hogy a válaszadók döntő többsége említett pozitív változásokat, melyek a járvány következményei (még az idősöknek is 48%-a, a középkorúak és fiatalok kétharmada).

A pozitívumok érzékelése különösen magas Budapesten, illetve az iskolai végzettség növekedésével nő azok aránya, akik pozitív változásokat érzékelnek. Az említések mennyiségi sorrendjében ezek: a környezet tisztulása, családi kapcsolatok megerősödése, szolidaritás növekedése, értékváltás, fogyasztói szemlélet háttérbe szorulása, nyugalom, stb.

Szabó-Tóth (2020) négy járvány értelmezési sémát azonosított válaszadóink körében. Ezek közül a magasabb iskolai végzettségűekre és budapestiekre jellemző a tudományba vetett hitre épülő séma, azaz épp azokra, akik jobb megküzdési stratégiákkal rendelkeznek, akik jobban látják a járványhelyzetben a pozitívumokat, lehetőségeket is. A másik három séma a pesszimista, sorsszerűség-isteni nézőpont és a szelekciós álláspontot képviselők. (Szabó-Tóth, 2020)

E két utóbbi séma fatalista jellegű, a különbség köztük, hogy inkább a tudományban hisznek, vagy az isteni gondviselés szerepét hangsúlyozzák az adott csoportba tartozó emberek.

Kérdés és kutatandó feladat, hogy az azonosított változások maradandóak-e, mély nyomot hagynak-e életünkben.

Irodalom

Brooks, S. K. *et al.* (2020): The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. in: *The Lancet* 395, 912–920.

CSÍKSZENTMIHÁLYI M. (1997): *Flow: Áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Budapest: AKADÉMIAI KIADÓ.

Csürke József (2005): *A lótuszevő eszmélése - A lélektani krízis promóciós aspektusa- c. doktori értekezés tézisei.*

https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15179/csurke-jozsef-tezis-hun-2006.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Diener, Ed (1984): Subjective well-Being. In: *Psychological Bulletin* 95 (3) pp 542-575.

Easterlin, R (2003): Explaining Happiness. In: *PNAS* 10 (19) pp11176- 11183.

Fancourt, Daisy- Feifei Bu- Hei Wan Mak- Steptoe, Andrew (2020): *Covid-19 Social Study*

FREY, B-STUTZER, A (2002): *Happiness and Economics*. Princeton and Oxford: PRINCETON UNIVERSITY PRESS,

Holt-Lunstad, J.- Smith, T. B.- Baker, M., Harris, T. - Stephenson, D. (2015): Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review. In: *Perspect. Psychol. Sci.* 10, 227–237.

Inglehart, R (1997): *Modernisation and Postmodernisation. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press, Princeton

Jarral, Farrah (2020): *The lockdown paradox: why some people's anxiety is improving during the crisis.* (2020.04.29.) https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/29/coronavirus-lockdown-anxiety-mental-health

KSH (2012): *Időmérleg 2009/2010. Összefoglaló adattár.* Budapest

Kutatásmódszertani és Mérésügyi Iroda (2018): Jó állam jelentés, 2017 https://joallamjelentes.uni-nke.hu/digitalis-tartalmak/jo-allam-jelentes-2017/ (letöltve: 2020.04.14.)

Mihályi, Helga (2020): A járvány hatása az emberekre - gyenge és erős kötések szerepe a járvány elviselésében. In: Szellem és tudomány, 2020/2.

Results Release 6. 2020.04.28. https://www.marchnetwork.org/research (letöltve: 2020.05.02.)

Szabó-Tóth, Kinga (2020): A járványhelyzet értelmezési sémái. In: *Szellem és tudomány,* 2020/2.

Thomas, Maria- Fancourt, Daisy (2020): *The mental health impact of COVID-19: looking forward. Why we need high-quality longitudinal studies*. 2020.04.03. (letöltve: 2020.04.10.) https://blogs.ucl.ac.uk/mental-health/2020/04/03/the-mental-health-impact-of-covid-19-looking-forward-why-we-need-high-quality-longitudinal-studies/

Valtorta, N. K.- Kanaan, M- Gilbody, S., Ronzi, S. - Hanratty, B. (2016): Loneliness and social isolation as risk factors for coronary heart disease and stroke: systematic review and meta-analysis of longitudinal observational studies. In: *Heart* 102, 1009–1016 (2016).

Veenhoven, R (1996): *The Study of Life-Satisfaction*. In: SARIS, V. E- veenhoven, R- SCHERPENZEEL, A- BUNTING, B (eds): *A comparative Study of Satisfaction with lige in Europe*. Budapest: EÖTVÖS UNIVERSITY PRESS

Bíró Ferenc[1] *– Fekete Sándor - Petróczi Gabriella*[2]

Koronavírus a Facebookon – tartalomelemzéses vizsgálat

Absztrakt

Tanulmányunk első részében a tartalomelemzés – elsősorban külföldi – szakirodalmát, módszertani hátterét tekintjük át, ismertetve felhasználási lehetőségeit, típusait. Kitérünk megbízhatóságára és érvényességének kritériumaira, valamint bemutatjuk e módszer előnyeit és hátrányait. Ezt követően a Facebook és a koronavírus relációját vesszük górcső alá. Érveket és adatokat sorakoztatunk fel a mellett, miért megkerülhetetlen a Facebook tartalomelemzése a koronavírussal kapcsolatban. A tanulmány harmadik részében két tartalomelemzéses, konkrét kutatást mutatunk be.
Kulcsszavak: tartalomelemzés, koronavírus, Tibi atya, Facebook, mémek

Abstract

In the first part of our study, we review the literature and methodological background of content analysis – primarily foreign –, describing its possibilities and types of use. We discuss its reliability and validity criteria, and present the advantages and disadvantages of this method. We then examine the relationship between Facebook and the coronavirus. We list arguments and data as to why Facebook content analysis about the coronavirus is unavoidable. In the third part of the study, we present two content-analysed, specific researches.
Keywords: content analysis, coronavirus, Father Tibi, Facebook, memes

I. Áttekintés

A tartalomelemzés olyan kutatási eszköz, amely bizonyos szavak, témák vagy fogalmak jelenlétének meghatározására szolgál egy adott kvalitatív adathalmazban (azaz esetünkben a szövegben és a képekben). A tartalomelemzés segítségével a kutatók számszerűsíthetik és elemezhetik az ilyen szavak, témák vagy fogalmak jelenlétét, jelentését és összefüggéseit.

[1] A Miskolci Egyetem BTK-ATTI I. évfolyamos, Szociológia MA szakos hallgatója
[2] A Miskolci Egyetem BTK-ATTI I. évfolyamos, Szociológia MA szakos hallgatója

A kutatók ezután következtetéseket vonhatnak le a szövegekben található üzenetekről, az író(k)ról, a közönségről, sőt, a szöveg körülvevő kultúrájáról és idejéről.

I.1. Leírás

Az adatok forrásai származhatnak interjúkból, nyílt kérdésekből, helyszíni kutatási megjegyzésekből, beszélgetésekből vagy szó szerint bármilyen kommunikációs nyelvi előfordulásból (például könyvek, esszék, megbeszélések, újságcímek, beszédek, média, történeti dokumentumok). A szöveg tartalomelemzéssel történő elemzéséhez a szöveget kódolni kell, vagy kezelhető alkategóriákra kell bontani elemzés céljából (azaz releváns „kódokat" hozunk létre). Miután a szöveget alkategóriákba kódolták, azután a kódokat tovább lehet besorolni „kódkategóriákba" az adatok további összegzése céljából. Az alábbiakban a tartalomelemzés három különféle meghatározását adjuk meg.

1. meghatározás: „Bármely módszer arra, hogy következtetéseket vonjunk le az üzenetek különleges jellemzőinek szisztematikus és objektív azonosításával." (Holsti, 1968)
2. meghatározás: „Értelmező és naturalista megközelítés. Mind megfigyelő, mind narratív jellegű, és kevésbé támaszkodik a tudományos kutatással általában társított kísérleti elemekre (megbízhatóság, érvényesség és általánosíthatóság)." (Ethnography, Observational Research, and Narrative Inquiry, 1994-2012)
3. meghatározás: „Kutatási technika a kommunikáció nyilvánvaló tartalmának objektív, szisztematikus és mennyiségi leírására." (Berelson, 1952)

I.2. A tartalomelemzés felhasználása

- Azonosítja az egyén, csoport vagy intézmény szándékait, fókuszát vagy kommunikációs trendjeit
- Bemutatja a kommunikációhoz való hozzáállási és viselkedési válaszokat
- Meghatározza a személyek vagy csoportok pszichológiai vagy érzelmi állapotát
- Feltárja a kommunikációs tartalom nemzetközi különbségeit
- Bemutatja a kommunikációs tartalom mintáit
- Alkalmas a beavatkozás vagy a felmérés előzetes tesztelésére és szükséges javítására a beindítás előtt
- Elemezhetővé teszi a fókuszcsoportos interjúkat és a nyílt kérdéseket a kvantitatív adatok kiegészítéseként

II. A tartalomelemzés típusai

A tartalomelemzésnek két általános típusa van: a fogalmi elemzés és a relációs elemzés. A fogalmi elemzés meghatározza a fogalmak létezését és gyakoriságát a szövegben. A relációs elemzés továbbfejleszti a fogalmi elemzést azáltal, hogy megvizsgálja a szövegben szereplő fogalmak közötti kapcsolatokat. Az elemzés minden típusa eltérő eredményekhez, következtetésekhez, értelmezésekhez és jelentéshez vezethet.

II.1. Fogalmi elemzés

Az emberek általában a fogalmi elemzést említik, amikor a tartalomelemzésre gondolkodnak. A fogalmi elemzés során egy fogalmat választanak a vizsgálathoz, és az elemzés magában foglalja annak jelenlétének számszerűsítését és számlálását. A fő cél a kiválasztott kifejezések előfordulásának vizsgálata az adatokban. A kifejezések lehetnek explicit vagy implicit jellegűek. Az explicit kifejezéseket könnyű azonosítani, míg az implicit kifejezések kódolása bonyolultabb: el kell dönteni az implikáció szintjét és az alapvető ítéletek fundamentumát a szubjektivitás szempontjából (ez a megbízhatóság és érvényesség kérdése). Ezért az implicit kifejezések kódolása magában foglalja a szótár vagy a kontextus szerinti fordítási szabályok, vagy mindkettő használatát.

A tartalmi elemzés elindításához először azonosítjuk a kutatási kérdést, és mintát vagy mintákat választunk az elemzéshez. Ezután a szöveget kezelhető tartalomkategóriákba kell kódolni. Alapvetően ez a szelektív redukció folyamata. A szöveg kategóriákra redukálásával a kutató összpontosíthat és kódolhat bizonyos szavakat vagy mintákat, amelyek a kutatási kérdést megalapozzák.

A koncepcionális tartalomelemzés elvégzésének általános lépései:

1. Döntsük el az elemzés szintjét: szó, szókapcsolat, kifejezés, mondat, témák.
2. Döntsük el, hány fogalmat kell kódolni: dolgozzuk ki előre meghatározott vagy interaktív kategóriák vagy fogalmak halmazát. Döntsük el az alábbiakat:

   A) engedjük meg, hogy a kódolási folyamat során rugalmasan hozzáadjunk új kategóriákat, vagy

   B) ragaszkodjunk az előre meghatározott kategóriákhoz.

Az „A” opció lehetővé teszi olyan új és fontos anyagok bevezetését és elemzését, amelyek jelentős hatással lehetnek a kutatási kérdésre. A „B” opció ugyanakkor lehetővé teszi a kutató számára, hogy az előzetes tárgyra összpontosítson és megvizsgálja az adatokat a kijelölt, konkrét fogalmak szempontjából.

3. Döntsük el, hogy az előzetes koncepció létezését vagy gyakoriságát kódoljuk-e. A döntés megváltoztathatja az egész kódolási folyamatot. Amikor egy fogalom létezését kódoljuk, a kutató csak egyszer számol egy fogalmat, amennyiben legalább egyszer megjelenik az adatokban, függetlenül attól, hogy összesen hányszor jelent meg. Egy fogalom frekvenciájának kódolásakor a kutató megszámolja, hányszor jelent meg egy fogalom a szövegben.

4. Döntsük el, hogyan különböztetjük meg a fogalmakat:

A szöveget pontosan úgy kell kódolni, ahogyan megjelenik, vagy ugyanolyannak kell kódolni, amikor különböző formában jelenik meg? Például: „veszélyes” vagy „veszélyesség”. A lényeg az, hogy olyan kódolási szabályokat hozzunk létre, amelyek ezeket a szószegmenseket átláthatóan kategorizálják logikus módon. A szabályok azt eredményezhetik, hogy ezek a szószakaszok ugyanabba a kategóriába esnek, vagy lehetséges, hogy a szabályokat úgy lehet megfogalmazni, hogy a kutató ezeket a szószegmenseket eltérő kódokkal különítse el.

Milyen következmények megengedhetők? Szavak, amelyek kifejezik a fogalmat, vagy szavak, amelyek egyértelműen megfogalmazzák a fogalmat? Például: „veszélyes” és „az ember félelmetes”, vagy „az a személy árthat nekem”. Ezek a szószakaszok nem érdemelhetnek külön kategóriákat, a „veszélyes” szó hallgatólagos jelentése miatt.

5. Dolgozzunk ki szabályokat a szövegek kódolására. Az 1-4. lépés döntéseinek befejezése után a kutató elkezdi kidolgozni a szöveg kódokká történő lefordítására vonatkozó szabályokat. Ez megőrzi a kódolási folyamat tisztaságát és a következetességet. A kutató pontosan tudja kódolni, amit kódolni akar. A kódolási folyamat érvényességét akkor lehet biztosítani, ha a kutató következetes és koherens kódjaiban, azaz a saját fordítási szabályait követi. A tartalomelemzés során a fordítási szabályok betartása egyenértékű az érvényességgel.

6. Döntsük el, hogy mit tegyünk az irreleváns információkkal: ezeket figyelmen kívül kell hagyni (pl. az olyan általános szavakat, mint a „és” és „vagy”), vagy a kódolási séma újbóli vizsgálatához kell használni, abban az esetben, ha ez hozzájárul a kódolás pontosabb eredményéhez?

7. Kódoljuk a szöveget: ezt kézzel vagy szoftverrel is meg lehet tenni. A szoftver használatával a kutatók kategóriákat írhatnak be, és a kódolást a szoftver automatikusan, gyorsan és hatékonyan végezheti el. Ha a kódolás kézzel történik, a kutató sokkal könnyebben képes felismerni a hibákat (pl. helyesírási hibák). Számítógépes kódolás használata esetén a szöveget utólag meg kell tisztítani a hibáktól, hogy az összes rendelkezésre álló adatot tartalmazza. A kézi és számítógépes kódolás döntésének kérdése releváns az implicit információk esetében, ahol a kategóriák előkészítése nélkülözhetetlen a pontos kódoláshoz.
8. Elemezzük az eredményeket: Ha lehetséges, vonjunk le következtetéseket és általánosításokat. Határozzuk meg, mit tegyünk az irreleváns, nem kívánt vagy fel nem használt szöveggel: vizsgáljuk felül, hagyjuk figyelmen kívül, vagy esetleg újraértékeljük a kódolási sémát. Az eredményeket körültekintően értelmezzük, mivel a fogalmi tartalomelemzés csak az információ mennyiségi meghatározását teszi lehetővé. Általában az általános tendenciák és minták azonosíthatók.

II.2. Relációs elemzés

A relációs elemzés úgy kezdődik, mint a fogalmi elemzés, amikor egy fogalmat választanak a vizsgálathoz. Az elemzés azonban magában foglalja a fogalmak közötti kapcsolatok feltárását is. Az egyes fogalmakat úgy tekintik, hogy azoknak nincs bennük rejlő értelmük, és inkább a jelentés a fogalmak közötti kapcsolatok terméke.

A relációs tartalomelemzés elindításához először azonosítsunk egy kutatási kérdést, és válasszunk mintát vagy mintákat elemzésre. A kutatási kérdésre kell összpontosítanunk, hogy a fogalmatípusok ne legyenek értelmezhetők és összefoglalhatók. Ezután válasszuk ki a szöveget az elemzéshez. Válasszuk ki az elemzésre kerülő szöveget óvatosan úgy, hogy elegendő információval rendelkezzünk az alapos elemzéshez, hogy az eredmények ne korlátozódjanak az olyan információkra, amelyek túlságosan kiterjedtek, nehogy a kódolási folyamat túlságosan nehézkes legyen az értelmes és érdemes eredmények eléréséhez.

A relációs elemzésnek három alkategóriája van, amelyek közül választhatunk, mielőtt folytatnánk az általános lépéseket.

- A szubjektivitás befolyása: a szövegben kifejezett fogalmak érzelmi értékelése. Ennek a módszernek az a nehézsége, hogy az érzelmek időben, populációban és térben változhatnak. Hatékony lehet azonban a szöveget elbeszélő vagy író érzelmi és pszichológiai állapotának megragadására.
- Közelségi elemzés: az explicit fogalmak együttes előfordulásának értékelése a szövegben. A szöveget a „ablak”-nak nevezett szavakból álló sorként definiáljuk, amelyet a fogalmak együttes előfordulása alapján vizsgálunk meg. Ennek eredményeként létrejön egy „fogalommátrix”, vagy egymással összefüggő, egymáshoz kapcsolódó fogalmak egy csoportja, amelyek általános jelentést sugallnak.
- Kognitív leképezés: egy megjelenítési technika, amely befolyásolja az extrakciót vagy a közelségi elemzést. A kognitív leképezés megkísérel létrehozni egy modellt a szöveg általános jelentéséről, például egy grafikus térképet, amely ábrázolja a fogalmak közötti kapcsolatokat.

A relációs tartalomelemzés elvégzésének általános lépései:

1. Határozzuk meg az elemzés típusát: Miután kiválasztottuk a mintát, a kutatónak meg kell határoznia, hogy milyen típusú kapcsolatokat kell vizsgálni, valamint meg kell adni az elemzés szintjét: szó, szókapcsolat, kifejezés, mondat, témák.
2. Csoportosítsuk a szöveget kategóriákba, és kódoljuk a szavakat vagy mintákat. A kutató kódolhatja a jelentések vagy szavak létezését.
3. Fedezzük fel a fogalmak közötti kapcsolatot – miután a szavak kódoltak, a szöveg a következőképpen elemezhető:

   A kapcsolat erőssége: a két vagy több fogalom rokonságának mértéke.

   A kapcsolat jele: a fogalmak pozitívan vagy negatívan kapcsolódnak egymáshoz?

   A kapcsolat iránya: a kapcsolat típusai, amelyeket a kategóriák mutatnak. Például: „X azt jelenti, hogy Y” vagy „X előfordul Y előtt” vagy „ha X, akkor Y”, vagy „ha X az Y elsődleges motivátora”.
4. A kapcsolatok kódolása: a fogalmi és a relációs elemzés közötti különbség az, hogy a fogalmak közötti állítások vagy kapcsolatok kódolva vannak.
5. Végezzünk statisztikai elemzéseket: vizsgáljuk meg a különbségeket, vagy keressünk kapcsolatot az azonosított változók között a kódolás során.
6. Vázoljuk a reprezentációkat: például a döntésképzést és a mentális modelleket.

II.3. Megbízhatóság és érvényesség

Megbízhatóság: A kutatók emberek, ezért tévedhetnek – emiatt a kódolási hibákat soha nem lehet teljes mértékben kiküszöbölni, csak minimalizálni tudjuk. Általában 80 százalékos az elfogadható határérték a megbízhatóság szempontjából.

A tartalomelemzés megbízhatóságát három kritérium tartalmazza:

- Stabilitás: a kódolók hajlandósága arra, hogy ugyanazon adatokat adott idő alatt következetesen újra kódolják, azonos módon.
- Reprodukálhatóság: hajlandóság arra, hogy egy kódolócsoport egy bizonyos kategóriát azonos módon osztályozzon.
- Pontosság: milyen mértékben felel meg a szöveg osztályozása egy szabványnak vagy normának statisztikailag.

Érvényesség: A tartalmi elemzés érvényességét három kritérium tartalmazza:

- A kategóriák közelsége: ez több osztályozó használatával érhető el az egyes kategóriák megegyezés szerinti meghatározásához. Több osztályozó használatával egy fogalomkategória – amely explicit változó lehet –, kibővíthető szinonimákkal vagy implicit változókkal.
- Következtetések: Milyen mértékű implikáció megengedett? A következtetések helyesen követik-e az adatokat? Meg lehet-e magyarázni az eredményeket más jelenségekkel? Ez különösen akkor jelent problémát, amennyiben számítógépes szoftvert használunk elemzésre és a szinonimák megkülönböztetésére. A szoftver pontos beszámolót adhat a szó előfordulásáról és gyakoriságáról, de nem képes pontosan meghatározni az egyes felhasználásokban rejlő jelentés-árnyalatok különbségét. Ez a probléma megdöntheti a kapott eredményeket, és bármilyen következtetés érvénytelenné válhat.
- Az eredmények általánosíthatósága egy elmélethez: a fogalomkategóriák egyértelmű meghatározásától függ, hogy meghatározzák-e őket, és mennyire megbízhatóak a mérni kívánt ötlet mérésére. Az általánosíthatóság párhuzamos a megbízhatósággal, mivel annak nagy része a megbízhatóság három kritériumától függ.

II.4. A tartalomelemzés előnyei

- Közvetlenül megvizsgálja a kommunikációt szöveges felhasználással
- Lehetővé teszi mind a kvalitatív, mind a mennyiségi elemzést
- Értékes történelmi és kulturális betekintést nyújt az idő múlásával
- Lehetővé teszi az adatokhoz való hozzáférést
- A szöveg kódolt formája statisztikailag elemezhető
- A kölcsönhatások elemzésének zavartalan eszköze lehet
- Betekintést nyújt az emberi gondolkodás és a nyelvhasználat összetett modelljeibe
- Megfelelően alátámasztott eredményt nyújt, viszonylag „pontos" kutatási módszernek tekintik
- A tartalomelemzés könnyen elsajátítható és olcsó kutatási módszer

Hatékonyabb eszköz más kutatási módszerekkel, például interjúkkal, megfigyelésekkel és az archív iratok felhasználásával kombinálva. Nagyon hasznos a történelmi anyagok elemzésében, különösen az időbeli trendek dokumentálásakor.

II.5.A tartalomelemzés hátrányai

- Rendkívül időigényes lehet
- Megnövekedett hibalehetőség jellemzi, különösen akkor, ha a relációs elemzést magasabb szintű értelmezés elérésére használják
- Gyakran hiányzik az elméleti alap, vagy túl liberálisan próbál értelmes következtetéseket levonni egy tanulmányban szereplő kapcsolatokról és hatásokról
- Túlságosan reduktív, különösen összetett szövegek kezelésekor
- Gyakran hajlamos pusztán szavak számlálására
- Gyakran figyelmen kívül hagyja a szöveget előállító környezetet, valamint a szöveg elkészítését követő dolgok állapotát, jellemzőit
- Nehéz lehet automatizálni vagy számítógépesíteni

III. A Facebook és a koronavírus

A mai dátum 2020. június 14. E napig az index.hu internetes portálon 9606 db cikk található, amely valamely szinten kapcsolódik a koronavírushoz. Ebből 3404 db csak Magyarországgal foglalkozik, magyar eseményeket dolgoz fel, 126 db pedig angol nyelven íródott. A maradék több mint 6000 db a világ többi részéről ad hírt.

Az origo.hu-n 7098 db cikkben található meg a koronavírus szó, de ebbe beletartoznak a 2003-as SARS vírus találatai is. 2004 és 2012 között, a SARS vakcina kifejlesztése és a MERS első előbukkanása közötti időintervallumban nem született cikk ebben a témában. 2012-ben is csupán 2 db. 2018-ban volt az utolsó MERS-es cikk ezen a portálon, igaz, az előtte lévő 2015-ből származik.

Az origo.hu archívumában 3 oldalon jelennek meg a SARS-ról és a MERS-ről szóló cikkek (egy oldalon 10 cikk neve szerepel). Ki lehet számolni, hogy ebből a 7098 cikkből több mint 7000 db a COVID-19-ről szól.

Ezekből a számokból is látszik, hogy a jelenlegi koronavírus sokkal nagyobb médiahangsúlyt kapott, mint elődei. A mai reggelen a COVID-19-nek 4.542.910 fő fertőzöttje van, és 307.696 fő az elhunytak száma a világban. Látható, hogy az idei koronavírus sokkal nagyobb média-, és társadalmi visszhangot kapott. Miért lehetséges ez?

Véleményünk szerint azért is, mert a SARS idején (2002-2003) még nem voltak okostelefonok, az Android operációs rendszer 2005-ben, az IOS 2008-ban jelent meg. Most már tudunk internetezni bárhol, bármikor, bárhonnan, ez köszönhető a technikai fejlődésnek.

Természetesen a globalizáció miatt már jelenleg is több mint 500-szorosa a COVID-19 fertőzöttek száma a SARS-szal szemben, azonban sokkal magasabb a szorzó az akkor megszületett és most megjelent cikkek között.

Lehetséges, hogy itt Európában, és Magyarországon nem érdekelte az embereket az akkori koronavírus, nem volt életközeli, nem volt eladható. Az itteni emberek életét nem befolyásolta a vírus. Olvastak ugyan pár cikket, hogy mi folyik a Közel-Keleten, vagy éppen Kínában, de rájuk nem volt semmilyen egyéb hatással.

Ma már a koronavírus kattintást jelent, a kattintás pedig reklámbevételt. Rengeteg ingyenes tartalom jelent meg, különféle webinárok, tanfolyamok

lettek ingyenesek a koronavírusra hivatkozva. Véleményünk szerint a legtöbb médium csak a kattintást látja a témában és nem a tájékoztató funkciót.

A Facebook előállt a saját koronavírus-térképével, amit a Carnegie Mellon egyetem kutatóival közösen fejlesztett. A térkép nem a tesztek eredményeit jeleníti meg, hanem a koronavírus tüneteinek felbukkanását követi, naponta frissítve. A céljuk az volt, hogy a térkép segítségével korábban be tudják azonosítani az új gócpontokat. A térkép tehát nem a teszteredményeket mutatja, hanem azon felhasználók arányát, akik a koronavírus valamilyen jellegzetes tünetét észlelték magukon és ezt jelentették, például a köhögést, a lázat, vagy a szaglás elvesztését. Az első két hétben mintegy 1 millió amerikai felhasználó adatait tartalmazta a felmérés, de elindult a globális adatgyűjtés is. Egyelőre az Egyesült Államokban államokra lebontva közlik a tüneteket mutatók arányát, a tervek szerint naponta frissítik az adatokat.[3]

Az adatbiztonság miatt aggódók megnyugtatására a Facebook közölte, hogy csak aggregált adatokat kapnak, a Carnegia Mellon kutatói azonban látják az egyéni válaszokat is. Mark Zuckerberg hozzátette, hogy a közösségi média platformok nagy segítségére lehetnek a kutatóknak, mert nagy embercsoportokat lefednek, a Facebook például globálisan több milliárd embert ér el (naponta átlagosan mintegy 2,3 milliárd főt, ha az összes szolgáltatását figyelembe vesszük az Instagram-mal és a WhatsApp-pal együtt).

A felhasználók nem bíznak a hitelességében, mégis minden korábbinál fontosabbá vált a Facebook szerepe a hírfogyasztásban. Az USA-ban és az Egyesült Királyságban az internetezők most elsősorban arra használják az internetet, hogy a koronavírus-helyzetről gyűjtsenek friss információkat. A GlobalWebIndex egy friss jelentése szerint,[4] amihez az adatokat március végén vették fel, az internetezők 68 százalékának ez az elsődleges tevékenysége a világhálón.

Legyen az szegény vagy gazdag, fiatal vagy öreg, első számú témája a koronavírus. Ez alól csupán a vírus által legkevésbé veszélyeztetett korosztály, a Z generáció (16-23 évesek) jelent némileg kivételt. Körükben ugyanis a második helyre szorult ez a tevékenység 67 százalékkal, számukra az online zenehallgatás fontosabb és gyakoribb tevékenység (71 százalék). A számokból az is kiderül, hogy a férfiakat jobban foglalkoztatja a téma, mint a nőket: a férfiak 73 százalékának ez a legfőbb tevékenysége a neten, míg a nők körében csak 62 százaléknak – de mindkét csoportban ez az első!

[3] A térkép elérhető itt: https://covid-survey.dataforgood.fb.com/#3/35/-75
[4] https://blog.globalwebindex.com/product/assessing-impact-coronavirus/

Az összes többi tevékenység szignifikánsan kevesebb internetező életének a szerves része. Ezek sorrendben az online zenefogyasztás (58 százalék), filmek-műsorok nézése (49 százalék), vicces videók keresése és nézése (42 százalék), játék a mobiltelefonon (40 százalék), illetve mémek nézegetése (32 százalék).

A vicces tartalmak iránti érdeklődés korrelál a keresésekkel is: a koronavírus-hírek mellett a második legnépszerűbb téma a humoros és pozitív tartalom. Ami viszont szinte teljesen eltűnt a keresésekből, az az utazási, vakációzási lehetőség. Még a legfiatalabb korosztály körében is csak minden ötödik válaszadó mondta, hogy rendszeresen keres ilyen információkat a neten.[5]

A kutatásból az is kiderült, hogy a felhasználók egyre jobban megválogatják a koronavírusra vonatkozó hírforrásaikat. Az USA-ban főleg a WHO által közölt információkban bíznak (61 százalék), és sokkal kevésbé a Trump-kormányzattól származó tájékoztatásban. A britek ezzel szemben inkább a kormányzati webhelyeken (62 százalék) keresnek koronavírussal kapcsolatos híreket.

A közösségi oldalakon megjelenő információkkal szemben alacsony a bizalom (17 százalék), de a nyomtatott lapok megítélése is nagyjából ezen a szinten van. Ennek ellenére a Facebookot használják a leggyakrabban, hogy hozzájussanak a friss hírekhez.

A médiafogyasztás a járvány kitörése óta folyamatosan növekszik, főleg a videós tartalmaké. Az amerikaiak 87 százaléka, a briteknek pedig a 80 százaléka állítja, hogy a vírus megjelenése óta több tartalmat fogyaszt, mindenekelőtt tévéműsorokat tévében vagy online streaming formájában, valamint online videókat. A növekedés a Z generációnál volt a legkisebb (ők valószínűleg korábban is nagy fogyasztók voltak): alig több mint felük állítja, hogy több online videót fogyaszt. Körükben egyébként az olyan csatornák a népszerűek, mint a YouTube vagy a TikTok.

A hírfogyasztásban még inkább megnőtt a közösségi oldalak szerepe. A válaszadók 48 százalékának ez lett az elsődleges tevékenysége a közösségi oldalakon. Ezen a téren egyébként az egyes korosztályok között elég komoly különbség van. Az idősebb generáció, azaz a baby boomerek (57-64 éves korosztály) inkább baráti kapcsolattartáshoz használja a platformot, míg a legfiatalabb generációnak ez az egyik legfőbb hírforrása. A saját vélemény megosztása is fontosabb lett. A válaszadók 28 százaléka mondta azt, hogy a

[5] GWI Coronavirus Research 2020 April (https://infogram.com/gwi-coronavirus-research-2020-april-online-kapcsolattartas-1h7g6kdmzxno4oy)

járvány következtében inkább hajlamos megosztani véleményét az általa használt közösségi oldalakon.

Az adatfelvételnél megkérdezték azt is, hogy ki milyen app vagy szolgáltatás segítségével tartja a kapcsolatot a barátaival és a családja nem vele élő tagjaival. Az első négy helyen a Facebook által fejlesztett vagy felvásárolt alkalmazás áll: maga a Facebook (66 százalék), a Facebook Messenger (64 százalék), aztán némileg leszakadva a WhatsApp (46 százalék) és az Instagram (44 százalék). Minden más csak utánuk, és nagyon leszakadva következik.

1. ábra: A kapcsolattartásra használt legknépszerűbb szolgáltatások/appok
Forrás: https://infogram.com/gwi-coronavirus-research-2020-april-online-kapcsolattartas-1h7g6kdmzxno4oy

Kutatásunk során mindenekelőtt azt vizsgáltuk, hogy a koronavírussal szoros összefüggésben milyen témák/posztok jelentek meg:

1. Egészségügyi vonulat. Mi a koronavírus? Hogyan keletkezett? Milyen egyértelmű tünetei vannak? Hogyan különböztethető meg egyéb betegségektől? Mennyire veszélyes? (ld. hányan halnak meg egy évben egyéb okokból?) Kikre veszélyes? Mennyi a lappangási idő? „Tuti" tippek a megelőzéssel kapcsolatban. A maszkok szerepe, milyensége, minősége, különbségei. Kell-e maszk, ha egészséges vagyok?
2. Operatív Törzs. Rengeteg mém, az önellentmondások hangsúlyozása. Humor, erős kritikával.
3. A magyar egészségügy helyzete, felkészültsége. Háziorvosok, kórházak eszköz-ellátottsága/ellátatlansága. Milyen minőségűek a beszerzett maszkok? (Rém)történetek a tesztelésről, a rendszer hibáiról. Tájékoztatás az aktuális számokról, az emelkedés mértékéről. Számos példa- vagy mintaértékű ország adatai: Olaszország, Ausztria, Németország, Spanyolország, USA. A Skandináv-modell.
4. Miért vannak kint az emberek az utcán, a boltokban? (Fotókkal illusztrálva, elsősorban az idősebbek bírálata.)
5. Kijárási korlátozás - érvek pró és kontra. Elég szigorú-e?
6. A csapból is Győrfi Pál folyik (és Chuck Norris). Számos mém, videók stb.
7. Politikusok versenye: ki-kinek és mikor visz szájmaszkot és fertőtlenítőt? (És persze az ellenoldal miért nem?)
8. Parkolás-mizéria, tömegközlekedés helyzete (Mc-on kiemelten az MVK járatritkításai - ki a felelős, kinek a bűne?).
9. Gazdasági intézkedések – kormányzati döntések összehasonlítása más országokéval. Felhatalmazási törvény értékelése.
10. Kire számíthatunk? EU kontra Kína. Adott-e pénzt az EU?

Ami NEM koronavírus, de meghatározó elemszámú:

1. Hogyan tanulunk? Mit csinál a család a karantén idején?
2. Kertészkedés, egyéb otthoni szabadidős tevékenységek.
3. Kirándulás, biciklizés (Húsvétkor szigorúan nem!).
4. Sütés-főzés. Elsősorban kenyér és pékáruk, de más is. És az örök kérdés: mivel helyettesíthető az élesztő?
5. Karanténdalok, karanténkoncertek, esti szolidaritás-taps az egészségügyi dolgozók mellett.
6. Karantén-versek, karantén-felolvasások – színészek, írók és amatőrök.
7. Bevásárlás, ügyintézés időseknek, ezzel kapcsolatos felajánlások, hirdetmények.
8. Családtagok „szakszerű" meglátogatása, távolságtartással (sok-sok „erkély-jelenet").
9. Húsvét karanténban – locsolóversek, online locsolkodás.

III.1. Mémek[6]

A mém fogalma egy tudományos koncepció, amelyet 1976-ban fejlesztett ki Richard Dawkins biológus a „The Selfish Gene" (Az önző gén) című könyvében. A mém kifejezést a kulturális evolúció darwini, génközpontú megközelítéseként javasolta, meghatározva azt „a kulturális transzmisszió egysége"-ként (Dawkins, 1976, 5.). A replikátor oszthatatlan arányú biológiai vagy kémiai szingularitás. Ez a „molekula" sablonként működik, és képes másolatokat készíteni önmagáról. (Dawkins, 1976, 15.)

Ezen kívül Dawkins könyvében három tulajdonságot fogalmaz meg, amelyeket a replikátornak magában kell foglalnia ahhoz, hogy „sikeres" legyen (vagyis sikerüljön önmagáról másolatot készíteni):

a) A hosszú élet, vagyis az az időmennyiség, ameddig a replikátor „élhet", ameddig képes reprodukálni önmagát.

b) A másolatok készítésének gyors sebessége.

c) A másolás pontossága, az utánzás valóság-hűsége, amellyel önmagából másolatok készíthetők, figyelembe véve, hogy minden másolási eljárás bizonyos mennyiségű hibát generál valamennyi másolat készítésekor.

Ennek ellenére manapság szinte bárhol az interneten megtalálható a mém fogalma, egyáltalán nem utalva a Dawkins által létrehozott koncepcióra, hanem sokkal inkább bizonyos népszerű képeket, vicceket, film-jeleneteket, reklámokat vagy trendeket érintve.

A mém fogalma meghaladta az akadémiai meghatározást; ennek oka a számítógép-használat bővülése és az internet exponenciális növekedése – különösen a különböző fórumok, csevegések, blogok és közösségi hálózatok –, az eredeti koncepció így átalakult az internetes kommunikáció új formájává. A mai, internetes mémek bizonyos mértékben így is kapcsolatban állnak azzal, amit Dawkins mémként definiál, néhány speciális tulajdonságuk, átviteli módjuk és replikációs sebességük miatt.

Az internetes mémek olyan információs egységek (ötlet, fogalom vagy meggyőződés), amelyek az interneten (e-mail, csevegés, fórum, közösségi hálózatok stb.) történő továbbítással –hiperhivatkozás, videó, kép formájában– replikálódnak. Pontos másolatként továbbadhatók, de változhatnak és fejlődhetnek is. A replikáció mutációja eltérő vagy kiegészítő jelentéssel járhat, megtartva a mém szerkezetét, vagy akár az eredeti

[6] Vö. The Phenomenon of Internet Memes (https://sites.google.com/site/internetmemestroywill8/home)

szerkezet teljes átalakulását is hozhatja. A mutáció véletlenszerűen, addíció vagy paródia útján történik, és formája nem releváns.

Az internetes mém egyaránt függ a szállító közegtől és a társadalmi kontextustól, ahol a szállító közeg szűrőként működik, és eldönti, hogy mit lehet továbbadni. Horizontálisan vírusként terjed gyors és gyorsuló sebességgel. Lehet interaktív (mint játék), egyesek a kreativitáshoz kötik őket. Mobilitása, tárolása és elérhetősége web-alapú (merevlemezek, mobiltelefonok, szerverek, felhő stb.). Előállíthatók (mint a vírusmarketing esetében) vagy megjelenhetnek (offline eseményként online formában). Fontos, hogy a mém eredeti változata elég jól ismert legyen, s így egy csoporton belül akár végtelen számú megismételhetőségre legyen képes.

III.2.Tibi atya és a koronavírusos mémek[7]

Az utóbbi években hatalmas népszerűségnek örvendenek az úgynevezett internetes mémek. Véleményünk szerint a mémek remekül ki tudják karikírozni azokat a jelenségeket, amelyek a világban történnek. Magyarország egyik leglájkoltabb Facebook-oldala Tibi atyáé, amely nagyrészt annak köszönheti népszerűségét, hogy mémeket oszt meg. Vizsgálatunk során Tibi atya oldalát vettük górcső alá, és azt vizsgáltuk, hogy a járványidőszak idején hogyan változott az oldal kommunikációja a mémek terén. Jól látható, hogy főleg a magyar járványügyi intézkedések eseményei milyen jól nyomon követhetők.

Mielőtt bemutatnánk az eredményeket, először a fejezet módszertanát mutatjuk be. Az általunk elemzett időszak 2020. február 1-től 2020. május 10-ig tart. Ezen időszak alatt 551 internetes mémet töltöttek fel az oldalra. Fontos megjegyeznünk, hogy ez nem tartalmazza azokat a mémeket, amelyeket megosztottak (mármint más oldalnak a képei), és csak a Facebook-on fent lévő képeket használtuk fel (az Instagramot nem vizsgáltuk).

A Facebook során is úgy vettük sorra a képeket, hogy az összes fénykép lehetőséget választottuk, és számítógépről néztük végig azokat. Kezdetben telefonról néztük át a korábbi bejegyzéseket, és így kb. 30 képpel kevesebb került a mintába – különböző digitális eszközöket felhasználva különböző eredményekhez juthatunk.

Arról már volt szó, hogy az elemzés mettől meddig tart, de megjegyezzük, hogy 2020-ban az első, koronavírussal foglalkozó mémet az oldalon január 26-án posztolták.[8] Ez a kép kb. 6700 reakciót (lájk, vicces, szomorú stb.) váltott ki, 147-en osztották meg és 228-an szólták hozzá. Ezen kívül még ebben a hónapban öt, ezzel foglalkozó képet osztottak meg.

[7] Bíró Ferenc szociológia mesterszakos levelezős hallgató kutatása (ME BTK ATTI).
[8] Azt nem vizsgáltuk, hogy 2019-ben volt-e erről poszt, ezért is tesszük hozzá, hogy 2020.

1. kép

Forrás: Tibi atya Facebook oldala

Mint már említettük, 551 db képet tekintettünk át. Ezeknek a mémeknek a 33 százaléka foglalkozik e periódus alatt a koronavírussal.

2. ábra: Mémek megoszlása 2020. február 1-től május 10-ig
Forrás: saját kutatás

A négy hónap alatt feltöltött képeket részletesebben is bemutatjuk. Februárban jól látható, hogy nem igazán foglalkozott az oldal még a koronavírussal. Február 1-jén és 4-én volt 1-1 poszt, aztán 17-éig kellett várni a következőre ezzel a témával kapcsolatban.

3. ábra: Mémek megoszlása februrában
Forrás: saját kutatás

Február végén már több mém foglalkozik a koronavírussal, de az igazi áttörés márciusban történik meg. Kiemelkedik a március 11-i időpont, amikor is Magyarországon kihirdetik a veszélyhelyzetet. Ezen a napon már a megjelent 6 db képből 4 db COVID-os mém. Ráadásul ettől az időponttól kezdve ebben a hónapban 13 napon (március 11-23-ig) keresztül a koronavírusos mémek vannak többségben.

A március 24-i nap kivételével végig COVID-os képek vannak a figyelem középpontjában, például március 16-tól március 20-ig, azaz öt napon keresztül csak ilyen mémeket osztottak meg.

4. ábra: Mémegkmegoszlása márciusban
Forrás: saját kutatás

A koronavírussal foglalkozó mémek márciusi lendülete még április elejéig kitart, de folyamatosan veszít meghatározó jellegéből. Április vége felé újfent van három olyan nap, amikor nem posztolnak koronavírusos mémet. Március 10-től április 18-ig, azaz negyven napon keresztül minden nap volt legalább egy, a tárgyalt témával kapcsolatos kép posztolva. Április 13-tól ismét azok a mémek kerültek a középpontba, amik nem a járvánnyal foglalkoznak.

5. ábra: Mémeg megoszlása áprilisban
Forrás: saját kutatás

Májusban bizonyos szinten még mindig foglalkoznak a koronavírussal, de már egyre kevésbé.

6. ábra: Mémeg megoszlása májusban
Forrás: saját kutatás

2. kép

Forrás: Tibi atya Facebook oldala

A február 1-től május 10-ig megosztott 184 db COVID-os mémet bekategorizáltuk. Nyolc kategóriát hoztunk létre: karantén; egészségügyi (ide azok a képek tartoznak, amelyek a kézmosással és a különböző egészségügyi védelemmel kapcsolatosak); Győrfi Pál; 2020-as tervek (ide legfőképp azok tartoznak, amelyek a járvány miatt már „temetik" a 2020-as évet); időutazás világvégével (ezen kategória alatt azok a mémek értendők, amelyek a koronavírus által okozott világvégéről szólnak); vásárlás; tanulás; egyéb.

A mémek 38 százaléka a karantén kategóriába tartozik.

A dobogó második és harmadik helyére (az Egyéb csoportot figyelmen kívül hagyva) az egészségügyi és a Győrfi Pál-os mémek kerültek.

7. ábra: Mémek kategorizálása (%)
Forrás: saját kutatás

A legnépszerűbb, leglájkoltabb mémek a Győrfi Pál-os képek voltak, és ezek közül került ki az a kép, amelyik a legtöbb reagálást váltotta ki: 30578 reagálás, 538 hozzászólás és 1904 megosztás.

3. kép

Forrás: Tibi atya Facebook oldala

Azért tartottuk fontosnak, hogy kategorizáljuk a COVID-os mémeket, mert a tartalomelemzés egyik fontos kiindulópontjaként jól nyomon lehet követni, hogy mi történik a világban vagy országban a járványhelyzet alatt, hiszen legtöbbször ennek megfelelő képeket posztoltak.

A következő diagramon látható, hogy a kategorizált mémek a négy vizsgált hónapban hogyan oszlanak meg. Januárban elsősorban Kínával kapcsolatban posztoltak mémeket. Februárban főleg olyan képeket osztottak meg, amelyek a koronavírus által okozott világvégét mutatták be, de a hónap vége felé a vásárlás került előtérbe, amikor az emberek gyors felvásárlási tevékenységbe kezdtek – ekkor még külföldön, de ekkor már hazánkban is volt egy-két helyen példa erre.

Márciusban megjelentek a tanulós mémek, hiszen bezárták a köznevelési intézményeket, ugyanakkor maradtak a vásárlós képek is, hiszen bevezették az idősávos vásárlást.

Februárhoz képest megtriplázódott a karanténos mémek aránya márciusban, egyrészt a köznevelési intézmények bezárása miatt, illetve a március végi kijárási korlátozás bevetésével.

A kijárási korlátozás betartásának a fontosságára a kormány egyik figyelemfelkeltő eszköze a hirdetések voltak. E hirdetések arca Győrfi Pál volt, akit azóta valószínűleg az egész ország megismert, mert minden platformon jelen volt (ráadásul elég nagyfokú gyakorisággal), ezért is készült róla rengeteg mém.

A veszélyhelyzet kihirdetése előtt, de igazából utána is a higiénia fontosságára hívták fel a figyelmünket, főként a kézmosásra. Áprilisban a mémek fele már csak a karanténnal foglalkozott, míg májusra (igaz, csak 10 nap került bele az elemzésbe) jelentős mértékben csökkeni kezdtek a COVID-os mémek.

8. ábra: Kategorizált mémeg megoszlása hónap szerint
Forrás: saját kutatás

Ha a hónapokat napra pontosan lebontjuk, akkor még jobban kirajzolódik, hogy a COVID-os mémek hogyan jelennek meg az oldalon. A veszélyhelyzet kihirdetése előtti napokban gyakoriak voltak már az egészségügyi témájú képek. A kihirdetés után, és az óvodák-iskolák bezárásával szinte egyidejűleg megjelentek az oktatással és a karanténnal foglakozó mémek. Március végén a kijárási korlátozás bevezetése után a karanténos mémek még gyakoribbá váltak, és március 27-től április 5-ig minden nap volt ezzel kapcsolatos mém posztolva az oldalon.

A korlátozás bevezetése előtt is gyakori volt már, de március 27. után még inkább gyakoribbá váltak a Győrfi Pál-os „Maradjanak otthon!"-videók és ezzel párhuzamosan jelentek meg a mémek is. A mémek alapján könnyen nyomon lehet követni a magyar eseményeket: egészségügy (kézmosás), digitális oktatás-karantén, Győrfi Pál: „Maradjanak otthon!". Hozzá kell tennünk, hogy amennyiben nem kategorizálva nézzük a képeket, akkor lehet még részletesebben megnézni akár az adott nap történéseit, és az azokra való reagálást. Például Orbán Viktor március 18-án tartott beszámolóját, amikor úgy beszélt a Facebookon percekig, hogy nem volt hang. Ezt az internet népe nem hagyhatta szó nélkül, és rögtön születtek is remekművek – ezeket az alkotásokat a tartalomelemzés szempontjából az Egyéb kategóriába soroltuk.

9. ábra: Kategorizált mémek megoszlása márciusban
Forrás: saját kutatás

4. kép

Forrás: Tibi atya Facebook oldala

III.3. Mémek a Facebookon[9]

1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról 1. pont: „A Kormány áttekintette a Kínai Népköztársaság területéről indult koronavírus-járvány kapcsán kialakult helyzetet, és megállapította, hogy Magyarország polgárainak védelme érdekében elengedhetetlen az egészségügyi és járványügyi helyzet alakulásának fokozott figyelemmel kísérése, a szükség szerinti intézkedések hatékony megszervezése, és mindezek érdekében az állami szervek tevékenységének összehangolása." -írja az első határozat, amellyel elindult a kormány hivatalos kommunikációja a koronavírus-járvány elleni védekezésről.

Az esti hírekben már közölték, hogy Operatív törzs alakult, Orbán Viktor a Kossuth rádióban jelentette be aznap reggel, és azt mondta: „Nincs baj, de lehet."

5. kép

Forrás: Facebook

A szakemberek a gyakori és alapos kézmosást, és a fertőtlenítést nevezték meg, mint a leghatékonyabb védekezési módszert.

[9] Petróczi Gabriella szociológia mesterszakos levelezős hallgató kutatása (ME BTK ATTI).

6. 7. 8. kép

Forrás: Facebook

Ekkor még magyarországi fertőzöttről nem számoltak be, csak a Kína Wuhan tartományában lévő súlyos helyzetről szóltak, az ott bevezetett karanténról, és arról a 7 ott tartózkodó magyar állampolgárról, akiknek hazaszállítását szervezik. Hazaérkezésük után 14 napig karanténban kell maradniuk.

Másnap a budapesti repülőtérről vittek kórházba egy vírus-gyanús férfit, de róla kiderült, nem fertőzött. Beszámoltak a hírek arról, hogy a vírus megjelent Spanyolországban is, és közben az angolok kiléptek az Európai Unióból.

Február közepére Kínában csökkent az új fertőzöttek száma, míg Európában egyre több országban, és Afrikában is megjelent a kór. A híradóban elhangzott, hogy a WHO szerint egyelőre nincs ok aggodalomra, mert a járvány központjának számító kínai tartományon kívül sehol sem terjed tömegesen a vírus.2020. február 24-én Müller Cecília országos tisztifőorvos asszony bejelentette, hogy jelentősen megváltozott a járványügyi helyzet a hétvégén.

Mivel „immáron Európában is, Olaszországban nevezetesen járványos mértékben előfordul a koronavírus járvány”,[10] Olaszország bevezetett néhány korlátozást, de Magyarország ekkor még mindig a megelőzés szakaszában volt.

Március 4-én hír jött az első magyarországi fertőzöttről, sőt, azonnal kettőről. Külföldi, iráni diákok, egyelőre tünetmentesek, de a szükséges eljárásnak megfelelően a Szent László Kórházba szállították őket.

[10] https://www.facebook.com/Indexhu/videos/484446955775545/

9. kép

Forrás: Facebook

Olaszországban leállították az oktatást, a német kormány megtiltotta az orvosi védőfelszerelések exportját, s Szlovéniában is megjelent a koronavírus.[11]

Március 8-án lezárták Lombardiát, és 11 másik észak-olaszországi várost. „Abban az esetben, ha Ön – tanulócsoport tagjaként, munkavállalóként, turistaként, stb. – Észak-Olaszország érintett tartományaiban (Lombardia, Veneto Emilia-Romagna, Piedmont) tartózkodik/tartózkodott, akkor hazajövetelét követően a fent említett terület elhagyásától számított 14 napig kísérje fokozott figyelemmel egészségi állapotát."[12]- írja a Nemzeti Népegészségügyi Központ 2020. február 28-i „Teendők hazaérkezéskor" című ajánlása.

[11] http://medicalonline.hu/kitekinto/cikk/koronavirus iskolabezarassal is vedekeznek akormanyok
[12] https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato/519-teendok-hazaerkezeskor

10-11. kép

Forrás: Facebook

Március 9-én látogatási tilalom lépett életbe Magyarország valamennyi fekvőbeteg-ellátó és bentlakásos szociális szolgáltatást nyújtó intézményében az új koronavírus miatt.

A rendezvényekkel, különösen a március 15-i rendezvényekkel kapcsolatban az Operatív Törzs megtárgyalta, majd 2020. március 11-én Magyarország Kormánya által a kontaktszám csökkentés érdekében elrendelte a 100 főnél nagyobb beltéri és 500 főnél nagyobb kültéri rendezvények megtartásának tilalmát.[13]

[13]https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato/545-lehetosegek-kontaktszam-csokkentesere-kozossegi-rendezvenyek-a-covid-19-virus-fertozessel-kapcsolatban

Közben az olaszok dalra fakadtak a karantén alatt, és próbálták online térbe helyezni eddigi offline világukat.

12-13. kép

Forrás: Facebook

A magyar vállalkozók is azonnal reagáltak az új nemzetközi helyzetre:

14. kép

Forrás: Facebook

A 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről 1. § A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdet ki.

Aznapra már 13-ra emelkedett a fertőzöttek száma Magyarországon.

2020. március 21. az Operatív Törzs sajtótájékoztatója: Már 100 fölött a beazonosított koronavírussal fertőzöttek száma. „A csoportos megbetegedések terjedése folyamatosan növekszik." – mondta a Tisztifőorvos Asszony.[14]

A Magyar Kétfarkú Kutyapárt megragadta a lényeget az Operatív Törzs sajtótájékoztatóinak környezeti fejlődésében:

15. kép

Forrás: Facebook

[14] https://www.youtube.com/watch?v=pILS_Z19Uv8

Ugyanezen a napon elindult a „Maradj otthon!” kampány, hogy a vírusgörbét a lehető leglaposabban tartsák. A Dal celebjeit szívünkben és a képernyőkön felváltotta Győrfi Pál:

16. 17. kép

Forrás: Facebook

A koronavírus-járvány nem csupán a március 15-i rendezvényeket, de a húsvéti ünnepeket is a szűk családi körre korlátozta:

18. 19. 20. 21. kép

Forrás: Facebook

Még nem volt kijárási tilalom, de az emberek felkészültek a hosszabb bezártságra, és megejtettek egy, a szokásosnál is nagyobb nagybevásárlást:

22. 23. 24. 25. 26. kép

Forrás: Facebook

Az iskolákban online tanórákat vezettek be[15], a munkahelyek, ahol lehetett, home office-ban alkalmazták tovább munkatársaikat. Az élet nálunk is az online térbe helyeződött át:

27. 28. 29. 30. 31. 32. kép

[15] 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus miatt a köznevelési és szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről

Online felelés

Kijelented-e Gyula, hogy az itt jelenlévő Jolánnal házasságot kötsz? Ha igen, akkor Enter gomb, ha nem, akkor Escape...

Forrás: Facebook

Aki nem tehette meg, hogy otthon marad, maszkot kellett viselnie a tömegközlekedési eszközökön, és másfél méter távolságot kellett tartania másoktól:

33. 34. 35. 36. 37. kép

#együtt sikerül
#moss kezet
#WHO
#covid 19
#kijárási korlátozás
#karantén
#NWO
#gócpont
#maradj otthon
#hordj maszkot
#operatív törzs
#másfél méter távolság
#gyorsteszt
www.koronavírus.gov.hu

2 méter!
Tökéletes!

Forrás: Facebook

Mit lehet csinálni egész nap bezárva a négy fal között a szeretteiddel? Kihogyan birkózott meg az új kihívásokkal?

38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. kép

Egyáltalán nem unalmas a karantén, csak azt nem értem, hogy lehet az egyik tasak rizsben 8967 szem rizs, a másikban csak 8856.

Baj van! A barátnőm férje házi karanténba került... Én a szekrényben vagyok!! Segítséég!!!!!

Forrás: Facebook

Bevezették, hogy délelőtt 9 és 12 óra között csak a 65 év felettiek vásárolhatnak, bezártak a szórakozóhelyek, bárok, éttermek, és a szolgáltatók nagy része.

45. kép

Forrás: Facebook

15 óra után csak az élelmiszerboltok, patikák, drogériák lehettek nyitva. Bezártak a fodrászok, a kozmetikusok, a fogorvosok, és a magánorvosok.

46. 47. 48. kép

Forrás: Facebook

A sportversenyeket leállították, az edzéseket felfüggesztették. Néhány sportágban próbálták az oktatás mintájára online térben folytatni a megkezdett verseny-felkészüléseket:

49. 50. 51. kép

Forrás: Facebook

És amikor már úgy érezte valaki, nem bírja tovább a bezártságot, mindig ott volt Győrfi Pál, és a megnyugtatóan nyugodt Müller Cecília, hogy biztassa:

52. 53. kép

Forrás: Facebook

Szerencsére a legfontosabb tanácsokat összegyűjtve is megtaláljuk:[16] „A koronavírus a fiatalokra nem veszélyes, csak arra, aki elkapja.” „Azt javasoljuk, a babákat ne vigyék le, az erkélyeken szellőztessék.” „A gyerekek ne vigyék be a nyunyót az óvodába! A szülők csenjék el a gyerekek nyunyókáját.”

[16] https://olkt.net/muller-cecilia-aranykopesei-valogatas/

54. kép

Forrás: Facebook

A járvány tetőzését május 3-ára várta az Operatív Törzs:

55. kép

Forrás: Facebook

A tetőzést követően megkezdődtek az enyhítések, Budapest és Pest megye kivételével szinte mindenhol feloldották a kijárási korlátozásokat.

56. 57. kép

Forrás: Facebook

A családokra is ráférte egy kis regenerálódás:

58. 59. 60. kép

Forrás: Facebook

A végén azért megmarad néhány szabály, hiszen a vírus még nem tűnt el.

61. kép

Forrás: Facebook

„Ha kocsival utaznak, üljön hátra, a vezető üljön előre! Ha az egész család utazik, és túl sokan vannak, viseljenek maszkot.” „Egyszerre csak annyian legyenek betegek, amennyit a rendszer képes ellátni.” „Kérjük, hogy a betegek könyékig zárt felsőben és minimum térdig érő alsó testtel menjenek be a rendelőkbe.” „A szabadtéri medencéket úszásra használják, kerüljék a játékot!”

De nyugodtak lehetünk, mert:

62. 63. kép

Forrás: Facebook

Irodalom

BERELSON, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Michigan: FREE PRESS.

BUSHA, Charles H.-STEPHEN P. Harter (1980). *Research Methods in Librarianship: Techniques and Interpretation*. New York: ACADEMIC PRESS.

DAWKINS, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford: OXFORD UNIVERSITY PRESS.

Ethnography, Observational Research, and Narrative Inquiry, 1994-2012 https://writing.colostate.edu/guides/index.cfm

FIELDING, NG & LEE, RM (1991). *Using Computers in Qualitative Research*. SAGE Publications. (Refer to Chapter by SEIDEL, J. 'Method and Madness in the Application of Computer Technology to Qualitative Data Analysis'.)

Holsti, O. R. (1968), „Content Analysis" in GARDNER Lindzey-E. ARONSON, eds., *Handbook of Social Psychology, Vol 2 . Reading*, MA: ADDISON-WESLEY.

KRIPPENDORFF, Klaus (1980). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology.* Beverly Hills: SAGE PUBLICATIONS.

de SOLA Pool, Ithiel (1959). *Trends in Content Analysis*. Urbana: UNIVERSITY OF ILLINOIS PRESS.

Internetes források
(letöltés: 2020. 04. 01. – 2020. 06. 28.)

GWI Coronavirus Research 2020 April (https://infogram.com/gwi-coronavirus-research-2020-april-online-kapcsolattartas-1h7g6kdmzxno4oy)

http://medicalonline.hu/kitekinto/cikk/koronavirus_iskolabezarassal_is_vedekeznek_a_kormanyok

https://blog.globalwebindex.com/product/assessing-impact-coronavirus/

https://hircsarda.hu/2020/02/19/megerkeztek-a-2020-as-elso-nemzeti-konzultacio-kerdesei/

https://olkt.net/muller-cecilia-aranykopesei-valogatas/

https://www.facebook.com/Indexhu/videos/484446955775545/

https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato/519-teendok-hazaerkezeskor

https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato/545-lehetosegek-kontaktszam-csokkentesere-kozossegi-rendezvenyek-a-covid-19-virus-fertozessel-kapcsolatban

https://www.youtube.com/watch?v=pILS_Z19Uv8

The Phenomenon of Internet Memes

(https://sites.google.com/site/internetmemestroywill8/home)

Osváth Andrea – Papp Z. Attila[1]

Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei

Absztrakt

A magyarországi koronavírus járvány miatti 2020. március 13-ai kormányfői bejelentés, miszerint az iskoláknak át kell állniuk egy új típusú digitális munkarendre, számos kihívást jelentett az érintett intézmények tanárainak és tanulóinak, ill. a szülőknek egyaránt. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen módon és mértékben sikerült a digitális oktatásra való átállás. Beszélhetünk-e digitális fordulatról, adottak-e intézményi ill. otthoni, tanulói eszközellátottság szinten azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik ennek megvalósulását? Hogyan vélekednek erről a pedagógusok, milyen nehézségekkel kellett szembenézniük a tanulókkal, szülőkkel való kapcsolattartástól az online órák megtartásán át a kiadott feladatok ellenőrzéséig? Hogyan tudott együttgondolkodni tanár és diák fizikai kontakt nélkül az online térben és hogyan működött a kapcsolat az „offline diákokkal"? Tanulmányunkban a járvány ideje alatt általunk készített tizennégy interjú alapján keressük a válaszokat a fenti kérdésekre.

Kulcsfogalmak: digitális munkarend, online és offline diákok, eszközellátottság, vezetői felelősség, online platformok, szülők szerepe, digitális fordulat

Abstract

The announcement, due to the COVID-19 pandemics in Hungary, by the Prime Minister on 13 March that schools must move to a new type of digital agenda poses challenges to institutions and for their teachers and students and for parents, too. The paper analysis how the schools have transformed their activity into digital space? The basic question is, can we speak about the digital turning of the schools? If so, have the students enough digital assets for fulfilling this new type of task? What is the opinion of the teachers concerning this new type of education, what were their main problems and challenges during this period (contacting with parents, checking students'

[1]. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás részben a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból valósult meg (NKFIH 120400).

activity, etc.)? The paper tries to answer these type of questions by using 14 interviews made by the authors during the lockdown in Hungary.

Keywords: digital agenda, online and offline students, asset supply, school principals' responsibility, online platforms, role of parents, digital turning

I. Bevezető

A koronavírus világjárvány 2020 tavaszán „hivatalosan" is elérte Magyarországot, és ennek következményeképpen az iskolák kénytelenek voltak átállni az ún. tantermen kívüli digitális munkarendre.[2] Az átállást a miniszterelnök jelentette be 2020. március 13-a, péntek este, és ez részben váratlanul érte az iskolákat, ugyanis a veszélyhelyzet március 11-i kihirdetésekor a közoktásra még nem vezettek be korlátozásokat, és maga a kormányfő is péntek reggel még arról beszélt a Kossuth Rádióban, ha sor kerül az iskolák bezárására, a tanároknak el kell menniük fizetés nélküli szabadságra.[3] A digitális munkarendre való átállás e kontextusban ugyan meglepő volt, ám nem állíthatjuk, hogy teljesen váratlanul érte az iskolákat, hiszen más országok már hasonló intézkedéseket vezettek be, és regionálisan lehet eltérő módon, ám az országban több iskolában is már március 12-én, 13-án „belebegtették" az iskolában történő oktatás felfüggesztését.

Tanulmányunk célja annak feltárása, az iskolák hogyan fogadták ezt az új típusú digitális munkarendet, pontosabban hogyan álltak át rövid alatt erre az oktatási folyamatra. Ha már digitális munkarendről van szó, ez feltételezi a digitális eszközök, és az ezen eszközöket érdemben támogató sajátos kompetenciák meglétét. E tanulmány kereteit messze meghaladná az iskolai digitális eszközfejlesztést és kompetenciák fejlesztését célzó projektek számbavétele, ám tudjuk, ilyen koncepciók és pályázati lehetőségek bőségesen léteztek.[4] Kutatások, elemzések sora kimutatta azt is, a diákok, a fiatalok gyakrabban használják az internetet és az elektronikus „kütyüket", applikációkat, mint a felnőttek. E perspektívákból a digitális munkarend bevezetése nem tűnik nagy kihívásnak, hiszen elviekben adottak a feltételek.

[2] 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus miatt a köznevelési és szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről

[3] https://mediaklikk.hu/miniszterelnoki-interjuk/cikk/2020/03/13/orban-viktor-miniszterelnoki-interju-jo-reggelt-magyarorszEag-marcius-13/ (13:05-től)

[4] Ld. például: EFOP-3.2.3-17 Digitális környezet a köznevelésben, VEKOP-7.3.3-17: Digitális környezet a köznevelésért, vagy a Digitális Jólét program által készített Digitális Oktatási Stratégiát.

Kérdés azonban mindez valóban így van-e? Vajon az iskolák mindennapi életébe oly mértékben beépültek a digitális eszközök és módszertanok, hogy az átállás nem jelent kihívást? Kérdés továbbá az is, hogy a digitális munkarend által feltételezett eszközellátottság adott minden tanuló számára? Ha nem, akkor hatványozottabban előtérbe kerülhet az oktatásszociológia mondhatni alapkérdése, azaz az iskola milyen mértékben képest a társadalmi egyenlőtlenségeket csökkenteni? Eszközök hiányában egyértelmű, hogy nem lehet bekapcsolódni a digitális munkarendbe, de még bizonyos eszközök megléte esetén is kérdés, egy családon belül – feltéve, ha nincs mindenkinek saját eszköze – hogyan oldják meg a használatot?

A kérdéssort azonban tovább is folytathatnánk azzal, hogy ha van is eszköz a családoknál, a tényleges használathoz megvannak-e a szükséges kompetenciák. Az iskolai teljesítményeket „hagyományosan" is a családi háttér nagy mértékben befolyásolja (Magyarországon különösen), de könnyen belátható, az előbbi kérdések még inkább előtérbe hozhatják a családi háttér szerepét, amely nem csak az eszközök létére és használatára, hanem a gyerekek egész időmenedzsmentjére is kihat.

Tanulmányunk első részében a digitális eszközhasználat tágabb kontextusát vizsgáljuk meg különféle adatbázisok segítségével: megnézzük milyen lehet a tanulók, illetve családjaik eszköz ellátottsága, majd egy-két adatot felvillantunk arra vonatkozóan is, nemzetközi összehasonlításban mit lehet tudni a lakosság digitális kompetenciáiról. Ezt annál is fontosabb tudni, mert mint a későbbiekben kiderül, sok esetben az új munkarend során a szülőkre is hárulnak (iskolai) feladatok, így kérdés az is, maguk a szülők milyen mértékben képesek a digitális oktatásból fakadó feladatokkal megbírkózni.

Tanulmányunk második részében kvalitatív módszerrel azt vizsgáljuk, az iskolák hogyan kezelték a digitális munkarendre való átállást, milyen kihívásokkal szembesültek, illetve milyen pozitív és negatív tapasztalatokkal rendelkeznek, egyszersmind hogyan tekintenek erre az újkeletű történésre, illetve annak hatásaira. Fő kérdésünk az, hogy az iskolák életében valamiféle digitális fordulatról beszélhetünk-e, avagy ez az új helyzet inkább csak egy kellemetlen emlék, amit az azt átélő szereplők szeretnék minél hamarabb elfelejteni.

II. Eszközellátottság és digitális kompetenciák

Többféle adatbázis alapján is képet kaphatunk a tanulók és családjuk digitális eszköz ellátottságáról. Az egyik legkézenfekvőbb a kompetenciamérések során használt háttérkérdőívekre épülő tanulói adatbázis, amelyben éppen a családi háttérindex kialakítása céljából az otthoni eszközellátottságra is rá szoktak kérdezni.

A 2017-es OKM adatok alapján azt láthatjuk, hogy országos szinten a 8-os diákok nyolc százalékának egyáltalán nincs számítógépe otthon, és további 37,7 százaléknak egy számítógépe van otthon. Megyei bontásban Borsod, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg jóval átlag fölötti értéket mutat, itt a gyerekek egyhatodának-egyhetedének egyáltalán nincs otthon számítógépe, a legjobb ellátottság pedig Budapesten kívül Nyugat-Dunántúlon, Vas és Győr-Moson-Sopron megyékben tapasztalható.

1. Táblázat

Számítógéppel való rendelkezés megyéken belül (%)

	egy sincs	egy	kettő	három vagy több
Budapest	3,80	25,50	31,00	39,70
Baranya	7,90	39,10	29,60	23,40
Bács-Kiskun	8,00	43,20	27,80	21,00
Békés	7,70	44,70	29,90	17,70
Borsod-Abaúj-Zemplén	13,50	42,10	25,40	19,00
Csongrád	5,40	36,70	31,80	26,10
Fejér	6,30	38,10	29,20	26,40
Győr-Moson-Sopron	4,10	34,20	33,40	28,20
Hajdú-Bihar	9,50	41,40	28,30	20,80
Heves	10,50	40,20	29,20	20,10

	egy sincs	egy	kettő	három vagy több
Jász-Nagykun-Szolnok	10,80	43,80	27,50	17,90
Komárom-Esztergom	6,00	36,90	31,30	25,70
Nógrád	10,60	45,70	29,70	13,90
Pest	5,80	33,50	30,90	29,70
Somogy	13,20	40,00	28,80	18,00
Szabolcs-Szatmár-Bereg	15,10	45,20	25,00	14,70
Tolna	7,70	39,10	29,80	23,40
Vas	4,10	38,40	33,70	23,80
Veszprém	5,90	39,20	29,80	25,10
Zala	7,00	41,00	28,80	23,20
ÖSSZESEN	***8,00***	***37,70***	***29,40***	***24,90***

Forrás: OKM2017

Árnyaltabb képet kapunk, ha figyelembe vesszük azt is, a családban hány gyerek él együtt. A kompetenciamérés adatbázisa ezt is lehetővé teszi, mivel egy másik kérdés éppen arra vonatkozik, a családban, háztartáson belül még hány iskolába járó gyerek él együtt – a válaszadó tanulón kívül.

Ezekre az adatokra építve azt láthatjuk, hogy az egyetlen számítógéppel sem rendelkező, kb. 8 százaléknyi tanulón kívül még közel 30 százaléknyi olyan diák van, akik esetében egy számítógépre több mint egy gyerek jut.

E családokban legalább két gyereknek kell használnia egy gépet, és – mivel a járvány miatt országos szinten is, ahol lehetett, otthoni munkavégzést rendeltek el – elviekben nem zárható ki, hogy a szülők is használják még.

Összességében tehát azt mondhatjuk, a diákok mintegy 37 százaléka vagy nem rendelkezik otthon géppel, vagy családon belül legalább 1 személlyel osztoznia kell a gép használatán. A valóságban e szám lehetséges valamivel kisebb, hiszen egyrészt ezek az adatsorok 2017/218-ból származnak, másrészt pedig a digitális oktatásba részlegesen be lehet kapcsolódni mobiltelefonnal is. Szintén az OKM adatokra építve tudjuk azt is, a mobiltelefonnal való ellátottság valamivel kedvezőbb, mint a számítógépek

esetében láttuk. A válaszadó diákok 10 százaléka számolt be arról, hogy családjukban legfeljebb két mobiltelefon van.

2. Táblázat

Számítógépek száma az együtt élő gyerekek száma szerint (%)

	Hány olyan gyerekkel élsz együtt egy lakásban, aki nappali rendszerű oktatásban vesz részt (általános iskolába, gimnáziumba, szakgimnáziumba, szakközépiskolába, főiskolára vagy egyetemre jár)?									
		egyel sem	egyel	kettővel	hárommal	néggyel	öttel	hattal vagy többel	Összesen	Nincs számítógép vagy többen használnak 1 gépet
Családotokban hány számítógép van?	***egy sincs***	2,90	2,60	1,40	0,60	0,20	0,10	0,10	**8,00**	***8,00***
	egy	14,90	15,50	5,50	1,10	0,40	0,10	0,20	**37,70**	***22,80***
	kettő	11,00	13,20	4,10	0,80	0,20	0,10	0,10	**29,40**	***5,30***
	három vagy több	6,20	12,40	5,00	0,90	0,20	0,10	0,10	**24,90**	***1,30***
	ÖSSZESEN	**35,10**	**43,80**	**15,90**	**3,30**	**1,10**	**0,40**	**0,50**	**100,00**	***37,40***

Forrás: OKM217

Mint jeleztük, az eszközök léte csak szükséges feltétele a digitális munkarendbe való bekapcsolódásnak, és nem jelent még „teljes értékű" (digitális) jelenlétet. Az eszközöket tudni kell használni, ám értelemszerűen ez is eltérő arányokat mutathat a különféle társadalmi csoportokban.

Az EUROSTAT által közzétett adatok szerint, Magyarországon a lakosság mintegy fele (49 százalék) rendelkezik alapvető vagy annál fejlettebb digitális kompetenciákkal. Európai viszonylatban ez ugyan nem a legalacsonyabb arány (az EU-s országok szintjén ez az arány például 58 százalék), de mindenképpen abba az országcsoportba tartozunk, amelyben relatív alacsony ez a szám.

Ha nem az egész felnőtt lakosságot, hanem csak az ifjabb, 16-19 éves generációt nézzük, akkor már 73 százalék a digitális írástudók száma, ám ezen a kohorszon belül is kimutatható lemaradás, ugyanis az EU-s országok szintjén ez az arány 83 százalék.

1. ábra: Alapvető digitális kompetenciákkal rendelkezők Európában (2019),
Forrás: EUROSTAT

Összességében tehát azt mondhatjuk, a digitális munkarendre való átállásnak strukturális, infrastrukturális akadályai is voltak: egyrészt a tanulók egy csoportja (mintegy harmada) eszközök hiánya miatt nem tudott egyáltalán vagy legalábbis kellő mértékben bekapcsolódni a március közepén kialakuló új tanítási rendbe, másrészt pedig digitális szülői támogatást legfeljebb a tanulók fele élvezhetett. Sőt az EUROSTAT adatok alapján azt is megbecsülhetjük, hogy a pedagógusok legalább negyede valószínűleg szintén nehezen boldogult a digitális munkarenddel (a közigazgatásban, oktatásban és szociális szférában dolgozók körében 75 százalék a digitális írástudók aránya).[1]

A tanulmány következő részében interjúkra építve igyekszünk beszámolni arról, hogyan élték meg az iskolák a COVID-19-hez kapcsolódó veszélyhelyzet generálta digitális munkarendet. A terepmunka során 14 interjút készítettünk iskolák vezetőivel és alkalmazottaival.

Kvalitatív elemzésünk nem reprezentativitásra törekszik, hanem feltáró jellegű: a fókuszunkba került iskolai szereplők narratívái által igyekszünk feltárni hogyan küzdöttek meg az iskolák e rendkívüli helyzettel, illetve mi az, amit a későbbiek hasznosíthatónak gondolnak e hirtelen jött oktatási tapasztalatból. Az elkészült interjúk nagy részéről szó szerinti átirat készült, és a le nem gépelt interjúkkal együtt Atlas.ti programban kódoltuk. A kódolás eredményeképpen kibontakozó gondolati térképet a tanulmány végén közöljük.

[1] https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

III. A kapcsolatfelvétel nehézségei a diákokkal és a szülőkkel

Bár nem érte teljesen váratlanul a tanárokat a március 13-ai bejelentés, miszerint hétfőtől, 16-ától bezárják az iskolákat, mégis sokan érezték úgy, hogy az iskolák átmeneti-végleges bezárása nagyon nehéz helyzetet teremtett a pedagógusok (és a szülők) számára. Több, jobb felkészítést, egységesebb rendszert igényelt volna a távoktatás megszervezése, a használt applikációk megismerése, az új órarend kialakítása, és legfőképp annak felmérése, hogy a diákok otthon rendelkeznek-e megfelelő és - családon belül - elegendő informatikai eszközökkel ahhoz, hogy az online térben folytathassák tanulmányaikat. Mindezek felméréséhez, egy működési struktúra kialakításához több időre és egységes rendszerre lett volna szükség, ennek megszervezésében, feltérképezésében nagyon magukra maradtak a pedagógusok.

„… szerintem a legtöbb ember erre gondolt, hogy valami szünetféle vagy valami olyan, átmeneti megoldás. Hát erre szerintem nem sokan gondoltunk volna." (város, pedagógus)

Az első probléma, amivel szembe találkoztak a tanárok, a diákokkal való kapcsolatot-felvétel módjának megtalálása volt. Azokban az intézményekben, ahol volt értekezlet, egységesen döntöttek arról (vagy ajánlottak alkalmazásokat és egyéni döntésre bízták), hogy milyen felületen tartják egymással szaktanári, munkaközösségi szinten, ill. a szülőkkel és a gyerekekkel a kapcsolatot. Adminisztratív, tanítási és értékelési szempontokat egyaránt figyelembe kellett venni e döntés meghozatalakor.

A tankerületek jellemzően az e-kréta felületet ajánlották, de nem volt egységes felkészítés, magyarázat arra vonatkozóan, hogy hogyan álljanak át a távoktatásra az intézmények.

„…a lehetőségeket elmondták, de teljes egészében ránk bízták, hogy a körülményeknek megfelelően oldjuk meg. Mi egy nagyon-nagyon kis falucska vagyunk, egész kint a határszélen, tanulóink hátrányos helyzetűek legalább 95% -a, úgy számolok. Ebből következik, hogy nincsenek informatikai eszközök a családban, leginkább okostelefonok, de az előfizetésük nem biztos, hogy tartalmazza az internetelérést. Tehát mi erre nem tudtunk alapozni." (falu, intézményvezető)

Valószínűleg lélektanilag is könnyebben kezelhető lett volna a helyzet mind a tanárok, mind a diákok és szüleik számára, ha hétfőn van lehetősége találkozni egymással az osztályoknak és az osztályfőnököknek, felkészülniük az elkövetkezendő hetekre, közös stratégiát kialakítani a kapcsolattartásra és az oktatás menetére vonatkozóan.

„Szóval ez egy nagyon rossz döntés volt, hogy pénteken reggel még azt mondták, hogy lesz iskola és pénteken este meg azt mondták, hogy nem lesz iskola."(város, szakközépiskolai pedagógus)

A gyerekekkel és a szülőkkel való kapcsolatfelvétel számos akadályba ütközött, de a legtöbb iskolában az FB- ill. Messenger-csoportok létrehozása bizonyult a legjobban és leggyorsabban kezelhető rendszernek.

„És akkor hétfőn reggel kilencre mentünk, túl sok segítséget nem kaptunk, sőt semmit, hogy most akkor hogy legyen, mint legyen. Az alsósok külön vonultak utána meg a felsősök is, és azután én meg azt mondtam, hogy csináljuk Messenger csoportokat vagy Facebook csoportokat, mert úgyis mindenki rajta van, és próbáljuk meg így elérni a gyereket, tehát ez így alakult." (falu, pedagógus)

De nem mindenki volt elérhető ezeken az alkalmazásokon keresztül: a korábbi szülő-pedagógus kapcsolatok ezekben az esetekben sokat segítettek:

„Már a szülőket is tanítottam, nagyon jól ismerem mindegyiket. Volt olyan, akinek az anyjával nem tudtam felvenni a kapcsolatot, tudtam ki az anyja, de nem jelölt vissza, akkor az anyjának a testvérét, aki mit tudom én hol lakik, másik faluban, őt kerestem meg. Van olyan kislány, akinek a nagybátyja volt segítségemre, valamire szükségem volt, akkor őt hívtam vagy írtam neki, azonnal meg lett csinálva el lett intézve, így évközben - tehát evidens volt, hogy őt fogom bejelölni. Akkor a másiknak a nagynénjét, mert tudtam, hogy az anyjára nem számíthatok…." (falu, pedagógus)

Mindennek eredményeképp kialakult egy rendszer, amelyen keresztül működőképessé vált a kapcsolat fenntartása a diákokkal és a szülőkkel egyaránt. (A szülőkkel leggyakrabban az e-kréta rendszeren keresztül ill. emailben érintkeznek a pedagógusok.)

A Messenger csoport létrehozása az osztályokon belül is a leghatékonyabb módja volt a kapcsolattartásnak. A legtöbb iskolában az osztályfőnökök hozták létre saját osztályuknak a csoportot, ahova becsatlakoztatták az adott osztályban tanító szaktanárokat, alsó tagozatban a művészeti tanárokat.

Van olyan iskola, ahol kollégium is működik, az itt dolgozó kollégiumi tanárokat annak érdekében, hogy ne kelljen elbocsájtani őket, egy-egy osztályhoz mentorként rendelték hozzá, aki figyeli a diákok haladását, házi feladatainak beküldését, és ha a diák elmarad az órákról, nem teljesít, jelzi azt az osztályfőnöknek.

„… ez elég hatékonynak tűnik, legalább is olyan szempontból, hogy a mentorok heti összesítésben referálnak a fenntartó felé, az igazgatóság felé. Nekik lehet jelezni, az osztályfőnök mellett azt, hogy ha valaki eltűnik a rendszerből, nincs ott, … sokat tud segíteni." (város, szakközépiskolai pedagógus)

IV. Online-oktatás (?)- nevelés nélkül

Kevés olyan alkalmazást használnak a tanárok, ahol interaktív a felület, gyakran csak az anyag leadására korlátozódik az óra, visszajelzésre, kérdésekre nincs lehetősége a diákoknak. Maga az óratartás is korlátozott (vannak iskolák, ahol egyáltalán nincsenek órák, vannak, ahol a főtárgyakból heti két, más tárgyakból heti egy alkalommal tartanak online órát), inkább otthon elvégzendő feladatokra, ill. a beadott házi feladatok ellenőrzésére, a személyes visszajelzésre koncentrálnak, de mindez intézményi szinten sem egységes. Néhány iskolában az is megfigyelhető, hogy eltérő módon kezelik az alsósokat és a felsősöket: az alsósok esetében nagyobb mértékben igyekeznek megtartani valamit a pedagógus által képviselt közelségből, ezért gyakrabban tartanak online órákat is. A felsőbb osztályokban a digitális tanrend mintha személytelenebb lenne, itt a tényleges óratartás is ritkábbnak számít.

Megmaradt az oktatás személyes, tanári vonatkozása: pedagógusfüggő ez a fajta nevelés is, vannak olyan pedagógusok, akiknek fontos, hogy legyen kontakt a diákjaikkal, ha nem is olyan rendszerességgel, mint a normál oktatás során, de legyenek megtartva az óráik, vannak olyanok, akik csak linkeket küldenek a gyerekeknek (vagy csak azt az üzenetet, hogy *„Keress rá a neten!”*), magyarázatot nem.

> *„Áh, nem, nem tudunk online. Tudok olyat, hogy elküldi a feladatot a gyerek és akkor gyorsan megcsörgetem, felhívom Messengeren ahogy elküldi és megbeszéljük mit hogyan kellett volna, elmagyarázom neki. De így online tanítani nem tudok, mert nagyon fegyelmezetlenek.” (falu, pedagógus)*

Sajnos nincs semmiféle következménye annak, hogy - ha vannak online találkozások - hiányoznak a diákok az órákról vagy nem küldik vissza a házi feladatokat. Már jóval korábban sem volt súlya az osztályfőnöki vagy szaktanári figyelmeztetéseknek (egy interjúalany arról beszélt, hogy az egyik diákjának kilenc osztályfőnökije van), ez most sincs másképp. Nincs fegyelmezési lehetőség, nincs kidolgozott forgatókönyv arra nézve, hogy hogyan kell ezt a helyzetet kezelni. A pedagógusok nagy része úgy érzi, etikátlan lenne buktatni, hiszen nem tudják, milyen anyagi, családi körülmények között él a gyerek, van-e arra lehetősége, hogy emailben vagy FB-n visszaküldje a házi feladatot, jelen legyen az online órán.

„Nincs semminek súlya… mindenki pontosan tudja, hogy senkit nem fognak megbuktatni, hogy senkivel nem fog semmi rossz történni, mert most honnan tudhatom én azt biztosan, hogy azért nem oldja meg a feladatot, mert nem akarja megoldani, vagy azért mert nincs otthon internete, de soha nem fogja elárulni, hogy neki nincs pénze erre, mert nem olyan a gyerek, például. Megmondom őszintén, most én sem buktattam tizenkettedikben. Volt olyan, aki soha meg sem jelent, nem is volt ott, jeleztem az osztályfőnöknek, jeleztem a mentornak, nem történt semmi. Én ettől függetlenül azt mondtam, hogy nem tudom annak a felelősségét vállalni, hogy ő digitálisan inkompetens, nincs pénzük erre, nincs eszközük arra, fogalmam sincs, hogy mi történik vele otthon, hogy kirúgták az anyját, hogy összeomlott az élete, hogy nem tudom micsoda." (város, szakközépiskolai pedagógus)

De sajnos mindez előrevetíti azt a valószínűleg nem túl szerencsés körülményt is, ami ősszel vár a pedagógusokra: ha ebben a helyzetben nem lehet a gyerekeket terhelni, maximum félórás idő-ráfordítást igénylő házi feladatokat ajánlott adni, akkor hogyan fognak szeptembertől újból negyvenöt perces órákon fegyelmezetten viselkedni, figyelni? Hogyan fog visszaszokni az iskolai rendbe, ha megtapasztalja, hogy lehet teljesítés nélkül is kettest kapni?

Talán nem túlzás azt állítani, hogy felerősödött a pedagógus társadalmon belüli generációs „gap" is, hiszen a fiatalabb generációhoz tartozó tanárok már a korábban is alkalmazott applikációkat használják a jelenlegi oktatásukban, amit már a diákjaik is jól ismernek. Az idősebb pedagógusok közül többen a vészhelyzet idején tanulják, tanulták meg ezek használatát, ami nyilván jóval nagyobb idő-ráfordítást, energiát, figyelmet igényel tőlük.

„Igen, az előzőekhez képest sokkal több időbe telik, amíg megszerkesztek egy feladatlapot, míg az összefoglalásra rákészülök, anyagot gyűjtök. Tehát szóban sokkal-sokkal könnyebb volt tanítani." (falu, intézményvezető-helyettes)

„Nekem ez már a második tanév, hogy Google Classroomot is alkalmazok az e-napló mellett. Tehát nekem ilyen szempontból, az én tantárgyaimban a gyerekeknek nem volt új az, hogy így kaptak feladatot, ismerték is ezt és más alkalmazásokat is összekapcsoltam már vele korábban." (város, szakközépiskolai pedagógus)

Azok a pedagógusok, akik már korábban is alkalmazták a most előtérbe kerülő applikációkat, hosszú folyamat eredményeképp tudták ezeket beépíteni az oktatásukba: az alkalmazások használatát is meg kell tanulniuk a gyerekeknek, ehhez gyakran több hónap, év is szükséges volt, ekkor lehet csak motiváló számukra a tanulás és a számonkérés „különleges" módja. Ez a

tanártól és a diáktól is nagy energia- és időráfordítást igénylő, gyakran ellenállást, konfliktust is generáló (a szülők és a kollégák ellenállását is kiváltó), de hosszú távon mindenképp eredményes folyamat. Azonban akkor korlátlan idő állt rendelkezésükre a bevezetéshez: a vészhelyzet idején viszont nincs idő. Ennek eredménye az, hogy csak kevesen tartanak online órát, illetve hogy sokszor nem túl kreatív feladat-kiírások születnek:

„Az én osztályomban, ketten tartunk videós órát összesen. Tehát senki más nem, senki mással nem beszéltek a gyerekek március óta. És van olyan tárgy, ahol a tanár beküld nekik egy ppt-t, nem tudom, egy 15-30 diás ppt-t. Feladat: másold ki a füzetedbe. … az ellenőrzés pedig, … papírforma szerint megtörténik." (város, szakközépiskolai pedagógus.)

Az ilyen típusú feladat kiírásnak azonban súlyosabb következményei is lehetnek: sérülhet a tanár tekintélye, ha nem megfelelően átgondolt feladatot ad ki a gyerekeknek, sérülhet a tanár-diák között fennálló hierarchia, amit vissza kell(ene) állítani majd ősszel. Ez semmiképpen sem segíti a későbbi oktatói munkát, ha mindez azért történik, mert nem elég kreatív vagy éppen teljesíthetetlen feladatot ad a pedagógus.

„Tehát, amikor érzékelik a gyerekek, mert pontosan érzik – még a rossz tanulók is érzik -, hogy ez egy olyan feladat kiírás, ami csak azért van ott, hogy meglegyen. Vagy, például hogy ha nem történik magyarázat, vagy nem reagál a kérdésre a tanár. Amikor az elvárás a tanár részéről, hogy ma kiadom a feladatot és estig legyen meg, de ha közbe kérdést tesznek fel, arra nem érkezik aznap válasz." (város, szakközépiskolai pedagógus.)

A tanár részéről az az *elvárás*, hogy a gyerek foglalkozzon a tananyaggal, gondolkozzon róla, tegye önmaga számára befogadhatóvá, emészthetővé, és ezáltal képes legyen kreatívan feldolgozni az adott témát pl. készítsen gondolattérképet, pókháló-rajzot stb.. A *számonkérés*nél pedig fontosabb szempont, hogy a diák valóban elsajátítsa az anyagot, mint az, hogy egy adott pillanatban hogyan teljesít: online kvíz-teszteknél beállítható, hogy csak a 100-os teljesítmény elfogadható, akár többszöri próbálkozással. Ez is motiváló lehet a gyerekeknek:

„Ez tetszik nekik, mert tudták, hogy csak ötöst kaphatnak. És igazából, nekem teljesen mindegy, hogy mennyi idő alatt tanulják meg, vagy hányszor írják meg, nekem az a fontos, hogy a tudást elsajátítsák, de ezt csak lexikális tudásra (ti. használom). Ha például önálló véleményre vagyok kíváncsi, akkor a Google Classroom saját alkalmazásában, esszé szöveget ki lehet adni, és akkor, aki akarta az begépelte, aki akarta az kézzel írta, és így küldik el, így tudom ellenőrizni a saját tudást. Ha pedig komplexebben, a

kettőnek a vegyítését szeretném, akkor a Redmentát szoktam használni jellemzően." (város, szakközépiskolai pedagógus)

A vírushelyzet idején megvalósuló digitális távoktatás egyrészt a csak korlátozott számú online órák száma, az interakciók hiánya és a diákok gyakori távolmaradása miatt hátrányt teremt a *nevelés* tekintetében: a tanároknak a tananyagot lehet, hogy sikerül átadniuk a diákoknak (vagy legalábbis elektronikusan eljuttatni nekik), de az iskola eredendően nem csak az oktatás, hanem a személyes kontaktusok helyszíne is, szocializációs közeg. Ezen utóbbi funkciók elmaradásával viszont ez a fajta (digitális) oktatás teljesen nélkülözi a nevelést.

…szerintem, az átállást, azt nem ezzel kellett volna kezdeni, hogy akkor tanítunk, hanem azzal kellett volna kezdeni, hogy digitálissá szocializálunk, és hogy ha ez megvan, akkor át tudunk állni digitális oktatásra is. Tehát szerintem itt a nevelőmunka az most teljesen eltűnik, meg egyáltalán az új platformnak a megtanítása is." (város, szakközépiskolai pedagógus)

„Hát nyilván kiesnek dolgok, mert hát a személyes jelenlétet nem pótolja semmi." (város, pedagógus)

„…nekem nagyon hiányzik, hogy nem látom az arcukat, szemüket. Nem beszélnek, úgy, mint az iskolában, herótja is van az embernek, mert nagyon hiányzik ez. Tehát hiába jó ez a digitális világ, de nem adja vissza a tanításnak azt az élményét, amit a tantermi oktatás ad, az élő. A gyerekkel együtt." (város, pedagógus)

Ugyanakkor ez a helyzet a tananyag leadásának tekintetében előnyt is jelent, hiszen nincsenek fegyelmezési gondok az online órákon, nem kell konfliktusokat feloldani, az esetlegesen felmerülő kérdések kizárólag a tananyagra irányulnak, így gyorsabban, koncentráltabban tud haladni az anyaggal a pedagógus.

„… ha én tartok egy 45 perces online órát, akkor az felér három tantermi órával." (város, magángimnáziumi és szakközépiskolai pedagógus)

V. Kapcsolattartás a diákokkal

A digitális jelenlét azonban sok helyen és sok családban lehetetlen, hiszen nincs megfelelő eszközpark, nincs internet-előfizetés, nincs online világ: sok tanuló offline van jelen a távoktatás idején. A velük való kapcsolatteremtés a helyi falugondnok, a postás, az iskolatitkár vagy akár az e diákok közelében lakó iskolai kisegítő személyzet segítségével történik, a heti szintű házi feladatokat rendszerint hétfőnként viszik ki névre szólóan, borítékban a gyerekeknek és a szülők a következő hét első napján egy arra kijelölt, az iskolában, az óvodában elhelyezett dobozba dobják be, ezt kapják meg a tanárok, így tudják javítani a feladatokat.

„… minden péntek délig az iskolatitkárnak megküldjük az arra a hétre vonatkozó házi feladatot, bizonyos tantárgyakból, ő ezt kinyomtatja. Hétfőn a szülő bejön a portára, felveszi ezt az anyagot és hazaviszi a gyereknek." (város, pedagógus)

„Miután a gyerekek kapnak közétkeztetést, így az óvoda konyhájához szoktuk levinni az előre kiborítékolt feladatot a gyerekek nevére, és amikor a falugondnokok viszik az ebédet, azzal együtt kiosztják. Vagy ők hozzák vissza a házit vagy a szülők, ugyanúgy az óvodában létesítettünk egy dobozkát és abba tudja berakni az ő házi feladatát. De sokan küldenek vissza elektronikusan is, lefényképezik és úgy vagy emailt…" (falu, intézményvezető)

A pedagógusok egy része arról is beszélt, hogy ez a helyzet arra is rámutatott, hogy a korábbi elképzelésük a diákjaikról, miszerint nagyon otthon vannak a digitális eszközök világában, hamisnak bizonyult. A Messenger és FB-használat, az interneten való tájékozódás csak korlátos, meg kell nekik tanítani ezek használatát, a tanításhoz, a tananyag elsajátításához kapcsolódó alkalmazásokat.

„… ez nagyon jól megmutatta, most ez a helyzet – hát én magamnak - azt a kifejezést találtam ki, hogy digitális nomádok ezek a gyerekek. Tehát, hogy egy alkalmazást le tudnak tölteni, és hogy ha az az alkalmazás kellően primitív, akkor azt tudják használni." (város, szakközépiskolai pedagógus)

„Azt vártuk, hogy a gyerekeknek sokkal könnyebb lesz, hogy sokkal jobban eligazodnak majd, mint mi, felnőttek, merthogy ők a digitális világba született Z generáció. Ez nagyon kevés gyereknél mutatkozott meg. Az okostelefonnal rendelkező gyerekek is csak a Facebookot illetve a játékokat ismerik, azt használják. Tehát kellett segíteni nekik abban, hogy

hol kapja a feladatot, hogyan tudja visszaküldeni, hogyan oldja meg ezeket a problémákat. Sokkal többet vártunk tőlük, mint amire képesek voltak. Nálunk első osztálytól tanulják az informatikát, tehát ahhoz képest nem dolgoznak olyan ügyesen ezekben a rendszerekben, de néhány hét alatt sikerült megtanulniuk egymással is beszélgetve, tanárokkal is beszélgetve, aki hozzáfért az internethez, annak sikerült ezt megoldani." (falu, intézményvezető-helyettes)

Másrészt a belső igény sincs meg a változásra, a digitális eszközök használatának mélyebb megismerésére a diákokban. Nincs belső motiváció, ill. csak annyiban jelenik meg, amennyire - külső motiváció révén - kényszerítve vannak a digitális eszközök használatán keresztül bizonyos feladatok elvégzésére. De egy-egy szorgalmi, önálló kutatómunkát igénylő feladat elkészítéséhez csak nagyon kevesekben van meg az elszántság a lecke abszolválásához.

„…a frontális órák tök jók, mert megtanulják azt, hogy ha kellően csöndbe vagyunk és nem az első és nem az utolsó padban ülünk, akkor eltűnünk, és nem kell semmit csinálni, és bármi történik, a kettes-hármas biztosított. És hogy ha ki kell ebből lépni, és létre kell hozni valami újat, tényleg kell dolgozni, akkor az meg nekik egy új dolog, amiben nem akarnak részt venni annyira. … itt megint az a kérdés, hogy van-e digitális kompetenciája a gyereknek, az, hogy ezt egyáltalán meglépje, és hogy meg akarja-e egyáltalán lépni? És szerintem ezekre a „nem" a válasz nagy átlagban, amiket látok, hallok" (város, szakközépiskolai pedagógus).

A házi feladatok ellenőrzése – a digitális úton beérkezőké – is változatos képet mutat. Az első hetekben, napokban, sokaknál rendszertelenül működött a javítás és válaszadás metódusa, a legtöbben arról számoltak be, hogy azonnal, sokszor késő este is válaszoltak a beérkező üzenetekre, ami kis túlzással, de állandó jelenlétet igényelt. Csipogtak a telefonok, és ez belső késztetést eredményezett a pedagógusban: az azonnali válaszadását. Azonban rövid időn belül a legtöbben kialakítottak egy napirendet, amiben megvan az ideje a házi feladatok ellenőrzésének.

De a visszaküldött, javított anyagok mellett sokan szóban is kapcsolatot teremtenek diákjaikkal azért, hogy el tudják magyarázni, miért volt hibás a feladatmegoldás. A frontális előadás, az órai munka, a gyerekek reakcióinak hiánya ad egy belső igényt erre sok pedagógusnál, és a gyerekek is vevők erre a kapcsolatra.

„Ők nem nagyon kérik, én ez nekem fontos, hogy elmagyarázzam neki. Tehát a gyerek az elküldi, kijavítva visszaküldöm esetleg, de ha túl sok a hiba és látom, hogy nem érti, nem ért bizonyos dolgokat, akkor csörgetem, és

elmagyarázom. (És ezt hogy fogadják?) Ó, nagyon szeretik! Nem bánják, mert tudják, hogy ezzel nekik akarok jót. Ők ezt díjazzák, a gyerekek. Meg a dicséret! Tehát hogy rengeteget dicsérem Őket, nagyon sokat, mert ezzel sokkal, de sokkal többet érek. Mindig megköszönöm, ha elküldik." (falu, pedagógus)

„Tanítványaink igénylik a személyes kapcsolattartást, a segítségadást. Telefonon, gépeken nehéz magyarázni, nem értik meg a gyerekek." (falu, intézményvezető)

A kialakult rendszernek számos előnye és hátránya is van. A legnagyobb előny az önálló, saját ütemű, másokhoz nem alkalmazkodó tanulásból származik azoknak, akik komolyan veszik az otthoni készülést. Ők önállóbbak, sokan kreatívabbak lettek: számos tehetséget is felfedeztek a tanárok (ez főleg ének-zene, rajz tárgyakra érvényes). Akik az osztály előtt nem mertek megszólalni, visszahúzódóak voltak, ebben a helyzetben kiteljesedtek, nincs frusztráció, hogy mit szólnak, gúnyolódnak-e a többiek, hiszen a felvett videót, elkészített feladatot csak a tanár látja.

„Valaki sokat nyer vele, mert el tud mélyülni otthon, … utána néz, puskázik – bánom is én, hogy puskázik, legalább javít! – ez az egyik véglet, aki nagyon szorgalmas és nagyon oda teszi magát, a mások oldal pedig, akit egyáltalán nem érdekel. Aki eddig se tanult otthon csak annyit, amit magába szívott az iskolában az órán, vagy esetleg tanszobán, azok most teljesen lemaradnak." (falu, pedagógus)

Természetesen a szülők hozzáállása is befolyásolja a gyerek teljesítményét: sokan nem tudják, vagy nem akarják segíteni a gyerekeik munkáját, ill. gyakori, hogy valaki az osztályból megírja a házi feladatot és körbeadja a társainak vagy maga a szülő az, aki megoldja, ha a gyerek nem akarja. A rendszer gyengeségét, a digitális oktatásra való felkészületlenséget, a „digitális szocializáció" hiányát mutatja ez a magatartás is.

„… egyre önállóbbak jó néhányan, viszont aki az iskolában sem volt az, nagyon nem volt az, meg nem volt otthonról sem segítsége, nem motiválták otthonról, az most se csinálja". (város, pedagógus)

„Nagy problémát jelent, hogy a szülők egy része (többsége) nem tudják segíteni a gyermekek munkáját. A számonkérés még nehezebb, mert a Krétában látják egymás munkáját, és többször előfordul, hogy lemásolják a kész feladatokat, ha rossz, akkor is. Ha a gyerek nem akar tanulni a szülő írja meg helyette és ez a pedagógus és szülő között konfliktushoz vezet. (falu, intézményvezető)

„A gyerekek nem akarnak a szülőkkel dolgozni, otthon hiányoznak a szabályok, a szülők engedékenyek. Megoldják a gyerekek helyett a feladatokat. A szülők másik része viszont nem ellenőrzi, hogy mit dolgozik a gyermeke." (falu, intézményvezető)

Azok a gyerekek, akik semmilyen módon nem reagálnak a megkeresésekre, sem a papír alapon kiküldött anyagokra, sem a digitális úton kiküldöttekre *„meghosszabbított nyári szünetként"* élik meg ezt az időszakot. Többszöri felszólításokra sem reagálnak - a szülők sem - ilyen esetben tehetetlenek az intézményvezetők, a pedagógusok.

VI. Jövőkép – jó gyakorlatok

Összefogott a pedagógus társadalom: a szaktanárok FB-csoportokat hoztak létre, ahova számtalan anyagot töltöttek fel, az interjúkban néhányan megjegyezték, ez már sok is, nehéz a szelekció. Létezik olyan kiadó, aki ingyenessé, elektronikusan elérhetővé tette a tankönyveit, videó anyagait, az Oktatási Hivatal is hozzáférhetővé tett számos tananyagot, sokan használják a Zanza.tv videóit, mindezek a későbbiekben is színesíteni fogják az oktatást. Sok minden tehát a jövőben is hasznos forrásként szolgál majd, leginkább a tananyagok, az órák és házi feladatok érdekesebbé tétele kapcsán.

„Nekem ez volt a legnagyobb segítség, ami ilyen kész munkákat a kollégák elkészítettek, illetve közzétették." (falu, intézményvezető-helyettes)

„Az biztos, hogy a pedagógus társadalom nagyon összeszokott, mert benne vagyok rajzos csoportban, töris csoportban, és mindenki megosztja, amit csinált. Az az összefogás, az hallatlan." (falu, pedagógus)

A számonkéréshez használt applikációk is (Redmenta, Google Classroom) sok pedagógusnak jelentenek a későbbiekben is segítséget, legfőképp a lexikális tudás visszakérdezésére vonatkozóan.

„Az iskolának azért rengeteg előnye van a tanulás mellett. Az kétségtelen viszont, hogy sok olyan dolog van, köszönhetően a különböző alkalmazásoknak meg felületeknek, amely elképzelhető, hogy ha visszatér az élet a korábban megszokott, vagy a járványt megelőző időszakhoz, akkor elképzelhető, hogy fogok használni… például a Redmenta, vagy az Office-nak az űrlapkészítő felülete." (város, magángimnáziumi és szakközépiskolai pedagógus)

De fölmerült az is, hogy a jövőben már nem a gyerekek fogják betegen lévő osztálytársaiknak elvinni az órai anyagokat, hanem a tanár közvetlenül is fel tudja venni digitális úton a diákkal a kapcsolatot (e-kréta leginkább) és így be tudja vonni az oktatásba, csökkentve ezzel a lemaradását.

„… aki hosszú ideig hiányzik, annak ugyanígy, a továbbiakban, már én is el fogom küldeni a tananyagot. Mert eddig ugye nem küldtünk semmit, csak osztálytársak egymástól összegyűjtötték vagy nem gyűjtötték össze, és akkor neki csak akkor lehetett pótolni, amikor legközelebb iskolába volt." (falu, intézményvezető-helyettes)

A fentieken túl, érdemes lenne nem csak egyéni ill. intézményi szinten összegyűjteni mindazokat a jó gyakorlatokat, melyek a vészhelyzet idején, sokszor spontán alakultak ki, és felhasználhatóak a frontális oktatás, és

természetesen egy nem külső nyomásra, havaria-helyzetben, hanem tervezett módon megvalósuló digitális távoktatás keretein belül is.

Ennek egyik alapvető eleme lenne annak felismerése, hogy a szeptemberi iskola kezdés nem történhet meg a megszokott, hagyományos módon: a gyerekek több hónapja nem találkoztak egymással (jó esetben csak kisebb csoportokban tartják egymással a kapcsolatot), szükségük van, lesz arra, hogy újra visszaszokjanak az iskolába, megérezzék annak közösségi élményt, közösség-tudatot teremtő pozitív voltát, kisebb csoportokban dolgozzanak, játszanak együtt.

„És szerintem egy nagyon fontos dolog lenne, hogy szeptembert az nem oktatással kezdeni, hanem a szocializálással meg a neveléssel. És akár egy projekthetet erre, hogy csak mindennap bejövünk, leülünk, teázunk, kávézunk, nem tudom mit csinálunk, és csak vagyunk, társasozunk. Tehát így, a visszamerülése, az iskola szagába, meg közegébe… az az igazság, hogy elszoknak egymás hülyeségétől, egymás közelségétől, és szerintem ezt felnőttként nagyon nehéz megélni, …hát szerintem gyerekként ez nehéz lesz…” (város, szakközépiskola)

VII. Összegzés – azaz a digitális munkarend négy szereplője

A digitális munkarend az oktatási folyamat (pedagógus-diák-szülő) triászát kibővíti egy negyedik dimenzióval: az online platformok jelenlétével. Így ez az oktatási folyamat négy szereplőssé válik, hiszen egy olyan technikai térben zajlik, amely valójában átalakítja az oktatás-nevelés egész folyamatát. Ez a negyedik dimenzió viszonyítási pont lesz, a hagyományos szereplők ütköző zónája.

Tanulmányunk elején jeleztük már, e digitális tér használata nélkül nem lehet integrálódni ezen oktatási folyamatba, és a kimaradásnak eszköz szintű akadálya és kompetenciabeli hiányosság egyaránt oka lehet.

Az online platformok elsődlegesen megváltoztatják a tanítás folyamatát, amelyből a face-to-face- jellegű kapcsolatok kezdenek eltűnni. Ez annak ellenére is így van, hogy a technikai feltételek adottak a vizuális és interaktív élményre, ám alanyaink szerint ezzel meglehetősen kevés pedagógus élt.

E perspektívából tekintve a digitálisnak nevezett munkarend sokkal inkább hasonlít egy levelező (e-mailező) távoktatásra: a pedagógusok zöme az online platformokat feladatkiosztásra, és a feladatok ellenőrzésére használta. De ez természetesen nem általános, és e ponton visszaköszönt az oktatási, nevelési folyamat személyfüggő tulajdonsága.

Gyakran az iskolák sem alkalmaztak egységesen platformokat (kivételek azonban voltak!), ám erre rátevődtek a tárgy jellegéből fakadó, illetve a pedagógusok motivációjára, tapasztalatára, és nem utolsó sorban digitális kompetenciáira épülő egyéni változatok, megoldások.

2. ábra: A digitális munkarend fogalmi térképe

Az online platformok centralizált és decentralizált elemekkel egyaránt bírnak. Az internet világa, az online tér eleve a források és információk többszólamúságát hordozzák, így elviekben végtelen oktatási forrás közül választhattak a pedagógusok. De a digitális „munkarend" egyfajta adminisztratív fegyelmet is követel, ezért a közoktással kapcsolatos feladatokat adminisztrálni is kell e térben, és erre adódott a már korábban országosan is bevezetett e-kréta rendszer.

Az elmesélések alapján az e-kréta rendszer adminisztratív eszközzé vált, és csak elvétve töltötte be az online tanulás menedzselésének szerepét – noha technikailag akár hatékonyabb eszköz is lehetne.

De az online tér decentralizált világ is, és néhány hét alatt a pedagógus társadalom megtalálta azokat a fórumokat és lehetőségeket, amelyeket sikerrel alkalmazhatott (a beszélgetésekben elhangzott a Redmenta, Google tanterem, Mozaweb stb.) A digitális oktatás bevezetése nem csak a tanulók számára jelentett tanulási folyamatot, hanem a szülőknek és a pedagógusoknak is.

Kutatásunk során csak pedagógusokkal beszélgettünk, akik ezt megerősítették: ugyan teljesen át kellett alakítaniuk napi- és hetirendjüket, ám összességében új tudásokra is szert tettek. A járvány utáni helyzetben például a kényszerhiányzásokat (pl. betegség) már másképpen fogják kezelni, hiszen megtanulták, fizikai jelenlét nélkül is be lehet kapcsolódni az oktatási folyamatba. Ugyanakkor újra megtapasztalták a „sallangmentes" oktatást is, ugyanis az online térben való találkozások koncentráltabbakká váltak, egyáltalán nem kellett a kontaktórákon tapasztalható fegyelmezéssel tölteni az időt. Ilyen szempontból ezt van aki, pozitívan értékelte, de végül nem lehet elfelejteni azt sem, az iskola nem csak tudásátadó intézmény, hanem szocializációs közeg is, és ezen utóbbi funkcióját nehezebben vagy legalábbis másképpen tudja a digitális munkarend égisze alatt betölteni.

Fő kérdésünk megválaszolását, miszerint digitális fordulat zajlott-e az elmúlt hónapokban nem lehet egyértelműen megválaszolni. Ha egyértelmű digitális fordulat történt volna, az legalább két dolgot jelentene: 1. a fordulat előtt nem létezett ez az oktatási forma; 2. a fordulat után egyértelmű, hogy ez az oktatás fennmarad.

Mindkét premissza teljes mértékben nem lehet igaz: digitális oktatás valamilyen formában korábban is létezett, a technikai lehetőségek eddig is adottak voltak. Az, hogy a jövőben csak digitális oktatás lenne, - jósolni ugyan nem illik egy tanulmányban – de jobbára kizárt: alanyaink és feltételezhetően a diákok is várják a fizikai kontaktust lehetővé tévő iskolai életet.

Ha teljes digitális fordulat nem is jött létre, „félfordulat" mindenképpen: a diákok és a pedagógusok új tudások megszerzése és átadása mellett, új habitusra is szert tettek: megtapasztalták a fizikai jelenlét nélküli folyamatos együttlét és együttgondolkodás esélyét.

Hogy ez az esély ki tud-e bontakozni, és hogy ez a kibontakozás tud-e az offline, értsd társadalmi meghatározottságok nélkül működni, szintén a jövőben fog kiderülni. Az mindenképpen tény, hogy a közös cél érdekében történő digitális eszközhasználatnak olyan offline akadályai vannak, amelyek az eddig is ismert családi, szülői háttérre és egyéni képességekre vezethetők vissza, így sajnos sokkal inkább valószínűsíthető az, hogy az online térben részben újratermelődnek az offline hátrányok.

Vajda Norbert

Koronavírus 2020 tavaszán a magyarországi idősotthonokban

Absztrakt

2020 tavaszáig Magyarországon az átlagemberek többsége nem sokat hallott az idősotthonokról. A koronavírus járvány hazai megjelenésekor még hetekig nem került az érdeklődés középpontjába a téma, annak ellenére sem, hogy ekkor már mindenki tudta, az idősek kifejezetten veszélyeztetett csoportot alkotnak.
A hazai média képviselői csak akkor kezdtek el foglalkozni a magyarországi idősotthonok működésével, amikor megérkeztek az első riasztó hírek a hasonló profilú, nyugat-európai bentlakásos otthonokból.
Ezt követően a Pesti úti idősotthonban történt tömeges megbetegedések, valamint ezzel összefüggésben, a különböző politikai szereplők nyilatkozatai a címlapokon tartották a kérdést. A kérdést, ami elsősorban a felelősségről szólt. Sokan, sokat beszéltek, vitatkoztak, többféle elmélet megfogalmazódott.
Azok az emberek viszont, akik az intézményekben mindennap vállalták a kockázatot, továbbra is csendben, szinte láthatatlanul végezték a munkájukat. Ápolók, gondozók, takarítók, karbantartók, terápiás munkatársak, vagy éppen az idősotthonok mosodáiban, konyháiban dolgozók. Úgy gondoltuk, nincs az jól, hogy mindenki az idősotthonokról beszél, de az itt dolgozókat senki sem kérdezi meg. Megkerestük tehát őket, hogy mondják el ők hogyan élték meg a koronavírus okozta járvány első három hónapját. Ez a tanulmány róluk szól.

Kulcsszavak: koronavírus, idősotthonok, felelősségvállalás

Abstract

Until the spring of 2020, the majority of ordinary people in Hungary had not heard much about nursing homes. When the coronavirus outbreak appeared in Hungary, the topic had not been in the spotlight for weeks, despite the fact that by then everyone knew that the elderly were a particularly vulnerable group.The Hungarian media began to deal with nursing homes when the first disturbing pictures arrived from Western European elderly institutes.
Later, the massive coronavirus infection at “Pesti úti” nursing home and the related statements of different political actors kept the issue on the front pages. The main questions were about the responsibility of the government and the responsibility of municipalities.

In the meantime, not so many words were about how the employees of the nursing homes could handle the drastically changed situation.
This essay let us peer into their daily life: what were their feelings and motivations during the first 3 months of the pandemic?

Key words: coronavirus, nursing homes, responsibility

I. Háttér

Az első hírek 2019 végén még arról szóltak, hogy Kínában egy egzotikus, újszerű vírus jelent meg. Állatokról terjedt át emberekre, állt a hírekben, mégsem okozott különösebb riadalmat. Az átlagos médiafogyasztó könnyedén legyintett, *„volt már ilyen, de egyikből sem lett komolyabb baj”*. Kergemarhakór, madárinfluenza, vagy éppen a sertéspestis. Mind azzal fenyegettek, hogy alapjaiban alakítják majd át megszokott életünket: beláthatatlan közegészségügyi problémákat fognak okozni és soha nem látott gazdasági visszaeséshez vezetnek majd globalizált világunkban. Aztán erre valahogy sohasem került sor.

Ulrich Beck „kockázati társadalom” (vagy egyszerűbben „kockázattársadalom”) modellje a csernobili atomkatasztrófával egy időben, 1986-ban került a tudományos érdeklődés középpontjába.[1] Ennek lényege, hogy a modern, XX-ik század végén létező társadalmak új kockázatokkal kénytelenek szembenézni. Már nem (csak) a természet teremt vészhelyzeteket, hanem egyre inkább az ember saját tevékenysége vezet nem kontrollálható kockázatokhoz.

Tulajdonképpen ezek a kockázatok a modern társadalmak mindennapi tevékenységeiből következnek. Mindazok az állami és piaci alapú tevékenységek, amelyek növelik a népesség jóléti szolgáltatásokkal való ellátottságát, egyben fokozódó kockázatot is hordoznak.

A kockázatok azonban nem feltétlen azonosíthatók, így az esetek többségében bekövetkezésük váratlan helyzeteket teremt. Ekkor, az addigi téves alapon nyugvó magabiztosságunk szertefoszlik, és szembesülnünk kell saját felkészületlenségünkkel.

[1] Beck, Ulrich 1986: Risikogesellchaft. A u f dem Weg in eine andere Moderné. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag

Az új járványokkal, így a koronavírussal is az a gond, hogy valójában nincs a megoldás a kezünkben. Nincs vakcina, hogy megelőzzünk és/vagy gyógyítsunk. Így jobb híján szabályokat alkotunk, amelyek azt szolgálják, hogy magunkat és a közösségeinket megvédjük, azoktól, akik *már fertőzöttek*.

A járványok azzal, hogy emberről emberre is képesek terjedni, növekvő veszélyt (kockázatot) jelentenek a társadalmakra. Éppen ezért, bár az egyének betegszenek meg, mégsem elsősorban mikroszintű-, hanem sokkal inkább közösségi-, vagy egyenesen makroszintű problémaként tekintünk rájuk. Ebből következik, hogy a járványhelyzetben nem kizárólag egészségügyi, orvos-beteg kapcsolatokat vizsgálunk, hanem a közösség-társadalom viszonylatában keresünk *okokat, felelősöket* és-, adott keretek között működő-*megoldásokat*.

Karatén. Furcsa szó.

Több száz esztendő óta alkalmazza az emberiség járványhelyzetben a karantént, tudjuk mit jelent, tudjuk, hogy működik, mégis idegenkedünk tőle. Karanténba az kerül, akit veszélyes fertőzöttsége miatt -, ha kell erőszakkal is-elzárunk, kizárunk, sőt kirekesztünk a közösségeinkből.

Globalizáció. Még egy furcsa szó.

A globalizáció a világ különböző pontjainak összekötéséről, és mind intenzívebb, - de egyáltalán nem egyenrangú - összekapcsolásáról szól. Az információáramlás felgyorsulásán túl-, az áruk és szolgáltatások világméretű kereskedelmi hálózatainak kialakulása mellett-, a XXI-ik századra az emberek soha nem látott tömegben és soha nem látott gyorsasággal képesek helyváltoztatásra is. Ez utóbbinak viszont kulcsszerepe volt abban, hogy a koronavírus pillanatok alatt világjárvánnyá válhatott.

A koronavírus gyors terjedése miatt, a globalizált piacgazdaság körülményei között, az elmúlt hónapokban Magyarországon is nagyon sok ember élete gyökeresen átalakult. Egyik pillanatról a másikra teljes ágazatok álltak le, munkahelyek szűntek meg. Bezártak a közoktatási intézmények, a kormány kijárási korlátozásokat vezetett be, és arra buzdított, hogy aki csak teheti maradjon otthon. Sokaknak úgy tűnt, addigi rohanó életük lelassult.

II. Idősotthonok belülről

Az idősotthonok falai között azonban szó sem volt lelassulásról, sőt, a munkaterhelés növekedett. A mindennapi teendők mellett egyre több szabálynak, utasításnak kellett megfelelni, amelyeket a hatóságok, fenntartók és intézményvezetők a járvány elleni védekezés jegyében hoztak. Kijárási tilalom, zárlat, izolációs szobák, védőfelszerelések beszerzése és kötelező alkalmazása, valamint folyamatos fertőtlenítés-, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

Az intézmények nem vehettek fel új lakókat, így a gazdasági területen dolgozók azzal szembesültek, hogy csökkent az intézmény bevétele, miközben a védőfelszerelések extrakiadásokat jelentettek. A munkatársak, akik az idős, gyakran önellátásra képtelen lakókat gondozzák, azt vehették észre, hogy addig sem kevés feladataik tovább sokasodtak. A járványügyi intézkedések között, akár egy fürdetés-, akár egy étkezés előkészítése és lebonyolítása jóval időigényesebbé és nehezebbé vált.

Aki próbált már demenciával élő idős embert gondozni, akár csak 24 órán keresztül, tudja, hogy milyen összetett feladatról van szó. Azt viszont még ők sem tudják mit jelent ugyanezt védőruhában végezni, a koronavírus járvány kellős közepén, egész nap, több tucat lakóval. Csak egy kicsit gondoljuk végig: etetni, fürdetni, foglalkozásokat vezetni, gyógyszereket beadni, emberi szóval odafigyelni, megérteni, meghallgatni… és az intézményekben mellettük ott voltak még sokan mások, például takarítóként a legnagyobb alázattal dolgozó emberek, akik munkájukkal kulcsszerepet vállaltak a nélkülözhetetlen higiénia fenntartásában.

Az egészségügyi intézményekben jellemzően nem alakulhat ki kötődés a dolgozó és az ellátást igénybe vevő között. Az idősotthonok viszont éppen erről szólnak. A gondozók azok, akik nemcsak ismerik a lakók élettörténetét, de gyakran már jobban értik az idős embert, mint a saját családtagjai. Szeretik a lakókat, tudják mi a kedvenc ételük, mitől válnak nyugtalanná és azt is, mitől érzik magukat biztonságban.

Ahogyan az egészségügyi, úgy a szociális otthonokat sem lehet hermetikusan elzárni a külvilágtól, így a vírus bárhová bejuthat. Nem ritkán a kórházból visszaérkező lakó az első fertőzött az idősotthonban. Nagyon keveset tudunk a terjedést befolyásoló körülményekről, de az egyértelmű, hogy bárki lehet ún. tünetmentes hordozó. Napokig, hetekig terjeszthetjük mi magunk is a vírust, sőt meggyógyulhatunk anélkül, hogy egyáltalán észrevettük volna érintettségünket.

A mostani járvány különös kegyetlensége, hogy tünetmentes hordozóként a szociális - nemcsak időseket gondozó - intézményekben a dolgozó egyszerre jelenthet veszélyt munkahelyén az általa jól ismert és szeretett lakókra és odahaza saját környezetére, családtagjaira -, beleértve idősebb rokonait vagy épp kiskorú gyermekeit is.

Ez egy olyan elképesztő pszichés teher, amit az átlagpolgár nem ismer, nem ismerhet. Ő annyit tud az újságokból, hogy a járvány az idősotthonokban szedi a legtöbb áldozatot, de azt nem is sejti, mennyivel lehetne magasabb ez a szám, ha a szociális ágazat hazai munkavállalói nem végeznék mindennap felelősségteljesen és fegyelmezetten feladataikat.

A Katolikus Szeretetszolgálat intézményhálózatában 2020 júniusában készültek félig strukturált interjúk. A válaszadók kiválasztásnál kifejezetten szempont volt, hogy nem vezető beosztású munkatársakat kérdezzünk meg. Az alábbiakban nemcsak a megelőzés érdekében bevezetett objektív szabályokról, hanem a munkatársak által megélt személyes érzésekről is szó lesz.

II.1. „Sejthető volt, hogy mi sem maradunk ki belőle."

Hazánkban nagyságrendileg 55 ezer ember él idősotthonokban. Mivel Magyarországon évek óta kifejezetten a magasabb gondozási szükséglettel rendelkezők kerülhetnek államilag finanszírozott idősotthoni ellátásba, egyetlen hozzáértő magyarországi szakembernek sem volt kétsége afelől, hogy ezen intézmények a koronavírus leginkább veszélyeztetett pontjai lesznek az országban. A magyar idősotthonok dolgozói is láthatták a nyugat-európai eseményeket, így a többség tudta, hogy a koronavírus nemcsak a magánéletüket, de a munkakörülményeiket is radikálisan át fogja alakítani. Tudták, és elképzelték, de megélni természetesen egészen mást jelentett.

Az interjúalanyok többsége úgy emlékszik vissza, hogy február vége felé már egyértelmű volt, valami nagyon szokatlan kihívás előtt állnak. Ismert volt már ekkor, hogy a vírus elsősorban az legyengült, krónikus betegségekkel küzdő idős korosztályra veszélyes.

II.2. „Két hulláma volt a kétségbeesésemnek."

A tudatosodásnak jellemzően két szintje volt a munkatársak körében: az egyik a magánélet, a másik az idősotthoni munkához kötődött. Hogy melyik volt előbb, azt az döntötte el, hol kellett előbb szembenézni a vírus közvetlen hatásaival. Sokaknak külföldön dolgozott a családtagja, aki nem jöhetett haza, másoknak, kiskorú gyerekei miatt, az iskolabezárások és az ezzel párhuzamosan bevezetett digitális oktatás adott pluszfeladatokat. A megkérdezettek között olyan is akadt, akit-, nem a munkahelyén-megfertőzött a koronavírus és ezért házi karanténba került.

A másik ok, ami aggodalomra adott okot, az természetesen az idősotthonok kiszolgáltatott helyzete. A nyugat-európai hírekben beszámoltak arról milyen félelmetes sebességgel terjed a vírus ezeken a helyeken, amit elsősorban a Pesti úti idősotthon példája idehaza is alátámasztani látszott. A laikus-, és gyakran sajnos a szakértői kommentárok is, tovább erősítették azt a narratívát, amely szerint, ha egy idősotthonban megjelenik a koronavírus, akkor a *„halál ott aratni fog"*.[2] Az eltelt időszak statisztikái egyértelműen cáfolták ezeket a hangzatos kijelentéseket. Valójában az esetek döntő többségében sikerült az azonosított fertőzést izolálni és megakadályozni a vírus tovább terjedését ebben a kiemelt kockázatú, krónikus betegségekkel küzdő csoportban is.[3] [4] [5]

A védőeszközök szükséges, de nem elégséges feltételei a megelőzésnek, hiszen csak ezek megfelelő, következetes alkalmazásával lehetséges a kiemelt kockázatú idős populációt megvédeni. Ebben elvitathatatlan szerepe van az itt dolgozók fegyelmezettségének. Az ellátás minden apró mozzanatát átgondolták, ahol kellett átszervezték és vállalták az ezzel járó többletfeladatokat is. Lényeges megjegyezni, hogy az első ijedtség után sehol sem alakult ki pánik, ott sem, ahol igazolt koronavírus beteget kellett ellátni.

---

[2] *„Zacher: mindegy, hogy van-e egy idősotthonban orvos, ha bejut a vírus, úgyis végigmegy"*, Forrás: https://index.hu/belfold/2020/05/14/zacher_idosotthon_interju_koronavirus/, Zacher Gábor főorvos véleménye, eredeti interjú: DTK elviszlek magammal, 2020. május 13. https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=vO2H7zLoZVM&feature=emb_logo

[3] Egyelőre nem állnak rendelkezésre pontos adatok, de Magyarországon nagyon sokan meggyógyultak azok közül is, akik 80 év felett, több krónikus betegséggel kapták el a koronavírust.

[4] Nem beszélünk róla, de valójában mindenki tudja, hogy a halál természetesen része az idősotthonok mindennapjainak.

[5] A hozzátartozók aggodalma teljesen jogos volt ebben a közegben. Hónapokig nem láthatták szeretteiket, miközben mindenhonnan azt hallották, hogy az idősotthonokban veszélyben vannak idős rokonaik.

II.3. „Felforgatta az életünket”

A dolgozók több helyen is új feladatok ellátását vállalták, annak érdekében, hogy lakóik életszínvonala a kényszerű körülmények között se zuhanjon számottevően. Az idősotthonok zárlata miatt volt olyan gondozó, aki pedikűrösnek állt, volt olyan terápiás munkatárs, aki fodrászként is működött.

Az ápolói és gondozói munka során a védőfelszerelés viselése nehezítette meg a szakmai munkát. Tudni kell, hogy idősebb korban, a fizikai és mentális képességek hanyatlásával párhuzamosan az ember elveszíti addigi magabiztosságát. Ebben a bizonytalanná való környezetben stabil pontokra van szükség, és ezeket egy bentlakásos otthonban elsősorban gondozók tudják biztosítani. A demenciával élő emberek esetében ráadásul átalakul a valóságérzékelés, a demencia előrehaladtával agyunk és érzékszerveink sem úgy működnek már, mint a betegséget megelőzően. Ezekben az élethelyzetekben felértékelődnek a személyes kapcsolatok.

A védőmaszkot viselő arca viszont nem látható, így minden gondozó, sőt minden munkatárs egyformának tűnik. Nem látszik a bíztató mosoly, nem látszik a mimika. Az érintés, ami korábban megnyugtatott, a kesztyűn keresztül nem ugyanolyan, sőt, akár ellentétes hatást is kiválhat. Az állandó fertőtlenítés miatt a szaglószervek könnyen összezavarodnak. A demenciával nem érintett lakóknak sem könnyebb, hiszen az állandó be-, és elzártság, a hozzátartozók hiánya, vagy éppen a televíziókészülékeken keresztül érkező híradások riasztó képei feszültséget hoznak a mindennapokba.

Az idősotthon nem egészségügyi intézmény, így a nyilvánvaló fokozott fertőzésveszély ellenére, a különböző, nem a koronavírushoz köthető tünetekkel, továbbra is vinni kellett kórházba a lakókat.

Az intézmény területén az ún. izolációs helyiségek kialakítása és az ott elhelyezett, igazolt vagy feltételezetten fertőzött személyek ellátása extra erőfeszítést igényelt a munkatársaktól. Érzelmileg, pszichésen és fizikailag egyaránt.

Egy idő után aztán a monotonitás megtörése is sok esetben kihívást jelentett. Az ugyanolyan napok során, mindenféle biztos fogódzó nélkül optimistán, derűsen tartani a lelket lakókban önmagában sem egyszerű. A lakók bezártsága könnyen vezet időskori depresszióhoz. A munkatársak ezért további pluszfeladatokat vállalva elkezdtek digitális platformokat is működtetni, hogy így teremtsék meg a kapcsolatot a hozzátartozókkal.

Az interjúalanyok elmondták, hogy a településen élő, ismeretségi körükben élők jellemzően higgadtan, sőt elismerően nyilatkoztak a

helytállásukkal kapcsolatban. Voltak azonban negatív hangok is, amelyek rosszul estek az otthonok különböző beosztásban dolgozó munkatársainak.

II.4. „… és te még ott dolgozol?”

A Pesti úti idősotthonban történt szomorú események természetesen befolyásolták a közvéleményt. A hírek arról szóltak, hogy bár nyugat-európai összehasonlításban alacsony, mégis országos szinten arányaiban az idősotthonokban a legmagasabb a fertőzöttek és az áldozatok aránya is.

Ez tényszerűen igaz, de csak ennek a középpontba állítsa több fontos részletről elterelte a figyelmet. Nem állnak még rendelkezésre megbízható statisztikai adatok, de nagyon úgy néz ki, hogy valójában 2020 első 5 hónapjában sokkal kevesebben hunytak el az idősotthonokban mint az előző év azonos időszakában. Az ok egyértelmű: az intézményi zárlat mellett a munkatársak következetes szabálykövető magatartása tette ezt lehetővé. Nemcsak a koronavírust, de egyéb fertőző, az idős emberekre kifejezetten veszélyes betegségeket sem vittek be. Ugyancsak a munkatársak szabálykövető magatartására vezethető vissza egy másik kevéssé tárgyalt eredmény: ha megjelent valahol a vírus, annak terjedését az esetek döntő többségében sikerült megállítani. A magyar idősotthonokban tehát a megelőzés kifejezetten sikeres volt, ami óriási eredmény.

III. Köszönet

A koronavírusról továbbra sem tudunk sokat. Nem tudjuk pontosan honnan indult, és azt sem tudjuk meddig lesz még hatása a mindennapjainkra. Nem tudjuk lesz-e „második hullám”, ha lesz, az milyen gazdasági-társadalmi hatással fog együtt járni.

2020 júniusában a kedvezőbb statisztikai mutatók miatt Európában és ezen belül Magyarországon is a járványügyi intézkedések lazítására kerülhetett sor. Emellett természetesen tudjuk azt is, hogy az idősotthonok változatlanul az egyik legveszélyeztetettebb csoportot jelentik a társadalomban, a figyelem nem csökkenhet. Így abban is biztosak lehetünk, hogy az itt dolgozók helytállása továbbra is nélkülözhetetlen lesz.

Mindenkinek van tapasztalata arról neki mit jelentett 2020 tavaszán a koronavírus járvány. Ez az írás azt a célt szolgálta, hogy ezen túl bepillantást nyerhessünk az idősotthonok (be)zárt világába is, és többet megértessünk az ott dolgozó emberek mindennapjairól. Van mit megköszönnünk. Köszönjük!

Kozma Judit

Járványfórum
Rövid áttekintés a járvány és a járványügyi intézkedések hatásáról a területi szociális ellátásra

Absztrakt

2020. január végétől június 18-ig figyeltem azokat a történéseket, amelyek mutatták, hogy milyen hatással voltak a járvány és az azzal kapcsolatos intézkedések a területi szociális ellátásokra. A téma vizsgálatárhoz igen sok forrásom volt, mivel igen élénk társalgás folyt a helyzetről a szakmai médiában, elsősorba a Facebookon. Közvetlenül az első magyarországi esetekről szóló hírek és a veszélyhelyzet bejelentése egy időre esett az olaszországi hírek megjelenésével, amelyek széles körben pánikhangulatot keltettek. A veszélyhelyzet meghirdetése után szinte azonnal megjelentek a kormányrendeletek és a minisztériumi szakállamtitkárság útmutatói arra vonatkozóan, hogy mit kell tenni a tömeges fertőzés elkerülése érdekében a területen. A rendelkezések rendben voltak, de az intézmények többségében egyáltalában nem voltak meg a feltételek ahhoz, hogy azokat végre lehessen hajtani. Ráadásul a szolgálatok elérhetetlenné váltak a rászorulók számára, és új problémák is adódtak. Mindez káoszt eredményezett. A káoszt az önkormányzatok intézkedései és a szociális munkások áldozatvállalása csökkentették. Ezt azonban a kormány sem el nem ismerte, sem nem jutalmazta, viszont a tömeges fertőzés eseteiért őket tették felelőssé.

Kulcsszavak: területi szociális ellátások, veszélyhelyzet, kormányintézkedések

Abszract

From the end of January to 18 June 2020, I observed events that showed the impact of the epidemic and related measures on community social services. I had a lot of sources for the study of the topic, as there was a very lively conversation about the situation in the professional media, primarily on the Face Book. The news of the first COVID19 cases in Hungary and the announcement of the emergency state coincided with the news in Italy, which caused panic. Almost immediately after the announcement of the emergency, government decrees and guidelines from the State Secretariat of the Ministry on what to do to avoid mass infection in the area were published. The guidelines and measures were adequate, but most of the institutions did not have the conditions and means at all to implement them. In addition, services have become

inaccessible to those in need and new problems have arisen. All this resulted in chaos. The chaos has been reduced by municipal actions and the commitment of social workers. However, these efforts were not recognized and rewarded by the government, and social workers became scapegoats for the incidents of mass infections.

Keywords: community social services, emergency state, government measures

I. Bevezető

A téma vizsgálatához 2020. január végétől június 18-ig, a veszélyhelyzetet megszüntető parlamenti döntésig figyeltem meg a történéseket. Nem volt nehéz dolgom, mert igen sok információs forrás állt rendelkezésemre.

Információs források:

- Szociális Szakemberek Csoportja Facebook-csoport (zárt szakmai fórum) azt tükrözi, hogy mi történt a szociális ellátások területén az egyes intézmények és munkatársak szintjén.
- A támogatóweb.hu Meleg Sándor által fenntartott szakmai portál, ahol a hivatalos tájékoztató oldalak anyagai, a területet érintő jogszabályok, minisztériumi útmutatók, az országos tisztifőorvos intézkedései és a kapcsolódó útmutatók, a dolgozók és kliensek védelmét érintő ügyek, munkajogi kérdések, az egyes területeken felmerülő sajátos problémák jelennek meg.
- A források közé tartoztak azok a személyes beszélgetések, amelyeket a fővárosban dolgozó, hozzám tanácsért forduló kollégákkal, a jelentős számban Borsod-Abaúj-Zemplén megye szociális intézményeiben dolgozó hallgatókkal és külföldi kollégákkal folytattam.

A területi szociális ellátást érintő intézkedések

- 2020. január 21. kormányhatározat (1012/2020 (I.31.) a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért felelős Operatív Törzs felállításáról
- 2020. március 11. (40/202. (III.11.) Kormányrendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 41/2020 (III.11) Kormányrendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar

állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (I.).

- 45/2020 (III.14.) Korm.rendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (II.).
- 46/2020 (III.16) Korm.rendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (III.).
- 48/2020 (III19.) Korm.r. az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (IV.).
- 71/2020. (III. 27.) Korm.r. a kijárási korlátozásról
- 88/2020. (IV.5.) Korm.r. a veszélyhelyzet során teendő, egyes szociális és gyermekvédelmi ellátásokkal kapcsolatos intézkedésekről, valamint a szociális szolgáltatásoknak a veszélyhelyzet során elrendelt működési rendjéről.

EMMI útmutatók

- 2020.III.18. Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a szociális alapszolgáltatásokban
- 2020.III.20. Útmutató a koronavírus terjedésének megelőzésére és a kockázatok csökkentésére a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók részére

A felsorolásól is látszik, hogy nem voltam híján a forrásoknak.

II. Helyzetelemezés a járványhelyzet szakaszai alapján

II.1. A veszélyhelyzet bejelentése előtt (január végétől március közepéig)

Ebben az időben a járvány tulajdonképpen még távoli volt, hiszen a hírek Kínából származtak elsősorban, 2020. január 23-án jelentette be a kínai kormány, hogy Vuhant a járvány terjedése miatt lezárták. A képek, amelyek bejárták az Internetet már ekkor ijesztőek voltak. A híradásokban a járvány gócot „ground zero"-nak nevezték, ami az atomtámadásra utalt. A híradások sorban álló betegeket mutattak, a számok is megdöbbentőek voltak. A híradások utaltak arra, hogy a járvány tovább fog terjedni a kínai határon túlra. Márciusra kialakult a világjárvány, Olaszországban a helyzet katasztrofálissá vált. A média szörnyű képeket mutatott fuldokló betegekről, és hírt adtak az egészségügyi felszerelések elégtelenségéről. Ugyanakkor elterjedt az a hír is, hogy a betegséget tünetmentes hordozók is terjeszthetik, sőt a fertőzésnek hosszú lappangási ideje van. Ez tovább növelte a pánikot.

Március 4-étől jöttek az első hírek arról, hogy Magyarországon is megjelent a vírus, a kormánykommunikáció összekapcsolta ezt a bevándorlással, mivel az első betegek iráni diákok voltak. Már március 8-án általános látogatási tilalmat vezettek be az egészségügyi és szociális bentlakásos intézményekben. Március 11-én a kormány kihirdette az országos veszélyhelyzetet. Mindenki követelte az oktatási és nevelési intézmények bezárását, ami meg is történt március 14-én.

A tömegkommunikáció működését azért érdemes kiemelni, mert a rémhírek nyilvánvalóan hozzájárultak a pánik kialakulásához és terjedéséhez. A fertőtlenítő szerek, maszkok eltűntek az üzletekből, tömeges méretet öltött a tartós élelmiszerek felvásárlása, az üzletek polcai kiürültek.

II.2. Március végétől április végéig

Március 27-én született meg a döntés a kijárási korlátozásról, amit az akkor tetőző olaszországi krízis ismeretében szinte mindenki elfogadott. A 65 éven felülieket a gyerekeik egyszerűen bezárták. Vásároltak helyettük, ellátták, de nem látogatták őket, és a gyerekeket sem engedték hozzájuk.

A dolgozók és kliensek védelme érdekében az EMMI szakállamtitikársága iránymutatást dolgozott ki, amely két alapelvre épült:

1. A személyes kontaktusok redukálásának elve szerint az ellátásokat, szolgáltatásokat minimumra csökkentették, és a csoportos együttlétet megtiltották.
2. Előírták a védőfelszerelés használatát és a higiénés előírások betartását (fertőtlenítő, kézbekerülő eszközök fertőtlenítése, az épület belső részében nem fogadnak klienst, munka vagy védőruha, maszk, folyamatos takarítás/fertőtlenítés). Felelős a fenntartó.

A szociális alapszolgáltatásokat érintő előírások (EMMI március 18-22, IV.5. korm.r.) értelmében az intézmények a következő módon működtek, illetve korlátozták a működésüket:

- A családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok a lehetséges mértékben átálltak az elektronikus ügyintézésre. A személyes kontaktust csak krízishelyzetben, és akkor is elsősorban a kliens lakásán vélte elképzelhetőnek a döntéshozó.
- A 65 év felettieket és a krónikus betegségben szenvedőket felmentették a munkavégzés alól.
- Mivel március 16-án megjelent, hogy a kormány kéri a 70. életévüket betöltött személyeket, hogy a tartózkodási helyüket ne hagyják el, az ellátásukról az önkormányzatok feleltek. Így a szociális szolgáltatások feladata lett az idősek ellátása. Bölcsődei gondozónőket, családgondozókat, stb. irányítottak át a területre, de volt, ahol önkéntesekkel látták el a feladatot.
- A nappali ellátásokat – kivéve a hajléktalanok melegedőit – bezárták.
- A közösségi és támogató szolgáltatások csak telefonon voltak elérhetők, a munkatársak csak krízis esetben mentek ki a családokhoz.
- A szociális étkeztetést az önkormányzatok rendszerint megoldották, a gyermekétkeztetést is.

- Az esélynövelő szolgáltatások működtetéséről nem rendelkeztek a minisztériumi döntéshozók, szerencsére viszont ezek működtek: a gyerekházak a legalapvetőbb higiéniai feltételeket nyújtották, a tanodák tanítottak, segítették a digitális oktatást.

A külföldi híradásokból már nagyon korán lehetett tudni, hogy elsősorban az idősek, tartós ápolást, gondozást igénylő személyek, hajléktalanok, a fogyatékossággal élő személyek egyes csoportjai a veszélyeztetettek, ami a területi gondozás intézményei közül érinti a házigondozást és a hajléktalanellátást. A közvetlen klienskapcsolatban dolgozó kollégákat is veszélyeztetettnek kellett tekinteni, különösen, ha 50 év felettiek és valamilyen krónikus betegségben szenvednek. A statisztikai adatok mutatják, hogy pontosan a középkorú nők alkotják az ágazatban dolgozó kb. százezer foglalkoztatott derékhadát, és mivel többségük nehéz munkát végez (gondozónő), nagy részüknek vannak krónikus betegségei.

Az első hetekben elképesztő káosz volt, és bár csökkenő mértékben, de a rendezetlenség a veszélyhelyzet megszünte után is hetekig fennmaradt. A területi szolgáltatások bezártak, a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok csak telefonon működtek. A problémával küzdő emberek viszont segítséget kerestek, és ott jelentek meg, ahol nyitott kaput találtak. Erről a gyermekvédelmi bentlakásos intézmények és a hajléktalan ellátó intézmények munkatársai beszéltek, ahol nem lehetett bezárni a kapukat. Ezeken a helyeken viszont a legnagyobb probléma az illetékesség és segélyforrások hiánya mellett a védőfelszerelések abszolút hiánya volt. Ugyanezeken a helyeken a munkatársi létszám csökkenése és elégtelensége volt a másik gond: a 65 év felettiek, a krónikus betegséggel küzdők eleve, az óvodából-iskolából otthonmaradt gyerekeket nevelők valami módon (éves szabadság, osztott munkaidő, jobb híján betegállomány) kimaradtak a munkából. Ez a probléma csak májusra enyhült, amikor a munkanélkülivé vált felsőfokú végzettségűek munkára jelentkeztek.

Az előírások nagyon gyorsan megszülettek, a betartásuk feltételei viszont csak nagy késéssel jöttek létre, és akkor is csak úgy, hogy a polgármesterek beindították a közmunkás maszkgyártó brigádokat, tesztelő szolgáltatást vásároltak. Mivel a közvetlen veszélyhelyzet elhárításáért az önkormányzatok voltak felelősek, kódolva volt a bűnbakká válásuk. Ugyanis az első időkben egyszerűen nem lehetett védőfelszerelést szerezni még vásárlással sem. A kormányfő ugyan többször bejelentette, hogy óriási készleteket sikerült beszerezni, ez azonban vagy nem volt igaz, vagy nem jutott el a megfelelő helyre. Például, amikor április elején bejelentették, hogy egymillió maszkot sikerült beszerezni, akkor egyszerű számolással kiderült, hogy ez

semmire sem elég. Az egészségügyi és szociális területen dolgozók körülbelül kétszázezres létszámához viszonyítva a egymillió egyszer használatos sebészi maszk, amit maximum 4 órán keresztül lehet használni, 20 munkaórára lett volna elegendő a két legveszélyeztetettebb foglalkozási csoport tagjainak, és akkor még nem beszéltünk mindazokról, akik szintén kapcsolatba kerülhetnek a fertőzöttekkel, mint a rendőrök, a tömegközlekedés dolgozói, a bolti eladók. Így fordulhatott elő, hogy a betegekhez hívott mentősöknek sem volt maszkja március végén - április elején.

A családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatásokban dolgozó munkatársakat a 70 éven felüliek otthonmaradását kérő rendeletet követően részben átirányították az idősellátásba, ami a legtöbb helyen szükségtelen volt, ugyanis az idősekről a gyermekeik és szomszédjaik általában gondoskodtak. Nagyon gyorsan kiderült, hogy nincs annyi ellátásra szoruló idős ember, hogy kitöltené a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatásokban dolgozók munkaidejét, az irodai asztalok sarkán viszont gyűltek az iratok, amelyek elintézetlenek maradtak. A települések egy részében ezt a helyzetet végül megoldották a kollégák: ők vitték ki a gyerekeknek az élelmet, közben ellenőrizték a gyerekek tanulását, és segítettek is nekik, valamint kezelték a krízishelyzeteket.

Közben kezdtek szállingózni a hírek arról is, hogy a járvány körülményei között a családi erőszak eseteinek száma világszerte növekedett. Egyáltalában nem csodálható, hogy a tapasztalatok szerint ez nálunk is bekövetkezett. El lehet képzelni, hogy mekkora stressznek volt kitéve a családok azon része, ahol a családfenntartó elvesztette a munkáját vagy vállalkozását, és kényszerűen otthon maradt. A szülőknek kellett foglalkozniuk a gyerekeikkel, akik viszont esetleg nem akarták vagy tudták teljesíteni a távoktatás követelményeit, ami miatt helyenként még az iskola is fenyegetni kezdte a szülőket. A bezártság miatt a korábban is bántalmazottak kiszolgáltatottsága növekedett. Az Index értesülése szerint a vészhelyzet meghirdetése óta kétszer annyian fordultak a segélyszolgálatokhoz bántalmazás miatt, mint korábban.[1]

[1] Presinszky Judit: Van, aki a fürdőbe bezárkózva kér suttogva segítséget. Index, 2020.május 27. https://translate.google.hu/?hl=hu&tab=wT#hu/en/Alkot%C3%B3r%C3%A9szek

II.3. Április végétől június közepéig

Április végétől lassan konszolidálódni kezdett a helyzet. Példázva azt a megfigyelést, hogy a krízis nem tart tovább hat hétnél. Bár a védőfelszerelés és a teszt továbbra is nagyon drága volt, az önkormányzatok nagy része nem várt központi intézkedésre, hanem igyekezett megvédeni az intézményeit. Ebben a főváros élen járt. A vidéki településeken megszervezték a közmunkát, ami okvetlenül szükséges volt a mélyszegénységben élő családok életben maradásához.

Ahogy az idősek ellátásában a családok és szomszédok összefogtak, a segítőkészség a közvetlen környezeten kívüliek irányában is növekedett. Bár a központi költségvetésből nem jutott a legszegényebbek segítésére, de a nagy alapítványok, karitatív szervezetek, pártok rengeteg adományt juttattak el, és önkéntes munkát is vállaltak a legszegényebbek megsegítéséért. Így például a Gattyán Alapítvány ezer laptopot és tabletet juttatott el a rászoruló gyerekek számára, hogy részt tudjanak venni a digitális oktatásban. (Ez nyilván elégtelen volt, és későn, május 24-én érkezett, de érzékelteti a civilek aktivizálódását.)

A szegény családok és gyermekek ellátását több karitatív szervezet[2] és a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság közreműködésével a Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program[3] is támogatta. Nekem közvetlen tapasztalatom az Oltalom Karitatív Egyesületről van, amelynek önkéntese vagyok. Nekünk nagy mennyiségű tartós élelmiszert juttatott el a Magyar Szocialista Párt és a Demokratikus Koalíció, az adományt önkéntes munkában szállítottuk ki a mélyszegénységben élő családoknak, a legutóbbi szállítmány eljuttatását pedig a Magyar Posta vállalta, szintén jótékonyságból. A Fővárosi Polgármesteri Hivataltól kaptunk védőfelszerelést és annak megbízásából tesztelték az összes dolgozót. A fővárosi kerületek jórészében jutalmat kaptak a szociális munkások - sajnos Miskolc ezt nem tette meg.

[2] A teljesség igénye nélkül például a Gyermekétkeztetési Alapítvány https://www.gyea.hu/, Magyar Élelmiszerbank Egyesület https://www.elelmiszerbank.hu/, Oltalom Karitatív Egyesület https://oltalom.hu/, Gattyán Alapítvány https://gattyanalapitvany.hu/, Magyar Vöröskereszt http://voroskereszt.hu/, a témáról részletesen lásd: https://www.nonprofit.hu/.

[3] https://szgyf.gov.hu/szakmai-ajanlasok/raszorulo-szemelyeket-tamogato-operativ-program (2020. 06. 12.)

A szociális munkásokat több kérdés foglalkoztatta ebben az időben

- Az előírások megszülettek, de a végrehajtáshoz szükséges források nem jelentek meg a felelősöknél. De ha a fenntartó (önkormányzat) elkülönített is forrást a védőfelszerelésre és tesztelésre, az nem volt elérhető a piacon, vagy csak nagyon magas árért volt elérhető. Máig is tisztázatlan, hogy az önkormányzatok hogyan fogják visszakapni azokat a forrásokat, amelyeket a védekezésre költöttek.
- A munkahelyi biztonság megteremtése lehetetlen volt az intézmények egy részében, viszont a szociális munkásokat vonták felelősségre, amikor ennek következményei láthatóvá váltak, például a Pesti úti idősotthonban.
- A szociális intézmények dolgozóinak veszélyeztetettségét, erőfeszítéseit a kormány nem ismerte el. Az egészségügyi intézmények dolgozóinak bérkiegészítést ígért a kormány, a rendkívül rosszul fizetett szociális munkásoknak nem ígért, sőt az elismerésre méltó munkavállalók listájából is rendszerint kimaradtak.
- A járvány körüli ügyek erősen átpolitizálódtak.
- A munkaügyi kérdések máig tisztázatlanok, ilyenek a karanténba kényszerült munkatársak 100%-os táppénze, a távollévő (65+, tartós beteg, gyerekeivel otthon maradó) kollégák bérezése.

III. Utószó

A szociális munkások kiválóan vizsgáztak a járványhelyzetben. Ezt az EMMI képviselői meg is köszönték nekik, de – tekintettel arra, hogy a klienseikért nagyon gyakran az életüket kockáztatták – ez a köszönet semmiképpen sem helyettesíti a jutalmat. A szociális terület nagyon nehéz helyzetben van, ami az utóbbi évek állami szociális gondatlanságának következménye. Főleg ehhez képest működtek a szociális munkások példaadóan.

Az idősotthonok gondozónői és a hajléktalan ellátó intézmények szociális munkásai már március utolsó hetében bevitték például a kisbőröndöt, felkészülve arra, hogy esetleg karanténba kell vonulniuk az ellátottjaikkal. Hogy nem történt még nagyobb baj, az áldozatkészségüknek és az ellátottak fegyelmezettségének köszönhető. Az Oltalom Karitatív Egyesület hajléktalanszállóján például egyetlen fertőzött lakót vagy munkatársat sem találtak a tesztelésekkor.

Csizmadia Ervin

Politikai vezetés a koronavírus okozta válsághelyzetben

Orbán Viktor nyilvános szereplései március eleje és május vége között

Absztrakt

A járvány időszakában különösen fontos volt annak vizsgálata, hogy milyen a politikai vezetés teljesítménye. A politikai vezetés Magyarországon nem rég óta vizsgált, ám annál érdekesebb kérdés. A tanulmány első részében a szerző áttekinti azt az irodalmat, amely a politikai vezetés szerepét vizsgálja válsághelyzetekben. A következő egységben a szerző felvázolja a kutatás szempontjait, illetve azokat a kérdéseket, amelyekre a tanulmány végén válaszolni szeretne. Megindokolja, miért gondolja azt, hogy a politikai vezetés Magyarországon nem testületi kormányzást, hanem a miniszterelnök válságkezelését jelenti. A tanulmány öt hipotézist emel át a Körösényi András által szerkesztett „Viharban hajózni" című könyvből, s azt ígéri, hogy e hipotéziseket teszteli. Miután a szerző kifejti, milyen szempontok mentén vizsgálja az Orbán-i megnyilvánulásokat, sor kerül Orbán Viktor nyilvános szerepléseinek elemzésére, különös tekintettel heti rádióinterjúira valamint parlamenti és egyéb szerepléseire. A tanulmány végül visszatér a hipotézisekre, s arra a következtetésre jut, hogy a magyar miniszterelnök a kialakult válsághelyzetben nem veszítette el irányítókészségét, sőt képes volt végig kézben tartani az eseményeket. Ezt az is jelzi, hogy bár az ellenzéki pártok mindent megpróbáltak a kormánypárt destabilizálására, ez a törekvésük nem járt sikerrel.

Kulcsszavak: Politikai vezetés – válsághelyzet – Orbán Viktor – rádióinterjúk - konszolidáció

Abstract

The study of the performance of political leaders was especially important during the COVID pandemic. The study of political leadership is relatively new in Hungary, nevertheless it is a very interesting issue. In the first part of the essay, the author reviews the literature concerning the role of political leadership in times of crisis. In the next part, the author outlines the aspects studied in the paper as well as those questions that he would like to answer at the end of the study. He explains why he thinks that political leadership in Hungary means the handling of crisis situations by

the prime minister rather than corporative governance. The essay takes five hypotheses from the book "Viharban hajózni" (Sailing during a storm) edited by András Körösényi and promises to test them. After the author sets forth how he wishes to evaluate the appearances of the prime minister he analyses them, paying particular attention to the weekly radio interviews of Viktor Orbán as well as his speeches in the parliament and other appearances. The study returns to the hypotheses and concludes that the Hungarian prime minister did not lose his capacity to lead during the crisis situation, moreover he was able to control the events throughout the period studied. This is also signaled by the fact that though the opposition parties tried everything within their powers to destabilize the government, they were not successful in this.

Keywords: Political leadership - crisis - Viktor Orbán - radio interviews - consolidation

I. Bevezetés

Talán nem túlzás az az állítás, hogy egy „normál" helyzetben erőskezű politikai vezető válsághelyzetben ezt a tulajdonságát igyekszik még jobban kamatoztatni. A rendkívüli kihívások az erős vezetőt még inkább arra ösztönözhetik, hogy hatalmas energiákat bevetve, napi 24 órában az emberek javára történő válságkezeléssel foglalkozzék. A politikatudományon belül meglehetősen nagy irodalom foglalkozik a válságok kezelésével. De miközben a természeti katasztrófák – főképpen az Egyesült Államokban vagy Ázsiában – viszonylag megszokottak, az egészségügyi válsághelyzet jó részben ott is ismeretlen. Különösen nagy kihívást jelent az olyan egészségügyi válság, mint amilyen a COVID 19, amelynek ugyan voltak már rokonítható előzményei, de egészen biztosan nem volt olyan válság korábban, amely a mindennapi élet olyan mértékű „felfüggesztődésével" járt volna, mint a mostani.

Ennek az írásnak a témája, hogy egy ilyen helyzetben hogyan teljesít az ország elsőszámú vezetője. Fontos megemlítenem, hogy nem foglalkozom azzal a kérdéssel, hogy az „egészségügyi katasztrófahelyzetben" a miniszterelnök kilépett-e az alkotmányos keretek közül és – mint sokan állítják – egy egyértelműen autoriter rendszert hozott-e létre. A tanulmány nem foglal állást abban a kérdésben sem, hogy a bevezetett intézkedéseknek mennyiben vannak alkotmányos alapjai (Lásd erről: Mészáros, 2020/b). Megelégszem azzal, hogy a miniszterelnök megnyilvánulásait – hogy úgy mondjam – pragmatikusan mérlegelem, és azokból következtetéseket vonjak le.

A dolgozat a következő egységekből áll. Az 1. részben röviden áttekintem a témával kapcsolatos nyugat-európai és hazai irodalmat. A 2. részben összefoglalom, milyen szempontok mentén és milyen területeken vizsgálom a kormányfő tevékenységét. A fejezet végén öt tételt idézek egy a politikai vezetés és a válságok kapcsolatát vizsgáló hazai könyv tanulságaiból, amelyek mintegy hipotézisekként is szolgálnak a továbbiakhoz. A 3. egységben Orbán Viktor rádióinterjúinak tanulságait foglalom össze; a 4. fejezet a miniszterelnök egyéb nyilvános szerepléseiről (az Operatív Törzs tájékoztatói, parlamenti felszólalások, Facebook-aktivitás) szól. Végül az 5. fejezetben összefoglalom a vizsgálat tapasztalatait s visszatérek az említett öt hipotézisre.

II. Politikai vezetés és válsághelyzet-kezelés a 21. század elején: rövid irodalmi áttekintés

A politikai vezetés témaköre nem tartozik a politikatudomány legfelkapottabb témakörei közé, de azért megállapíthatjuk, hogy az elmúlt években egyre nagyobb keletje van a politikai vezetésről és vezetőkről szóló műveknek. Európában és Amerikában számos nagyon érdekes tanulmány foglalkozik a témával, bizonyítva azt, hogy a liberális demokráciákban is marad tér a politikai vezetésre, s messze nem igaz az, hogy a politikai irányítás átadja a helyét a társadalmi önszabályozásnak.

A hatalmas nemzetközi irodalomból csak néhány példát említek. Az *American Political Science Review* című folyóiratban Eric Beerbohm-tól, azzal a címmel ír cikket, hogy *Is democratic Leadership Possible?* (Beerbohm, 2015). A The Leadership Quarterly című folyóirat 2017 augusztusában számos írásban foglalkozik a politikai vezetés szempontjából meghatározó fogalommal, a politikai karizmával (lásd: Grabo-Spisak-Vugt, 2017; Shamir md Shamir, 2017). A Juncture című folyóiratban Michael Kenny és Nick Pearce ír cikket a politikai vezetés szerepéről egy antipolitikai korban (Kenny-Pearce, 2014). De megemlíthetném a *Politics and Policy*[1] vagy a *Political Psychology*[2] vagy a *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* című folyóiratot is.[3]

És akkor még nem is beszéltünk a témában készült temérdek könyvről, s közülük is kiemelten a téma világhírű szakértőjének, Robert Elgie-nek a 2018-ban megjelent könyvéről, amely *Political Leadership: A Pragmatic Institutionalist Approach* címmel jelent meg.

Ugyancsak hatalmas az az irodalom is, amely a politikai vezetők válsághelyzetekben játszott szerepét vizsgálja. Vannak szerzők, akik a vezetők pénzügyi válságokban játszott szerepét vizsgálják (Boin, Hart-Esch, 2012), mások az európai szintű politikai vezetés válságát firtatják (Tömmel-Verdun,

[1] A folyóirat – sok, a témával foglalkozó írás mellett - 2014-ben Personalist Leadership címmel közölt tematikus számot.

[2] A folyóirat egyik témánkba vágó fő iránya a politikai vezetőknek a nemzetközi konfliktusok kezelésében játszott szerepe.

[3] Ez a folyóirat pedig számos cikkben foglalkozik azzal, hogy a politikai pszichológia mit tehet hozzá, hogy a 21. században jobban értsük a politikai vezetők szerepét.

2017). Különösen kiterjedt a migrációs válság és a politikai vezetés átalakulása közötti kapcsolat vizsgálata. Külön terület a különféle természeti katasztrófák és a politikai vezetés vizsgálata. Európában és Európán kívül számos folyóirat tematikus módon foglalkozik a természeti katasztrófákkal (lásd például a Disasters című folyóiratot) és rengeteg cikk és könyv jelenik meg a témának erről a vetületéről (MacLean-Ewart, 2020).

Itthon az 1990-es évek végén jelenik meg az első írás, amely – ha nem is szorosan véve, de mégis – a politikai vezetés természetének átalakulásával foglalkozik. Körösényi András: Parlamentáris *vagy „elnöki" kormányzás. Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából* című dolgozata (Körösényi, 2001) először veti fel, hogy az addig egyértelműnek tetsző kormányzás-felfogásban valami változik, vagy ha úgy tetszik: új szelek fújnak a politikai vezetés értelmezését illetően. Nyomában érdekes vita bontakozik ki a Századvég című folyóiratban, de ennek ekkor még nincsenek mélyebb elágazásai a politikai vezetés témaköre felé.

Később Körösényi számos munkában foglalkozik a kérdéssel (Körösényi, 2005), szinte ez válik munkássága központi tematikájává, de a témáról szól a *Monopolista verseny, árverés és felhatalmazás. Politikai vezetés és politikai piac, schumpeteri nézőpontból* című 2012-es írása is (Körösényi, 2012). Úgyszintén frekventált helyet kap a politikai vezetés témája A magyar politikai rendszer – negyedszázad múltán című kötetben is, ahol Körösényi András, Hajdú András és Ondré Péter *Politikai vezetők: kormányfői karrier és teljesítmény* címmel ír hosszabb tanulmányt (Körösényi – Hajdú – Ondré, 2015).

A hazai kutatások sorában megemlíthetem még Kiss Balázs *Politikai vezérek: Elfogultság és közöny. Politikai vezérek integrációs és dezintegrációs teljesítménye* című tanulmányát (Kiss, 2015). 2017-ben pedig megjelenik az ismereteim szerint első hazai tanulmánykötet, amelynek szerzői már nem csak a politikai vezetést általában vizsgálják, hanem kifejezetten a válsághelyzetekre fókuszálnak. (Körösényi szerk. 2017). A kötet – az általános elméleti tanulmányok mellett - kilenc esettanulmányt tartalmaz.

Ha megnézzük ezek tematikai megoszlását, akkor azt kapjuk, hogy pénzügyi-gazdasági válságokkal 4, belpolitikai és biztonságpolitikai válságokkal 2-2, míg természeti válságokkal egy tanulmány foglalkozik.[4] A legfrissebb vezetéskutatásról szóló beszámolót pedig Metz Rudolf könyve jelenti, amely a politikai vezetés morális, materiális és politikai ideáljai között tesz különbséget (Metz, 2020).

[4] A kötetről lásd recenziómat a Politikatudományi Szemlében: Csizmadia, 2018.

A Körösényi-kötet túlnyomó többsége tehát pénzügyi és politikai válsághelyzetekkel foglalkozik, és természetes módon nem kerül vizsgálat alá egy olyan válsághelyzet, mint a mostani. Természetesen a hazai kutatók eddig (az egyszeri vörösiszap-katasztrófa mellett) nemigen reagálhattak egy ilyen típusú válságra. Nyugat-Európában és Amerikában (mint utaltam rá) a természeti katasztrófák kutatásának sokkal nagyobbak a hagyományai, de azért ott sem mondhatjuk, hogy a COVID 19 politikatudományi leírására, koronavírus és politikai vezetés közötti kapcsolatra korábban születhetett volna reflexió. Mindenesetre 2020 első öt hónapjában a világ nem csak megtanulta a járvány nevét, hanem a természettudományok mellett a társadalomtudományok (köztük a politikatudomány) is gőzerővel vetették magukat a témára, hogy releváns válaszokat adhassanak. Ez a tanulmány apró adalékkal kíván hozzájárulni a politikai vezetés és a vírus témájának kutatásához.[5]

[5] Jómagam elméleti már foglalkoztam a politikai vezetés témájával, azon belül az európai miniszterelnökök (Csizmadia, 2006/a) és a hazai miniszterelnökök (Csizmadia, 2006/b) politikai teljesítményével.

III. A magyar miniszterelnök nyilvános szerepléseinek (rádióinterjúk, tájékoztatók, beszédek, Facebook) vizsgálati szempontjai

A bevezetőben jelzett feladat tehát a magyar miniszterelnök válság alatti megnyilvánulásainak elemzése. Mivel a mostanihoz még csak hasonló válsághelyzet sem volt soha Magyarországon, nemigen támaszkodhatunk korábbi vizsgálatokra és módszerekre.[6]

Mindenekelőtt a kutatás stratégiájáról. Az első eldöntendő kérdés az volt, hogy vajon a politikai vezetés jellegét és tartalmát milyen módon vizsgáljam meg. Szóltak érvek, hogy a politikai vezetést tágabb értelemben (de pusztán csak az elsőszámú vezetőre fókuszálva) vizsgáljam. Figyelve a válságidőszak fejleményeit, azt láthatjuk, hogy a miniszterelnök mellett számos módon jelenítődött meg a kormány vagy éppen annak egy-egy minisztere. De a miniszteri jelenlét és az egyes miniszterek megszólalásai mégsem nyújthattak adekvát képet a kormány politikájáról.[7] Szóba jöhetett volna a válság idején létrehozott Operatív Törzs megszólalásainak vizsgálata, mert bár ebben főként kormányon kívüli személyek vettek részt, de számos alkalommal miniszterek vagy államtitkárok is itt alkottak véleményt, sőt a Törzs egy-két tájékoztatóján részt vett a miniszterelnök is. Ám akármennyire is „napi vendég" volt életünkben a Törzs, mégsem ez a fórum az, amely számunkra érdekes lehet (vagy csak akkor érdekes, amikor a miniszterelnök maga is részt vesz a Törzs tájékoztatóin). Ugyancsak szólhattak volna érvek a két koalíciós párt vizsgálata mellett (mert hiszen a kormányzás pártalapú), sőt a parlament szerepének vizsgálata mellett is. Ez utóbbi azért, mert az elmúlt hónapokban a parlament fontos szerepet játszott a menet közben felmerülő törvények s közöttük mindenekelőtt a rendkívüli felhatalmazási törvény megszavazásában.

[6] A Viharban kormányozni című kötetben ugyan két tanulmány is foglalkozik Orbán Viktor válságkezelésével, de természetesen egyik sem egészségügyi válsághelyzettel. Illés Gábor és Körösényi András Bajnai Gordon és Orbán Viktor válságkezelését hasonlítja össze (Illés-Körösényi, 2017); illetve Metz Rudolf ír Orbán Viktor és a migrációs válság viszonyáról (Metz, 2017). 2020-as könyvében Metz Rudolf Angela Merkel és Orbán Viktor vezetési-felfogását hasonlítja össze (Metz, 2020.)

[7] Kásler Miklós, az EMMI minisztere sokat szerepelt, de például az egészségügyért felelős államtitkár, Horváth Ildikó alig-alig mutatkozott a nyilvánosság előtt.

Végül arra jutottam, hogy kizárólag a miniszterelnök megnyilvánulásaira koncentrálok, s azt nézem meg, hogy miképpen jelent meg Orbán Viktor a nyilvánosságban.

Miután eldöntöttem, hogy a vizsgálat a kormányfő szerepére korlátozódik, meg kellett határoznom azokat a területeket, amelyeken vizsgálódom, illetve azokat a kritériumokat, amelyek mentén a vizsgálat elvégezhető. Tekintve, hogy Orbán Viktor nagyon sok tevékenységi körben jelent meg a válság idején, a vizsgálat fókuszát a tevékenységi körök felől is szűkíteni kellett. Nem vizsgáltam például a kormányfő háttérben zajló és a koronavírus kezelésével kapcsolatos – mondhatni informális – ténykedését. Nem került fókuszba, hogy milyen orvosi vagy egészségügyi csoportokkal, szervezetekkel tárgyalt, s az sem lett vizsgálat tárgya, hogy a kormányüléseken milyen módon foglalt állást.[8] Hosszas töprengés után arra jutottam, hogy a miniszterelnök nyilvános megszólalásait a következő területeken vizsgálom: 1. Péntek reggeli rádióinterjúk; 2. Szereplések a Törzs ülésein; 3. Parlamenti felszólalások; 4. Facebook-aktivitás.

Ami a pénteki rádióinterjúkat illeti: március 12-től (a válság kezdetétől) május 29-ig (a kutatás lezárásáig) 12 interjút hallgattunk meg és elemeztünk.[9] Az interjúk egyenként körülbelül 23-25 percesek, és a következő szempontok mentén kerültek feldolgozásra:

a/ A miniszterelnök hogyan reagál a válsághelyzetre és ebben hogyan látja a saját és kormánya szerepét;

b/ Miként látja az ellenzék szerepét válságidőszakban, és hogyan reagál az ellenzék által felvetett kifogásokra;

c/ Hogyan látja a felelősségmegosztást a kormány és a főváros között (elismeri-e, ha a kormány hibázik, elismeri-e, ha a főváros vagy az ellenzék valamiben jól teljesít);

d/ Hogyan magyarázza a rendkívüli állapot bevezetésének szükségességét és hogyan szereli le az ellenzék (és a külföld) által hangoztatott kifogásokat;

e/ Milyen intézkedéseket tart szükségesnek válság alatt, és mennyiben tartja fontosnak más országok példáit.

f/ Hogyan látja az Unió szerepét a járványhelyzet kezelésében?

Ugyanezeket a szempontokat kívántam érvényesíteni a miniszterelnök egyéb megnyilvánulásainak feldolgozásakor is. Amint mondtam: bevontam a

[8] Ezekről egyébként sem lettek volna empírikus adatok.

[9] Az interjúk meghallgatásában és az összefoglaló elkészítésében Reichert Dávid volt segítségemre.

vizsgálatba a miniszterelnöknek az Operatív Törzs tájékoztatóin elhangzott beszédeit; parlamenti felszólalásait valamint Facebook-os aktivitását.[10] Ez utóbbi területeken a rádióinterjúk kapcsán figyelt hat szempontot „lazábban" érvényesítettem, s inkább csak arra figyeltem, hogy rekonstruáljam a miniszterelnök megnyilvánulásait, s azoknak legfőbb elemeit rendszerezzem.

Helytakarékossági okokból nem közlöm az egyes rádióinterjúk adatait külön-külön, hanem a 12 interjúról egy összegzett értékelést adok (ennek során hivatkozva az egyes interjúkra). Épp ellenkezőleg járok el az Operatív Törzs, a Parlament és a Facebook vizsgálatakor, aminek az az oka, hogy itt kevesebb az esetszám, ezért külön szólhatok a kormányfő valamennyi megnyilvánulásáról, s persze összesített értékelést is adok.

Végezetül: a kutatás megindítása előtt hipotéziseket is felállítottam, egészen pontosan átvettem a Körösényi-kötetből. A kötet zárótanulmányának szerzői öt roppant érdekes tézist fogalmaznak meg: 1. Válság idején növekszik a kontingencia (bizonytalanság); 2. Felgyorsul az idő: „a viszonylagos kontinuitást felváltja a diszkontinuitás"; 3. Megnövekszik a folyamatok tétje; 4. Nő a politikai instabilitás; 5. Nő az önkényesség szerepe (lásd: Körösényi-Illés-Metz, 2017: 267-269.). Ezeket én használhatónak tartottam a saját kutatásomban, s írásom végén, Orbán Viktor nyilvános szerepléseinek vizsgálata után visszatérek rájuk.

[10] Ez utóbbi területek empírikus vizsgálatát és az adatok összegyűjtését Báthy Zsombor végezte. A vizsgálatban támaszkodtunk az index nevű portál beszámolóira.

IV. A miniszterelnök rádióinterjúinak témái és jellegzetességei

A vizsgálat első blokkját Orbán Viktor péntek reggeli rádióinterjúi képezték. Az interjúk a március 13-a és május 29-e között hangoztak el a Kossuth Rádióban. Az elemzés öt – előzetesen megadott – szempont mentén történt, de kutatás későbbi szakaszában, az interjúk során gyakran előforduló Unióval kapcsolatos megjegyzések miatt hatodik pontként a következő kérdés is felkerült a szempontrendszerbe: *Hogyan látja a miniszterelnök az Unió szerepét a járványhelyzet kezelésében?*

Saját maga szerepét a válságkezelésben igen átfogóan és mindenre kiterjedően látja. Ennek legékesebb példáját szolgáltatja a kórházak és a járvány elleni védekezés szempontjából kiemelt intézmények személyes végig látogatása. Helyszíni szemléivel kapcsolatban ő maga is felteszi a kérdést, hogy szükségesek-e ezek. Erre egyértelmű választ nem ad, csupán annyit, hogy ösztönei úgy súgják, hogy igen. Továbbá azt is elmondja ennek kapcsán, hogy az egyik célja ezzel az volt, hogy az állampolgárok érezzék a kormány irányukba mutatott hűségét, hogy ott van velük a bajban is. Arra is tesz utalást a személyes megjelenések kapcsán, hogy ezek voltak a legmegfelelőbb eszközök, hogy egyenes és konkrét válaszokat kapjon a védekezésben fontos intézményeket irányítóktól, például a kórházigazgatóktól– az ő esetükben a kórházi ágyak felszabadításával kapcsolatban szeretne pontos helyzetjelentésre szert tenni. Annyi azonban biztos, hogy ezekkel a megjelenéseivel azt az érzetet kelti, hogy mindenen rajta tartja a szemét.

Sokszor hangsúlyozza, hogy mennyi véleményt hallgat meg és hány szakértővel, szereplővel egyeztet, mielőtt meghozza egy-egy döntését a járványhelyzetben, ez is az előbb említett megérzését támasztja alá az embernek, hogy szeret mindenről tudni és mindent figyelemmel követni, és igazán mélyen elmerülni a részletekben, egészen addig, amíg a szakértelem hiánya nem akadályozza meg ebben. A kormány egyik legmerészebb vállalásának (*„annyi munkahelyet teremtünk, amennyit a járvány elpusztít”*) megvalósításáért személyes garanciát vállal és bejelenti, hogy ezt a munkát személyesen ő irányítja. Továbbá az emberek tájékoztatását is fontos feladatának tartja és az interjúkat hallgatva és figyelve ez jól ki is rajzolódik, ugyanis folyamatosan részletesen számol be, a legújabb fejleményekről legyenek azok a járvány megfékezését célzó vagy a gazdaság újraindítását szolgáló intézkedések. A járvány sajátosságait minden interjúban kiemeli és

elismétli. Nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a hallgatóságát edukálja a járványról szerzett ismeretekkel kapcsolatban.

Az ellenzékkel és annak járványhelyzetben betöltött szerepével vagy éppen felelősségével foglalkozó gondolatok körülbelül az interjúk felében hangzanak el a miniszterelnök szájából és ekkor sem nagy terjedelemben. Legelőször a harmadik interjúban foglalkozik igen röviden, szinte csak említés szintjén az ellenzékkel. A főpolgármesterrel kapcsolatos hasonló gondolatok sem fordulnak elő gyakran, ez talán még meglepőbb lehet annak fényében, hogy sokan az ellenzék egyértelmű vezéralakjának tartják Karácsony Gergelyt és Orbán Viktor legjelentősebb politikai ellenfelének.

Az ellenzékre csak futólag tér ki a vizsgált időszak elején. Megemlíti, hogy az ellenzék csak azt teszi, amit a politikai logika diktál, vagyis, hogy ahol és ahogy lehet támadják a kormányt. Ugyanakkor hangot ad megdöbbenésének azzal kapcsolatosan, hogy ebben a „háborús időben" is így tesz az ellenzék, ilyenkor ugyanis össze kell zárni és össze kell fogni. A negyedik interjúban is csak röviden említi meg az ellenzéket és kifejezi azon reményét, hogy az ellenzék hamarosan belátja a pártpolitikai csatározások ideiglenes felfüggesztésének szükségességét elősegítendő így a minél hatékonyabb védekezést.

Érdekesség, hogy ezek az interjúk, ahol először említi röviden az ellenzéket és igen visszafogott stílusban, már a felhatalmazási törvény ellenzéki elutasítása után születnek. Ebben a környezetben a korábbi tapasztalatokból kiindulva nem lenne meglepő egy élesebb kritika a miniszterelnöktől, illetve, hogy több időt szentel az ellenzék magatartásának értékelésére. Az ötödik interjúban bár a később ominózussá váló kijelentést teszi, miszerint *„még egy idős otthon működtetésével sem tudnak megbirkózni"*, ugyanakkor ezen túlmenően ismételten nem nagyon foglalkozik az ellenzékkel. A hatodik interjúban a műsorvezető feltesz kérdést a pesti úti idősotthonban történtekkel kapcsolatban, illetve, hogy abban, hogyan látja a miniszterelnök a főpolgármester felelősségét, de erre a frontális kérdésre is kissé kitérő választ ad: *"összefogást és a baj elhárításának lehetőségét keressük"*. Sőt még hozzáteszi, hogy a legszorosabb és legbajtársiasabb együttműködésre törekszik a főpolgármesterrel és a többi polgármesterrel is. A nyolcadik interjúban komolyabb kritikát fogalmaz meg (*„támadni a saját hazádat egy ilyen helyzetben az túlmegy az emberiességen és az európai civilizáció normáin"*), de a korábbi interjúkban megszokott rövid formátumban foglalkozik az ellenzékkel.

A vizsgált időszak utolsó előtti és utolsó interjújában már a korábbiakhoz képest hosszabban fejti ki véleményét az ellenzék járvány idején felmutatott tevékenységéről, azon belül is főként a főpolgármesterrel foglalkozik.

Próbálja döntéseket egyáltalán nem, vagy csak lassan meghozó, elméleti embernek beállítani (*"Vannak születetten elméleti emberek és születetten gyakorlati emberek. Ha egy ilyen benősül a családba, akkor biztos lehetsz benne, hogy neked kell majd átmenned összeszerelni a bútort, amit a vásároltak"*). Ugyanakkor figyel arra, hogy különösen ellenséges hangsúlyt ne üssön meg vele szemben, így hagyva magának nagyobb mozgásteret a későbbiekre, illetve, hogy korábbi kijelentéseihez hű maradhasson, miszerint most nem a különböző politikai támadásoknak van itt az ideje. Ettől függetlenül nem hagyja kihasználatlanul a lehetőséget és kijelentéseivel próbál egyfajta értelmiségi buborékot megképezni a főpolgármester köré, ami segíthet őt elidegeníteni az egyszerűbb vidéki választóktól, illetve posztra való alkalmatlanságát is sugallja. Úgy fogalmaz, hogy: *Tehát az elméleti emberek, azok kiváló tanulmányokat írnak, a főpolgármester úr is kiváló tanulmányt fog írni a pesti úti idősotthonban történt fertőzésekről, kétség sincs efelől, de meghalt közben több, mint negyven ember."* Az idézetben fellelhető apró dicsérettel, miszerint biztos benne, hogy remek tanulmányt fog írni a főpolgármester, próbálja a kényes egyensúlyt fenntartani, de nem is kockáztat, mivel olyan képességét dicséri Karácsony Gergelynek, aminek első hallásra vajmi kevés köze van a válságkezeléshez, ahol határozott, gyors fellépést várnak az emberek.

Az interjúi során a külföld három kontextusban jelenik meg: a/ az Európai Unió és a részükről érkező kritikák; b/ a mintakövetés, ami a járvány elleni védekezést illeti; c/ a keleti irányból érkező segítség.

Az Európai Unióval kapcsolatban nagyon sokszor elismétli a *„brüsszeli bürokraták"* kifejezést. Meglátása szerint az Unió a segítségnyújtásban és az európai összefogás kialakításában nem bizonyult alkalmas szereplőnek a járvány alatt és arra kéri őket, ha már segíteni nem tudtak legalább ne akadályozzák a magyar védekezést. Az Unió irányába megfogalmazott kritikáiban feltűnik Soros György ismételten és a második terve, ami a járvány nyomában érkező gazdasági válság kezeléséről értekezik. Orbán Viktor szerint a „brüsszeli bürokraták" ezt a tervet szeretnék megvalósítani összeurópai szinten, aminek a célja, hogy komoly adósságba hajtsa az Unió tagállamait és a kamatok megfizetésével tegye még vagyonosabbá Sorost és érdekkörét. Továbbá állítása szerint az ország irányába érkező kritikák hátterében Európa jövőjéről szóló vita húzódik meg, vagyis, hogy föderális vagy nemzetállami irányt kell vennie az Uniónak – erre a tágabb kontextusra mindig kitér, amikor az európai kritikákról van szó. Mivel Magyarország az utóbbi mellett foglal állást ezért az előbbi befolyásos pozícióban lévő támogatói folyamatosan támadást intéznek Magyarország ellen, hogy így gyengítsék a nemzetállami törekvéseket. Az Unió felé megfogalmazott kritikák az interjúk elején

sűrűségüket tekintve az ellenzék irányába megfogalmazott kritikákkal mutatnak hasonlóságot. Röviden említi csak őket, és hangsúlyozza, hogy most nincs itt annak az ideje, hogy érdemben reflektáljon ezekre az aggályokra, majd, ha alábbhagy a járványhelyzet megteszi ezt. Az utolsó interjúkban, lényegében beváltva ígéretét, már egyre több időt szentel az uniós intézmények és a magyar kormány viszonyának tárgyalására, illetve a kritikák kivédésére is komolyan energiákat fordít. Többek között megemlíti, hogy nem kapott nagyobb hatalmat, mint amekkora a francia elnöknek van „békeidőben" és ahogy már említettem, főként úgy próbálja lerázni a támadásokat, kritikákat, hogy azokat átemeli a föderalista-szuverenista vita tágabb kontextusába és a föderális irány híveinek stratégiáját képezik ezek a támadások, melynek célja a nemzetállami Európa egyik fő patrónusának, a magyar kormánynak a gyengítése. A második kontextusban azt láthatjuk, hogy a járvány elleni védekezés minél sikeresebbé tételében fontos szerepe van a külföldi tapasztalatok ismeretének. A bajor, osztrák, cseh és szlovén példákat áthatóan vizsgálják. Ausztriát pedig egyenesen egy nagy laboratóriumnak nevezi: *"van egy nagyméretű laboratóriumunk, ezt úgy hívják, hogy Ausztria"*. Külön munkacsoportot hozott létre az ottani intézkedések figyelemmel követésére és vizsgálatára. Ami beválik, azt kisebb átalakításokkal, de Magyarországon is alkalmazzák. A külföld tekintetében többször is kihangsúlyozza, hogy az Uniót nem tud segíteni, viszont keletről érkezik segítség. Kína és a Türk Tanács tagállamai is segítették Magyarországot a védekezésben. Jól látható, hogy a közelmúlt külpolitikai stratégiájának igazolására kínálkozó lehetőséget nem hagyja parlagon és amikor lehet, akkor kihasználja azt, még ha a Türk Tanács részéről érkező segítsége messze is van a szignifikánstól.

Ami fontosnak tartott intézkedéseket illeti, itt – ahogy már a korábbiakban említettem – az osztrák példát kívánja követni apróbb változtatásokkal. A cél, vakcina híján, a járvány terjedésének feltartóztatása, így kijárási korlátozásokat rendel el a járvány országon belüli elterjedtségéhez képest viszonylag korán. Az időseket próbálja szétválasztani a társadalom többi részétől, ezt szolgálja, hogy 65 éves kor felett csak a délelőtti órákban megengedett a boltokban való tartózkodás. A gazdasági intézkedések tekintetében kihangsúlyozza, hogy a munkaalapú gazdaságban hisz és nem a segélyalapú gazdaságban, ezt jóformán minden interjúban elismétli, illetve azt is, hogy ez ugyanaz a szemlélet, ami segített az országnak kilábalni a 2008-as pénzügyi világválságból. Szintén folyamatosan megemlítésre kerül az is, hogy amennyi munkahelyet szüntet meg a vírus, ők annyit fognak létrehozni. Az jól kivehető, hogy az interjúk során a válságkezelés fő pillérének számító intézkedéseket vagy a vírusról, és annak jellegzetességéről eddig ismert

információkat (nincs vakcina, járványgörbe laposítása, idősek veszélyeztetettek) folyamatosan ismétli. A szükséges intézkedések említése mellett többször is felhívja a figyelmet arra, hogy ezek csak úgy lehetnek hatékonyak, hogy ha a társadalom is partner ezekben és fegyelmezettséget tanúsít. Hiba is becsúszik ugyanakkor a kommunikációjába. Amíg az első interjúban nem látja szükségét az iskolában történő tanítás felfüggesztésére, mivel az idősek vannak inkább kitéve a járványnak, addig az utolsó interjúk egyikében, ahol az oktatás megszokott rendbe való visszatérésének lehetőségéről kérdezi a műsorvezető, úgy fogalmaz, hogy bár a fiatalok nem veszélyeztetettek, de előfordulhat, hogy ha közöttük terjed a vírus azt az otthonaikban továbbadhatják idősebb szüleiknek vagy nagyszüleiknek. Ez a veszély a járvány elején is egyértelműen jelen volt, amikor még az iskolák bezárásának szükségtelensége mellett érvelt.

További érdekességek, hogy a gazdasági kilátásokkal kapcsolatban egy percig sem hagyja, hogy a hallgató hiú ábrándok áldozatává váljon és mindig nyers őszinteséggel vall arról, hogy a tavaszi és nyári eleji adatok egészen biztosan katasztrofálisak lesznek. Illetve fontos megemlíteni, hogy kommunikációjában felettébb sok katonai terminus fordul elő *(csata, háború, ellenség, fegyverszállítmány, katonai akcióterv)*. Ezekkel írja le a járványhelyzetet és az az elleni védekezést. Bizonyára arra apellál, hogy ezzel a válsághelyzet súlyát még inkább növelni képes a hallgatók gondolataiban, így intézkedései a köreikben nagyobb nyitottságra, elfogadottságra találhatnak, ugyanis egy háborús helyzetben a pártpolitikai preferenciák hajlamosak háttérbe szorulni és a regnáló hatalomtól várják a megoldást, a helyzet javulását az állampolgárok.

Összegezve az mondható el, hogy a saját szerepét nagyon fontosnak látja a járvány elleni védekezésben. Mindenre rá akar látni és a lehető legtöbb részletről tudni szeretne. Fontosnak tartja, hogy a legfontosabb szereplőkkel folyamatosan egyeztessen és konzultáljon, a lehető legtöbb véleményt hallani szeretné, mielőtt döntést hoz. Kommunikációjának vannak stabil pontjai, amiket konzekvensen használ folyamatosan, ilyen a munkaalapú gazdaság vs. segélyalapú gazdaság, a vírussal kapcsolatos általános tudnivalók ismertetése vagy az „annyi munkahelyet hozunk létre, amennyit a vírus elpusztít" szlogen. Ezeken túl a külföldről és belföldről érkező kritikákra való reakciónál egy ív fedezhető fel, az interjúk elején nem kíván ezekkel túlságosan foglalkozni és forrásaikkal sem (ellenzék, uniós intézmények), majd, ahogy haladunk előre az időben és egyre kevésbé aggasztó a járványhelyzet kezd több és több időt szánni ezekre.

V. A miniszterelnök a nyilvánosság egyéb terein (Operatív Törzs, Parlament, Facebook)

V.1. Az Operatív Törzs tájékoztatói[11]

Március 5.

A törzs sajtótájékoztatóján Orbán Viktor ismertette a magyar és nemzetközi adatokat a koronavírust illetően, valamint bemutatta az operatív törzs feladatait és tagjait. A cél akkor az volt, hogy az egyedi fertőzésekből ne legyenek csoportfertőzések, azaz gócpontok. A koronavírus következtében veszélybe kerül az emberi élet és a magyar gazdaság. A miniszterelnök kihangsúlyozta, hogy az emberi élet az első. A kormányzat feladata a védekezéshez szükséges anyagi források megteremtése. A miniszterelnök arra kérte az embereket, hogy vegyék komolyan a vírus elleni védekezést, ha kényelmetlenségekkel is járhat. A védekezéshez folyamatosan követik a külföldi mintákat és hasonló sebességgel derítik fel a fertőzötteket. A tömegrendezvények, köztük a március 15-ei ünnepségek megtarthatók az akkori állapotok szerint. A politikai pártoktól önmérsékletet kér a miniszterelnök, hiszen az emberi életek nem a pártpolitika színpadja.

https://index.hu/belfold/2020/03/05/koronavirus_operativ_torzs_sajtotajekoztato_elo_kozvetites/

Március 23.

A miniszterelnök március 23-án elmondta, hogy 12 napja vezették be a rendkívüli jogrendet, melyre azért volt szükség, hogy csökkentsék a vírus terjedését és megszervezzék Magyarország védekezését. A miniszterelnök ezt a kollektív önvédelemnek nevezte, hiszen a védekezés a mindennapi életben nem működik csak a rendkívüli jogrend által. A felhatalmazással a kormány megkapta az esélyt a sikeres védekezésre. Ekkortájt lépett át a vírus a csoportos fertőzések korába. A tényleges fertőzöttek számáról csak becslések vannak, melyek még nem elég pontosak. A védekezéshez szükséges eszközökből nyugaton hiány van, így keletről jöhet a segítség. A határokat lezárták, és speciális intézkedések léptek életbe a belépőkre. A gazdaságvédelmi akcióterv új kiegészítésekkel bővült: adómentesség a kisvállalkozóknak, haladék a kata-adósságokra, kilakoltatások, végrehajtások

[11] A továbbiakban az index beszámolóira támaszkodom.

felfüggesztése, adómentességet kapnak a médiaszolgáltatók, valamint a családtámogatási juttatások fenntartása a lejárati dátum után is. A kormány feladata a munkahelyek megvédése és a munkahelyteremtés. Mindenkitől személyes erőfeszítések szükségesek, összefogás szükséges mindenkitől, még a képviselőktől is.

https://index.hu/belfold/2020/03/23/orban_operativ_torzs_koronavirus_hetfo_sajtotajekoztato_eloben/

V.2. Parlamenti felszólalások

Március 2.

Fontos a koronavírus, az ellenzék csak „belekapdos". A környező országokban már megjelent, de itthon még nincs fertőzés. Kezelni tudjuk, ha ideér. A március 2-ai azonnali kérdések órájában találkozhatunk a miniszterelnök koronavírussal kapcsolatos véleményével.

https://index.hu/belfold/2020/03/02/azonnali_kerdesek/

Március 23.

Vakcinavárás helyett küzdelem a vírussal. Lassítani szeretnénk a terjedését. Tanulmányozzuk más országok lépéseit. A vészhelyzeti jogrend által a kormány megszervezi Magyaroroszág önvédelmét. Fürkészeket és portyázókat küldtünk szét a világban. Nyugaton hiány van, keletről jön majd a segítség. A védekezés hosszú lesz, és még csak az elején vagyunk. Az akcióterv feladata a lassulás mérséklése. Hitelek törlesztésének leállítása, határok lezárása, adómentesség stb. Mindenkitől erőfeszítések szükségesek, összefogás, ne legyen politikai széthúzás. Ezt a válságot önök (ellenzék) nélkül is meg fogjuk oldani. A 3 hónapos felhatalmazás nem jó, mert nem lehet kiszámítani, mikor lesz vége a járványnak. A magyar kormány az elsők között hozta meg az intézkedéseit Európában. Az ellenzék ne terjesszen álhíreket (iskolák bezárása). A kijárási korlátozást itt még nem tette kötelezővé, hiszen Európában máshol sincs még. Az ellenzék nem érdekli a miniszterelnököt, csak a 133 bátor kormánypárti képviselő. Ők a legbátrabbak, és hajtsák végre a miniszterelnök intézkedéseit. Nehéz idők jönnek, fel kell nőni ehhez.

https://index.hu/belfold/2020/03/23/orban_viktor_parlament_felhatalmazasi_torveny_kormany_rendelet_koronavirus_jarvany_vedekezes/

Március 30.

Nem történik alkotmánymódosítás most Magyarországon. Vészhelyzet van. A vészhelyzet elhárításához szükséges jogkörök arányosak, melyek észszerűek is. Ezeket mind hiánytalanul vissza fogjuk adni. A gazdasági akcióterv Magyarország legnagyobb, legátfogóbb, legerőteljesebb gazdaságnövekedési terve lesz. A Parlament dönti el, hogy mikor van vége a vészhelyzetnek és nem a kormány/miniszterelnök. A kormány kormányzati jogot adott a képviselőknek, köztük az ellenzéki képviselőknek is. A kormányzati jogkörök nem veszélyesek a demokráciára a vészhelyzetben. A miniszterelnök a gyors intézkedéséket hangsúlyozta. Kritikával illeti a korábbi szocialista kormányok egészségügyi intézkedéseit. A polgármesterek informálásában lehetnek döccenők, de a védelmi bizottságot ezért hozták létre. A cél az, hogy minden embernek legyen munkája és tisztességes bére. Az akcióterv következtében minden embernek lesz munkája. Nem azonnal, de végső soron mindenképpen lesz munkája, aki dolgozni akar. Nem tudni, mikor tetőzik a vírus. A terjedést próbálják lassítani. A miniszterelnök nem tudja garantálni az elegendő maszkot, ezért nem teszi kötelezővé a hordását. Lesz elég erőforrás az önkormányzatoknak is. Orbán nem akar segélyalapú gazdaságot, IMF-et vagy spekulánsokat, akit nem nevezett nevén (Soros György).

https://index.hu/belfold/2020/03/30/orban_parlament_koronavirus/

Április 27.

Összefogásra van szükség és nem pártpolitikára. Az ellenzék nem az ország érdekét nézi, nem lehet rájuk számítani (Jobbik). A kormány készen áll tárgyalni az ellenzéki pártokkal és érdemi egyeztetéseket folytasson. A kormány a munkahelyteremtésért fog küzdeni. Támogatják a vállalkozókat is. Segélyalapú gazdaság helyett munkaalapú gazdaság. A Pesti úti idősek otthonában történtek ne uralják a belpolitikát. A kórházakban elegendő a felszerelések száma.

https://index.hu/belfold/2020/04/27/orban_a_jobbik_mar_nem_is_jobbik_ha_nem_ballik/ parlament.hu

Május 25.

A kormányzatnak köszönhetően 1.000.000 magyar részesült valamilyen kormányzati támogatásban. Példásan védekezett az ország nemzetközi összehasonlításban is. A Jobbikra nem számíthat az ország. Az emberek forduljanak az államhoz. Mindenkinek ad munkát. Szlovákia jobban védekezett, mint Magyarország. Munkaalapú társadalom. Baloldali gondolatoknak is van helyük. A teljes foglalkoztatás a cél.

https://index.hu/belfold/2020/05/25/orban_nekunk_nem_esik_nehezunkre_gratulalni_szlovakianak_talan_nalunk_is_jobban_vedekeztek/

V.3. Facebook-aktivitás

Orbán Viktor a Facebookon nagyon aktív és gyors. Az ülések után egyből tájékoztatja a Facebookon az embereket, valamint több fontos rendeletet is itt jelentett be. Az elmúlt időszak posztjait egyértelműen a koronavírussal kapcsolatos dolgok uralták: folyamatosan tudósított, hogy merre jár, melyik kórházban van, mennyi felszerelése van az országnak. Az első koronavírussal kapcsolatos poszt március 4-én került ki, melyben a V4-ekkel egyeztetett Prágában a koronavírusról. Ekkor még hivatalosan nem volt fertőzött Magyarországon, de már előrevetítette a miniszterelnök a társadalmi és gazdasági problémákat. Fontos megjegyezni, hogy az emberi élet prioritása végigkísérte a vizsgált időszak Facebook posztjait és a miniszterelnök felszólalásait. Különböző szlogenek jelentek meg ezzel kapcsolatban: vigyázzunk egymásra, egyetlen magyar sincs egyedül. Látható az is, hogy a miniszterelnök Facebook oldalának bejegyzései szinte mind kapnak valamilyen képi megjelenítést, főleg videókat, képeket és képsorozatokat. Sokszor komplett kisfilmeket is kapunk, akár Orbán Viktor egész napjáról. A miniszterelnök maga narrálja a videóban látható eseményeket, így az ő szemszögéből látjuk a vírust Magyarországon. A posztok aktívan követik a miniszterelnök mozgását, bizonyos eseményekről Facebook live-ban számol be, ezzel is növelve a gyorsaságot és ad bizonyos közvetlenséget, hiszen nem annyira hivatalos közegben szólal fel, hanem sokszor az irodájából. A posztokból kitűnik a kormány gyors reagálása a vírussal kapcsolatban: minden nap ülések vannak, valamint a nap végén a miniszterelnök mindig beszámol az aznapi meghozott döntésekről, valamint a közeljövőben meghozni kívánt döntésekről. A kormány szerepe az emberi életek mentése, az emberi élet elsődleges a gazdasági kérdések csak ezután következhetnek. Az idő előrehaladásával már komolyabban foglalkoztatja a kormányt a

gazdasági kérdések, mint a vírus elején: akciótervek megjelenése. Próbálja megtalálni az arany középutat a vírus kérdésében: a pánikhelyzet és a vírus elbagatellizálása között. Komoly problémának látja a vírust, mely veszélyes lehet az elmúlt 10 év eredményeire. Másrészről meg figyelmeztetés a magyar embereknek, hogy jobban törődjenek egymással. Sokszor megjelenik a reménykedés, hogy bizonyos önmérséklettel, összefogással megoldható ez a válság, melyben minden magyar emberre számít. Azonban megjelenik Orbán Viktor jövőképe is halványan: több ilyen vírus jöhet még, mely természetesen reális, bár a vírusjárvány középén már egy új hullámot és vírust vizionál. A Facebookon nagyon kevés pártpolitikával lehet találkozni. A videókban elmondottak alapján az összefogásra és a pártpolitika elhagyására buzdít, hiszen az emberek életének a megmentése minden pártérdek felett álló.

A pártpolitika az azonnali kérdések órájáról szóló Facebook posztokban jelenik meg, ahol csak a miniszterelnök viszontválaszait lehet csak megtalálni. Itt kritikákat fogalmaz meg az ellenzékről: a vírust az ellenzék nélkül is meg tudja oldani a kormány és a miniszterelnök, nem lehet számítani az ellenzékre, összefogásra van szükség és nem pártpolitikára. Látható, hogy a miniszterelnök a Facebookon nem nagyon foglalkozik az ellenzéki pártokkal, kivéve, ha az azonnali kérdések órájáról számol be. A pártpolitikával foglalkozó posztok nagyon rövidek és ritkák, összesen március 23-án és április 27-én található 1-1 poszt ezen témában. A kormány és a főváros konfliktusa nem jelenik meg a miniszterelnök Facebook oldalán. A sikerekről mindig beszámol: új ágyak, megérkeztek a védőfelszerelések. Elismeri, hogy a polgármestereknek jutatott speciális jogkörök jól szerepeltek. A kormány teljesítményét jónak értékeli, a fővárosról nem derül ki, mit gondol.

Az ellenzékkel kapcsolatban kritikus, hiába próbálja az ellenzéki pártoknak sugalmazni az összefogást, ők ezekre képtelenek. Példa lehet erre a felhatalmazási törvény körüli vita, mellyel a kormány emberéleteket menthetne, de az ellenzék ebben is csak a pártpolitikát látja. A különleges jogrend bevezetésével a kormány emberéleteket tud megmenteni. A megszokott mindennapi életben a védekezés nem elég hatékony, ezért kell bevezetni a rendkívüli jogrendet. A kormány feladata munkahelyek megvédése és újak megteremtése, de a védekezésben minden emberre számítanak. A válság kezelésében fontos a munka. Segélyek helyett munkaalapú gazdaságot kíván építeni a miniszterelnök. A Facebook-posztokon keresztül látható, hogy Orbánnak fontos a nemzetközi példák átvétele. Folyamatosan egyeztet a V4-ekkel, a vírus alatt többször találkozott Szerbia elnökével, illetve a környező országok vezetőivel is tárgyalt. A segítséget inkább keletről várja orvosi felszerelésekben, mint nyugatról. Amíg nincs vakcina, addig Magyarország nem ülhet egyhelyben várva a megoldásra,

hanem cselekednie kell. A Facebook posztok által kirajzolódik a kép, hogy a kormány partnernek tartja az embereket a védekezésben, hisz nélkülük nem sikerülhet, nem lehetnek hasznosak a kormányzat intézkedései. Továbbá egyeztetett még az Európai Tanács elnökével, de inkább nemzetállami szinten látható a vírusról való diskurzus. Összeségében elmondható, hogy a rengeteg poszt által a Facebook felhasználók teljes képet kaphatnak a miniszterelnök munkával terhes mindennapjairól, de emellett azért néhány könnyedebb téma is helyett kap, mint például az anyák napja vagy a húsvét.

https://www.facebook.com/orbanviktor

V.4. Néhány összefoglaló megjegyzés a miniszterelnök nyilvánosságbeli aktivitásáról

(Az emberek védelmezése). A fenti vizsgálatból a következő tanulságok adódnak: a miniszterelnök gyorsan reagál a vírusra. Napi több bejegyzés is foglalkozik a vírus állásával Magyarországon. A kormánynak elsősorban az emberek életének megmentése a fő célja, ezután lehet csak a gazdaságot érintő kérdésekkel foglalkozni. A kormány ezen felül a munkaalapú gazdaságban hisz, nem a segélyalapúban. A kormány feladata még a munkahelyek megvédése, munkahelyteremtés, a munkanélküli embereknek munkát adjon a kormány. Fontos még a gazdaság újraindítása: akciótervekkel. A miniszterelnök aktívan részt vesz az operatív törzs ülésén. Tudósokkal, kutatókkal tárgyal. Az akciócsoportokkal zárja a napját, diplomáciai kapcsolatokat épít: védőeszközök beszerzése. Többször részt is vett az operatív törzs sajtótájékoztatóján.

(A miniszterelnöki munka bemutatása). A pártpolitika elsősorban az azonnali kérdések órájában és az erről szóló posztokban van jelen. Ezen felül a Facebookon nem gyakori, ott inkább a saját munkáját mutatja be. Az ország vezetőjeként az összefogásra buzdít, ezzel szemben az azonnali kérdések órájában sokszor vádolja az ellenzéket. A felhatalmazási törvény előtt az ellenzék támogatását kéri, hiszen ezzel emberi életeket lehet menteni. Miután nem szavazta meg az ellenzék, folyamatos kritikával illeti az ellenzéki pártokat: nem lehet rájuk számítani, cserbenhagyták a magyar embereket, fontosabb nekik a pártpolitika, mint az emberélet stb. A felhozott kritikákra sokszor számokkal reagál: miből mennyi van, mennyi munkahelyet hoztak létre.

(A főváros és az ellenzék kritizálása). A főváros--kormány ellentét jelenik meg. Sokszor láthatunk idilliképeket a fővárosról a miniszterelnök Facebookján. Fontos neki a főváros és az ott élők. A kormány védekezését

sikeresnek könyveli el, nemzetközi összehasonlításban is. A többi országtól van mit tanulni, fontosak Orbánnak a nemzetközi trendek és minták. Az ellenzék folyamatos kritikát kap az azonnali kérdések órájában. A Facebook-posztokban elenyésző számú a direkt pártpoltika.

(Jogkörök kérdése, EU, külföld). A vészhelyzet bevezetésével az emberek életét lehet megmenteni. A kormány, így gyorsabban tud reagálni a vírusra. A különleges jogrend egy remek lehetőség, a kormány a vészhelyzet végével egyből visszaadja, nem fog vele visszaélni. A jogkör arányos és észszerű. A kormány nem elvesz, hanem jogköröket ad az Országgyűlésnek, köztük az ellenzéki képviselőknek is. Külföldi kritikákra az EPP-hez címzett levelében reagál, miszerint hazugságok érik őt és a kormány intézkedéseit. Az EU ritkán jelenik meg, néhány poszt árulkodik az EU-s kapcsolatokról. Inkább az országok vezetőivel tárgyal, a nemzetállami szint a meghatározó a Facebook posztok közt.

(Az emberek lojalitása és támogatása). A kormány számít a magyar emberekre a vírus elleni harcban. Fontos az önmérséklet, ne uralkodjon el a pánik. Az emberek tartsák be a meghozott intézkedéseket, figyeljenek a többi magyarra is. A különleges jogrend bevezetésével a kormány hatékonyabban tud védekezni a vírus ellen. A kijárási korlátozással is hozzájárulnak az emberek a vírus lassításához. Különös figyelmet fordít a veszélyeztett emberekre: idősek, budapestiek.

(Tanulás más országoktól). Fontos a nemzetközi összehasonlítás, melyben Magyarország elég jól áll a védekezés tekintetében, de van még mit tanulni például Szlovákiától. Fontos neki a V4 kapcsolatok mellett Szerbia, illetve a segítséget keletről várja védőeszközök tekintetében. Emellett Salvini és Boris Johnson is megjelenik a Facebookján, mint partner.

VI. Az egészségügyi válsághelyzet tanulságai és a hipotézisek tesztelése: Konklúzió

Végezetül visszatérek a Bevezetőben említett 2017-es Körösényi-kötetből átemelt öt tézisre, amelyek hipotézisekként szerepeltek dolgozatomban. Emlékeztetőül ezekről van szó: 1. Válság idején növekszik a kontingencia (bizonytalanság); 2. Felgyorsul az idő: „a viszonylagos kontinuitást felváltja a diszkontinuitás"; 3. Megnövekszik a folyamatok tétje; 4. Nő a politikai instabilitás; 5. Nő az önkényesség szerepe (Körösényi-Illés-Metz, 2017: 267-269.).

(Növekedett-e a bizonytalanság?) A COVID 19-es válság időszakában nem igazolhatjuk, hogy a bizonytalanság látványosan növekedett volna. Ennek magyarázata az, hogy – mint láthattuk – a kormány és a miniszterelnök meglehetősen gyorsan cselekedett és már a válság kezdetétől igyekezett nagyon erősen kézben tartani a folyamatok irányítását. Ennek ellenére az nem jelenthető ki, hogy a társadalmi (és részben politikai) bizonytalanság ne nőtt volna. De korántsem beszélhetünk a bizonytalanság olyan mértékű növekedéséről, amely a miniszterelnök megkérdőjelezhetetlen vezető szerepét veszélyeztette volna.

(Felgyorsult-e az idő, a kontinuitás helyét a diszkontinuitás vette-e át?) Nem mondható ki, hogy a válság előtti kormánypolitika és a válság eredményeképp előálló szituáció drasztikusan eltért volna egymástól. Sőt ellenkezőleg: a miniszterelnök a tanulmányban részletesen bemutatott fórumokon alkalmazott kommunikációjával mintha azt igyekezett volna bizonyítani, hogy bár a válság komolyan érinti Magyarországot, de a kormánypolitika kontinuitását mindez nem töri meg. Az ellenzék sem volt képes arra, hogy a válságidőszakban számára rejlő lehetőségeket kihasználja. Az az ellenzéki kommunikáció, hogy „a rendkívüli állapot bevezetésével vége a demokráciának" éppen a diszkontinuitásra helyezte volna a hangsúlyt, de a magyar választók többsége nem igazolta vissza ezt az ellenzéki kommunikációt.

(Növekedett-e a folyamatok tétje?) Egyértelműen azt mondhatjuk, hogy igen. A miniszterelnök (és a kormány) kommunikációjában a válság, mint egyértelműen nagy kockázat jelent meg. Orbán Viktor kezdettől arra fókuszált, hogy a megnövekedett tétet elmagyarázza, illetve hogy az ellenzéket olyan szerepben állítsa be, mint akik nem a nagy tétnek megfelelően viselkednek. Ezzel a miniszterelnök önmagát, mint egyedül alkalmas válságkezelőt állította

be, ami nem szokatlan – a hivatalban lévő vezetők általában élnek ezzel az eszközzel, és az esetek többségében a választókat meg is tudják győzni „egyedüliségükről”..

(Növekedett-e a politikai instabilitás?) Ebben a tekintetben „nemmel” kell válaszolnunk. Sőt éppenséggel a kormány és a miniszterelnök a válság alatt nagyon figyelt arra, hogy egy „túlméretezett stabilitás” érzetét alakítsa ki a szélesebb értelemben vett közvéleményben. A stabilitás köztudottan a legfontosabb értékek közé tartozik a magyar társadalomban, és a miniszterelnök rádióinterjúiban ennek folyamatos kifejtését is adta. De ennek jele volt az is, hogy a kormány milliós mennyiségben rendelt maszkot, és egyéb felszereléseket Kínából, s a repülőgépek fogadásakor a kormányfő vagy a külügyminiszter gyakran jelen volt. Ezzel is azt az érzést kívánták erősíteni, hogy a miniszterelnök mindenütt ott van, egyetlen percre sem hagyja magára a magyar társadalmat. Az ellenzék igyekezett ezt a stabilitást megtörni, főképpen a válság első heteiben, amikor a kormány benyújtotta a Parlamentnek a rendkívüli helyzetről szóló törvényt. A törvénynek nagyon kedvezőtlen hatása volt külföldön, az Európai Unió illetékes biztosa, illetve vezető nyugati politikusok erősen bírálták a magyar kormányt, de végül a stabilitás egy pillanatra nem került veszélybe.

(Nőtt-e az önkényesség szerepe?) A politikai vezető először is a válsághelyzetet felhasználhatja új törvények vagy rendeletek kiadására, arra hivatkozva, hogy a válsághelyzet gyors és radikális beavatkozást kíván. Egyértelmű, hogy az ellenzék önkényesnek és indokolatlannak tekintette a rendkívüli állapot határidő nélküli kitűzéséről szóló bevezetését. A magyar kormány, és beszédeiben, interjúiban a miniszterelnök nem győzte védelmezni lépését, s arra hivatkozott, hogy a rendkívüli állapot kizárólag a vírussal kapcsolatos intézkedések törvényi hátterét biztosítja. Az ellenzék (és jelentős részben a külföld) ezt az érvelést egyetlen pillanatra sem fogadta el. De az aktuális pártpolitikai vitán túl a rendkívüli állapot bevezetésének van egy másik aspektusa is. Ez pedig az, hogy egyáltalán szükség volt-e külön törvényre, s nem lehetett volna-e a válsághelyzetet a már létező törvények alkalmazásával kezelni. Számos szerző felveti például, hogy az 1997-es egészségügyi törvény részletes szabályokat ír elő a COVID 19-hez hasonló válsághelyzetekre, tehát egyszerűen csak életbe kellett volna léptetni.[12]

[12] Lásd erről: Koronavírus és hatalom. Élet és Irodalom, 2020. március 27.

Orbán Viktor válság alatti interjúiból, parlamenti felszólalásaiból, a Törzs néhány tájékoztatóján való megjelenéseiből valamint Facebook-bejegyzéseiből tehát egy olyan vezető képe bontakozik ki, aki a különleges helyzeteket is szereti, s arra használja fel, hogy tovább erősítse a beléje vetett hitet. Nyilvánvaló, hogy szándéka mindazokra hatástalan volt, akik „normál" helyzetekben sem szeretik, de egyértelműen erősítő jellegű azokban, akik nagy politikusnak, sőt államférfinak tartják. Akik nem szeretik őt, azok gyakran a múlt emberének tartják, olyannak, aki önmagukat túlélt ideológiák, sőt vágyképek nevében politizál. Akik szeretik, sőt istenítik, azok viszont – a fejlemények legalábbis ezt mutatják – meglátják benne nem csak a jelen válságkezelőjét, de a jövőépítőt is. A magyar miniszterelnökről – korábbi beszédeiből is – köztudott: még legalább tíz évre tervez. Kutatásunk lezárása utáni, június 12.-ei rádióinterjújában erről így beszél: „Nekünk nem a múlt, hanem a jövő az érdekes. Emelkedő és győztes ország vagyunk, és még inkább leszünk".

Orbán Viktort a vírusválság nemhogy meggyöngítette volna, hanem inkább megerősítette.

Irodalom

Beerbohm, Eric (2015): Is democratic Leadership Possible? *American Political Science Review*. 4. 639-652.

Boin, Arjen – Hart, Paul' t - Esch, Femke Van (2012): Political Leadership in Times of Crisis: Comparing Leader Responses to Financial Turbulence. In.: LUDGER Helms (Ed): *Comparative Political Leadership.* PALGRAVE-MACMILLAN, 119-141.

Csizmadia Ervin (2006/a): Politikai vezetők és politikai környezet. Miniszterelnöki változásmodellek Európában és Magyarországon. I. *Politikatudományi Szemle*, 2-3. 25-52.

Csizmadia Ervin (2006/b): Politikai vezetők és politikai környezet. Magyar miniszterelnökök egy változáselmélet tükrében, II. *Politikatudományi Szemle*, 4. 5-40.

Csizmadia Ervin (2018): A folyami kormányos és a tenger. Recenzió a Viharban krományozni című kötetről. *Politikatudományi Szemle*, 1. 143-150.

ELGIE, Robert (2018): *Political Leadership: A Pragmatic Institutionalist Approach*. PALGRAVE- MACMILLAN.

Grabo, Allen – Spisak, Brian R. - Vugt, Mark Van (2017: Charisma as signal: An evolutionary perspective on charismatic leadership. *The Leadership Quarterly*, August, 473-485.

Illés Gábor – Körösényi András (2017): Ortodoxia, heterodoxia és cselekvés: Bajnai Gordon és Orbán Viktor válságkezelése, 2009-2014. In. KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Viharban kormányozni*. MTA TK-PTI, , 139-166.

Kenny, Michael – Pearce, Nick (2014): Political leadership in an anti-political age. *Juncture*, Automn, 123-130.

Kiss Balázs (2015): Politikai vezérek: Elfogultság és közöny. Politikai vezérek integrációs és dezintegrációs teljesítménye. *Socio.hu*

Körösényi András - Hajdú András - Ondré Péter (2015): Politikai vezetők: kormányfői karrier és teljesítmény. In. KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *A magyar politikai rendszer negyedszázad után*. Budapest: OSIRIS KIADÓ, 35-58.

Körösényi András – Illés Gábor – Metz Rudolf (2017): Összefoglalás és következtetések. In: KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Viharban kormányozni*. MTA TK-PTI, 266-284.

Körösényi András (2001): Parlamentáris vagy „elnöki" kormányzás. Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából. *Századvég*, tavasz, 3-38.

KÖRÖSÉNYI András (2005): *Vezér és demokrácia. Politikaeleméleti tanulmányok.* L'HARMATTAN KIADÓ.

Körösényi András (2012): Monopolista verseny, árverés és felhatalmazás. Politikai vezetés és politikai piac, schumpeteri nézőpontból. *Politikatudományi Szemle*, 2012. 2. 7-23.

KÖRÖSÉNYI András szerk. (2017): *Viharban kormányozni. Politikai vezetők válsághelyzetekben.* MTA TK-PTI.

MACLEAN, Hamish – EWART, Jacqui (2020): *Political Leadership in Disaster and Crisis Communication and Management.* PALGRAVE-MACMILLAN.

Mészáros Gábor (2020/a): Koronavírus és hatalom. *Élet és Irodalom*, Március 27.

Mészáros Gábor (2020/b): (Jog)állami diktatúra? *Élet és Irodalom*, 2020. május 15.

Metz Rudolf (2017): Határok nélkül? Orbán Viktor és a migrációs válság. In: Viharban kormányozni. MTA TK-PTI, szerk: KÖRÖSÉNYI András, 240-264.

METZ Rudolf (2020): *A politikai vezetés három arca. A vezetés értelmezési lehetőségei és gyakorlatai a demokráciában*. TK-PTI – GONDOLAT KIADÓ.

Shamir, boas – Shamir, Galit, Eilam (2017): Reflections on leadership, authority, and lessons learned. *The Leadership Quarterly*. August, 578-583.

Tömmel, Ingeborg – Verdun, Amy (2017): Political leadership in the European Union: an introduction. *Journal of Political Integration*, 2. 103-112.

Kasznár Attila

A koronavírus-járvány hatása a biztonság kérdéskörére

Absztrakt

A világméretűvé vált koronavírus-járvány olyan általános, az egész emberiségre kiható következményekkel jár, amelyek nagymértékben alakítják át az emberi szerveződések, valamint az egyes egyének életét is. A keretrendszer változása magával hozza annak minden jellegzetességének, valamint a rendszerrel kapcsolatos elvárások, így mind az egyén, mind a közösség szempontjából a lét meghatározó kérdését jelentő stabilitást teremtő biztonság területéjét is. A biztonság pedig olyan kulcsjelentőségű területe az emberi életnek, amelyhez való viszony alapjaiban határozza meg az egyes kultúrákat, és az emberi élet formai és minőségi kereteit is. A biztonság régi és új dimenzióinak ismerete meghatározó eleme a jövőbeni társadalom-, gazdaság- és jogtudományi kutatásoknak ugyanúgy, mint a sikeres politikai- és kormányzati-modellek fenntartásának, illetve kiépítésének.

Kulcsszavak: koronavírus, biztonság, új kihívások, kormányzat, fenntartható fejlődés, terrorizmus, bioterrorizmus

Abstract

The global epidemic of coronavirus has generated some new aspects in humanty life. This situation modifies the everydays of persons and the society. It changed the framework, and changed the system. In the new situation modified the characteristics of the society, and the other human organizations. In the new type of life changed the claims and capabilities of the peerson. The role of security is growing everyday, and it transforming the culture. The security will be the protagonist area of the human life. We have to know the new and the old dimensions of security, and we will build prosperous political and governance models, with succesfull society and economy.

Keywords: coronavirus, safe, new challenges, government, sustainable development, terrorism, bioterrorism

I. Bevezetés

A globális koronavírus-járvány alapjaiban rendezte át az emberiség mindennapjait. Az egészségügyi katasztrófa megingatott minden, a gazdasággal, a pénzügyekkel, az egészséggel, az egyén lehetőségeivel és életvitelével, kapcsolatos korábbi elképzelést. Azonban ez egyben azt is eredményezi, hogy a biztonsággal kapcsolatos meghatározó értékek és fogalmak is nagyarányú, és elsősorban rohamtempóban zajlott átformálódáson mentek/mennek keresztül.

A biztonság fogalmának evolúciós folyamatát a koronavírus-járvány által átstrukturált globális viszonyrendszer drasztikusan felgyorsította, melynek eredményeként új kulcsmotívumok jelentek meg, miközben számos klasszikusnak tekintett dimenzió átformálódott, hiszen „*minden, ami most történik, arra enged következtetni, hogy a járvány egy történelmi esemény, amely sok tekintetben lényegesen különbözik a korábbi válságoktól.*”[1]

Hűen tükrözik ezt a tényt korszakunk meghatározó hálózatkutatójának, Barabási Albert-Lászlónak a gondolatai:

„*Mert ha azt kérdezed, hogy ki tudunk-e újra menni az otthonunkból, hogy magunkhoz ölelhetjük-e újra a szeretteinket, elmehetünk-e vacsorázni a barátainkkal, vissza tudunk-e térni az iskoláinkba, egyetemeinkre és munkahelyeinkre, eltemethetjük-e az elhunytakat és megkeresztelhetjük-e a Korona-bébiket, akkor a válasz az, hogy igen. Ha viszont arra vagy kíváncsi, hogy vissza fog-e az életünk térni abba a mederbe, amelyből most kitérítette a járvány, a válasz: nem. Az az út már nem járható.*”[2][3]

Barabási gondolatai nem bizonyos életszituációk, egyes társadalmi, gazdasági és biztonsági viszonyok megváltozására utalnak, hanem magukban foglalják azt is, hogy a homo sapiens globális keretrendszere változott meg.

---

[1] Molnár Tamás Levente – Fejérdy Gergely – Szabó Barnabás – Varga Gergely (2020): Az Európai Unió legújabb válsága – Az új koronavírus politikai, gazdasági és társadalmi következményei. *KKI Elemzések* 2020/33. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/03/33_KKI-elemz%C3%A9s_COVID-19_Molnar-Fejerdy-Szabo-Varga_20200330.pdf. 12. o.

[2] BARABÁSI Albert-László https://www.facebook.com/barabasi/posts/10163136469520612 (letöltés időpontja: 2020. 05. 27.)

[3] Megjegyzendő, hogy az emberi élet kereteinek átformálódását mutatja az is, hogy az online térben megvalósuló kapcsolattartás minden korábbinál jelentősebbé vált, egyben a gondolatformáló szándékú információáramlásnak is fontosabb felületévé vált, amelynek Barabási Albert-László facebook bejegyzése is bizonyságul szolgálhat. Nem utolsó sorban érdemes szóvá tenni annak a tényét, hogy a facebook-ot a tudományos gondolatok megjelenítő fórumaként megjelölni a korábbiakban nem volt bevett szokás.

Márpedig a keretrendszer megváltozása azt eredményezi, hogy az emberi szerveződéseket –állami szinten és államok feletti szinten egyaránt–, a társadalmat, valamint az egyént érő kihívások változnak meg. Az új kihívások pedig új válaszokat tesznek szükségessé. Jelenleg nem arról kell beszélnünk, hogy egy-egy államot, társadalmat, esetleg államcsoportot, vagy kultúrkört érintenek a biztonsági szempontú változások, hanem gyakorlatilag az emberiség egészét.

Jelen tanulmány szerzője arra tesz kísérletet, hogy röviden összefoglalja a biztonság klasszikus dimenziókban érvényesülő formai és tartalmi elemeit, valamint ezek alapján próbálja felvázolni, hogy a jelenlegi ismeretek alapján milyen, az egyén, a társadalom, valamint az államok biztonságát érintő kérdésekben várható változás a közeljövőben.

II. Biztonság a klasszikus dimenziókban

A globalizáció folyamata az elmúlt, közel egy évszázadnyi időben rohanvást alakította át az emberiség életét. Mindezt olyan módon tette, hogy a tudományos kutatás eredményeit, valamint a technikai és technológiai vívmányait felhasználva általános értelemben véve könnyebbé varázsolta az egyén mindennapjait, ugyanakkor azonban számos tényezőt tekintetbe véve – a közösségi lét határait átszabva – egyben jóval nehezebbé is tette a túlélést.

Ebben a kiélezett helyzetben mind nagyobb hangsúly helyeződött a biztonságra. A fogalom alatt a tudomány szakértői olyan zavartalan, nyugalmi állapotot értenek, amely általánosságban a veszélyektől, a bántódástól mentes az egyén, vagy az egyének bármilyen szervezett közössége számára.

Így azt is mondhatjuk, hogy a biztonság az életviszonyoknak, valamint az élettel kapcsolatos dolgoknak egy olyan rendje, vagy speciális állapota, amelyben zavart keltő veszélynek nem, vagy csak alig van lehetősége.

Ezen a ponton a teljesség kedvéért érdemes Ürmösi Károly kiterjed biztonság leírását is feleleveníteni:

„Az egyén számára a biztonság az az állapot, amikor a szociális faktorok (társadalmi kapcsolatok, gazdasági jellemzők) az egyén irányában zavar nélkül fejtik ki hatásukat és kriminológiai közvetlen veszélyeztetettség nem áll fenn. A biztonság a társadalom belső viszonyaiban kifejezi azt az állapotot, amikor az egyes társadalmi alrendszerek funkciók szerint, szabályozottan működnek és működésüket semmilyen immanens veszély nem zavarja. A biztonság a társadalom külső oldalán jelenti azt az állapotot, amikor az adott társadalom működésére más állam, szervezet, illetőleg csoportosulás veszélyt nem jelent. A biztonság szervezeti értelmezésben jelenti azt az állapotot, amikor a szervezet egyes elemei, azok kapcsolódása, illetőleg a struktúra egésze normalizált körülmények közt funkcionál.”[4]

[4] Ürmösi Károly (2013): A biztonság, a biztonság fogalma. *Hadtudományi Szemle* 2013/4. 148. o.

A biztonság fogalmának tartalmi kiteljesedése már a XX. század folyamán, a mélyreható társadalmi, technológiai, technikai és mobilitási képességek fejlődésével párhuzamban megkezdődött. „*A biztonság fogalma folyamatosan változik a civilizáció fejlődése eredményeként. E változás során egyrészt bővül, összetettebbé válik, másrészt magába foglalja a biztonság elérése érdekében szükséges teendőket is, így a védelmi feladatokat is.*”[5]

A folyamat hatására jelentősen átalakultak a fogalom tartalmi elemei, és a XX. század második felére, illetve a végére az alábbi főbb, széles spektrumot lefedő dimenziói épültek ki. „*A dimenziók számának meghatározásánál amennyiben a teljességet vesszük figyelembe, akkor a biztonság számos dimenzióját felsorolhatjuk, többek között a katonai, a politikai, a diplomáciai, a gazdasági, a pénzügyi, az ipari, a kereskedelmi, a humán, a szociális, a környezeti, az egészségügyi (járványügyi), a jogi, a közbiztonsági, a nemzetbiztonsági (titkosszolgálati) és a demográfiai dimenziót, vagyis a társadalom összes alrendszere eleme a biztonságnak.*”[6]

Vida Csaba összefoglalója rendkívüli alapossággal mutatja meg, hogy mily kiterjedtséget ért el a biztonság dimenzionális kiterjedtsége. A Vida által rögzített kiterjedtség azonban azt is jelzi, hogy a biztonság gyakorlatilag az élet szinte minden területén megjelenő és meghatározó tényezővé vált.

Azonban már most egyértelműen megmutatkozik, hogy a koronavírus-járvány a biztonsági dimenziókat is jelentősen át fogja formálni.

A biztonság fogalmának tartalmi fejlődése során eddig kialakult dimenziók közül, az általános globalizációs folyamatok alapján zajló átalakulásoknak megfelelően, Hegedűs Henrik az alábbi dimenzióformálódásokat prognosztizálta,[7] amelyek esetében várhatóan az alábbi változások a koronavírus-járvány eredményeként, a korábban vártnál drasztikusabb tempóval és kiterjedtséggel fognak végbemenni:

[5] Ürmösi Károly (2013): A biztonság, a biztonság fogalma. *Hadtudományi Szemle* 2013/4. 148. o.
[6] Vida Csaba (2013): A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2013/1. 91. o.
[7] Hegedűs Henrik (2009): A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése, a humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. *Hadtudományi Szemle* 2009/1. 67. o.

Politikai biztonság: kiegyensúlyozott belpolitika, stabil külpolitika, amely tényezők biztosítása a koronavírus-járvány időszakában, valamint az azt követő rendkívül instabil hazai és nemzetközi környezetben minden rezsim számára az egyik legjelentősebb kihívássá válhat.

Gazdasági biztonság: alacsony adósság és nyersanyagfüggőség, biztonságos befektetések, gazdasági integrációs intézmények – még a vírust megelőző időszakban is kifejezett nehézségeket mutatott, hiszen a gazdasági kontextus *„a gazdasági és társadalmi körülmények gyors módosulásainak hatására maga is változik."*[8] A 2008-ban nagy gyorsasággal végbemenő, katasztrofális világgazdasági válság is ezt a gyorsan változó, egyben alapjaiban bizonytalan állapot meglétét mutatta. Azonban a 2020-ban bekövetkezett globális járványhelyzet a gazdasági biztonság kérdéskörének egészét átalakította, felrúgva a legtöbb olyan elemet – pl. nyersanyagellátás, beszállítói hálózatok, munka kiszervezés, szállítási útvonalak – amelyek a korábbi globalizált világgazdaság alapját adták. *„A 2008-ban kirobbant pénzügyi világválsághoz hasonlóan, a jelenlegi helyzet is komoly átrendeződéseket fog eredményezni a globális és az európai gazdaságban: egyes ágazatok le fognak tűnni, mások fel fognak emelkedni; a gazdasági tevékenységek és folyamatok változásai felgyorsulnak, a globális ellátási láncokban pedig komoly törések alakulnak ki."*[9]

Ebben az új szituációban *„jelentős különbség lesz – legalábbis néhány évtizedig, amíg a válság emléke formálja még a gazdasági döntéseket – a 2020-as évek előtti kereskedelmi tárgyalások során megszokott lépésekhez képest, hogy az ellátási láncok biztonsága és folyamatossága érdekében sem az országoknak, sem az integrátor típusú vállalatoknak nem lesz érdekük a kizárólag gazdasági jellegű komparatív és kompetitív előnyökön alapuló szakosodás végletes kiaknázása."*[10] Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk Helmut Schmidt, a tőke sajátosságait, és a homo sapiens evolúcióját figyelembe vevő megállapításáról sem: *„a globalizáció kétségkívül folytatódni*

[8] Bod Péter Ákos (2017): A gazdaság és a nemzet biztonsága. In.: FINSZTER Géza – SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században.* DIALÓG CAMPUS KIADÓ. Budapest. 220. o.

[9] Molnár Tamás Levente – Fejérdy Gergely – Szabó Barnabás – Varga Gergely (2020): Az Európai Unió legújabb válsága – Az új koronavírus politikai, gazdasági és társadalmi következményei. *KKI Elemzések* 2020/33. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/03/33_KKI-elemz%C3%A9s_COVID-19_Molnar-Fejerdy-Szabo-Varga_20200330.pdf. (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

[10] KUTASI Gábor (2020): A Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség és a koronavírus hatása a világkereskedelemre. *KKI Elemzések* 2020/54. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/05/54_KKI-elemzes_RCEP_Kutasi_20200529.pdf (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

fog a következő évszázadban, feltartóztathatatlanul."[11] Amely viszont azt eredményezheti, hogy a politikai-gazdasági stabilitás biztosítása miatt gazdasági stabilitásra törekvő rezsimek két tűz közé szorulhatnak.

Technológiai biztonság: az infrastruktúra épsége és fejlettsége, a műszaki fejlődés és annak fenntartása, valamint a nemzetközi munkamegosztás a korábbiak is meglévő problémakört jelentettek, amelyek egyben szorosan kapcsolódtak a gazdasági biztonság területéhez is. A koronavírus-járvány hatására a műszaki fejlődés akár soha nem tapasztalt új lendületet is kaphat.

Külön hangsúly helyeződhet a mobilitást kevésbé igénylő helyi, regionális kutatóprojektekre, ennek eredményeként pedig a korábbi nagy kutatóközpontok mellett megjelenhet több kisebb kutatólabor is. Ugyanakkor a magas pénzügyi vonzatok a szegényebb régiókban és országokban megakadályozhatják a fejlett technikai kutatásra alkalmas laborok létrehozását, ezáltal viszont további leszakadásukat is eredményezhetik, amely további negatív világgazdasági, demográfiai és migrációs folyamatokat indíthat be.

A nemzetközi munkamegosztás terén jól látható, hogy több gazdasági szereplő átalakításokat szorgalmaz, ennek eredményeként a fejlett multinacionális vállalatok, amelyek eddig jórészt Távol-Keleten végeztették az összeszerelési, vagy rész-összeszerelési munkálatokat, közelebbi, kisebb mozgatási kapacitással megközelíthető helyszíneket kereshetnek ezen tevékenységek elvégeztetésére. *„A válság rávilágít arra, hogy a Kínával való szoros turisztikai, kereskedelmi és befektetési kapcsolatoknak árnyoldalai is vannak.*

Egyes délkelet-ázsiai országok gazdasági növekedési modelljének a gyenge pontjai most látványosan megmutatkoznak. A kínai keresletnek és a Kína-központú termelési láncoknak való túlzott kitettség olyan kockázatot jelent, amely szükségessé teszi a növekedési stratégiák átgondolását."[12]

Az összeszerelő tevékenység megszerzése számos, korlátozott anyagi kapacitással rendelkező kelet- és kelet-közép európai állam számára csábítónak tűnhet, hiszen a munkavállalók széles spektrumának munkalehetőséggel szolgálhat úgy, hogy nem igényli a kutató és fejlesztő intézményekbe történő invesztálás. A kialakuló állapot ugyanakkor

[11] SCHMIDT, Helmut (1999): *A globalizáció.* Budapest: EURÓPA KIADÓ.. 120. o.

[12] Goreczky Péter (2020): Kihívások, dilemmák, konfliktusok – Kelet- és Délkelet-Ázsia a koronavírus-járvány első hónapjai után. *KKI Elemzések* 2020/36. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/04/36_KKI-elemzes_SE-Asia_Goreczky_20200407.pdf (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

csapdahelyzetet teremthet az ezt az utat választó államok számára, hiszen a rendelkezésre álló technológiát és az életszínvonalat is érintő további leszakadást eredményezhet, miközben folytatódhat a magasan kvalifikált szakemberek kiáramlása.

A fejlett államokkal szembeni további leszakadás társadalmi és politikai elégedetlenséget eredményezhet, amely gyengítheti az érintett országok politikai rendszereit, ezzel pedig újabb, nem kívánatos bizonytalansági faktorokat teremthet.

Szociális és humánbiztonság: társadalmi és regionális szolidaritás, nyugdíjkérdés, életkörülmények, életszínvonal kiegyenlítése, amelynek következménye a kisebb társadalmi feszültség és az ebből eredő kár. A kérdéskör jelen helyzetben szorosan csatolódik az előző pontban leírtakhoz.

Kiegészítésre szorul azonban annyiban, hogy a pandémiás helyzet mindenképpen átértékelésre kényszeríti a humánbiztonság és a szociális biztonság kérdéskörét, hiszen a koronavírus-járvány eddig elsőnek tekintett globális szakasza komolyhiányosságokat jelzett világszerte ezekben a dimenziókban.

A humánbiztonság terén lényeges lehet, hogy miként lehet egy jövőbeni hasonló helyzetben megőrizni a munkaképes egyének munkában való részvételét, hiszen ez társadalmi, valamint egyéni érdekeket is szolgál. A példa is bizonyítja, hogy ez a terület milyen szoros kapcsolatot mutat a gazdaságbiztonság területével. A különböző ágazati működés fenntartása ugyanis létkérdés a modern emberi közösségek számára, így nem zárható ki, hogy a modern technikai és technológiai képességeknek köszönhetően a jövőben nagyobb hangsúly helyeződhet a munkáltató és a munkavállaló számára egyaránt számos hasznot kínáló home office intézményének.

Ökológiai biztonság: természeti katasztrófák, mesterségesen okozott környezeti veszélyek, továbbá ennek a nemzetközi vonatkozásai. Az ökológiai biztonság elsősorban az éghajlatváltozással járó drasztikus felmelegedés, és ennek negatív hatásai miatt lassan évtizedek óta központi helyet foglal el a biztonsági kérdések sorában.

A koronavírus-járvány azonban ebben a szegmensben is újdonságokat hozhat, hiszen bizonyítja, hogy a vírusok és a baktériumok támadása ellen az emberiség milyen védtelen, holott az éghajlati átalakulás számos olyan kórokozó aktivizálódását idézheti elő, amelyek pusztító ereje a jelenlegi COVID 19-es vírus többszöröse.

Közbiztonság: bűnözés, szervezett bűnözés, terrorizmus. A járványok természetesen a közbiztonság és a bűnözés területét is érinthetik. A felboruló társadalmi viszonyrendszerek, a gazdasági krízis, a hazai- és nemzetközi hálózati modellek beszakadása a közrend megzavarására alkalmas bűnözői szándéknak, továbbá a szervezett bűnözésnek is melegágyat jelenthetnek.

A koronavírus-járvány minden eddiginél indokoltabbá tette, hogy a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szolgálatok tökéletesítsék a bioterrorizmus felderítésével és elhárításával kapcsolatos képességeiket.

A jelen globális szituációban minden eddiginél időszerűbbnek mutatkoznak az alábbi gondolatok:

„a bioterrorizmus okozta kihívásokkal szemben nemcsak a nyugati társadalom, vagy Magyarország, de gyakorlatilag a teljes emberiség felkészületlen. A biológiai támadó eszközök terroristák általi felhasználásával szemben a gyakorlatban éppen a legsérülékenyebb célpontok bizonyulnak a legvédtelenebbnek. Az általános veszélyt tovább fokozza, hogy a valószínűsíthető célpontok számossága, fizikai, valamint egyéb tulajdonságai nagymértékben korlátozzák a védelem lehetőségeit.

A bioterrorizmus által megjelenített új típusú kihívások paradigmaváltásra kényszerítik a nemzetközi intézményeket, a nemzeti kormányokat, valamint a rend- és nemzetbiztonsági-, illetve a terrorelhárítási szolgálatokat. Az elhárítás sikerességéhez elengedhetetlen a felderítési tevékenység további fokozása, az újabb felderítési platformok nyitása. A bioterrorizmus térnyerése következtében, többek között a mezőgazdaság, az erdő- és vadgazdálkodás, a vízügy, a mezőgazdasági feldolgozóipar, a kutatás-fejlesztés, a kritikus infrastruktúrák és kapcsolódó intézményeik, valamint számos egyéb szakterület felderítési- és elhárítási védelme vált indokolttá.”[13]

A koronavírus-járvány hatására a biztonság számos klasszikus dimenziója drasztikus átformálódáson fog keresztülmenni, egyben jelentős hangsúlyeltolódások is várhatók az egyes dimenziók között. Az új kihívások szabta keretek közötti gondolkodás azért is fontos, hogy nyugati-kultúra gondolkodóinak ne kelljen feltenniük a kérdést: *„Egy évszázad múlva a történészek a koronavíus-krízisben a Nyugat hanyatlásának egy szakaszát fogják látni?”*[14]

[13] Kasznár Attila (2012): Bioterrorizmus. *Terror & Elhárítás* 2012/2. 34-35. o.

[14] Moĭsi, Dominique (2020): The Coronavirus, a Geopolitics of Fears. https://www.institutmontaigne.org/en/blog/coronavirus-geopolitics-fears (letöltés időpontja: 2020. május 20.) (a szerző fordítása)

III. Összegzés

A mai kor embere számos olyan hétköznapi problémával kell, hogy szembesüljön, amelyek korábban – akárcsak a történelem szempontjából röpke időnek minősülő harminc évvel ezelőtt – nem jelentkeztek zavaró, az életminőséget befolyásoló tényezőként.

A technika fejlődése, a közlekedési, az infokommunikációs és számos egyéb technológiai tényezők, még ha gyakran sokan úgy is vélik, hogy eltávolítják egymástól az embereket, valamilyen szinten azonban rendkívüli közelséget teremtettek.

A globalizáció minden szegmensében átformálta a világot, amelynek hatására a XX. században átalakuló biztonsági kihívások sora alakult ki, és a legtöbb esetben negatív folyamatot indított be a Föld élővilága, a természetes ökoszisztéma, valamint az ember által kiépített, mesterséges környezet között.

A emberi tevékenység, a technikai és technológiai fejlődés, elfeledett veszélyforrások tömkelegét aktivizálták, vagy transzformálták át az eredet verziónál jóval veszélyesebb formába.

Jane Goodall, a neves természetkutató, korunk legkiemelkedőbb csimpánzszakértője úgy véli, hogy *„tiszteletlenségünk a vadállatokkal és tiszteletlenségünk a haszonállatokkal szemben olyan helyzetet teremtett, amelyben egyes betegségek az emberek megfertőzésére is alkalmassá váltak.”*[15]

Emberi közösségünk evolúciója, az a folyamat, amely elvezetett minket, embereket oda, hogy a Föld élőlényei közül maximálisan kiemelkedve, gyakorlatilag az egész világot leigáztuk és uralmunk alá hajtottuk úgy néz ki, hogy egyben végtelenül kiszolgáltatottá és sebezhetővé is tett minket, nem másokkal szemben, mint a legegyszerűbb, legprimitívebb élőlényekkel szemben. Ennek egyik figyelmeztető jele a koronavírus-járvány.

A koronavírus-járvány hatásainak biztonság alapú elemzése jelenleg nem lehet teljes –hiszen a folyamatok nem záródtak le, hanem még erős aktivitást mutatnak–, így a tanulmány, az egyes biztonsági dimenziók átalakulásának fentebb vázolt, várható tendenciáin túl nem mutathat fel komplex eredményt, mindössze részigazságok megállapítására tehet kísérletet, amelyek az alábbiak:

[15] Harvey, Fiona (2020): Jane Goodall: humanity is finished if it fails to adapt after Covid-19. https://www.theguardian.com/science/2020/jun/03/jane-goodall-humanity-is-finished-if-it-fails-to-adapt-after-covid-19 (letöltés időpontja: 2020. június 5.) (a szerző fordítása)

1. A koronavírus-járvány jelentős változásokat hoz az emberiség életében, elmondhatjuk, hogy számos a politikai rendszerek struktúráiban, illetve metódusaiban bekövetkező átalakulás tapasztalható, valamint lesz tapasztalható, amelyekkel kapcsolatosan azonban kijelenthető: az új környezetben azonban egyértelmű, hogy *„a „biztonságok" megteremtése válik az állam új, központi feladatává. Ez az új, globális kihívásokra való megfelelés kikényszeríti, hogy az állam kész és képes legyen úgy reagálni, hogy hatékonysága megtartása mellett felismerje és védje a nemzeti érdeket. Ez indukálja a szuverén újbóli megerősödését és hatására az állam-központú kormányzás elméletek megjelenését."*[16]
   Vagyis mindinkább valószínűsíthetjük, hogy a koronavírus-járvány hatására a biztonsággal kapcsolatos gondolkodás, valamint annak számos dimenziója minden korábbinál nagyobb szerepet fog kapni, mivel a politikai rendszerek új kihívásokkal telített környezete a keretrendszer fenntarthatóságának szempontjából megköveteli a biztonság mind nagyobb fokú érvényesülését.
   A biztonság evolúciójának folyamatai a társadalmi átalakulásoknak megfelelő formában és tempóban zajlanak, így a jelenlegi szituációban az eredeti sebesség többszörösén dübörögve, igen nagyarányú átformálódáson mennek keresztül. Ennek eredményeként számos korábbi biztonsági szegmens – a korábbinál kisebb, vagy annál nagyobb szerepet kapva – fennmarad, míg nagy számban jelennek meg új összetevők is.
2. Nem kétséges, hogy a koronavírus-járványnak el kell gondolkodtatnia az emberiséget azzal kapcsolatosan, hogy milyen új, fenntarthatóbb, sőt a fennmaradás garantálására alkalmasabb életformát kell működtetni ahhoz, hogy a világon fellelhető, vagy fellelhetővé tett fertőző ágensek esetlegesen bekövetkező újabb támadása ne okozza a homo sapiens pusztulását.
   Ebből a szempontból az egyik legjelentősebb kérdés nem más, mint a mobilitás dimenziójának átalakulási szüksége. Kérdésessé vált ugyanis, hogy a modern, kapitalista világgazdaság alapját jelentő, a tőke, az áru, valamint a munkaerő szabad áramlására törekvés, a jelenlegi formájában valóban a fenntartható fejlődést, és az emberiség fennmaradását szolgálja-e.

[16] Hosszú Hortenzia (2018): A kormányzás állam-központú elméleteinek reneszánsza. *Új magyar közigazgatás* 2018/3. 1. o.

Végső következtetésként megállapíthatjuk, hogy világunk nem lett kevésbé élhető, vagy lényegesen veszélyesebb, mint a korábbiakban volt, csak egyszerűen más lett, azonban ez a másság sok tekintetben talán szerethetőbbé is teszi, mint a koronavírus-járvány előtti.

A Földön zajló evolúciós folyamat csak egy újabb lépcsőjéhez érkezett. A homo sapiens földi létének sikeressége azonban pontosan abban rejlett, hogy *„képes volt villámgyorsan, a változó szükségletekkel összhangban változtatni a viselkedésén. Ez megnyitotta a kulturális evolúció gyorssávját, elkerülve a genetikai evolúció forgalmi dugóit."*[17]

Az emberiségnek, mint korábban az oly sok esetben megtörtént, ezen nehézségnek a leküzdésére is alkalmasnak kell mutatkoznia, hiszen pontosan a gyors alkalmazkodóképesség tette alkalmassá, hogy kiemelkedjen az állatvilágból, és a Föld urává váljon.

[17] HARARI, Yuval Noah (2018): *Sapiens*. Budapest: ANIMUS KIADÓ, 42. o.

Irodalom

BARABÁSI Albert-László (2020) https://www.facebook.com/barabasi/posts/10163136469520612 (letöltés időpontja: 2020. 05. 27.)

Bod Péter Ákos (2017): A gazdaság és a nemzet biztonsága. In.: Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században.* Budapest: DIALÓG CAMPUS KIADÓ.. 219-246. o.

Goreczky Péter (2020): Kihívások, dilemmák, konfliktusok – Kelet- és Délkelet-Ázsia a koronavírus-járvány első hónapjai után. *KKI Elemzések* 2020/36. https://kki.hu/ (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

HARARI, Yuval Noah (2018): *Sapiens*. Budapest: ANIMUS KIADÓ.

Harvey, Fiona (2020): Jane Goodall: humanity is finished if it fails to adapt after Covid-19. https://www.theguardian.com (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

Hegedűs Henrik (2009): A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése, a humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. *Hadtudományi Szemle* 2009/1. 65-76. o.

Hosszú Hortenzia (2018): A kormányzás állam-központú elméleteinek reneszánsza. *Új magyar közigazgatás* 2018/3. 1-8. o.

Kasznár Attila (2012): Bioterrorizmus. *Terror & Elhárítás* 2012/2. 4-36. o.

Kutasi Gábor (2020): A Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség és a koronavírus hatása a világkereskedelemre. *KKI Elemzések* 2020/54. https://kki.hu/ (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

MoÏsi, Dominique (2020): The Coronavirus, a Geopolitics of Fears. https://www.institutmontaigne.org/en/blog/coronavirus-geopolitics-fears (letöltés időpontja: 2020. május 20.)

Molnár Tamás Levente – Fejérdy Gergely – Szabó Barnabás – Varga Gergely (2020): Az Európai Unió legújabb válsága – Az új koronavírus politikai, gazdasági és társadalmi következményei. *KKI Elemzések* 2020/33. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/03/33_KKI-elemz%C3%A9s_COVID-19_Molnar-Fejerdy-Szabo-Varga_20200330.pdf. (letöltés időpontja: 2020. június 5.)

SCHMIDT, Helmut (1999): *A globalizáció.* Budapest: EURÓPA KIADÓ.

Ürmösi Károly (2013): A biztonság, a biztonság fogalma. *Hadtudományi Szemle* 2013/4. 147-154. o.

Vida Csaba (2013): A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2013/1. 87-105. o.

Gergely Anna Gyöngyvér[1]

A Covid-19 járvány és annak megítélése a Miskolci Egyetemen Stipendium Hungaricum Ösztöndíjprogram keretén itt tartózkodó külföldi hallgatók szemszögéből[2]

Mottó

„A boldogság mindig rendkívüli szenvedés tövében terem meg, s éppoly rendkívüli, mint az a szenvedés, mely hirtelen elmúlik. De nem tart sokáig, mert megszokjuk. Csak átmenet, közjáték. Talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya."

Kosztolányi Dezső: A boldogságról

Absztrakt

A 2020-as év vélhetően a Covid-19 világjárványról lesz majd nevezetes és kerül be a történelemkönyvekbe. A Sars-Covid19 járványról írok, amely Kínából, Wuhan városából indult és nagyjából két hónap alatt érte el Európát. Magyarországon a kormány március közepén hirdette ki a vészhelyzetet és ettől a perctől kezdte valamennyiünk élete megváltozott, szabadságjogaink korlátozás alá kerültek.
Dolgozatomban a Miskolci Egyetemen tanuló Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatókat kérdeztem meg online kérdőív segítségével, a COVID-19 vírus miatt kialakult helyzetről és az online oktatásról.

Kulcsszavak: Covid-19 járvány, Kína, Wuhan, interjú, a Miskolci Egyetem Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatókkal, online oktatás, járvány helyzet

Abstract

The year 2020 is expected to be notable for the Covid-19 pandemic and will be included in the history books. I am writing about the Sars-Covid19 epidemic, which originated from Wuhan, China and reached Europe in about two months. In Hungary, the government declared a state of emergency in mid-March, and from that moment on, the lives of all of us changed, and our freedoms were restricted.

---

[1] A Miskolci Egyetem BTK-ATTI I. évfolyamos, Szociológia BA szakos hallgatója

[2] A kutatás és a publikáció a „FŐNIX ME" – Megújuló Egyetem felsőoktatási intézményi fejlesztések a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében EFOP 3.4.3-16-2016-00015 program támogatásával valósult meg.

In my paper, I asked Stipendium Hungaricum scholarship students studying at the University of Miskolc with the help of an online questionnaire about the situation due to the COVID-19 virus and about the online education.

Keywords: Dovid19 pandemic, China, Wuhan, interview with University of Miskolc Stipendium Hungaricum scholarship students, online education, epidemic situation

I. Bevezetés

A 2020-as év vélhetően a Covid-19 világjárványról lesz majd nevezetes és kerül be a történelemkönyvekbe. A Sars-Covid19 járványról írok, amely Kínából, Wuhan városából indult és nagyjából két hónap alatt érte el Európát.

Magyarországon a kormány március közepén hirdette ki a vészhelyzetet és ettől a perctől kezdte valamennyiünk élete megváltozott, szabadságjogaink korlátozás alá kerültek. Napjainkig rengetek álhír és spekuláció terjeng a vírussal kapcsolatban és annak keletkezéséről. Jelenleg, amikor, ezt a jelentést írom, már 2020. június közepe van, de még mindig nem kaptunk érdemi választ a kérdéseinkre.

A tanulmányban elsőként a járvány hátterét mutatom be, majd pedig azokat az eredményeket, melyek Stipendium Hungaricum Ösztöndíjprogram keretében nálunk tanuló néhány külföldi egyetemistával készült online, nyitott kérdésekből álló interjús kutatásom alapján születtek.

Ahhoz, hogy kicsit érthetőbb legyen, hogy valójában mi történt és hogyan vezetett az út oda, hogy világjárványról beszéljünk egy Kína, Wuhan városából származó lányt, L. Z.-t kértem meg, hogy foglalja össze röviden a vírus keletkezésével kapcsolatos információit. Hiszen ki is tudna erre őszintébben beszélni, mint az, aki ott nőtt fel és családja még mindig ott él.

„Három éves koromban költöztem Magyarországra édesanyámmal, apukám és nagyobb testvéreim Vuhánban maradtak, a mai napig ott élnek így a történésekről tőlük értesülök, illetve más kínai internetes oldalakról, mint például a Weibon.

A súlyos tüdőgyulladást okozó vírus a 11 millió fős Wuhan városában található piacról származik. Ámbár a vadállatok leölése és elfogyasztása Kína minden területén tiltott, még mindig vannak helyek és kereskedők, ahol az emberek kiélhetik ezeket a vágyaikat és elfogyaszthatják a denevér, páva, sün, majom stb. állatok húsát. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy nagyon kevés kínai teszi ezt manapság, aki mégis az azért teszi, mert a kínai kultúrában ezeknek az

állatoknak az elfogyasztása társadalmi és gazdasági szimbólumot is jelent. Az pedig, hogy hogyan lehetséges, hogy a hatóságok ezt a piacot nem zárták be, az inkább a kínai mentalitásból fakad, illetve, ha valaki nem jelenti be, addig a hatóság nem tesznek semmit. Ha eddig nem volt baj, akkor később miért lenne.

Egyébként már pár évvel ezelőtt is volt egy SARS nevezetű járvány, ami végül nem nőte ki magát világméretűvé.

A baj 2019. decemberében kezdődött, amikor megjelentek az első esetek. Ekkor ezt próbálták titokban tartani, hogy ne keltsenek pánikot, illetve szintén a kínai mentalitásból fakadóan próbálták komoly, szakszerű segítség nélkül megoldani a problémát, de nem sikerült. Ekkor érkeztek a piacra szakemberek, akik január 1-jén bezárták a piacot és elkezdték vizsgálni a vírust, a betegeket és annak terjedését. Miután kimondták, hogy a vírus emberről emberre terjed, akkor január 21-én azonnal lezárták a várost és az embereket az otthon maradásra ösztönözték.

Nem biztos, hogy a vírus azért jött létre, mert az emberek megettek egy állatot, az is lehet, hogy az állat gondozásából terjedt el. Családom elmondása szerint a baj közel sem volt akkora, amekkorának azt a média kikommunikálta és ezáltal a kínai kultúra és szokások még nagyobb undort keltettek a társadalomban"

(Személyes interjú L. Z-vel)

II. Járványok a történelem folyamán

A történelem folyamán, valamennyi korszakban voltak járványok. Istencsapásként, más népek bosszújaként, vagy boszorkányságként fogták ezeket fel. Védekezni nem tudtak, az okokat nem ismerték, ezért sokszor valamilyen fensőbb rendű erőt képzeltek mögé. Az általános higiéniai szabályok is korról korra változtak. A mai modern ember számára elborzasztó higiéniai állapotok lehettek egy középkori városban pl. pestis járvány idején.

1. ábra: Ezekkel a maszkokkal védekeztek az emberek a spanyolnátha idején
Forrás: https://senior.hu/ezekkel-a-maszkokkal-vedekeztek-az-emberek-a-spanyolnatha-idejen/ (2020. június 2.)

II.1. Pestis

A pestis a világszerte mindenhol előforduló, Yersinia pestis elnevezésű baktérium okozta fertőző megbetegedés. A betegség általában egy fertőzött állatról –például patkánybolháról– kerül át az emberre. Azonban a fertőzött állat érintése, esetleg harapása is okozhat emberi megbetegedéseket.

Több forrásból is arra lehet következtetni, hogy a pestis európai elterjedése az időszámításunk szerint 535 körül bekövetkezett globális klímaváltozás következménye. A pestisbaktériumokkal fertőzött rágcsálók ekkor kezdtek el eredeti élőhelyükről, Kelet-Afrikából északra vándorolni.

540-ben volt az első, dokumentált európai járvány, amely az akkor félmilliós lakosú Konstantinápoly ötödét pusztította el. Ezt követően a 14. században tört ki újból a pestis Európában és Ázsiában; kisebb-nagyobb hullámai pedig még a 17. században is pusztítottak. Az európai lakosság egyharmada-fele pusztult el ez idő alatt.

A legnagyobb európai pestisjárvány 1347–1353 között zajlott le. Az orvostudomány bubópestist, tüdőpestist és szeptikémiás pestist különböztet meg, ám mindhárom típus rendkívüli halálozási aránnyal pusztít.

A „fekete halál" nemegyszer megváltoztatta a hadjáratok végkifejletét, sőt birodalmak sorsát is befolyásolta. A hadjáratokat rendszeresen pestisjárvány kísérte, és igen gyakran a győzelmet is az döntötte el, hogy melyik fél seregét sújtotta kevésbé a kór. Például az 1456. július 4.–22. között zajló nándorfehérvári csata után kitört pestisjárványban vesztette életét a keresztény csapatok két vezére, Hunyadi János és Kapisztrán János is.

Érdemes megjegyezni azt is, hogy a pestis kórokozója volt az egyik első „biológiai fegyver" az emberiség történetében: 1347-ben a Kaffa városát ostromló tatárok pestisben meghalt emberek holttesteit lőtték be a falak mögé.(Szűcs, 2020.)

II.2. Spanyolnátha

A pontos adatok a mai napig nem ismertek. Vannak, akik azt mondják, hogy 20 millió áldozatot követelt, mások szerint azonban 100 milliónál is több ember vesztette életét a XX. század legelső influenza-pandémiájában. A spanyolnáthának is nevezett világjárvány 1918 és 1920 között söpört végig a Föld országain.

Szakértők szerint az áldozatok magas száma legalább két okra vezethető vissza. Egyrészt az ekkor már négy éve tartó, kegyetlen első világháború lövészárkaiban harcoló, legyengült egészségi állapotú, és immunrendszerű, a legalapvetőbb higiénés követelményeket is nélkülöző, alultáplált, 20-40 év közötti férfiakat nagyon könnyen meg tudta betegíteni az akkor újonnan felbukkant influenza törzs miatt. Emellett pedig az is szerepet játszott a halálesetek magas számában, hogy éppen ez volt az a korosztály, amely életkora miatt nem találkozott még komolyabb influenza járványokkal, így semmilyen módon nem volt védett a kórokozóval szemben.

Egyes hadtörténészek úgy vélik, hogy a járvány kirobbanása hatással volt az első világháború befejezésére is. A betegségben ugyanis 1918 őszére már több katona halt meg, mint a harci cselekményekben.

Nevét egyébként onnan kapta, hogy az első megbetegedéseket Spanyolországban írták le még 1918 márciusában. A tudósok által „korunk legnagyobb biológiai katasztrófájának" nevezett spanyolnátha-világjárvány a jelenlegi adatok szerint két év alatt többször is végig söpört a Föld országain, s a lakosság 20-40 százalékát érintette.

Természetesen nem a spanyolnátha volt a Földön az első komoly influenza-világjárvány. A négy évszázadra visszamenő feljegyzésekből tudni lehet, hogy többször is pusztított az influenzavírus, csak a XIX. században négy pandémiát írtak le. Ezek közül is ki lehet emelni az 1889-ben kezdődött orosz influenzát, vagy az 1900-ban világjárvánnyá szélesedett úgynevezett old Hongkong-influenzát. A spanyolnátha után a sor 1957-ben az „ázsiai influenzával", 1968-ban a hongkongi influenzával folytatódott.

II.3. Malária

A trópusi égövben zajló háborúk rendszeres kísérőbetegsége a malária is. A váltólázként is említett kórt a szúnyogok terjesztik. A lázzal, hidegrázással, izomfájdalmakkal, fejfájással, rossz közérzettel járó betegség még ma is népbetegségnek számít. Évente 300-500 millió új megbetegedést regisztrálnak, s a halálos áldozatok száma is meghaladja az évi egymilliót.

A malária természetesen hatással volt a forró égövben zajló háborúkra is: az amerikai hadsereg 1898-as kubai hadjáratában a 167 ezer katonából csaknem 39 ezren fertőződtek meg, és sokan bele is haltak a betegségbe. Emellett a malária a második világháború délkelet-ázsiai hadszínterén, majd később a vietnami háborúban is tizedelte a harcoló katonákat és a hadifoglyokat egyaránt.

II.4. Sárgaláz

Ugyancsak a trópusi égövön jelent veszélyt az emberekre (katonákra) a sárgaláz, amely egy szúnyog által terjesztett, emésztőrendszeri vérzést és sárgasághoz vezető májgyulladást okozó, fertőző vírusbetegség.

A betegség több csatát és háborút is befolyásolt. Például az 1898 áprilisa és augusztusa között lezajlott amerikai–spanyol háború kezdetén a 230 ezres spanyol haderőből mindössze 55 ezren voltak „harckészek”, a többieket ledöntötte a lábukról a fertőzés. Ugyancsak komoly sárgalázjárvány pusztított az 1942-es midwayi csata után az addig fanatikusan küzdő japánok között.

II.5. Madárinfluenza

A madárinfluenza házi- és vadon élő madarak betegsége. A kórokozó influenza vírus változékonysága miatt kialakulhat a vírusnak olyan változata, mely embereket is képes megbetegíteni. Európában azonban ennek csekély az esélye az állatokkal való szoros kontaktust kerülő állattartási gyakorlat és a baromfiból származó termékek fogyasztási szokásai miatt. (NÉBIH)

II.6. SARS

2002 novembere és 2003 júliusa közt egy csaknem világméretű SARS-járvány az Egészségügyi Világszervezet (WHO) adatai alapján 8096 ismert megbetegedést okozott. A betegek 9,6 százaléka, 774 ember meghalt. 2003 elején a Kína Kuangtung tartományából indult járvány hetek alatt szétterjedt és a világ 37 országában okozott megbetegedéseket. Három tényező, a kórokozó erőssége, a beteg immunrendszere, a környezeti tényezők és a fertőző koronavírus dózisa határozta meg a halálos esetek bekövetkeztét, ezért egy jó immunrendszerű fiatal beteg is meghalhatott, ha nagy adag vírussal fertőződött. Néhány orvos meg is halt, akik gyanútlanul, védőintézkedések nélkül vizsgálták az első betegeket

Az új, potenciálisan halálos SARS (angolul: Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS. „Súlyos Akut Légzőszervi Szindróma") emberi légzőszervi betegség, amelyet egy humán koronavírus okoz, tudományos elnevezése SARS-CoV. Az új, kialakulóban lévő emberi fertőző betegségben súlyos alsó légúti betegség dominál, és etiológiailag kapcsolódik egy új koronavírussal (SARS-CoV). Az atípusos tüdőgyulladást okozó kórokozó csak direkt kontaktussal cseppfertőzés útján terjed, így az Európában és Amerikában előfordult néhány esetet lokalizálták, és a fertőzés nem terjedt tovább.

2003-as adatok szerint a halálozási arányszám a legfeljebb 24 éves korosztályokban 1 százalék alatt volt, 25 és 44 év között 6 százalék, 45 és 64 között 15 százalék, 65 felett több, mint 50 százalék. Összehasonlításképp, az influenza esetében a halálozási ráta általában 0,7 százalék körül van (elsősorban az időseket sújtva), de az új törzsek okozta súlyos helyi járványok esetében akár 33 százalékra is emelkedhet.

2003-ban a tudományos vizsgálatok felvetették azt a lehetőséget, hogy három ragadozó vagy vegyes táplálkozású állatfaj is lehetett az új vírus kialakulásának kínai forrása. Amennyiben ez a felvetés beigazolódik, akkor számolni kell azzal, hogy a fertőzés újra át fog kerülni az emberre.

2. ábra A SARS vírus terjedése 2002-ben
Forrás:https://hu.wikipedia.org/wiki/SARS#/media/F%C3%A1jl:2003_Probable_cases_of_SARS_-_Worldwide.svg
(letöltve: 2020. május 29.)

II.7. Ebola

Az Ebola-vírus ritka, de nagyon súlyos, gyakran halálos kimenetelű megbetegedést okoz. A kórokozót Afrika dzsungeleiben vadon élő állatok hordozzák (pl. denevérek, majmok, erdei antilopok), az ember ezen állatokkal vagy tetemükkel, vérükkel vagy váladékukkal való közvetlen kontaktus útján fertőződik. Ebola-lázban szenvedő emberekkel, holttestükkel, vérükkel vagy testváladékukkal (pl. nyállal, vizelettel) való közvetlen érintkezéssel terjedhet a betegség tovább az emberek körében.

Az Ebola-vírus az influenzával ellentétben nem a levegőn keresztül terjed. A kórokozót védekezés nélküli szexuális érintkezés útján akár hét héttel gyógyulását követően is átviheti partnerére egy korábban fertőzött személy. A betegség a fertőződést követően 2–21 nap lappangási idő után, hirtelen

jelentkezik lázzal, izomfájdalommal, gyengeséggel, fej- és torokfájással. A betegség következő fázisában súlyosbodnak a tünetek: hányás, hasmenés lép fel, a testen kiütések jelennek meg, károsodnak a máj- és a vesefunkciók. Egyes betegeknél kiterjedt külső és belső vérzés, valamint többszervi elégtelenség jelentkezik. A betegség ellen nincs vakcina, sem célzott terápia, csak tüneti kezelés.

3. ábra: Ebolával veszélyeztett népesség száma Afrikában
Forrás: https://www.seanews.com.tr/shipping-lines-maintain-services-in-ebola-hit-countries/136973/ (letöltve: 2020. május 29.)

II.8. HIV – AIDS

HIV mozaikszó egy vírust, a humán immundeficiencia vírust jelöli. Ez tehát a korokozó. Az AIDS vagy más néven szerzett immunhiányos tünetegyüttes, pedig maga a betegség, amit a HIV fertőzés előidézhet.

Bár napjainkban már talán nincs is olyan ember, aki ne hallott volna a HIV-ről illetve AIDS-ről, de nem mindenki tudja pontosan, hogy mit is takarnak ezek a mozaikszavak.

A HIV fertőzés fokozatosan károsítja az immunrendszert, elpusztítva azokat a sejteket (T4 lymphocytákat vagy T4 nyiroksejteket), melyek központi szerepet játszanak az immunválasz kialakításában, így a szervezet egyre kevésbé képes felvenni a harcot a kórokozókkal szemben. A HIV fertőzést követően a betegség lefolyásában négy stádiumot különböztetünk meg.

Az első stádiumban ugyan a legtöbb beteg még nem észlel gyanúra okot adó tüneteket, egyszerű megfázásra, vírusfertőzésre emlékeztető panaszok már jelentkezhetnek. Az első stádiumot egy tünetmentes időszak követi. Habár a HIV vírus szaporodik a szervezetben, tünetek még nem jelentkeznek.

Ezt követően a tünetes stádiumban már egyértelműen észlelhetővé válik, hogy az immunrendszer védekezőképessége károsodott. A HIV fertőzött beteg már nem tud ellenállni a minket körülvevő vírusoknak, baktériumoknak, ezért különböző fertőzések jelentkezhetnek.

Mivel a gyenge immunrendszer nem csak a kórokozóval, de bizonyos daganatokkal szemben is védtelen, a betegeknél megnő a daganatok (pl. Kaposi-szarkóma) kialakulásának esélye. A HIV fertőzés utolsó, negyedik stádiuma maga az AIDS.

Ha a HIV fertőzött nem kap hatásos kezelést, akkor átlagosan 10 évvel a fertőzöttség után kialakul az AIDS. Ekkor az immunrendszer már súlyosan és visszafordíthatatlanul károsodott.

Olyan opportunistának nevezett fertőzések alakulnak ki, melyek az egészséges immunrendszerű egyéneket nem betegítik meg. Az AIDS-es betegeknél ezek a fertőzések és a kialakult másodlagos betegségek (pl. daganatos megbetegedések) vezetnek végül halálhoz.

4. ábra: AIDS –világkörkép 2015.
Forrás: Földrajz magazin https://foldrajzmagazin.hu/diagramok/aids-vilagkorkep/ (letöltés 2020. május 29.)

III. A világjárványok gazdasági hatásai

Nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyes nagy járványok társadalmi hatásai mellett a jelentős gazdasági hatásokat sem. A gazdasági mutatók igen érzékenyen reagálnak, minden hirtelen változásra, legyen az egy természeti katasztrófa (pl, árvíz, földrengés, cunami) vagy egyéb.

De a természeti katasztrófák általában lokális károkat okoznak a környezetben és természetesen a helyi gazdaságra van hatásuk. A mostani járvány világméretű gazdasági hatásai úgy tűnik, hosszabb ideig érzékelhetőek lesznek (pl. munkanélküliség, iparági válságok, infláció, stb.)

A modern kori járványok azonban már világméretű gazdasági válságokat is okozhatnak. Az 1970-es évektől kezdve, a világgazdaság globalizációja felgyorsult. A gazdasági teljesítmény is folyamatosan növekvő trendet mutat, azonban, ahogy az a lenti ábrán is látható jelentős visszaeséseket hosszabb-rövidebb válságokat okoz egy-egy járvány.

5. ábra: A világjárványok hatása a tőzsdei árfolyamokra
Forrás: https://danubecapital.hu/blog/a-koronavirus-tozsdei-hatasai/ (letöltve:2020. május 30.)

IV. Szociológusok és pszichológusok a járványról

A koronavírus-járvány gyökeres változásokat hozott a mindennapi életünkben, a kapcsolattartási formák átalakulásától kezdve, a távmunkán és digitális tanrenden át egészen a munkahelyek megszűnéséig.

A járvány tetőzésére és végére vannak találgatások, de biztosan senki nem tudja megmondani, meddig tart még ez az állapot. Ez az időszak még sok lemondással fog járni, azonban alkalmazkodással meg lehet oldani, hogy az életet mégis egy tűrhető mederben tartsuk.

Rengetegen vannak, akiknek ebben a helyzetben szükségük lehet mentális támogatásra, vagy a már megkezdett terápia folytatására, de egészségügyi okok miatt ez nem megengedett.

VI.1. Bagdy Emőke nyilatkozatai a korona vírus járványról

A klinikai szakpszichológus az InfoRádió Aréna című műsorában úgy vélekedett, hogy a tudomány ellélektelenedett, a pénzszerzés vágya és a munka világa pedig kikezdte a családot, ezt viszont most módja van átgondolni az emberiségnek. Az InfoRádióban korábban nyilatkozó virológus szakemberek némelyike úgy fogalmazott, hogy a mostani járvány kemény lecke, egyúttal számos tanulsággal is szolgál az emberiség számára.

Hozzájuk csatlakozott az Aréna című műsorban Bagdy Emőke klinikai szakpszichológus, egyetemi tanár. (Bagdy, 2020.)

"Szerintem a legnagyobb tanulság az lesz, hogy nem élhetünk ugyanúgy, mint eddig. A konzumizálódott világ elembertelenedése során bekerültünk egy olyan gépezetbe, ahol a munka és a magánélet egyensúlya helyett a munka kikezdte a boldogság fészkét, a családot. Rá kell döbbennünk arra, hogy helyre kell állítanunk az egyensúlyt" - fogalmazott.

Ha szerinte belegondolunk, hogy a szakszervezeti mozgalmak keletkezése egy jelmondathoz kötődik, "nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás", akkor láthatjuk, hogy "már száz éve hol vagyunk ettől"....

"A pénz került a legfőbb központba: a szekularizáció letaszította Istent a trónjáról, és helyére tette a pénzt" - mondta. Ez egy háromszáz éves átfogó

folyamat, amiben például a tudomány is "ellélektelenedett", elfelejtette az emberszolgálatot, és noha a legjobbat akarta, az emberi élet pusztítójává vált.

Bagdy Emőke szerint a környezetszennyezés is egy olyan pusztítás, amire most döbbenünk rá – ezzel és a járvánnyal is nagy ütéseket kap az emberiség.

"Valami olyan indult most, ami szembesíti az embert azzal, amit létrehozott, ráirányítja a figyelmet, hogy a lelkületet, az embernek emberért való létezésének parancsát nem lehet kihagyni az életből, különben az élet lesilányul, és olyan lesz, ami nem élhető tovább, nem tartható fenn" - hangsúlyozta a klinikai szakpszichológus, egyetemi tanár.

VI.2. Tosics Iván szociológus véleménye a Covid hatásairól

Tosics Iván matematikus és szociológus (PhD) végzettséggel a Városkutatás Kft egyik alapítója és ügyvezető igazgatója. Több évtizedes szakmai tapasztalattal rendelkezik városszociológiai, stratégiai fejlesztési, lakáspolitikai és EU regionális politikai témakörökben. A Pécsi Tudományegyetem óraadó tanára.

„Én abból indulok ki, hogy nem egy, hanem három, különböző típusú válság van egyszerre jelen. A koronavírus-járvány egy sokkszerű válság, de ezzel egy időben két krónikus válság is zajlik: a környezetünk pusztítása és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése. Tehát bármit is reagálunk a járványra, azt úgy kell csinálnunk, hogy a másik két válságot is mérsékeljük (vagy legalábbis ne súlyosbítsuk).

A koronavírus elleni küzdelemben vannak előremutató, pozitív változások. Azt láttuk, hogy ha ideiglenesen is, de drámai mértékben csökkent a környezetszennyezés. Külföldön még a társadalmi problémák kezelésében is lehet javulást tapasztalni: például Nagy-Britanniában gyakorlatilag megszüntették az utcai hajléktalanságot azáltal, hogy a kormány pénzt adott az önkormányzatoknak, amelyek így el tudták helyezni a hajléktalanokat az üres szállodákban.

Most több országban az alapvető társadalmi szolgáltatásokat is mindenkinek biztosítják. Nem lehet embereket kirakni a lakásukból, nem lehet megszüntetni az elektromos ellátásukat, nem lehet lekapcsolni a vizet. Ezen felül nagyon sok országban elkezdtek különböző módokon pénzt adni a rászorulóknak. Amerikában 1200 dollárt küldtek mindenkinek, aki bizonyos jövedelmi szint alatt él. Európa nagy részében (sajnos mi a kivételek között vagyunk) rájöttek arra, hogy nem szabad hagyni, hogy éhen haljanak az

emberek. Portugália és Németország pedig megadta még az illegális menekülteknek is a szociális ellátás jogát.

Az is fontos, hogy mostantól kevesebbet fogyasszunk. Az emberek két hónapja otthon vannak, és meg tudtak lenni anélkül, hogy vettek volna még egy inget és három pár zoknit maguknak. Sok emberben most tudatosul, mennyi felesleges holmija is van – ez persze távolról sem mindenkire igaz. A szomszédsági életet is felerősítette a kialakult helyzet. Egy reziliens városnak pedig alapvető feltétele, hogy a szomszédok összetartanak." (Tosics, 2020.)

VI.3. Csepeli György interjúja a Népszavában

Az indokolatlan méretű felvásárláson kívül milyen más jeleit látja pániknak? - tették fel a kérdést a Népszavában a nemzetközi hírű szociálpszichológusnak.

„Háromféle viselkedést látok. Az első fajta viselkedés a túlzás. A megbetegedés esélye ugyan nagy, de a súlyos betegség kialakulása és a halál bekövetkezése kevéssé valószínű. A túlzók önmagukat és hozzátartozóikat a súlyosan megbetegedettek sorában hajlamosak látni, ami miatt teljes elszigetelődésre ítélik önmagukat. Jellemző tünet a hírek szelektív fogyasztása, ami miatt a bennük lévő feszültség csak nő. A másik fajta viselkedés a tudomásul nem vétel, vagy ha az nem lehetséges, a bagatellizálás. A hírek kerülése, a dac a jellemző reakció, ami egyébként egy tőről fakad a túlzók hiszterikus infantilizmusával. A harmadik változat a pragmatikus, előrelátó, másokra figyelő viselkedés. A pragmatikusok keresik a tényszerű, pontos információkat, tudomásul veszik a vírus elkerülhetetlen terjedését, és tudják, hogy pár egyszerű szabály betartásával a terjedés lassítható. Ők belátják: egyedül ez teszi lehetővé, hogy a súlyosan megbetegedettek ne egyszerre zúduljanak rá a mentőkre és a kórházakra."

„Az emberiség utat vesztett. Ez a járvány figyelmeztetés volt. Fel kell készülnünk hasonlókra. A nyakló nélküli gazdasági növekedés, az önzés és a mohóság kultúrája át kell hogy adja helyét egy igazságos, fenntartható fejlődésnek, aminek színtere az egész földi világ. Technológiailag a feltételek adottak. A dolgok és az emberek internete, a mesterséges intelligencia lehetővé teszik a globális közjó politikáját. Németh László, ha élne, azt mondaná, hogy nincs más választás, mint a minőség forradalma." (Czene, 2020.)

VI.4. Szabó Tóth Kinga elemzése a járvány lakossági értelmezéséről

Szabó-Tóth Kinga tanulmányában a krízis, krízishelyzet értelmezéséből indul ki. (Szabó-Tóth, 2020) A krízis szó jelenthet fordulatot és jelenthet válságot. A krízis érzelmileg megterhelő folyamat, melynek hatására az egyén és közösség olyan helyzettel találja szemben magát, melyben még nem volt azelőtt, vagy pedig mindentől függetlenül érezheti úgy: a helyzet túlnő rajta, a jelenlegi viselkedési repertoárja, eszközkészletet és energiái nem elegendőek a helyzet kezelésére.

A pszichológiában a krízis leírása Erikson nevéhez köthető, aki 1956-ban írt először fejlődési krízisekről pszicho-szociális fejlődéselméletében. Számára a krízis a fejlődési folyamat része, egy olyan fordulópont az ember életében, melyet sikeresen megoldva tud tovább lépni életének újabb eseményei, fordulói, dilemmái felé. (Erikson, 1956.)

A krízisek csoportosítása aszerint történhet meg, hogy milyen kiváltó okok állnak mögötte, illetve milyen területeken fejtik ki a hatásukat. Ennek alapján beszélhetünk normatív krízisekről (ide tartoznak az Erikson által leírt fejlődési krízisek), akcidentális krízisekről (járulékos krízisek), traumatikus krízisekről (kapcsolati konfliktusok, személyek elvesztése). Más felosztás alapján lehet egyéni, csoportos és társadalmi krízisekről beszélni. Harmadik felosztás alapján pedig lehet fejlődést elősegítő és fejlődést gátló krízisekről beszélni. (Szabó-Tóth, 2020.)

A krízis szakaszolása során az első stádium a készenlét szakasza, melyben vegetatív reakciók történnek (pld. vérnyomás emelkedése, szapora szívverés, stb.) és melynek pszichés funkciója a figyelem és érzékelés fókuszálása a kiváltó ingerre, a kognitív funkciók javulásával.

A második szakasz a küzdelem szakasza, melyben elkezdődnek a próbálkozások és útkeresések. Amennyiben a próbálkozás sikeres, a feszültség csökkenthető és az érzelmi egyensúly helyreállítható. Ennek a szakasznak a sikeres megoldása egyben a fejlődésre való lehetőség is. Ebben az esetben az egyén vagy közösség problémamegoldó képessége javul, megtalálhatják fejlődési útjaikat és egy újabb, magasabb szinten integrálódhatnak. Ennek a szakasznak a sikertelen megoldásképpen azonban a személy vagy közösség alacsonyabb szinten megrekedhet, regresszió következhet be, a személyiségfejlődés megtorpanhat és a krízis elhúzódhat. Ez esetben a krízis belép a harmadik szakaszába, a krízis tovább él, fellép egyfajta kiúttalanság, ambivalencia, döntésképtelenség, az önértékelés megtorpanhat.

Ha ez az állapot tartósan megmarad, akkor bekövetkezhet az összeomlás szakasza. Ebben a szakaszban az alkalmazkodóképesség felborul, destruktív magatartási formák alakulhatnak ki és külső segítség nélkül akár regresszív állapot, esetleg a pszichotikus zavarok tartóssá válhatnak.

A megküzdés fogalmának értelmezésére számos pszichológiai modell született. Lazarus nevéhez köthető annak kognitív tranzakcionalista megközelítése. (Lazarus, 1966) Elképzelései alapján azt hangsúlyozza, hogy mi az egyén vagy közösség szerepe a helyzet értelmezésében és abban, ahogyan a helyzethez viszonyul.

Az egész egy kétlépcsős folyamat, melynek első fázisa, hogy az egyén vagy közösség értékeli a helyzetet majd pedig azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai elegendőek-e a helyzet kezelésére. (Szabó-Tóth, 2020.)

„A stresszhelyzetnek egyéni és közösségi-társadalmi szinten is lehet mobilizáló hatása és lehet „fagyasztó" hatása. Nyilvánvalóan szorongató, stresszes helyzet az, amiben jelenleg egyénileg és közösségként is vagyunk, de ha kicsit átkeretezzük, átfordítjuk, akkor a mobilizáló hatása, a felhajtó ereje erős tud lenni és ebben az esetben jobban tudunk vele megküzdeni. Nem mindegy tehát, hogy hogyan állunk ehhez a helyzethez, hogyan fordítjuk le ezt a helyzetet magunkban, hiszen ez a hozzáállás a fent bemutatott módon a coping-gal kapcsolatos elméleteknek is alapvető kiindulópontja." (Szabó-Tóth, 2020.)

VI.5. Helstáb Laura pszichológus a vírus okozta stresszhelyzet hatásainak enyhítéséről

A vírus okozta stressz és félelem enyhítésére számos módszert javasoltak a szakértők, melyet Helstáb Laura gyűjt össze az alábbiak szerint:

- *Relaxációs módszerek*

A szorongás kezelését segítő módszereket, így légzéstechnikákat, jógát, autogén tréninget, relaxációt, meditációt is érdemes rendszeresen alkalmaznunk, hogy szinten tartsuk a stresszt.

Ezek egyikéhez sem kell elhagynunk az otthonunkat, elég a YouTube vagy az erre specializálódott mobilalkalmazások (pl. HeadSpace, Calm).

- *Negatív gondolatok átkeretezése*

A szorongással általában kéz a kézben járnak az irracionális gondolatok, melyek ilyenkor jelentősen felerősödhetnek. Főleg azok veszélyeztetettek ebben, akik amúgy is hajlamosak a gondolati torzításokra (pl. depresszióval, szorongásos zavarral, pánikbetegséggel küzdők), de a pánikhangulat és a félelemkeltő hírek terjedésének hatására tömeg-szinten is könnyen bekövetkezhet a realitásvesztés.

Ilyenkor hatékony eszköz lehet az átkeretezés, melynek során a negatív, irracionális gondolatainkat megpróbáljuk lecserélni az aktív megküzdést segítő, racionális gondolatokra, azaz más, reálisabb értelmezési keretet keresünk.

- *Tájékozódás és kommunikáció*

Amikor ismeretlen helyzettel állunk szemben, fokozottan keressük az információkat. Nemcsak a hírek kapnak ilyenkor kiemelt figyelmet, hanem az olyan valós vagy fikciós, hasonló esetek is, amelyek bemutatják, mi történik ilyenkor, így segíthetnek a megküzdésben.

Erre egy jó példa az, hogy ez elmúlt hetekben világszerte megugrott az érdeklődés egy 2011-es film, a Fertőzés iránt, mely a mostani járványhoz nagyon hasonló helyzetet vázol fel, és jelenleg élen jár a letöltési statisztikákban.

A koronavírussal kapcsolatos hírek szintén elárasztották az internetet: a Google jelen pillanatban már több mint 45 millió találatot ad ki arra a keresésre, hogy koronavírus, ha pedig csak a híreket nézzük, akkor is 31 milliónál járunk. Rengeteg az információnk, azonban annál nehezebb megszűrni, hogy mi hiteles.

Szinte minden percben érkezik valami új hír, és minél inkább ezzel foglalkozunk, annál inkább beszűkül erre a gondolkodásunk, ami megint csak a realitásvesztés egy formája, és felerősíti a szorongásokat.

Ezért inkább kevesebb, de hiteles forrásból tájékozódjunk (pl. WHO, hivatalos tájékoztató honlapok). Kritikusan olvassunk, mindig nézzük meg a forrást, és ne osszunk meg pánikkeltő vagy álhíreket. (Helstáb, 2020)

VI.6. Greg Miller, amerikai tudományos újságíró a társas viselkedés új szabályairól

A távolságtartás elsődleges, megfellebbezhetetlen szabály járvány idején. A társas viselkedést vizsgáló kutatók ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy készüljünk fel arra, milyen nehézségeket okoz az ember saját társas természetével való megküzdés. Egyebek mellett erről írt Greg Miller tudományos újságíró a Science-ben. (Miller, 2020.) Az elszigeteltség főleg az idős embereket érinti érzékenyen. A magyarországi idősek szociális kapcsolataik alapján különösen magányosnak számítanak Európában.

A koronavírus-világjárvány miatt a közegészségügyi szakemberek azt kérik, hogy ne menjünk egymás közelébe. Ez azonban ellenkezik az ember társas kapcsolatokat igénylő természetével. A közösségi távolságtartás, vagyis a nagyobb létszámú összejövetelek és a másokkal való szoros kapcsolat elkerülése elengedhetetlen a vírus terjedésének lelassításához és ahhoz, hogy az egészségügyi ellátórendszer túlterheltségét megakadályozzuk. Ez azonban nem lesz könnyű.

A világot bejáró koronavírus arra kényszerít bennünket, hogy elnyomjuk azokat a kapcsolattartási ösztöneinket, amelyek az evolúció során emberi mivoltunk lényegévé váltak: a barátainkkal való találkozást, a csoportos összejöveteleket vagy egymás érintését.

Az elszigeteltség, ha hosszabb ideig tart, számos egészségügyi probléma kockázatát növelheti: ilyenek a szívbetegségek, a depresszió vagy a demencia. A Brigham Young Egyetem pszichológus kutatója, Julianne Holt-Lunstad és munkatársai által gyűjtött adatok 2015-ös metaanalízise szerint a tartós közösségi elszigeteltség 29%-kal növeli az elhalálozás veszélyét.

Ennek az lehet az oka, hogy a társas kapcsolatok képesek ellensúlyozni a stressz által keltett negatív hatásokat. A Holt-Lunstad és mások által végzett laboratóriumi vizsgálatok azt mutatták, hogy a szív- és érrendszert is kevésbé terheli egy stresszt okozó feladat, ha azzal az egyénnek egy barátja társaságában kell megküzdenie. (idézi Miller, 2020.)

6. ábra Társadalmi izoláció az idősek körében az EU országaiban
Forrás: Társadalomtudományi Kutatóközpont
https://tk.mta.hu/hirek (letöltve: 2020. június 2.)

Holt-Lunstad szerint pusztán az, hogy tudjuk, számíthatunk valakire, már elegendő a stresszreakciók némelyikének enyhítésére még akkor is, ha az a személy fizikailag nincs jelen.

Chris Segrin, az Arizonai Egyetem viselkedéskutatója szerint az egyes emberek társadalmi elszigeteltség- és stressztűrő képessége között óriási eltérés lehet. (idézi Miller, 2020.) Fontos figyelembe venni, hogy nem mindenki egyforma lelkiállapotban kezd neki ennek az időszaknak**:** *„Aki például már eleve szorongással, depresszióval, magánnyal, kábítószer-használattal vagy más egészségügyi problémával küzd, az különösen sebezhető."* (idézi Miller, 2020.)

Összességében azonban az emberek meglepően ellenállók. Sokan átvészeltek már nehezebb helyzeteket is. Segrin felidézi azoknak az amerikai hadifoglyoknak az esetét, akiket a vietnami háborúban apró cellákban, ún. „tigrisketrecekben" tartottak fogva, gyakran állig vízben.

Az még nem világos, hogy lesznek-e, és ha igen, milyen hatásai lesznek a koronavírus miatt terjedő közösségi távolságtartásnak. A kutató szerint több egymással versengő hipotézis is elképzelhető. *„Egyrészt aggódom, hogy azoknak, akik már eleve elszigeteltek és magányosak, nem fog-e súlyosbodni az állapotuk, másrészt ez a helyzet mások esetében is a társas kapcsolatok szűküléséhez vezethet."* (idézi Miller, 2020.)

Derűlátóbb lehetőségként említi viszont azt, hogy miután az emberekben most fokozottan tudatosulnak ezek a kockázatok, a kapcsolatok fenntartására és a pozitív cselekvésre törekszenek majd. (Miller, 2020.)

V. Kutatás módszertan: adatok, elemzések

A járványhelyzetre való tekintettel e-mailben küldtem ki egy nyitott kérdésekből álló online kérdés-sort a Miskolci Egyetemen tanuló külföldi hallgatóknak, akik Stipendium Hungaricum ösztöndíjjal vesznek részt az oktatásban és valamennyien harmadik országbeli állampolgárok. A hallgatók államközi egyezménynek köszönhetőn érkeznek hazánkba. Mester illetve doktori képzésben tanulnak.

13 külföldi hallgató töltötte ki a kérdés-sort, melyből 10 férfi és 3 nő. Mindegyikük felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Legtöbbjük arab országokból származik, de volt közöttük egy dél-amerikai és egy indiai is. A hallgatók átlag életkora 23 és 35 év között mozog. Hat kérdést tettem fel nekik, amik általánosságban a pandémiára és pszichés-krízis állapothoz kapcsolódott, majd egy pár kérdést tettem fel az online oktatásról, ami valamennyiünk számára ismeretlen volt eddig.

A válaszok begyűjtésének időszakában kilátástalan és bizonytalan volt a helyzet. Napról napra újabb szigorításokat vezettek be az emberek életébe és nem tudtuk, hogy mikor lesz a korlátozásoknak és az egész járványnak vége.

A feldolgozáskor pedig már valamennyi európai és tengeren túli ország kilábaló tendenciát mutat. A szigorítások napról napra enyhülnek, az emberek mobilitása javul és valamennyi ország a válságtervek kidolgozásával van elfoglalva. Úgy gondolom, hogy jelenleg az emberek már tudnak előre tervezni az élet számos aspektusában és érezhető a feszültség enyhülése.

Azért tartottam fontosnak ezt a kérdés-sort velük kitöltetni, mert a pandemia idejét ők egy idegen országban, távol a családjuktól, más kultúrában vészelték át és legtöbbjük hiába szeretett volna hazamenni már nem engedték őket. Azt gondolom, hogy bennük teljesen más jellegű érzelmek törtek fel ebben a három hónapban, mint azokban az egyetemista társainkban, akik otthon voltak a családjaikkal a hazájukban.

Általánosságban elmondható, hogy:

A kérdőívet csak pár szavas válasszal esetleg pár mondattal töltötték ki. Mindannyiuk életébe változásokat hozott a járvány. A távol élő családtagjaikért sokat aggódnak. Egyedül érzezték magukat, hiányzott a társas élet, szórakozás, illetve többen említették, hogy a legnagyobb frusztrációt a határok bezárása és légi közlekedés megszűnése okozza bennünk, mert ezek feloldása nélkül nem tudnak hazajutni.

Kérdéseim és a válaszok:

1. ***Mi volt az első gondolatod, amikor a Magyarkormány kihirdette a vészhelyzetet?***
   - félelem a vírustól
   - aggódás a tanulmányok befejezését illetően
   - a vírus a világ végét jelenti

2. ***Milyen jelenleg az életed és mi változott?***

A válaszolók többségének az élete teljesen megváltozott. Nehéz volt számukra megszokni a maszk viselését és a távolságot tartani. A napjaik ugyanabban a légtérben zajlottak, többnyire az egyetemi kollégiumban. De úgy gondolják, hogy ez az idő jó lehet új dolgok elsajátítására, több idejük van olvasni vagy számítógépes játékokat játszani illetve főzni és tisztántartani környezetüket.

Hárman pedig azt válaszolták, hogy nagyon élvezik a helyzetet és nem sok változást észlelnek a mindennapjaikban, de ezeket bővebben nem fejtettek ki.

3. ***Mitől félsz a legjobban?***

Ez volt az a kérdés, amire kivétel nélkül mind a tizenhárman ugyanazt válaszolták. Attól félnek, hogy nem tudnak hazamenni és nagyon féltik a családtagjaikat. A kérdezettek közül többen említették, hogy a hazájukban az egészségügy nagyon rossz és a gyógyítás is elavult, nincsenek felkészülve tömeges megbetegedések gyógyítására.

Egy lány említette, hogy a kislányát félti, mert jelenleg az idős nagyszülőkkel él, akiknek, ha valami baja esik, akkor nem fognak tudni a gyerekről gondoskodni.

4. Mit gondolsz miért kapta az emberiség ezt a vírust?

A lehetséges narratívák három csoportra oszthatók.

Egyik csoport hibáztatja a kínai népet és kultúrát. Szerintük ők tehetnek a vírusról, mert mindent megesznek.

A másik csoportba azok tartoznak, akik azt állítják, hogy valaki szándékosan akart ártani a gazdaságnak és mesterségesen állította elő a vírust. Itt többek között Amerika és Kína kapcsolatát hozták példának.

A harmadik pedig úgy véli, hogy Istentől származik a vírus. Ezzel akarja felhívni a figyelmünket arra, hogy változtatnunk kell az életünkön és felfogásunkon, mert nem az ő általa szabott szabályok szerint élünk.

5. Ha ennek a helyzetnek vége, mi lenne az első dolog, amit csinálnál? Gondolod, hogy az emberek visszakapják a régi életüket? Mit változtatnál meg az életedben?

Kettő csoportba oszthatók a válaszadók:

Az egyik az *igenlők csoportja*: akik határozottan állítják azt, hogy lehet ott folytatni, ahol abbahagytuk. Esetleg megmarad a maszk és kesztyű használata még hosszú ideig, de az élet más területén minden úgy lesz, mint ezelőtt.

Vannak, akik szerint *egyáltalán nem lesz* már ugyanolyan az életünk, mint a járvány előtt. Ők úgy gondolják, hogy változások lesznek az élet számos területén. Ilyen területek például a gazdaság, a mobilitás, az értékek, emberi kapcsolatok és a szokások.

Sok esetben említik, hogy hosszú időbe fog telni a visszaállás. Sokaknak hiányoznak az üdvözlési, szeretetkifejezési formák, mint például az ölelés, puszi, kézfogás.

Gátlások és félelmek megmaradhatnak az emberekben még egy jó darabig a válaszok alapján.

Az első dolog, amit csinálnának, hogy hazautaznak, sétálnak egy jót a friss levegőn és találkoznak a barátaikkal.

Arra a kérdésre, hogy mit változtatnál az életedben, egy esetben a családdal való szorosabb kapcsolatot és kommunikációt említették. Kettő esetben a környezettudatosságot, hogy ez még egyszer ne fordulhasson elő. A maradék, azt állítja, hogy semmit nem változtatna.

6. Hogyan látod a Magyar helyzetet a saját hazádéhoz képest?

Mind egyetértenek abban, hogy a magyar kormány és hatóságok időben és megfelelően reagáltak a járványhelyzetre. Külön kiemelik, hogy a fejlett magyar orvoslásnak köszönhetően sok embert fognak tudni megmenti.

Egyetértenek abban is, hogy a magyar helyzet sokkal jobb, mint az ő hazájukban. Kevesebb a beteg, nincs kijárási tilalom és az élelmiszerboltok tele vannak, illetve az egészségügy stabil.

Mindannyiunk életében a távoktatás egy újdonság. Nem volt erre egyik oktatási intézménynek sem forgatókönyve, mégis kevesebb, mint egy hét alatt kellett felépíteni egy olyan rendszer, amin keresztül több ezer diák tud haladni a tanulmányaival.

Ezért hangsúlyt fektettem arra, hogy megkérdezzem mi erről a véleményünk és van-e valamilyen ötletük arra, hogy hogyan lehetne ez még hatékonyabb és szerethetőbb a hallgatók számára.

7. Mit gondolsz a távoktatásról?

Három csoportot különíthetünk el e tekintetben: akik nagyon szeretik, akik nagyon nem, és akik nem tudnak nyilatkozni, mert PhD hallgatók és nincs órájuk.

Akik ezt *jobban szeretik*, arra hivatkoznak, hogy nem kell korán kelni, nem kell gondolkozni azon, hogy mit vesznek fel és a kollégium fürdőszobában nincs tömeg. Ők szeretnék, ha ez az oktatási forma meg is maradna, hiszen így könnyen a világ bármelyik részről tudnák folytatni a tanulmányaikat.

Akik a *nem szeretem, táborát erősítik*, ők arra hivatkoznak, hogy az oktatók más-más felületeken tartanak órát és nehéz követni, hogy hová jelentkezzenek be. Az internet szakadozik, nehéz kérdezni és megbeszélni dolgokat interneten keresztül, könnyebben és hamarabb elveszítik a koncentrációjukat és páran a jegyzetelésre is panaszkodtak.

A *PhD hallgatóknak* pedig nincs órájuk. Eddig is telefonon és e-mailben tartották a kapcsolatot, akivel szükséges volt.

8. Hogyan lehetne fejleszteni ezt az oktatást?

Két hallgató kivételével az a válasz érkezett, hogy nem tudják és nincs ötletük sem. Egy hallgató mondta azt, hogy ez így jól van és nem kell semmit változtatni.

Egyik hallgató javasolná, hogy egy nagy egyetemi rendszert kellene létrehozni, ami hasonlóan működik, mint a Neptun. Oda feltölthetnének videókat, jegyzeteket az oktatók és szintén ezen az oldalon lenne az órákra való bejelentkezés. Ő azt sérelmezi, hogy az információ itt-ott terjeng, de nagyrészben elvész és nincs rendszerezve. Ennek a rendszernek a segítségével minden megtalálható lenne a hallgatók számára.

9. Milyen pozitívumai és negatívumai vannak a távoktatásnak?

Negatívum:

Többen egy szobában laknak a kollégiumban és zavarják egymást a koncentrációban. Hamarabb elfáradnak és nehezebb jegyzetelni, nem találkoznak a csoporttársakkal. Nehéz kommunikálni az oktatókkal.

Pozitívum:

Két hallgató albérletben lakik, ezért örülnek annak, hogy nem kell minden nap beutazni. A többi hallgató az fentebb említett negatívumokat írta.

VI. Összefoglalás

Szinte mindenki életére, komfortzónájára és tevékenységére hatással van a koronavírus. A hallgatók körében ez döntően az online oktatásra és társas események elmaradására, elszigeteltségre van a legnagyobb hatással.

Egyik hallgató sem említette, hogy nem tart kapcsolatot szeretteivel, sőt azt vallják, hogy több idejük van chat-elni és telefonálni, ezáltal közelebb érzik magukat szeretteikhez. Illetve az is kiderült, hogy nem saját magunkat féltik a legjobban, hanem szeretteiket.

Az is elmondható, hogy eddig nem féltek az idegenektől, de most igen, mert nem tudhatják, hogy ki az egészséges és ki a beteg.

Az emberek viselkedése megváltozik válsághelyzetekben. De talán ez a járványhelyzet más, mert a körülöttünk élő emberek zöme szinte ugyanabban a cipőben jár, ezért egyáltalán nem érezzük magunkat egyedül a bajban.

Amikor éljük a hétköznapi életünket, észre sem vesszük, hogy mekkora szabadságnak vagyunk a birtokában, mindaddig, amíg ezt korlátozni nem kezdik. A külföldi hallgatók rendkívül fegyelmezetten betartották a szabályokat, ezzel is védve önmagukat és társaikat. Ennek az oka talán az lehet, hogy egy idegen országban vannak, nem beszélik a nyelvünket és a kultúráink is eltérnek, a családjaiktól pedig több ezer kilométerre vannak és jobban bíznak a szakemberekben, mint például egy diáktársukban.

Nem tudjuk mikor lesz vége a járványnak, azt sem, hogy valaha ennek vége lesz-e. De az biztos, hogy sok rossz után mindig jön valami jó.

A járvány ideje alatt megtanultakat pedig soha senki nem veheti el tőlünk. Ha ennek vége, mindenki tovább tudja vinni az ebből a helyzetből származó tapasztalatait.

Irodalom

ÁNTSZ Országos Tisztifőorvosi Hivatala European Centre for Disease Prevention and Control Tájékoztatás utazók számára az Ebola-lázról https://semmelweis.hu/korhazhigiene/files/2014/10/tajekoztato.pdf

Bagdy Emőke: Silány élet jön, ha nem vonjuk le a járvány tanulságait április 15-i rádió interjú https://infostart.hu/belfold/2020/04/15/bagdy-emoke-silany-elet-jon-ha-nem-vonjuk-le-a-jarvany-tanulsagait 2020. A teljes interjú meghallgatható a linken (letöltve: 2020. május 29.)

Czene Gábor: Utat vesztett az emberiség - interjú Csepeli György szociálpszichológussal Népszava 2020.03.23. https://nepszava.hu/3071792_utat-vesztett-az-emberiseg-interju-csepeli-gyorgy-szocialpszichologussal

Erikson, Erik: The problem of ego identity. Journal of the American *Psychoanalytic Association* 4: 56–121, 1956.

Greg Miller Science folyóiratban megjelent írásának összefoglalója a Magyar Tudományos Akadémia honlapján: A társas távolságtartás véd a fertőzés ellen, de fel kell készülnünk emberi hatásaira https://mta.hu/mta_hirei/a-tarsas-tavolsagtartas-ved-a-fertozes-ellen-de-fel-kell-keszulnunk-emberi-hatasaira-110477

Helstáb Laura: Mit tehetünk a mentális egészségünk érdekében a karantén alatt In: *Élet és Pszichológia* 2020.03.13. https://mindsetpszichologia.hu/2020/03/13/koronavirus-szorongas-mit-tehetunk-a-mentalis-egeszsegunk-erdekeben/

NÉBIH Nemzeti Élelmiszer-lánc Biztonsági Hivatal https://portal.nebih.gov.hu/gyik/allat/gyakran-ismetelt-kerdesek/madarinfluenza

Szabó-Tóth Kinga: A járványhelyzet értelmezési sémái. Szellem és Tudomány, 2020/2.

Szűcs László: Tíz láthatatlan tömeggyilkos In: https://honvedelem.hu/hatter/tiz-lathatatlan-tomeggyilkos/ (letöltve: 2020. május 25.)

Tosics Iván: Koronavírus után az élet: szokjunk vissza a szomszédolásra, mert az ellenállóbbá tesz *HVG* 2020.05.28. száma https://hvg.hu/elet/20200528_Tosics_Ivan_covid_utan_az_elet_szomszedok_fenntarthatosag_varosok_uj_normalis

Krabák Attila Adrián[1]

Helyzetértékelés hallgatói szemmel a koronavírus-járvány tükrében[2]

Absztrakt

A cikkem első részében az emberiség történelmében megjelent járványok közül vettem sorra a pestis, a himlő, a kolera és a spanyolnátha rövid történetét többek között Horányi Ildikó, Fazekas Csaba és Fónagy Zoltán történészek tanulmányait felhasználva. Emellett egyes múltbeli intézkedések, szokások és a közösségi viselkedés mentén vontam párhuzamot a 2020-as koronavírus-járvánnyal.
Áttekintettem szociológusok e témához kapcsolódó tanulmányait, elméleteit nagyrészt a megküzdési, alkalmazkodási stratégiákról és értelmezési lehetőségekről, de írtam a kríziskommunikációról is. Ebben a részben Kapitány Gábor és Kapitány Ágnes, Szabó-Tóth Kinga, Csepeli György és társai munkáit használtam fel.
Ezek után általános megállapításokat, észrevételeket tettem a járványhelyzettel kapcsolatban a válaszadókról, majd a két fő témámat vettem szemügyre: a hallgatók a járványhelyzetről és a távoktatásról való vélekedéseit, illetve visszautaltam az említett elméletekre.

Kulcsszavak: interjúk, járványhelyzet, távoktatás, csoportok, pozitívumok, negatívumok, gondolkodás, kapcsolatok, közérzet

Abstract

In the first part of my article, I listed the short history of plague, smallpox, cholera and Spanish fever among the epidemics that have appeared in the history of mankind, using the studies of historians Ildikó Horányi, Csaba Fazekas and Zoltán Fónagy, among others. In addition, I drew parallels with the 2020 coronavirus epidemic along some past measures, habits, and community behaviors.
I reviewed the studies and theories of sociologists related to this topic, mostly about coping, adaptation strategies and possibilities of interpretation, but I also wrote about crisis communication. In this section I used the works of Gábor Kapitány and Ágnes Kapitány, Kinga Szabó-Tóth, György Csepeli and others.

---

[1] A Miskolci Egyetem BTK-ATTI I. évfolyamos, Szociológia BA szakos hallgatója

[2] A kutatás és a publikáció a „FŐNIX ME" – Megújuló Egyetem felsőoktatási intézményi fejlesztések a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében EFOP 3.4.3-16-2016-00015 program támogatásával valósult meg.

After that, I made general statements and remarks about the epidemic situation about the respondents, and then I looked at my two main topics: student's views on the epidemic situation and on distance learning - referring back to the theories mentioned.

Keywords: interviews, epidemic situation, distance learning, groups, positive, negative aspects, thinking, relationship, the way you feel

I. Bevezetés

A koronavírus és a veszélyhelyzet alapvető változásokat hozott az egyetemi hallgatók és oktatók életébe is, a korlátozásoktól, megelőző intézkedésektől kezdve, ezáltal a személyes interakciók minimalizálásán át, egészen a távoktatásra való áttérésig és az ehhez történő alkalmazkodásig.

A feladatom szerint a fiatal egyetemisták csoportját kellett vizsgálnom, hogyan gondolkodnak, mi a véleményük a járványhelyzetről és a távoktatásról, de emellett rákérdeztem a hangulatra, közérzetre illetve a kapcsolati változásokra is. 20 alanyt kérdeztem meg, mindannyiuk Borsod megyei lakóhellyel rendelkezik. A válaszokhoz többnyire skype-interjúk készítésével jutottam.

(Mielőtt rátérnék az adatok feldolgozására és elemzésére, előbb szakirodalmi áttekintést, elméleti megalapozást kell, hogy végezzek[A1].)II. Járványok az emberiség történetében

A járványos fertőző betegségek hatalmas áldozatokkal jártak, gyakorta városok, térségek néptelenedtek el. A járványok már az ókori forrásokban is megjelennek. Sokszor többen haltak meg bennük, mint háborúkban. A pestis a becslések szerint 1347-1351 között az európai népesség 30-60- százalékát vitte el. A fekete halál a 18. századig többször is felbukkant, de az idő előrehaladtával már egyre kevesebb áldozattal járt. A Rákóczi-szabadságharcban hozzávetőleg 80 ezer fő hunyt el, addig a pestis kb. 410 ezer ember életét követelte Magyarországon.

Az emberek tehetetlennek érezték magukat, a járványok kitörését Isten haragjának titulálták és könyörögtek a kegyelméért. Idővel felismerték, hogy a tömeg nagyságával arányosan a fertőzés könnyebben, gyorsabban terjedt. Eleinte kétfélekeppen védekeztek a fertőződés ellen: a betegek elkülönítésével és azzal, hogy elmenekültek a fertőzött településekről. A betegek elkülönítése mellett már megjelent az őrzésük is, 2 őr felváltva figyelt arra, hogy ne hagyják el otthonukat és ne látogathassák őket. Ez párhuzamba állítható a mai hatósági házi karantén intézményével. A legfőbb különbségek, hogy ma már ennyire nem szigorú és a hatóságok időszakosan ellenőrzik a szabályok betartását.

A pestis mellett az újkorban a fekete himlő volt az egyik legelterjedtebb járványos betegség. A fertőzöttek 15-30 %-a nem élte túl.A COVID-19-nél ez az arány a koronavírusról hivatalosan tájékoztató oldal alapján a 2020.06.09-i állás szerint közel 5,7%. A fertőzés lappangási ideje két hét is lehetett. Kezdetben általános tünetek jelentkeztek: magas láz, rossz közérzet, fejfájás, majd influenzaszerű tünetek, szintén magas lázzal. Néhány, általában 2-4 nap elteltével a láz mérséklődött, de ekkor gombostűfejnyi foltok jelentek meg. Kezdetben az arcon, majd az egész testen, más források szerint inkább a

végtagokat érintette, melyekből égő fájdalommal járó hólyagos kiütések alakultak ki. Ez az állapot hosszú hetekig is eltarthatott, majd a kiütések lassan, fokozatosan leszáradtak nyomot hagyva maguk után. A betegséget gyakorta kísérte az egyik, vagy mindkét szem elvesztése, a „kedvezőbb" esetekben a testen maradtak meg himlőhelyek.

A himlő rettegett betegség volt, de akadtak olyan emberek is, akiknél a betegség lefolyása enyhébb volt, és nem okozott súlyosabb tüneteket. Egy angol orvos, Edward Jenner azt hallotta egy tehenészlánytól, ő már nem kaphatja el a himlőt, mert átesett a tehénhimlőn. Ez a himlő enyhébb változata volt, amit fejés közben kaptak el az állatoktól. Az orvos arra gondolt, hogy ugyanezt a védettséget mások is megkaphatnák. Kísérletképpen egy, a tudomány iránt vállalkozó kedvű fiúnak napokig adagolta a Blossom (Virág) nevű tehén himlőhólyagjaiból származó váladékot. Ily módon tehénhimlővel fertőzte meg a fiút, aki viszont sikeresen átesett a betegségen. Jenner ezután fekete himlővel oltotta be a fiút, de a gyerek egészséges maradt. A megoldás annyira újszerű volt, hogy kezdetben a tudósokkal nehéz volt elfogadtatni. Végül mégis sikerült, és a védőoltásokat egyre több más betegség ellen is használták és használják azóta is. A tehén latin neve vacca, innen ered a vakcina elnevezés.

Miután a pestis a 18. században visszaszorult, a kolera a 19. század első felében jelent meg Európában. Magyarországon 1831 és 1915 között öt nagyobb és több kisebb rohamban pusztított és több mint egymillió áldozatot követelt. Az egészségügyi hatóságok tehetetlenül álltak az akkor ismeretlen betegséggel szemben. Terjedését a korábban a pestis ellen alkalmazott rendszabályokkal: útlezárásokkal, vesztegzárokkal próbálták megállítani, sikertelenül. (Fónagy, 2014) A kolera nagyon gyorsan terjedt, hirtelen lefolyású volt, súlyossága sokkhatást váltott ki az emberekben.

A betegség az 1848-49-es Forradalom és Szabadságharc alatt is komoly veszteséget okozott, és ahogy Fazekas Csaba történész rávilágít: „a pusztítás történeti emlékét máig háttérbe szorítja a tény, hogy időben éppen (valójában véletlenül) egybeesett a forradalom és a szabadságharc eseményeivel." Ekkor is megjelentek olyan jelenségek, mint az amulettárusok, csodadoktorok, a rendes gyógymódokkal szembeni bizalmatlanság, amelyek általában minden nagy járvány idején megfigyelhetők. (Fazekas, 2020)

Még az 1870-es években elterjedt gyógyszernek számított az ópium, a kámforszesz, a rummal, ecettel vagy citrommal kevert ivóvíz. Sokan még a külsőleg használatos fertőtlenítőszereket is beszedték! (Fónagy, 2014)

Az orvostudomány fejlődésével, védőoltások feltalálásával, elterjedésével, fertőtlenítéssel, az érzéstelenítés bevezetésével és a járványok megelőzésével

(csatornázás, vezetékes ivóvíz, egészségügyi szabályok stb.) a 19. század második felére javultak a közegészségügyi viszonyok.

Már az első -14. században- lezajlott nagy pestisjárvány megjelenésekor létrehoztak vesztegzárakat. Magyarországon 1510-ből származik az első adat, arról, hogy egy várost vesztegzár alá helyeztek és megúszta a fekete halált. Arról is maradtak fenn adatok, hogy Pest és Buda az 1738. évi pestis alatt még egymás ellen is vesztegzárral védekezett. Emellett a fertőzötteket megpróbálták elkülöníteni –eleinte a saját otthonaikban, később, a 18. századtól külön veszteglőintézeteket és járványkórházakat hoztak létre, erre a célra.

Az 1738-as pestisjárvány után Mária Terézia uralkodása idején vesztegzárállomásokat is felállítottak Erdélytől a Habsburg Birodalom déli részéig a határon, több hónapos karanténba téve minden Keletről érkező kereskedőt, nem kevés kárt okozva az üzletnek. (Horányi, 2020) Hasonló a helyzet ma a korlátozó intézkedések gazdasági hatásainál.

A 17. század végétől a központosított egészségügyi rendelkezések, a lakosság heves ellenállásába ütköztek: Az emberek gyakran nem tartották be a karantént, mindig voltak renitensek, akik átszöktek a megyénként vagy településekként felállított egészségügyi kordonokon. A saját házaikban elkülönítettek megpróbáltak megszökni betegeik mellől, az ispotályokba elkülönítetteknél viszont azt kifogásolták, hogy nem ápolhatják fertőzött családtagjaikat.

Megélhetési gondok miatt gyakran eltitkolták a megbetegedéseket, ráadásul a betegeket, akár ki is vethette a közösség. (Horányi, 2020) A 21. században sem bírják az emberek a bezártságot néhány hónapnál tovább elviselni, illetve most is vannak fegyelmezetlen, felelőtlen emberek. A megélhetési kérdés, a munkahelyek elvesztésével kapcsolatban ma is félelmet kelt az emberekben.

A spanyolnátha első dokumentált esetét 1918. március 11-én az Egyesült Államokban, Kansasben jegyezték fel. A halálos áldozatok számát Európában 2 millióra világszinten 25-50 millióra teszik. Több áldozatot követelt, mint az első világháború.

Magyarországra 1918 nyarán érkezett meg, halálozási rátája decemberre elérte a 10%-ot. Sok hasonló intézkedést hoztak akkoriban a maiakhoz: a tömegközlekedési eszközökre tilos volt betegen, maszk nélkül felszállni, bezártak a mozik, színházak, mulatók főiskolák, egyetemek, a kávéházak korlátozott nyitvatartással üzemeltek, a telefonokat selyempapírba csomagolva lehetett használni. (Tarján M., 2020)

Ezt a részt Fónagy Zoltán történész szavaival zárom: *„Pestis, feketehimlő, kolera, spanyolnátha – a járványok végigkísérték, sőt olykor alakították az emberiség történelmét. Az utóbbi évtizedekben a HIV, a SARS, a madárinfluenza, aktuálisan pedig a koronavírus megjelenése figyelmeztet bennünket, hogy a modernizációs folyamat során elhatalmasodott magabiztosságunk – hogy az ember a tudomány és a technika fejlődésének eredményeként teljhatalmú ura lesz környezetének – túlzottnak, végső soron hamisnak bizonyult."* (Fónagy, 2020)

III. Szakirodalmi áttekintés a járványhelyzetről

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor 2020 áprilisában megjelent járványértelmezésről szóló tanulmányukban sorra vették a túlélési stratégiák, társadalmi adaptációs módok pozitív aspektusait. Melyeket és hogyan alkalmaztak a mostani (2020) krízishelyzetben. Néhányat kiemelek közülük, a beszámolóm szempontjából fontosabbakat:

- Kooperáció, szolidaritás
- A közösség, közös embervoltunk előtérbe helyezése
- A védettségbe vetett hit
- Alapnormákra, alapértékekre támaszkodás illetve értékátrendeződés
- Megnövelt óvatosság
- Eltökéltség, kitartás
- Fokozott munkavégzés
- Eddigi kommunikációs módok változása

A krízishelyzetre adott túlélési stratégiák negatív hatásairól sem feledkeztek meg. Sorra vették mi minden nehezíti, gátolja az adaptációs módok működését. Szintén felsorolok néhányat közülük:

- Nehezíti a közösség erejének, a közös embervolton alapuló társadalmi adaptációs módoknak működését az elzárkózás
- A védettségbe vetett hit „túlfutása" egyéni és csoportos társadalmi passzivitást eredményezhet, olyan magatartásformákat, amelyek külső erőktől várják a veszélyhelyzet megoldását
- Az optimista alapállás túlfutását jelentheti egyfajta inadekvát optimizmus
- Az eltökéltség, a kitartás, mint túlélési stratégia működését korlátozhatja a személyes és csoportos energiák kimerülése
- Annak az adaptációs módnak, amely az eddigi kommunikációs formák változásán alapul, szintén számos korlátját láthatjuk: az online kommunikációs formák ugyan sokféle lehetőséget biztosítanak, de korántsem tudják pótolni a face-to-face, személyes kommunikációnak az erejét, intimitását, érzelemtelítettségét. Az interneten a járványhelyzetről tömérdek információt tesznek közzé és keveredhetnek egymással a hiteles és alaptalan információk. És (tovább) növekedhet a kóros netfüggőség gyakorisága is.

Szabó-Tóth Kinga tanulmányában (2020) az ATTI kérdőíves járványkutatása alapján azt vizsgálja, hogy az emberek hogyan értelmezik a kialakult helyzetet, mitől függ ez az értelmezés és mi következik belőle azaz, hogyan van hatással az értelmezésük, egyfajta megküzdési stratégiaként személyes és közösségi állapotukra és jövőbeli viselkedésükre. Vizsgálta a szociológiai változók szerepét az értelmezések hátterében.

„A szociológia képes a modellalkotásra, azaz arra, hogy bizonyos paraméterek (változók, indikátorok) alapján megmutassa az emberi közösségek viselkedésének, vélekedésének, vagy éppen cselekedeteinek mintázatát. Kifürkéssze, elemezze és egyben akár előre lejelezze az emberi viselkedést. Többváltozós elemzéssel, úgynevezett adatredukciós statisztikai eljárással (ebben az esetben főkomponens-elemzés) vizsgáltuk a járvánnyal kapcsolatos vélekedések mintázatát. Ezt követően ezeket a mintázatokat, mint vélekedési típusokat kezelve összefüggésbe hozzuk őket az elméleti részben felvázolt megküzdési stratégiákkal." (Szabó-Tóth, 2020)

Az eljárás során kilenc változó között vizsgálták a kapcsolódásokat. A lakossági vélekedéseket négy nagyobb csoportba sorolja. Ezek a típusok tekinthetők megküzdési stratégiáknak is, melyek a jelen béli vélekedés alapján előre vetíthetik a lehetséges jövőbeli viselkedést:

1. „SORSSZERŰSÉG-ISTENI": az ebbe a csoportba sorolható emberek általában úgy vélik, hogy a járvány a Föld reakciója, valamiért kaptuk és hajlamosak a dolog mögött valamiféle sorsszerűséget, és sok esetben az Istent sejtetni. Ezek az emberek a vírus-helyzetnek inkább a jó hatásait veszik észre, arra fókuszálnak.
2. (SZÉLSŐSÉGESEN) PESSZIMISTA: a járványnak csak a negatívumait veszi észre, arra fókuszál. Erre még jellemző, hogy úgy véli: nem fogunk tudni vele megbirkózni, mindig velünk marad a rettegés és a szorongás, újra és újra vissza fognak térni hasonló járványok.
3. SZELEKCIÓS: ők inkább úgy vélik: aki elkapja, az elkapja, nem szükségesek a korlátozó intézkedések és egyébként is: a járvány csak bizonyos országokban fog erős pusztítást végezni. Ezek az emberek bíznak az orvostudományban és úgy gondolják: meg fogunk tudni birkózni ezzel.
4. TUDOMÁNYBA VETETT HITRE épülő álláspont, mely csoportba tartozók, az előzőnél még markánsabban zárja ki az isteni gondviselés szerepét, és erősebben hangsúlyozza az ember, az orvostudomány szerepét abban, hogy ha lesznek is vissza-visszatérő járványok azzal az emberiség és a tudomány fejlődése lépést fog tartani.

Hatféle megküzdési stratégiát határozott meg a járványértelmezések és az elméleti háttér szerint:

- Támogatást kereső – támogatást elutasító,
- Adaptív – maladaptív és
- Érzelem-fókuszú – probléma-fókuszú.

A sikeres megküzdési stratégiákat folytatóktól várható, hogy a jövőben kontroll-érzésük növekedhet, kompetencia-élményük a helyzet kapcsán erősödik, a feszültségük csökkenhet, így kedvezőbb pszichés állapotban léphetnek a járvány-helyzet következő, krónikus, vagy „lecsendesülő" szakaszába.

A helyzetben csak negatívumot látók esetében inkább sikertelen megküzdésről beszélhetünk. Esetükben várható, hogy a helyzettel kapcsolatos szorongásuk és kiszolgáltatottság-érzésük fokozódhat, amely pszichés állapotok nem segítik a helyzet jó átélését - feltételezhető, hogy esetünkben akár külső segítségnyújtás szükséges a jövőben annak érdekében, hogy pszichés egyensúlyuk ismét helyreálljon. (Szabó-Tóth, 2020)

Csepeli György, Vági Zoltán és Nagyfi Richárd (2012) a kríziskommunikációval kapcsolatban a krízist hatalmas pusztító potenciállal rendelkező, megrázó társadalmi tapasztalatként határozzák meg. A társadalmi krízisek megelőzéséről írnak és egy úgynevezett Korai Riasztó Rendszer nevű eszközről, mely mérni képes azokat a társadalmi és társadalomlélektani rendellenességeket, amelyek társadalmi válságok, nyugtalanságok, lázongások, polgárháborúk bekövetkezését jelzik és ezáltal társadalmi krízis bekövetkezését is.

Egy jelenség magyarázatának ismeretében, képesek vagyunk a jelenség előfordulásának előrejelzésére. Ha rendelkezésünkre állnak a krízisek bekövetkezésének magyarázó modelljei, akkor megkísérelhetjük a krízisek jelzését is. Minden előrejelzés a lehetetlen és a szükségszerű közötti térben mozog. (Taagpera R, 2008)

A krízis akkor várható egy adott helyen és egy időben, ha a destruktív folyamatok tartósan előtérbe kerülnek a konstruktív társadalmi folyamatokkal szemben. A társadalmi krízis során emberek nagy tömegei egyszerre veszítik el a lehetőséget arra, hogy kontrollálják életüket. Sok ok vezethet válsághoz. Az okok sorában említhetjük az etnikai konfliktusokat, a gazdasági válságot, a tömeges elszegényedést, a társadalom egészét átható reménytelenség, a pánikhelyzetet és a polgárháborús állapotokat. A pszichológia nyelvén szólva azt mondhatjuk, hogy a krízis akkor van, ha

nagyszámú ember frusztrált, ami tömeges agresszióhoz vezet. A társadalmi krízis bekövetkezésekor a rendet a káosz váltja fel.

A krízis bekövetkezésének előrejelzéséhez adatok kellenek, minél többféle adat és ezek szolgáltatásának folyamatosnak kell lennie. Megfelelő változók, jól képzett megfigyelők úgynevezett "bevetési egységek" szükségesek és a hatékony megelőzéshez gyors válasz biztosítására alkalmas intézményesített döntéshozatali mechanizmus is. (Csepeli, Vági, Nagyfi, 2012)

„Földrengés, vagy lavina. Terrortámadás, bombázás, vagy zavargás. Tömegkarambol, tűzvész, üzemi baleset. Legyen szó országokról, vállalatokról, intézményekről, különböző válságok bárhol és bármikor kialakulhatnak. Az ilyen krízishelyzetek egyik legfontosabb jellemzője, hogy többnyire váratlanul, a többség számára meglepetésszerűen érkeznek. A különböző kormányok éppen ezért igyekeznek mindent megtenni azért, hogy az államot és a lakosságot megvédjék. Támogatják a meteorológusok munkáját, tűzoltókat, katasztrófák elhárítására specializálódott szakembereket képeznek és intézményeket tartanak fent. Rendeleteket, törvényeket alkotnak, alkotmányos forgatókönyveket dolgoznak ki. De a potenciális válsághelyzetekre nem csak az államok, hanem a nagyobb apparátusok és intézmények (pl. egyetemek, laboratóriumok, kórházak, szállodák) nemzetközi szervezetek (pl. az ENSZ, NATO), sőt az állami, vagy magánvállalatok is kénytelenek felkészülni. Épületeikben táblák mutatják az evakuációs útvonalat, tűzvédelmi berendezéseket szereltetnek fel, a veszélyes technológiai folyamatok fokozott ellenőrzésével szakembereket bíznak meg, biztonsági protokollokat dolgoznak ki. Mindez azonban távolról sem elég: a válságok kézben tartásának, elhárításának egyik legfontosabb eszköze ugyanis a kommunikáció." (Csepeli, Vági, Nagyfi, 2012)

A krízisskommunikáció speciális tudást igényel. Akárcsak egy új technológia kidolgozása, vagy egy új szolgáltatás piaci bevezetése, a krízisskommunikáció is előre megtervezett, kidolgozott lépésekből összeálló folyamat. Jellege eltér a vállalati kommunikáció egyéb, hagyományos formáitól. Kevésbé látható, ugyanakkor jelentőségét nem lehet eléggé felülbecsülni. Hiába költ egy vállalat évekig, esetleg évtizedekig forint, vagy éppen dollármilliókat saját imidzsére, termékeinek pozícionálására, egy váratlan katasztrófa, legyen az üzemi baleset, tűzvész, természeti csapás mindezt egy pillanat alatt semmivé teheti. Ráadásul a krízisskommunikáció sikere már az első, rendszerint sorsdöntő órákban, napokban eldől. Akkor, amikor a vállalati vezetésnek, az egyszerű dolgozóknak és a kommunikációért felelős csapatnak a helyzet jellegéből adódóan váratlan, extrém körülmények között kell dolgoznia. Márpedig az ilyenkor elkövetett

hibák, a rossz döntések, az át nem gondolt mondatok hosszú időre visszavethetik, sőt, tönkre is tehetik az adott céget. Természetesen ennek az ellenkezője is igaz: a válsághelyzet megfelelő kezelése számtalan előnyt jelenthet a vállalatnak. A váratlan válságokra való reagálás egyaránt zavarba hozhat tapasztalt katonai és politikai vezetőket, és profi menedzsereket. Az ilyen esetek és helyzetek vizsgálata azt mutatja, hogy azok teljesítenek a legjobban, akik időben megkezdték a felkészülést. (Csepeli, Vági, Nagyfi, 2012)

A kormányzati (krízis)kommunikációnak meghatározó és fontos szerepe, hatása volt a lakosság informálódásában a járványhelyzet alatt. Csepeli György is megjegyzi a kormányzati kommunikáció, tájékoztatás fontosságát egy a Népszavának adott interjújában: „Az önkormányzatok, állami szervezetek üzenetei kulcsfontosságúak. Nem hazudhatnak, nem késlekedhetnek, nem bizonytalankodhatnak, nem beszélhetnek összevissza. Hiteles és szakszerű tájékoztatást kell nyújtaniuk. A pánik táptalaja a bizonytalanság okozta szorongás, amelyet csak a határozott, empatikus, kooperatív kommunikáció csillapíthat."

IV. Az adatok elemzése, feldolgozása

A fiatal egyetemisták csoportját vizsgáltam, a tekintetben, hogy hogyan gondolkodnak, mi a véleményük a járványhelyzetről és a távoktatásról, de emellett rákérdeztem a hangulatra, közérzetre illetve az esetleges kapcsolati változásokra is. Ahogy már említettem 20 alanyt kérdeztem meg, többnyire skype-interjúkon keresztül, a válaszokról leiratot készítve, néhány esetben - mikor a válaszadók az írásbeli megnyilvánulást részesítették előnyben, - a válaszokhoz a kérdéssor kitöltetésével jutottam. Az interjúk felvétele 2020.04.12 - 2020.05.12. között zajlott nagyrészt a kijárási korlátozások és a távoktatás alatt. Az utolsó néhány interjú már a vidéki korlátozó intézkedések május 04-i enyhítése után készült. Az egyik interjú két interjú alannyal készült egy időben, az összes többi egy alannyal zajlott.

A válaszadók átlagéletkora 21 év. A mintavétel hólabda-módszer alkalmazásával történt. Az alanyok Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből kerültek ki és egy kivétellel mindannyian egyetemi hallgatók. A mintában megtalálhatóak férfiak és nők, műszaki és társadalomtudományi területen tanulók egyaránt. A műszaki területen tanulók valamelyest alulreprezentáltak és a nemüket tekintve férfiak.

Az interjúalanyok ismerősök, családtagok iránti szolidaritása kiemelkedő volt, amelyet megerősítenek a kapott válaszok is. Viszont a szolidaritás itt sem terjedt ki szélesebb, tágabb körre illetve az intézményekbe vetett bizalom a körükben sem volt jellemző.

Megállapítható, hogy a hallgatók mindegyikére valamilyen hatással volt a járványhelyzet. A társadalomtudományokat tanuló nők többnyire csökkent produktivitásról, aggódásról és kisebb-nagyobb félelmekről számoltak be, míg a férfiakra ez nem volt jellemző. Elmondásuk alapján ők jobban ki tudták használni az időt, ami valószínűleg más jellegű készségeikkel magyarázható a műszaki beállítottságúakhoz képest, illetve pozitív szemléletről tanúskodtak. A félelmek és az aggódás általában nem jelentek meg férfiaknál.

A műszaki területen tanulókat jellemzően nem vagy csak nagyon kismértékben viselte meg a járványhelyzet és az ezzel járó megváltozott mindennapok. Az előfeltevés ellenére, miszerint produktívabbak, többnyire mégsem érezték magukat hasznosnak, az aggódás és a félelem náluk inkább a tanulmányaikkal kapcsolatosan jelent meg.

A távoktatás alapvető megítélése és hatékonyságának, eredményességének értékelése összességében inkább negatív, de ez a megváltozott körülmények, a hallgatók és az oktatók különbözősége, emberi és sok más tényező miatt meglehetősen sokrétű, de megmagyarázható.

Kiderült, hogy a kapcsolatokat a háztartáson kívüli személyekkel, lényegében mindenki tudta tartani összességében, a fizikai érintkezések minimalizálása mellett. A kapcsolattartás az interneten illetve a telefonon keresztüli kommunikációra összpontosult. Gyakran említésre került a Facebook és a Messenger, a Skype, a Zoom, mint eszköz az online kommunikációra. Egyértelműen az emberi kapcsolatok felértékelődését észleltem. Érdekesnek tartom megemlíteni, hogy két női interjúalany a helyzet szelekciós hatására utalva beszélt arról, hogy a gyengébb kapcsolataik tovább gyengültek, az erősebbek pedig tovább erősödtek, egyikük egyenesen az „érdekemberek" kiszűrhetőségéről beszélt.

Kijelenthető, hogy az interjúk az alanyokra (nem mellesleg rám is) inkább pozitív hatással voltak és nem egyszer terápiás hatást is tapasztaltam. Sokan örültek magának a beszélgetésnek, az interakciónak, illetve volt, aki azt jegyezte meg, hogy „Jó volt ezeket így átfogóan leírni", többeket elgondolkodtattak a kérdések és volt, akinek filozofikus gondolatai is támadtak. Néhányan pedig pozitív kezdeményezésnek találták ezt a megnyilvánulási lehetőséget. Az interjú elején és a végén megkértem az alanyokat, hogy értékeljék 7-es skálán a hangulatukat. Bevallásuk alapján legfeljebb egyszer romlott, 3 esetben számszerűsíthetően javult, 6 esetben pedig szavakkal fejezték ki a kedélyállapotuk javulását az interjúk végére. A többiek nem számoltak be változásról.

IV.1 A járványhelyzetről

Az hogy kinek mi a benyomása, mi jut eszébe a járványhelyzetről az nagyon differenciált, nincs két egyforma válasz. A félelemtől, a bizonytalanságtól kezdve a karanténon és az oktatáson át az operatív törzsig széles skálán mozogtak a válaszok. Míg a nőknek inkább a szomorúbb hangvételű, érzelemtelített, esetenként szorongásra utaló szavak jutottak eszébe először, addig társadalomtudományokat hallgató férfiakat inkább a megoldásközpontúbb, kritikus hangvétel jellemezte és inkább tényeket mondtak. A műszaki hallgatókat legfeljebb csak annyi különböztette meg, hogy ők több semleges szót használtak, de náluk is megjelent a kritikus hangvétel.

Szinte mindenki tudott felsorolni pozitívumokat a járvány hatásaként, mikor erre kértem őket. Természetesen volt aki, többet is felsorolt. A válaszadók túlnyomórészt 4 csoportra bonthatók.

- Az első csoport az emberi kapcsolati oldalról közelíti meg a kérdést, eszerint jobban meg fogjuk becsülni kapcsolatainkat, a családot, az élet apró örömeit és értékesebb lesz számunkra az együtt töltött idő.
- A második csoport az individuum felől közelítette meg a kérdést: szerintük jobban oda tudtunk figyelni magunkra, több időnk volt, ezáltal önmagunkat edzhettük szellemileg, fizikailag, így több dolgot tudtunk végezni, mint alapvetően munka, tanulmányok mellett. A korlátozások alatt át tudtuk értékelni önmagunkat, „új célokat tűzhettünk ki magunk elé, átértékelhetjük a múltunkat, tanulhatunk a hibáinkból.”
- A következő csoport a környezet-, lég- és ózonszennyezés csökkenését, a bolygónk egyfajta megpihenését emelte ki.
- Az utolsó jelentős csoport válaszai szerint pedig, ha vége ennek a helyzetnek az emberek lényegében visszatérnek régi önmagukhoz, a pozitívumok átmenetiek, beleértve a segítőkészséget, szolidaritást. A környezetet és a levegőt pedig újra szennyezik majd. Az egyik válaszadó egyenesen így fogalmazott: „Amint lehetősége lesz az emberiségeknek, visszatér a régi hülyeségekhez.”

Mindemellett egy-egy markáns választ kiemelek: Egy interjúalany szerint a járványhelyzet segít a közösségek összekovácsolódásában és ezáltal reményei szerint a jövőben egy összetartóbb, kitartóbb társadalomban élhetünk. Egy másik interjúalany azokra a dolgokra hívja fel a figyelmet a pozitívumok kapcsán, amelyeket már megszoktunk, hogy megkaphatjuk. Sok minden korlátozott volt, illetve egyáltalán nem volt elérhető, így szerinte már láthatjuk, hogy mennyi mindenünk volt, így ezeket jobban megbecsülhetjük a későbbiekben.

A hallgatók döntő többsége szerint az élet nem folytatható teljesen ott ahol abbahagytuk. Megoszlanak a kérdésre kapott válaszok: szerintük a folytathatóság a gazdasági helyzettől, attól hogy, mit értékel át az egyén, illetve magától az egyéntől is függ, de említették az emberekben megmaradó félelmet, a visszaálláshoz szükséges időt is az „élet folytatásának" akadályaként. Mindössze négy hallgató szerint lehet ugyanott folytatni ahol minden abbamaradt.

A következő kérdésre kapott válaszok alapján -„Mi a tapasztalata, inkább fegyelmezettek, felelősek vagy fegyelmezetlenek, felelőtlenek a magyar emberek általában?"- az interjúalanyok két ötöde a magyar emberek fegyelmezettségét, felelősségteljességét tapasztalta, míg másik részének vegyesek a tapasztalatai, harmadrésze szerint pedig felelőtlen volt a lakosság. (A két utóbbi csoport közel azonos részarányt képvisel.)

Habár e kérdésben sem született konszenzus, a koronavírusjárvány végét a pozitív becslések 2020. május végére, a negatívabbak októberre valószínűsítették. A legtöbben azonban valamelyik nyári hónapra becsülték a járvány lecsengését, de védőoltás hiányában sokan gondolják, hogy több hullámban is visszatérhet még.

A gazdasági visszaesésre vonatkozó kérdésemre kapott válaszok alapján minden megkérdezett számít valamekkora recesszióra. Szinte mindegyikük egészen nagymértékű visszaesésre számít, volt, aki százalékban is kifejezte ő akár 5-10%-os visszaesést prognosztizált. (A bruttó hazai termék, a GDP 2009-ben a pénzügyi válság következtében 6,6%-al csökkent).

Hárman voltak, akik csak kismértékű visszaesésre számítottak. A gazdaság fontos és érzékeny tényezője a bizalom érezhetően megtört. Magyarázhatja a válaszadók borúlátó vélekedését, hogy az interjúk nagyrésze még a kevésbé kiszámítható, bizonytalan időszakban készült, részben a magyarok alapvető pesszimizmusa illetve sokan bevallották, hogy nem annyira értenek a gazdaság témaköréhez. Az interjúk készítésének időpontja és az alanyok vélekedése között nincs összefüggés olyan értelemben, hogy minél később készült az interjú annál kisebb gazdasági visszaesésre

számítottak. Nagymértékű vagy jelentős visszaesést prognosztizáló hallgatók az interjúfelvétel időszakának az elejétől a végéig akadtak. A csekély mértékű recesszióra számítók április közepén, május elején és május dereka felé is előfordultak.

A Kapitányék által felvázolt megküzdési stratégiák és adaptációs módok közül, amelyeket feltételeztem, többet is alkalmaztak a hallgatók. Lényegében a szolidaritástól az alapnormák és értékekre való támaszkodáson illetve ezek megváltozásán át a kommunikációs módok változásáig mindegyik forma megjelent, kinél jobban, kinél kevésbé.

A negatívumok tekintetében legfeljebb az elzárkózásnak volt jelentősége. Azt figyeltem meg, hogy az online kommunikációs formák a fiatal egyetemisták körében többé-kevésbé tudják pótolni a személyes találkozáson alapuló kapcsolatápolást. Nincs így ez a távoktatás esetében, mivel a válaszadók nagyrésze hiányolta a személyes jelenlétet.

Szabó-Tóth Kinga osztályozásából leginkább a pesszimista és a tudományba vetett hitre épülő álláspont jelent meg a fiataloknál. Az Isteni és a szelekciós vélekedés ritkán, egy-két esetben volt megfigyelhető. A megküzdés tekintetében a nőkre inkább az érzelem-fókuszú a férfiakra a probléma-fókuszú megközelítés volt jellemző.

IV.2. A távoktatásról

A visszajelzések alapján magának az oktatási formának a megítélése 9 esetben inkább negatív, 6 esetben inkább pozitív, 4-en köztes állásponton maradtak és 1 esetben nem kaptam választ:

- A hátrányok tekintetében túlnyomórészt kényszerűnek és nehézkesnek tartották a távoktatást, többen az oktatók és hallgatók személyes találkozását részesítették volna előnyben illetve számos alkalommal említették a csökkent motivációt, akár az oktatók felől is és a beadandó dolgozatok mennyiségét.
- Vannak, akik jó ötletnek tartották, nem megfelelően kivitelezve, voltak, akik egyes tárgyak esetében jól működőnek gondolták a távoktatást. Előfordult, aki a kapcsolattartási funkcióját emelte ki, míg mások az oktatók és az egyetem erőfeszítéseit méltányolták.

A hatékonyság, az eredményesség tekintetében nem jelentősen, de kissé eltérő a helyzet:

11 esetben értékelték negatívan, 5 alkalommal pozitívan, 3-an köztes állásponton maradtak és 1 esetben szintén nem kaptam választ. A negatív hatékonyságértékelés növekedését az okozza a megítéléshez képest, hogy az egyik hallgató magát az oktatási formát ugyan pozitívan ítélte meg, de a hatékonyságával, eredményességével nem volt elégedett. A másik oka, hogy eggyel kevesebben maradtak a semleges állásponton.

A bölcsészet- vagy társadalomtudományi területen hallgató nők egyik része kevésbé gondolja jól működőnek, eredményesnek a távoktatást, a másik része pedig egészen hatékonynak, a körülményekhez (pl. váratlan helyzet, nincs egységes platform stb.) képest jól működőnek véli. Szintén ezen a területen, a minta alapján a férfiak inkább működőképesnek gondolják a távoktatást. Azonban nem gondolják tökéletesnek, előnyben részesítik a hagyományos órákat.

A műszaki területen tanulók döntő többsége nem gondolja eredményesnek vagy hosszú ideig folytathatónak a távoktatást és számos nehézséget említettek.

Az előző kérdésekben említett negatívumokon túlmenően az interjúalanyok gyakran említették:

- Az esetleges rendszertelenségekből adódó nehézségeket: többen említették, hogy nem tudták tartani a lépést, mivel szétszórtan, nem egy platformon keresztül történt az oktatás.
- A kevesebb magyarázatot általában, ami a megértéshez szükséges. Műszaki területen hallgatók - mivel ez náluk nem volt jellemző, - az online órákat hiányolták és a magyarázatot igénylő tárgyak nehéz teljesíthetőségét említették.
- A magas elvárásokat, a túlterheltséget.
- A diák-tanár közötti kommunikáció problémáját, a személyesség hiányát. Többek szerint jobban átadható a tudás a hagyományos módon illetve az online órán nehézkesebb a reagálás, a visszakérdezés.
- Technikai problémákat pl. az internetkapcsolat szakadozását vagy minőségét, a webkamera hiányát.

Az interjúkérdések összeállítása során a távoktatás jó oldaláról és előnyeiről sem feledkeztem meg, így ezekre is rákérdeztem. Ezek jellemzően három csoportba sorolhatók:

- Az első a szervezőkészséggel és az önállósággal kapcsolatos: több szabad idejük volt, így maguknak oszthatták be különböző feladataikat a hallgatók, volt, aki szerint ez elősegítette őt az önálló tanulásban, fejlődhetett a problémamegoldó-képessége. Páran pedig többet tanultak és motiváltnak érezték magukat. Egyvalaki a sok elérhető adatbázist emelte ki.
- A második az emberi tényezők kérdésköre: többen kiemelték, hogy megértőbbek a tanárok, próbáltak sokat beszélgetni általánosan és erről a helyzetről is a diákokkal. Igyekeztek a lehető legtöbbet kihozni a helyzetből és több esetben csökkentettek a követelményeken.
- A harmadik a konformitás: egyesek azt hangsúlyozták, hogy nem kell bejárni, míg mások azt, hogy elég később felkelni, de volt, aki azt nyilatkozta, hogy így kényelmesen, ágyban fekve vehet részt az órán, ami egyben negatívum is lehet.

Arra a kérdésre, hogy „Min változtatna az oktatásban, illetve véleménye szerint mivel lehetne jobbá tenni az órákat ebben, helyzetben?” rengeteg konstruktív javaslattal, kreatív ötlettel álltak elő.

- A válaszadók szerint több órát kellene interaktívabbá, színesebbé tenni és apró játékosságot belevinni.

- Hangsúlyozták a biztatás és a motiválás fontosságát.
- A kamerák bekapcsolására is érkezett javaslat az oktatók és hallgatók esetében is a figyelem fenntartása érdekében.
- A követelmények azonos szinten tartását vagy csökkentését is többen említették.
- Sokan a kommunikáció terén azt tartották fontosnak, hogy az üzenetekre, kérdésekre a hallgatók időben választ kapjanak. Emellett az órák alatti kommunikáció kétoldalúságára való törekvésre is felhívták a figyelmet.

Négyen egyértelműen az elégedettségüket fejezték ki és nem változtatnának a távoktatáson.

A veszélyhelyzet alatt az oktatással kapcsolatban Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor tipológiája alapján, leginkább a közös embervoltunk előtérbe helyezése, az alapnormákra, alapértékekre támaszkodás illetve értékátrendeződés és a kitartás voltak jellemző alkalmazkodási formák. A fokozott munkavégzés néhány hallgató esetében jelent meg. Az órák kommunikációs módja teljesen megváltozott, ami a hallgatókat sok esetben gátolta a megküzdésben. Ide értendő az online órák terén a személyesség hiánya, melyet többen említettek. A többi negatívum nem volt jellemző.

V. Összegzés, következtetések

Azt gondolom minden hallgató a jövőben hasznosítható tapasztalattal gazdagodott. Az új és kihívásokkal teli helyzettel sikeresen küzdöttek meg, megfelelően alkalmazkodtak. Felelősségteljes magatartást tanúsítottak. A kooperatív, a problémamegoldó és a tűrőképességük minden bizonnyal fejlődött. A prioritások -az értékek, a kapcsolatok, a különböző tevékenységek és szokások illetve sok más tekintetében- valószínűleg mindenkiben újragondolásra kerültek.

Az oktatással kapcsolatban számos javaslatot, ötletet és észrevételt sikerült gyűjtenem, így ezt a közös tudást illetve a tapasztalatokat integrálva, ha a jövőben hasonló helyzet adódna, egy újbóli távoktatási illetve vizsgaidőszakra jobban felkészülhetünk.

Egy krízishez hasonlóan mindenkit váratlanul ért a koronavírus-járvány. A kezdeti megdöbbenés után összességében, a nehézségek, a kihívások és a még bizonytalan helyzet ellenére sikeres megküzdést tapasztalhattunk, amit mindenki a maga sajátos módján gyakorolt.

A jövőben már mindenki felkészültebb és tapasztaltabb lehet egy hasonló helyzetre. Az ehhez hasonló nehéz helyzetekből mindig lehet és érdemes tanulni, levonni a következtetéseket és mindenekelőtt elfeledni soha nem szabad. Ami nem működik megfelelően, nem fenntartható azt el kell engedni vagy le kell cserélni. A válsághelyzetek az embereket mindig felülvizsgálatra késztetik. Ezt most sem szabad kihagyni, hiszen fejlődést eredményezhet ez a folyamat - egyéni, közösségi és társadalmi szinten egyaránt.

Irodalom

Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (2015): A védőoltások története 1. - Himlő (fekete himlő), a "foltos szörny", a "fekete halál". https://www.antsz.hu/felso_menu/temaink/jarvany/jarvany_archivum/oltasbiztonsag/himlo.html (2020.06.22.)

Czene Gábor (2020): Utat vesztett az emberiség - interjú Csepeli György szociálpszichológussal. https://nepszava.hu/3071792_utat-vesztett-az-emberiseg-interju-csepeli-gyorgy-szocialpszichologussal, (2020.06.09.)

Csepeli György, Vági Zoltán, Nagyfi Richárd (2012): Kríziskommunikáció. http://tarsadalominformatika.elte.hu/tananyagok/kriziskommunikacio/index.html, (2020.06.12.)

Egészségügyi Információs Portál: Fekete himlő tünetei, okai, jelei, megelőzése, kezelése, gyógyítása. http://www.orvosok.hu/betegsegek/fekete-himlo-414 (2020.06.22.)

Fazekas Csaba (2020): "Égi pallos a döghalál képében" - Kolerajárvány és szabadságharc 1848-49-ben. https://mindennapoktortenete.blog.hu/2020/03/25/kolerajarvany_magyarorszagon_1848, (2020.06.12.)

Fónagy Zoltán (2014): "A lehető legnagyobb rettegést idézte elő" - Kolerajárványok és védekezés a 19. században. https://mindennapoktortenete.blog.hu/2014/10/19/kolerajarvanyok_19_szazad, (2020.06.09.)

Fónagy Zoltán (2020): „A század lelkiismerete" – Kolerajárványok a 19. században 1. rész. https://mindennapoktortenete.blog.hu/2020/03/20/_a_szazad_lelkiismerete_kolerajarvanyok_a_19_szazadban_1_resz, (2020.06.09.)

Jász Annamária (2020): Nagy járványok a történelemben: régen sem bírta a lakosság a karantént, de nem az unalom miatt. https://welovebudapest.com/cikk/2020/3/20/nagy-jarvanyok-a-tortenelemben-regen-sem-birta-a-lakossag-a-karantent-de-nem-az-unalom-miatt, (2020.06.09.)

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2020): Túlélési stratégiák, társadalmi adaptációs módok működése a járványhelyzetben. https://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/Kapitany_TulelesiStrategiakJarvanyhelyzetben-F.pdf (2020.06.12.)

Nemzeti Köznevelési Portál: Történelem 6. - IV. A FORRADALMAK ÉS A POLGÁROSODÁS KORA EURÓPÁBAN - 35. Betegségek, járványok, egészségügy. https://www.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_6/lecke_04_035, (2020.06.09.)

Szabó-Tóth Kinga (2020): A járványhelyzet értelmezési sémái. Szellem és Tudomány, 2020/2.

Tarján M. Tamás: 1918. március 11. | A spanyolnátha elindul világpusztító útjára. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1918_marcius_11_a_spanyolnatha_elindul_vilagpusztito_utjara/, (2020.06.09.)

Tájékoztató oldal a koronavírusról. https://koronavirus.gov.hu/, (2020.06.09.)